

“เรื่องเล่าจากการเสด็จพระราชดำเนินเยือนจีน” และ การสัมมนาประจำปีของหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์ ครั้งที่ ๘

“๕๐ ปี ความสัมพันธ์ทางการทูตไทย – จีน: มุมมองจากเอกสารหอจดหมายเหตุของชาติมหาอำนาจและเพื่อนบ้าน”

พลเอกหญิง ศ.เกียรติคุณ ดร.สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า
กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี
บรรณาธิการ

๒๕๖๘

“เรื่องเล่าจากการเสด็จพระราชดำเนินเยือนจีน” และ การสัมมนาประจำปีของหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์ ครั้งที่ ๘

“๕๐ ปี ความสัมพันธ์ทางการทูตไทย – จีน: มุมมองจากเอกสารหอจดหมายเหตุของชาติมหาอำนาจและเพื่อนบ้าน”

พลเอกหญิง ศ.เกียรติคุณ ดร.สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า
กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี
บรรณาธิการ

๒๕๖๘

พระราชปรัชญาและวิธีการทางประวัติศาสตร์

วิธีการทางประวัติศาสตร์เป็นวิธีการศึกษาเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นแล้วในอดีต โดยจะต้องมีจุดประสงค์ชัดเจนว่า จะศึกษาอะไร เพื่ออะไร ตั้งคำถามหรือตั้งชุดคำถามไว้เพื่อเป็นแนวทางการศึกษาอย่างมีประเด็น...บางครั้งอาจจะมีการตั้งสมมติฐาน (ใช้การสันนิษฐานคาดคะเนตอบคำถามไว้ล่วงหน้าตามข้อมูลเบื้องต้นที่มีอยู่ หรือทฤษฎีที่มีมาก่อน) เพื่อพิสูจน์ว่าถูกต้องหรือไม่

การศึกษาเรื่องราวในอดีตจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพึ่งหลักฐาน เพื่อให้ได้ข้อมูลหรือข้อสนเทศที่จะนำมาใช้ในการศึกษาวิจัย การหาข้อมูลมีได้หลายวิธี อาจใช้การอ่านหลักฐานที่เป็นเอกสารลายลักษณ์ การสัมภาษณ์ การสังเกต การสำรวจพื้นที่ร่องรอยที่เกิดเหตุ ตรวจดูสิ่งของเครื่องใช้ ภาพแผนที่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับหัวข้อที่เราจะศึกษาค้นคว้า

การหาข้อมูลหรือหลักฐาน ควรหาหลักฐานให้ได้มากที่สุดและหลากหลาย เพื่อตรวจสอบ ตรวจทานกันและกัน ให้มั่นใจว่าจะจำลองภาพในอดีตได้ใกล้เคียง

ข้อผิดพลาดทางประวัติศาสตร์ (historical fallacy) ประการหนึ่งคือ การมุ่งค้นคว้าหลักฐานประเภทเดียว มองไปในทางเดียว และละเลยหลักฐานอื่นๆ ที่มีอยู่ จะทำให้ไม่ได้คำอธิบายที่รอบด้านและมีน้ำหนักน่าเชื่อถือ

ส่วนหนึ่งจากพระราชนิพนธ์คำสอน ๓๐ เมษายน ๒๕๕๖ หัวข้อเรื่อง “ไทยกับเพื่อนบ้าน : จุดมุ่งหมายและขอบเขตการศึกษา และวิธีการทางประวัติศาสตร์” วิชาหัวข้อพิเศษทางประวัติศาสตร์ไทย : ไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน (HI 4106) **สายธารแห่งประวัติวิทยา รวมบทพระราชนิพนธ์คำสอน ณ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า** ใน พลเอกหญิง ศาสตราจารย์ ดร.สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า จัดพิมพ์เพื่อเฉลิมพระเกียรติเนื่องในโอกาสฉลองพระชนมายุ ๕ รอบ ๒ เมษายน ๒๕๕๘

พระราชปรัชญา

“...ภาษาตะวันตกสำคัญมาก เพราะหนังสือความรู้ต่าง ๆ เป็นภาษาอังกฤษมากมาย website ต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ส่วนใหญ่เป็นภาษาอังกฤษ รู้ภาษาอังกฤษอย่างเดียวก็ไม่พอ เช่น ดูทีวีมีเหตุการณ์อย่างหนึ่ง โทรทัศน์ของแต่ละประเทศแสดงความคิดเห็นไม่ตรงกัน เราควรฟังหลาย ๆ ทาง และมาคิดตัดสินใจว่าเราควรจะคิดอย่างไร”

“เมื่อข้าพเจ้าเป็นนักเรียนนอก” (๒๕๔๔)

สารบัญ

หน้า

พระราชปรัชญาและวิธีการทางประวัติศาสตร์ ก

พระราชนิพนธ์ ข

สารบัญ ค

โครงการสัมมนา จ

กำหนดการ ญ

คำกราบบังคมทูลของผู้บัญชาการโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ฏ

คำกราบบังคมทูลรายงานการสนับสนุน “โครงการการวิจัยเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่จากหอจดหมายเหตุต่างประเทศ” เพื่อมุ่งสืบสานหอจดหมายเหตุในพระราชดำริของใต้ฝ่าละอองพระบาท ผู้อำนวยการสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ฑ

บทความ

หอจดหมายเหตุต่างประเทศทูลกระหม่อมอาจารย์ : ภารกิจของการวิจัยและการพัฒนา “ต้นแบบ” (Model) ในการบริหารจัดการเอกสารต่างประเทศ

พันเอก ดร.สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ 1

A Review of Historical Documents and Records on China-Thailand Relations Before and After the Establishment of Diplomatic Ties and Their Insights

พันเอก รศ.ดร.หยูฉวุน Dr.Yu Qun（虞群） 13

中国有关建交前后中泰关系文献史料钩沉及经验启示

พันเอก รศ.ดร.หยูฉวุน Dr.Yu Qun（虞群） 29

จีน–ไทยในสายตาโซเวียต : การวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศของไทยช่วงสงครามเย็น
ผ่านกรอบมาร์กซิสต์จากงานของ เยเลนา อเล็กเซย์เยฟนา โฟมิเชวา

ผู้ช่วยศาตราจารย์ ดร.จิราพร ร่วมพงษ์พัฒนะ 39

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีน ค.ศ. 1949-1975:
มุมมองผ่านการดำเนินนโยบายการต่างประเทศของกัมพูชา

อาจารย์ ดร.ยิ่งยศ บุญจันทร์ 69

จากการทูตปิงปอง สู่การสถาปนาทางการทูตไทย-จีน ปี 1975 :
มุมมองจากเอกสารลับของสหรัฐอเมริกา NARA และ CIA (CREST)

พันเอก ดร.สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ
พันโท ผศ.สมโชติ วีรภัทรเวธ 87

ความสัมพันธ์ทางการทูตไทย-จีน: ข้อสังเกตเบื้องต้นจาก
เอกสารจดหมายเหตุของประเทศมาเลเซีย

พันตรีหญิง ทิพย์พาพร อินคุ้ม 117

ในนัยน์เนตรราชสีห์: มุมมองของสหราชอาณาจักรต่อความสัมพันธ์ระหว่างราชอาณาจักรไทย
และสาธารณรัฐประชาชนจีน ค.ศ. 1970-1995

พันเอก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิเษก มนเทียรวิเชียรฉาย 131

คำกราบบังคมทูลรายงานพิธีปิดของผู้บัญชาการโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

องค์บรรณาธิการและกองบรรณาธิการ

โครงการการจัดสัมมนาทางวิชาการประจำปี

เฉลิมพระเกียรติพลเอกหญิง ศ.เกียรติคุณ ดร.สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ในโอกาสทรงเจริญพระชนมายุครบ ๗๐ พรรษา ๒ เมษายน ๒๕๖๘ "เรื่องเล่าจากการเสด็จพระราชดำเนินเยือนจีน" และ การสัมมนาประจำปีของหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์ ครั้งที่ ๘ "๕๐ ปี ความสัมพันธ์ทางการทูตไทย – จีน: มุมมองจากเอกสารหอจดหมายเหตุของชาติมหาอำนาจและเพื่อนบ้าน"

ณ กองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๘

ชื่อโครงการ การจัดสัมมนาทางวิชาการประจำปี เฉลิมพระเกียรติพลเอกหญิง ศ.เกียรติคุณ ดร.สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ในโอกาสทรงเจริญพระชนมายุครบ ๗๐ พรรษา ๒ เมษายน ๒๕๖๘ เรื่อง "เรื่องเล่าจากการเสด็จพระราชดำเนินเยือนจีน และ การสัมมนาประจำปีของหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์ ครั้งที่ ๘"

หัวหน้าโครงการ: พันเอก ดร.สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ

ที่ปรึกษาโครงการ

ดร.วิภารัตน์ ดีอ่อง ผู้อำนวยการสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)
ผู้บัญชาการโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า
ผู้อำนวยการส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า
ผู้อำนวยการกองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา
โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

สถาบันผู้จัดสัมมนา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า และสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ

งบประมาณ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า และสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ

๑. หลักการและเหตุผล

พลเอกหญิง ศ.เกียรติคุณ ดร.สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเข้ารับราชการเป็นอาจารย์ประจำ ส่วนการศึกษา โรงเรียน

นายร้อยพระจุลจอมเกล้า ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๓ ปัจจุบันพระองค์ทรงดำรงพระยศพลเอกหญิง ตำแหน่ง ศ.เกียรติคุณ ทรงเป็นผู้บัญชาการพิเศษโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า และทรงเป็นอาจารย์พิเศษ กองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า วิชาที่ทรงร่วมสอนได้แก่ วิชาไทยศึกษา วิชาประวัติศาสตร์ไทย วิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออก วิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ วิชาเอเชียใต้ วิชาประวัติศาสตร์สหรัฐอเมริกา วิชาประวัติศาสตร์ยุโรป วิชาหัวข้อพิเศษทางประวัติศาสตร์ และวิชาประวัติศาสตร์ร่วมสมัย

พลเอกหญิง ศ.เกียรติคุณ ดร.สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเป็น “ทูลกระหม่อมอาจารย์” ของนักเรียนนายร้อยมานานมากกว่า ๔๐ ปีแล้ว เป็นช่วงเวลาที่พระองค์ทรงทุ่มเทให้กับการสอนและนักเรียนนายร้อยอย่างทรงมิรู้จักเหน็ดเหนื่อย ทรงให้ความรักความเมตตาแก่นักเรียน ทรงรักที่จะเรียนรู้และทรงพัฒนาตนเองอยู่เสมอ รวมถึงทรงรักในชีวิตครูอย่างแท้จริง ซึ่งแสดงถึงพระวิริยะอุตสาหะและพระปรีชาญาณของพระองค์ท่านอย่างสำคัญยิ่ง เพื่อการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนไปสู่การเป็นคนมีมุมมองกว้างและเข้าใจสรรพสิ่งเชิงสร้างสรรค์บนฐานความรู้ที่ถูกหลักวิชา ที่เป็นผลมาจากการรู้จักประยุกต์ใช้ความรู้วิชาประวัติศาสตร์อย่างชาญฉลาด คือการเน้นการเรียนรู้และฝึกฝนวิธีการนำเนื้อหาความรู้ทางประวัติศาสตร์ เพื่อการพัฒนาคนในมิติต่างๆ ทั้งด้านรู้จักคิด รู้จักอภัยและรู้จักทบทวนตนเองเสมอ เพื่อให้ปัจจุบันมีความมั่นคงและสันติ และเพื่ออนาคตที่ดีงามยั่งยืน

นอกจากพระราชกิจด้านการเรียนการสอนแล้ว พระองค์ยังทรงเป็นแบบอย่างอันประเสริฐของ “ทหารวิชาการ” โดยทรงสนับสนุนการวิจัย การบริการทางวิชาการ และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมอย่างสม่ำเสมอ และในการดำเนินการด้านนี้ พระองค์ทรงมีพระราชดำริดำเนินโครงการหอจดหมายเหตุของกองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งต่อมาได้รับพระราชทานนามใหม่ว่า “หอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์” เมื่อปี ๒๕๖๕ เพื่อรวบรวมและจัดเก็บเอกสารที่เกี่ยวกับประเทศไทยจากกองจดหมายเหตุของต่างประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส รัสเซีย เยอรมันและจีน ทั้งนี้ นอกจากพระองค์ทรงมีเป้าหมายเพื่อสนับสนุนการเรียนการสอน การวิจัยของอาจารย์โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าแล้ว ยังทรงมีพระราชประสงค์เปิดบริการให้นักวิชาการ อาจารย์ นิสิตนักศึกษาระดับปริญญาตรี โทและเอก และประชาชนผู้สนใจทั่วไปสามารถค้นอ่านและนำเอกสารดังกล่าวไปใช้ได้อย่างทั่วถึง

ในการนี้ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าได้ดำเนินการตามพระราชดำริ โดยการจัดสัมมนาทางวิชาการประจำปี เฉลิมพระเกียรติและแนะนำเอกสารของโครงการหอจดหมายเหตุ

กปศ.สกศ.รร.จปร. ในพระราชดำริฯ หรือ “หอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์” มาแล้ว ๗ ครั้ง

ครั้งแรกเรื่อง “๗๐ ปีแห่งการสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่ ๒: ไทยจากเอกสารกองจดหมายเหตุต่างประเทศ สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส รัสเซีย เยอรมัน และจีน” ในโอกาสทรงเจริญพระชนมายุครบ ๖๐ พรรษา ๒ เมษายน ๒๕๕๘ ณ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

ครั้งที่ ๒ เรื่อง “๑๒๐ ปีแห่งความสัมพันธ์ระหว่างราชอาณาจักรไทย-รัสเซีย จากมุมมองของเอกสารรัสเซีย สหรัฐอเมริกา และนักวิชาการไทย-รัสเซียศึกษา” ในโอกาสทรงเจริญพระชนมายุครบ ๖๒ พรรษา ๒ เมษายน ๒๕๖๐ ณ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

ครั้งที่ ๓ เรื่อง “๗๐ ปี สงครามเกาหลี จากมุมมองของเอกสารเกาหลี จีน ฝรั่งเศส รัสเซีย และสหรัฐอเมริกา” ในโอกาสทรงเจริญพระชนมายุครบ ๖๕ พรรษา ๒ เมษายน ๒๕๖๓ และครบรอบ ๔๐ ปีแห่งการทรงสอน ณ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

ครั้งที่ ๔ เรื่อง “๕๔ ปี การก่อตั้ง “อาเซียน” และปฏิกิริยาจากโลกมหาอำนาจและเพื่อนบ้าน: มุมมองจากเอกสารหอจดหมายเหตุต่างประเทศและนักวิชาการอาวุโส” ในโอกาสทรงเจริญพระชนมายุครบ ๖๖ พรรษา ๒ เมษายน ๒๕๖๔ ณ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

ครั้งที่ ๕ เรื่อง “ไทยกับอินโดจีนสมัยประชาคมอาเซียน: มุมมองจากเอกสารหอจดหมายเหตุต่างประเทศของเพื่อนบ้านและชาติมหาอำนาจ และนักวิชาการ” ในโอกาสทรงเจริญพระชนมายุครบ ๖๗ พรรษา ๒ เมษายน ๒๕๖๕ ณ ศูนย์การประชุมศรีโคตรบูรณ์ มหาวิทยาลัยนครพนม วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

ครั้งที่ ๖ เรื่อง “ย่ำแดนมังกร: พัฒนาการจีนใหม่ภายใต้พรรคคอมมิวนิสต์ จากมุมมองของผู้ที่เคยเยือนจีนมากกว่า ๕๐ ครั้ง และ การเปิดตัวของหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์ ครั้งที่ ๖ ” ในโอกาสทรงเจริญพระชนมายุครบ ๖๘ พรรษา ๒ เมษายน ๒๕๖๖ ณ กองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๖

ครั้งที่ ๗ เรื่อง“จดหมายเหตุเยอรมัน และการเปิดตัวของหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์ ครั้งที่ ๗” ในโอกาสทรงเจริญพระชนมายุครบ ๖๙ พรรษา ๒ เมษายน ๒๕๖๗ ณ กองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๗

ในโอกาสทรงเจริญพระชนมายุครบ ๗๐ พรรษา ๒ เมษายน ๒๕๖๘ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า และสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ จึงเห็นควรจัดสัมมนาทางวิชาการประจำปี เพื่อ

เฉลิมพระเกียรติ เรื่อง “เรื่องเล่าจากการเสด็จพระราชดำเนินเยือนจีน และ การสัมมนาประจำปีของหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์ ครั้งที่ ๘” ณ กองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๘

ทั้งนี้ เพื่อเป็นการสืบสานและต่อยอดพระราชดำริ ในการนำเอกสารสำคัญของไทยจากหอจดหมายเหตุต่างประเทศกลับมาจัดเก็บและให้ประชาชนไทยสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์อย่างทั่วถึง และเพื่อการเผยแพร่ต้นแบบ (Idol) ความเป็น “ทหารวิชาการ” ของพระองค์ ที่มีลักษณะก้าวหน้าและสร้างสรรค์บนฐานความรู้มานานมากกว่าสี่ทศวรรษแล้ว และเพื่อเป็นการแนะนำ “หอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์” ในพระราชดำริฯ อย่างเป็นทางการเป็นครั้งที่ ๘ สำหรับเป็นแหล่งข้อมูลค้นคว้าและการทบทวนองค์ความรู้ของประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ พร้อมกันนี้เพื่อเป็นการแสดงความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณพ้นพรรณนาที่ทรงมีต่อโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าและวงวิชาการ และการสืบสานการศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ที่พระองค์พระราชทานไว้แก่นักเรียนนายร้อยว่า “รู้จักอดีต เข้าใจปัจจุบัน และก้าวทันอนาคต”

๒. วัตถุประสงค์

๑. เพื่อเฉลิมพระเกียรติพลเอกหญิง ศ.เกียรติคุณ ดร.สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ในโอกาสทรงเจริญพระชนมายุครบ ๗๐ พรรษา ๒ เมษายน ๒๕๖๘ และเพื่อเผยแพร่ต้นแบบ (Idol) ความเป็น “ทหารวิชาการ” ของพระองค์ ที่มีลักษณะก้าวหน้าและสร้างสรรค์บนฐานความรู้มานานกว่าสี่ทศวรรษแล้วให้เป็นที่ประจักษ์แก่สังคมไทย

๒. เพื่อเป็นการแนะนำ “หอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์” ในพระราชดำริของพระองค์อย่างเป็นทางการเป็นครั้งที่ ๘ สำหรับการเผยแพร่เอกสารต่างประเทศ เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลค้นคว้าและการทบทวนองค์ความรู้ของประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ให้แก่นักวิชาการ นิสิตนักศึกษาและผู้สนใจ

๓. เพื่อให้นักวิชาการภายนอกและนิสิตนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่างๆ ได้พบปะแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นกับอาจารย์ ข้าราชการและนักเรียนนายร้อยอย่างกว้างขวางฉันมิตร

๔. เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการนำเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ไทยจากหอจดหมายเหตุต่างประเทศในประเทศต่างๆ มาจัดเก็บไว้ในประเทศไทยและดำเนินการแปล การวิจัยเชิงลึกและงานเขียนสร้างสรรค์ความรู้ใหม่ๆ เพื่อเผยแพร่ให้ชาวไทยทั่วไปสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์ไทยดังกล่าวได้อย่างทั่วถึง

๓. วัน เวลา และสถานที่จัดสัมมนา

วันพฤหัสบดีที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๘ เวลา ๐๗๐๐–๑๒๐๐ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

๔. รายการสัมมนา

๐๗๐๐-๐๘๓๐ ลงทะเบียน

๐๘๓๐ พลเอกหญิง ศ.เกียรติคุณ ดร.สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จถึงกองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า เสด็จเข้าห้องทรงงาน ชั้น ๒

๐๙๐๐ เสด็จไปยังห้องเรียน ๒๐๖
พ.อ.ดร.สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ หัวหน้าโครงการวิจัยฯ ทูลเกล้าฯ ถวายหนังสือประกอบการสัมมนา
ผู้บัญชาการโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า กราบบังคมทูลรายงานวัตถุประสงค์การสัมมนาทางวิชาการประจำปี เบิกคณะบุคคลเข้ารับของพระราชทานที่ระลึก และกราบบังคมทูลเชิญทรงแสดงปาฐกถาพิเศษ

๐๙๑๐ ผู้อำนวยการสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) กล่าวถึงที่มาของการสนับสนุน “หอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์” ในพระราชดำริของพลเอกหญิง ศ.เกียรติคุณ ดร.สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี และการสนับสนุนการดำเนินการของหอจดหมายเหตุต่างประเทศในอนาคต

๐๙๒๐-๑๐๐๐ พลเอกหญิง ศ.เกียรติคุณ ดร.สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงแสดงปาฐกถาพิเศษ เรื่อง “เรื่องเล่าจากการเสด็จพระราชดำเนินเยือนจีน”

๑๐๐๐-๑๐๓๐ พัก อาหารว่าง

๑๐๓๐-๑๒๐๐ การสัมมนาเรื่อง “การสัมมนาประจำปีของหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์ ครั้งที่ ๘ : “๕๐ ปี ความสัมพันธ์ทางการทูตไทย – จีน: มุมมองจากเอกสารหอจดหมายเหตุของชาติมหาอำนาจและเพื่อนบ้าน” มีวิทยากร ๖ ท่าน

พันเอก รศ.ดร.หยูฉวุน นักวิชาการจีน จีน
ผศ.ดร.จิราพร ร่วมพงษ์พัฒนะ มศว.ประสานมิตร รัสเซีย
อาจารย์ ดร.ยิ่งยศ บุญจันทร์ ม.ศิลปากร กัมพูชา
พ.อ.ผศ.ดร.อภิเษก มนเทียรวิเชียรฉาย อังกฤษ
พ.ท.ผศ.สมโชติ วีรภัทรเวธ สหรัฐอเมริกา
พ.ต.หญิง ทิพย์พาพร อินคุ้ม มาเลเซีย
โดยมี พ.อ.ดร.สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ หัวหน้าโครงการวิจัยฯ
ผู้ดำเนินรายการ

๑๒๐๐-๑๓๓๐ อาหารกลางวัน

ผู้เข้าร่วมการสัมมนา

นักวิชาการ อาจารย์ นิสิตนักศึกษาระดับปริญญาตรี โทและเอกจากมหาวิทยาลัย จำนวน ๑๕๐-๒๐๐ คน

ข้าราชการ อาจารย์และนักเรียนนายร้อย รร.จปร. ข้าราชการของทบ. วช. และหน่วยอื่นๆ จากกรุงเทพฯ จำนวน ๑๐๐ คน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ได้เผยแพร่ต้นแบบ (Idol) ความเป็น “ทหารวิชาการ” ของพลเอกหญิง ศ.เกียรติคุณ ดร.สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ที่มีลักษณะก้าวหน้าและสร้างสรรค์บนฐานความรู้มานานมากกว่าสี่ทศวรรษแล้ว ให้เป็นที่ปรากฏแก่สังคมไทย

๒. ได้เผยแพร่การดำเนินการของ “หอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์” ในพระราชดำริฯ สำหรับเป็นแหล่งข้อมูลค้นคว้าและการทบทวนองค์ความรู้ของประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ แก่นักวิชาการ นิสิตนักศึกษาและผู้สนใจ ที่สามารถเข้ามาใช้บริการในโอกาสต่อไป

๓. ได้แลกเปลี่ยนความรู้และแหล่งข้อมูลสำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยสมัยสงครามโลกฯ สงครามเย็นและยุคหลังสงครามเย็น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อนักวิชาการ นิสิตนักศึกษาและถือเป็นความก้าวหน้าของการศึกษาวิจัยเชิงลึกในขั้นต่อๆ ไป

พ.อ.ดร.สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ
๖ พฤษภาคม ๒๕๖๘

กำหนดการการสัมมนาทางวิชาการเฉลิมพระเกียรติ
พลเอกหญิง ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า
กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี
ในโอกาสทรงเจริญพระชนมายุครบ ๗๐ พรรษา ๒ เมษายน ๒๕๖๘
“เรื่องเล่าจากการเสด็จพระราชดำเนินเยือนจีน และ
การสัมมนาประจำปีของหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์ ครั้งที่ ๘”
ณ กองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า
วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๘

๐๗.๐๐ นาฬิกา - ลงทะเบียน

๐๘.๓๐ นาฬิกา - พลเอกหญิง ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ ถึงกองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า
- เสด็จฯ เข้าห้องทรงงาน ชั้น ๒

๐๙.๐๐ นาฬิกา - เสด็จฯ ไปยังห้องเรียน ๒๐๖
- ประทับพระราชอาสน์บนเวที
- พันเอก ดร.สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ หัวหน้าโครงการวิจัยฯ ทูลเกล้าฯ ถวายหนังสือประกอบการสัมมนา
- ผู้บัญชาการโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า กราบบังคมทูลรายงานวัตถุประสงค์การจัดสัมมนาทางวิชาการ เบิกผู้มีอุปการคุณและวิทยากรเข้ารับพระราชทานของที่ระลึก และกราบบังคมทูลเชิญทรงแสดงปาฐกถาพิเศษ

๐๙.๑๐ นาฬิกา - ผู้อำนวยการสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ กราบบังคมทูลรายงานการสนับสนุนโครงการ “หอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์” และการสนับสนุนการดำเนินการของหอจดหมายเหตุต่างประเทศในอนาคต

๐๙.๒๐ นาฬิกา - พลเอกหญิง ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงแสดงปาฐกถาพิเศษ “เรื่องเล่าจากการเสด็จพระราชดำเนินเยือนจีน”

๑๐.๐๐ นาฬิกา - เสด็จฯ ออกจากห้อง ๒๐๖ ไปยังห้องทรงงาน
- ทรงพักพระอิริยาบถ

๑๐.๓๐ นาฬิกา - เสด็จฯ ไปยังห้อง ๒๐๖
- ประทับพระราชอาสน์
- ทรงร่วมการสัมมนาเรื่อง “การสัมมนาประจำปีของหอจดหมายเหตุต่างประเทศ

ทูลกระหม่อมอาจารย์ ครั้งที่ ๘ : “๕๐ ปี ความสัมพันธ์ทางการทูตไทย – จีน : มุมมองจากเอกสารหอจดหมายเหตุของชาติมหาอำนาจและเพื่อนบ้าน”
มีวิทยากร ๖ ท่าน

๑) พันเอก รศ.ดร.หยูฉวุน นักวิชาการจีน จีน
๒) ผศ.ดร.จิราพร ร่วมพงษ์พัฒนะ มศว.ประสานมิตร รัสเซีย
๓) อาจารย์ ดร.ยิ่งยศ บุญจันทร์ ม.ศิลปากร กัมพูชา
๔) พ.อ.ผศ.ดร.อภิเษก มนเทียรวิเชียรฉาย อังกฤษ
๕) พ.ท.ผศ.สมโชติ วีรภัทรเวธ สหรัฐอเมริกา
๖) พ.ต.หญิง ทิพย์พาพร อินคุ้ม รร.จปร. มาเลเซีย

โดยมี พ.อ.ดร.สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ หัวหน้าโครงการวิจัยฯ ผู้ดำเนินรายการ

๑๑.๕๐ นาฬิกา - ผู้บัญชาการโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า กราบบังคมทูลรายงานสรุปและขอพระราชทานพระราชานุญาตปิดการสัมมนาฯ

๑๒.๐๐ นาฬิกา - เสด็จฯ ออกจากห้อง ๒๐๖
- ฉายพระฉายาลักษณ์ร่วมกับคณะกรรมการจัดงานสัมมนา และวิทยากร (จำนวน ๓ ชุด)
- ประทับรถยนต์พระที่นั่งออกจากกองวิชาประวัติศาสตร์

คำกราบบังคมทูลรายงาน
การสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “เรื่องเล่าจากการเสด็จพระราชดำเนินเยือนจีน
และการสัมมนาประจำปีของหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์ ครั้งที่ ๘”
ณ กองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า จังหวัดนครนายก
วันอังคารที่ ๒๒ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๖๘

ขอพระราชทานกราบบังคมทูลทรงทราบ ฝ่าละอองพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้า พลโท อุดม แก้วมหา ผู้บัญชาการโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า พร้อมด้วยผู้เข้าร่วมสัมมนา ต่างปลื้มปิติและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ ที่ใต้ฝ่าละอองพระบาท เสด็จพระราชดำเนินทรงเป็นประธานการสัมมนาวิชาการ เรื่อง “เรื่องเล่าจากการเสด็จพระราชดำเนินเยือนจีน และการสัมมนาประจำปีของหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์ ครั้งที่ ๘” ในวันนี้

โครงการ “หอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์” กองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ในพระราชดำริของใต้ฝ่าละอองพระบาท ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ เป็นปีที่ ๕ วันนี้จึงเป็นวันแห่งความภาคภูมิใจของปวงข้าพระพุทธเจ้า ที่ได้ร่วมมือกันจัดงานสัมมนาทางวิชาการขึ้นอีกครั้ง นับเป็นการสนองพระราชดำริและพระมหากรุณาธิคุณอย่างเป็นรูปธรรม

การสัมมนาทางวิชาการครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๔ ประการ คือ

ประการที่ ๑ เพื่อเฉลิมพระเกียรติในโอกาสที่ใต้ฝ่าละอองพระบาท ทรงเจริญพระชนมายุ ๗๐ พรรษา วันที่ ๒ เมษายน ที่ผ่านมา และครบ ๔๕ ปีแห่งการทรงสอน ณ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า อีกทั้งเพื่อเผยแพร่ต้นแบบความเป็น “ทหารวิชาการ” ของใต้ฝ่าละอองพระบาท ที่มีลักษณะก้าวหน้าและสร้างสรรค์บนฐานความรู้มานานกว่าสี่ทศวรรษ ให้เป็นที่ประจักษ์แก่สังคมไทย

ประการที่ ๒ เพื่อแนะนำ “หอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์” สำหรับเป็นแหล่งค้นคว้าข้อมูลและการทบทวนองค์ความรู้ของประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ ให้แก่นักวิชาการ นิสิต นักศึกษา และผู้สนใจ

ประการที่ ๓ เพื่อให้นักวิชาการภายนอกและนิสิตนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ได้พบปะแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น กับอาจารย์ ข้าราชการ และนักเรียนนายร้อย อย่างกว้างขวางฉันมิตร

ประการสุดท้าย เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการนำเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ไทยจากหอจดหมายเหตุต่างประเทศในประเทศต่าง ๆ มาจัดเก็บไว้ในประเทศไทยและดำเนินการแปล การวิจัยเชิงลึก และงานเขียนสร้างสรรค์ความรู้ใหม่ ๆ เพื่อเผยแพร่ให้ชาวไทยทั่วไปสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์ไทยดังกล่าวได้อย่างทั่วถึง

บัดนี้ ได้เวลาอันสมควรแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระราชานุญาตเบิก ผู้ให้การสนับสนุน และวิทยากร เข้ารับพระราชทานของที่ระลึก ดังนี้

ดร.วิภารัตน์ ดีอ่อง ผู้อำนวยการสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ

นางสาวเสาวนีย์ มุ่งสุจริตการ ผู้ทรงคุณวุฒิ

พลเอก สุรสิทธิ์ ถนัดทาง ผู้ทรงคุณวุฒิ

นางสาวสตตกมล เกียรติพานิช ผู้ทรงคุณวุฒิ

นางมาริยาท ตั้งมิตรเจริญ ผู้ทรงคุณวุฒิ

นางสาวอาภา เนตรประไพ ผู้ทรงคุณวุฒิ

นางอารีย์ เพ่งไพฑูรย์ ผู้ทรงคุณวุฒิ

พันเอก ดร.สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ หัวหน้าโครงการวิจัยฯ และผู้ดำเนินรายการ

พันเอก รองศาสตราจารย์ ดร.หยูฉวุน วิทยากร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิราพร ร่วมพงษ์พัฒนะ วิทยากร

อาจารย์ ดร.ยิ่งยศ บุญจันทร์ วิทยากร

ลำดับต่อไป ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระราชานุญาตเบิก ดร.วิภารัตน์ ดีอ่อง ผู้อำนวยการสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ กราบบังคมทูลรายงานการสนับสนุนโครงการ “หอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์” และการสนับสนุนการรวบรวมและจัดเก็บเอกสารสำคัญของไทย จากหอจดหมายเหตุต่างประเทศในอนาคต และกราบบังคมทูลเชิญใต้ฝ่าละอองพระบาททรงแสดงปาฐกถาพิเศษ “เรื่องเล่าจากการเสด็จพระราชดำเนินเยือนจีน” ตามลำดับต่อไป พระพุทธเจ้าข้าขอรับ

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

คำกราบบังคมทูลถวายรายงาน
พลเอกหญิง ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี
ในการสัมมนาทางวิชาการประจำปี เฉลิมพระเกียรติฯ ในโอกาสเจริญพระชนมายุครบ ๗๐ พรรษา ๒ เมษายน ๒๕๖๘
“เรื่องเล่าจากการเสด็จพระราชดำเนินเยือนจีน” และการสัมมนาประจำปีของหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์ ครั้งที่ ๘ ในหัวข้อ “ ๕๐ ปี ความสัมพันธ์ทางการทูตไทย-จีน : มุมมองจากเอกสารหอจดหมายเหตุของชาติมหาอำนาจและเพื่อนบ้าน”
ในวันอังคารที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๘ เวลา ๐๘.๓๐ - ๑๒.๐๐ น.
ณ กองประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา
โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า จังหวัดนครนายก

ขอพระราชทานกราบบังคมทูลทรงทราบฝ่าละอองพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้า ดร.วิภารัตน์ ดีอ่อง/ ผู้อำนวยการสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ/กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม/ มีความปลาบปลื้มเป็นล้นพ้น/ ในการร่วมสนับสนุนการดำเนินงานอันทรงคุณค่า ต่อประวัติศาสตร์และประเทศชาติ/ เพื่อสืบสานพระราชดำริของใต้ฝ่าละอองพระบาท/ โดยการสนับสนุน “โครงการการวิจัย/เอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่/ จากหอจดหมายเหตุต่างประเทศ”/ เพื่อมุ่งสืบสานโครงการหอจดหมายเหตุ/ ในพระราชดำริของใต้ฝ่าละอองพระบาท/ ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๖๓/ โดยมี พันเอก ดร.สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ และคณะ/ เป็นผู้ดำเนินการ

โครงการการวิจัยเอกสารสำคัญ/ ทางประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่/ จากหอจดหมายเหตุต่างประเทศ/ ได้บรรลุเป้าหมายและเป็นไปตามวัตถุประสงค์หลัก คือ การค้นคว้า รวบรวม จัดเก็บ/ และเผยแพร่เอกสารจากต่างประเทศ/ ที่เกี่ยวกับประเทศไทย/จากหอจดหมายเหตุของต่างประเทศทั่วโลก/ ให้แก่ผู้สนใจ/ สร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่/ ให้มีความสมบูรณ์และ

ทันสมัยยิ่งขึ้น/ ซึ่งจากการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง/ ได้มีการรวบรวม/ และจัดเก็บข้อมูลจากเอกสารและแปลงเป็นเอกสารดิจิทัล/ และนำมาวิเคราะห์/ จัดหมวดหมู่/ และจัดระบบเอกสารข้อมูลในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์/ บรรจุลงใน “หอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์/ และได้มีการพัฒนาองค์ความรู้ของหอจดหมายเหตุ/ ในเชิงนวัตกรรมเพื่อเป็น “ตัวแบบ” / ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวในการบริหารจัดการเอกสารต่างประเทศ/ อย่างเป็นระบบครบกระบวนการและเป็นต้นแบบสำคัญ/ ของการค้นคว้า/ รวบรวม จัดเก็บ เผยแพร่และการพัฒนาระบบ/ ซึ่งผลผลิตของการดำเนินงานได้มีการพัฒนาชุดข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์สำคัญของไทยในต่างประเทศ อาทิ/ ชุดข้อมูลเอกสารสำคัญของไทย/ สมัยสงครามเกาหลีและสงครามโลก/ จากการรวบรวมเอกสารจาก 5ประเทศ/ ชุดข้อมูลสำคัญในช่วงสงครามเย็นทั้งค่ายโลกเสรี/ ค่ายคอมมิวนิสต์/ จากการรวบรวมเอกสารจาก 11 ประเทศ / และชุดข้อมูลเอกสารประวัติศาสตร์ไทยกับกลุ่มอินโดจีน/ โดยการรวบรวมเอกสารสมัยสงครามเย็นสู่สมัยหลังสงครามเย็น/ จากสมาคมอาเซียนสู่ประชาคมอาเซียน/ จาก 14 ประเทศ / โดยชุดข้อมูลเหล่านั้น/ จะมีการจัดทำคำอธิบายชุดรับข้อมูลตามมาตรฐานสากล/ เพื่อให้สามารถระบุรายละเอียด/ แหล่งข้อมูล/ และมีคำอธิบาย/ ทำให้ผู้ใช้ข้อมูลสามารถทราบได้ว่าข้อมูล/ มาจากที่ใดมีรูปแบบอย่างไร/ และสะดวกในการสืบค้น/ และใช้ประโยชน์ในการจัดทำบัญชีข้อมูลของประเทศ/ อีกทั้งได้ดำเนินการแปล/ การวิจัยเชิงลึก/ พัฒนางานเขียนสร้างสรรค์/ และให้บริการความรู้/จัดเก็บไว้ใน “คลังข้อมูล” ดิจิทัล ใน “หอจดหมายเหตุต่างประเทศทูลกระหม่อมอาจารย์”/ เพื่อใช้เป็นประโยชน์ในเชิงวิชาการด้านจดหมายเหตุต่อไป/

ในนามของสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ/ กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์/ วิจัย/ และนวัตกรรม/ รู้สึกสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ/ ของใต้ฝ่าละอองพระบาท/ ที่ได้ทรงริเริ่มโครงการอันเป็นประโยชน์ต่อพสกนิกรชาวไทย/ และขอร่วมสืบสาน/ และต่อยอดพระราชดำริดังกล่าว/ โดยมุ่งหวังให้/ “หอจดหมายเหตุต่างประเทศทูลกระหม่อมอาจารย์”/ สามารถสร้างผลกระทบ/ อันจะช่วยให้สังคมไทยมีการพัฒนาในเชิงคุณภาพ/ และสามารถก้าวข้ามจากสังคมแห่งความเชื่อไปสู่สังคมแห่งความรู้/ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่ออนาคตของชาวไทยนับรุ่นสู่รุ่นสืบไป/

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

หอจดหมายเหตุต่างประเทศทูลกระหม่อมอาจารย์ : ภารกิจของการวิจัยและการพัฒนา “ตัวแบบ”/ต้นแบบ (Model) ในการบริหารจัดการเอกสารต่างประเทศ

พันเอก ดร.สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ

ความย่อ

ภารกิจในการวิจัยของหอจดหมายเหตุต่างประเทศทูลกระหม่อมอาจารย์ นอกจากการค้นคว้า รวบรวม จัดเก็บ และเผยแพร่เอกสารต่างประเทศในระบบอิเล็กทรอนิกส์อย่างต่อเนื่องแล้ว ยังมีการพัฒนาองค์ความรู้ของระบบในเชิงนวัตกรรมไปสู่การเป็น “ตัวแบบ” ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวในการบริหารจัดการเอกสารต่างประเทศอย่างเป็นระบบครบกระบวนการ และเป็น “ต้นแบบ” สำคัญของการค้นคว้า รวบรวม จัดเก็บ เผยแพร่ และการพัฒนาระบบ เพื่อการแบ่งปันข้อมูลและวิทยาการแบบเปิดให้แก่แวดวงวิชาการของไทย-อาเซียนต่อไป ทั้งหมดนี้ก็เป็นไปตามพระราชดำริและพระราชประสงค์ของพลเอกหญิง ศ.เกียรติคุณ ดร.สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งนอกจากทรงริเริ่มโครงการวิจัยในการสะสมเอกสารต่างประเทศ เพื่อช่วยให้ได้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ไทยมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นแล้ว ยังทรงสนับสนุนการแปล การวิจัยเชิงลึก การพัฒนางานเขียนสร้างสรรค์ และการให้บริการทางวิชาการอื่นๆ ที่จะช่วยทำให้ชนรุ่นหลังเข้าใจประเทศไทยได้อย่างรอบด้านอีกด้วย

บทนำ: โครงการปี 2568

ในการดำเนินการตามโครงการการวิจัยเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่จากหอจดหมายเหตุต่างประเทศในปี 2568 นี้ ถือเป็นภารกิจหลักของหอจดหมายเหตุต่างประเทศทูลกระหม่อมอาจารย์ ตามวงรอบใหม่ โดยจะได้เน้นเรื่อง “50 ปี ความสัมพันธ์ทางการทูตไทย – จีน: มุมมองจากเอกสารหอจดหมายเหตุของชาติมหาอำนาจและเพื่อนบ้าน” และอาศัยกระบวนการในการทำงานอย่างเป็นระบบครบวงจรตาม “ตัวอย่าง” ของหอจดหมายเหตุต่างประเทศทูลกระหม่อมอาจารย์ ในการค้นคว้า รวบรวม จัดเก็บ และเผยแพร่เอกสารต่างประเทศสำหรับเป็นแนวทางในการดำเนินการของโครงการวิจัยนี้ และจะดำเนินการไปอย่างต่อเนื่องต่อไปในปี 2569-70 ทั้งในด้านการจัดงานสัมมนา การแปล งานวิจัยเชิงลึก งานเขียนสารคดีสร้างสรรค์ และการเปิดบริการความรู้ให้แก่นักวิชาการ อาจารย์ นิสิตนักศึกษาระดับปริญญาตรี โทและเอก และประชาชนผู้สนใจทั่ว ที่สำคัญคือ การพัฒนา “ตัวแบบ” หรือต้นแบบ (Model) ในการบริหารจัดการเอกสารต่างประเทศอย่างเป็นระบบครบวงจร ให้แก่แวดวงวิชาการ-หอจดหมายเหตุ เพื่อการวิจัยด้านประวัติศาสตร์ไทย และมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ในอนาคตต่อไป

การริเริ่มโครงการการวิจัยเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่จากหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ในปี 2568 เรื่อง “50 ปี ความสัมพันธ์ทางการทูตไทย – จีน: มุมมองจากเอกสารหอจดหมายเหตุของชาติมหาอำนาจและเพื่อนบ้าน” นี้ มิใช่เพียงเพราะการตามกระแสของงานในวาระครบรอบ 50 ปีของความสัมพันธ์ทางการทูต (2518-2568) หากแต่ได้ก่อเกิดขึ้นมาด้วยเหตุผลจากข้อตระหนักและข้อเท็จจริงที่เห็นว่า องค์ความรู้ของสังคมไทยที่เกี่ยวกับไทย-จีนสมัยใหม่ โดยเฉพาะจากเอกสารต่างประเทศทั้งชาติมหาอำนาจทางตะวันตกและเอเชีย รวมทั้งภายในสมาชิกเพื่อนบ้านอาเซียนด้วยกันนั้น ยังคงมีไม่มากนัก ดังจะเห็นได้ว่า การศึกษาวิจัย ตำราเรียน หรืองานเขียนในเรื่องนี้ ที่มีการใช้ข้อมูลจากเอกสารต่างประเทศมากกว่า 3-4 ภาษาแทบจะไม่มีเลย อีกทั้งสังคมไทยโดยภาพรวมก็ยังคงขาดแคลนแหล่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์ไทยจากเอกสารต่างประเทศเป็นอย่างมากเช่นกัน และเท่าที่พอมีเอกสารต่างประเทศอยู่บ้างตามมหาวิทยาลัยบางแห่ง เช่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แต่ก็เป็นการยากแก่การเข้าถึงของผู้ต้องการใช้บริการที่มิใช่สมาชิกหรือประชาชนทั่วไป

จากข้อเท็จจริงข้างต้น งานวิจัยนี้จึงได้ริเริ่มขึ้นเพื่อช่วยเสริม/เติมเต็มให้แก่ช่องโหว่นั้นในระดับหนึ่ง โดยมุ่งไปที่การค้นคว้า รวบรวม จัดเก็บและเผยแพร่เอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ไทย-จีน ในสมัยสงครามเย็นสู่ยุคหลังสงครามเย็นจากหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทั้งจากชาติมหาอำนาจฝ่ายโลกเสรี ค่ายคอมมิวนิสต์ และกลุ่มไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด (NAM) รวมทั้งไทย-เพื่อนบ้านอาเซียน-อินโดจีน จำนวน 15 แห่ง/ประเทศ ประกอบด้วยฝ่ายโลกเสรี มีสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ เยอรมนี ออสเตรเลียและอังกฤษ ฝ่ายค่ายคอมมิวนิสต์ มีจีน สหภาพโซเวียต (รัสเซีย) เวียดนาม ลาวและกัมพูชา และกลุ่ม NAM มี อินเดีย และชาติอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ไต้หวัน นิวซีแลนด์ และสิงคโปร์ ทั้งนี้เพื่อเรียนรู้และทำความเข้าใจ เข้าถึง ต้นเรื่อง/ที่มาของการสถาปนานี้จากเอกสารต่างประเทศอย่างรอบด้าน

เพื่อการนี้ จึงได้เริ่มจากการจัดงานสัมมนาในวันที่ 22 กรกฎาคม 2568 ณ. รร.จปร. เพื่อเป็นการนำร่องก่อน และอาศัยกระบวนการในการทำงานอย่างเป็นระบบครบวงจรตาม “ตัวอย่าง” ของหอจดหมายเหตุต่างประเทศทูลกระหม่อมอาจารย์ สำหรับเป็นแนวทางในการดำเนินการของโครงการวิจัยนี้ต่อไป และท้ายสุดยังมีข้อสรุป ข้อเสนอแนะในเรื่องการเติมเต็มให้จุดอ่อนในด้านนี้ คือ การได้ตัวเอกสารต่างประเทศเพิ่มขึ้นในระดับหนึ่งนั้นยังคงมีไม่มากพอ และควรต้องทำต่อไปอย่างต่อเนื่องในทุกปี ทั้งจากประเทศเก่าและใหม่ เพื่อสะสม เพิ่มจำนวนเอกสารทั้งในด้านปริมาณ คุณภาพ โดยอาศัย “ตัวแบบ”/ต้นแบบ ที่ได้พัฒนาขึ้นมาจาก “ตัวอย่าง” ในการบริหารจัดการเอกสารต่างประเทศของ “หอจดหมายเหตุต่างประเทศทูลกระหม่อมอาจารย์” เป็นแนวทางในการดำเนินการอย่างต่อเนื่องต่อๆ ไป ทั้งในด้านการสะสมและการเผยแพร่เอกสารต่างประเทศออกไปในวงกว้างขึ้น ซึ่งการดำเนินการนี้พระองค์ยังคงทรงสนับสนุนหอจดหมายเหตุต่างประเทศแห่งนี้มาถึงปัจจุบัน

ความเป็นมา

พลเอกหญิง ศ.เกียรติคุณ ดร.สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระราชดำริในการดำเนินการโครงการ “หอจดหมายเหตุต่างประเทศทูลกระหม่อมอาจารย์” ตั้งแต่ พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา ทั้งนี้นอกเหนือจากพระองค์ทรงมีพระราชประสงค์เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนและการวิจัยของอาจารย์โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าแล้ว ยังทรงมีพระราชประสงค์ให้มีการเผยแพร่เอกสารในรูปแบบต่างๆ เช่น การจัดงานสัมมนา การแปล งานวิจัยเชิงลึก งานเขียนสารคดีสร้างสรรค์ และการเปิดบริการความรู้ให้แก่นักวิชาการ อาจารย์ นิสิตนักศึกษาระดับปริญญาตรี โทและเอก และประชาชนผู้สนใจทั่วในวงกว้าง เพื่อให้ทุกคนสามารถเข้าถึง อ่านและใช้เอกสารต่างประเทศดังกล่าวได้สะดวกจากระบบหอจดหมายเหตุอิเล็กทรอนิกส์นั้นอีกด้วย และที่สำคัญคือ ทรงส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการพัฒนาองค์ความรู้ของระบบหอจดหมายเหตุต่างประเทศแห่งนี้ ในเชิงนวัตกรรมเพื่อเป็นต้นแบบสำคัญต่อไป (ปัจจุบัน “ตัวแบบ”/ต้นแบบนี้ ยังอยู่ระหว่างการพัฒนาระบบและได้เปิดทดลองระบบในบางส่วนแล้ว โดยผู้สนใจสามารถค้นอ่านได้เพียงจำนวน 600 กว่ารายการ จากทั้งหมดกว่า 6,363-7,000 รายการซึ่งมีเอกสารมากกว่า 1 แสนแผ่น ได้จากระบบ “คลังข้อมูลดิจิทัล หอจดหมายเหตุต่างประเทศทูลกระหม่อมอาจารย์ https://archives.nrct.go.th/archives-histdept/)

การเผยแพร่เอกสารในรูปแบบต่างๆ ตามพระราชดำรินี้ ทางโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าได้เคยจัดงานตั้งแต่ปี 2558 และต่อมาในปี 2563 ทางสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ได้ร่วมจัดงานสัมมนาทางวิชาการเฉลิมพระเกียรติ และมีการแนะนำเอกสารของหอจดหมายเหตุต่างประเทศนี้อย่างเป็นทางการมาแล้วอย่างน้อย 8 ครั้ง เช่น งานสัมมนาครั้งแรกนี้ คือเรื่อง “70 ปีแห่งการสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 : ไทยจากเอกสารจดหมายเหตุต่างประเทศ สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส รัสเซีย เยอรมนี ญี่ปุ่น ตุรกี (หรือ ตุรเคีย) และจีน” (2558) ซึ่งถือเป็นการเปิดตัวของ “หอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์” อย่างเป็นทางการครั้งแรก และได้รับการตอบรับจากนักวิชาการ อาจารย์ นิสิตนักศึกษาทั้งระดับปริญญาตรี โท และเอก รวมถึงผู้สนใจทั่วไปเป็นอย่างดี

ส่วนงานสัมมนาครั้งล่าสุด คือ เรื่อง “จดหมายเหตุเยอรมัน และการเปิดตัวของหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์ ครั้งที่ 7” ณ กองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2567 งานสัมมนาครั้งนี้มีเนื้อหาแนะนำจดหมายเหตุเยอรมันและเผยแพร่งานแปลจากเอกสารต่างประเทศ โดยพลเอกหญิง ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงปาฐกถาพิเศษ เรื่อง “จดหมายเหตุเยอรมัน”

นอกจากปาฐกถาพิเศษ เรื่อง “จดหมายเหตุเยอรมัน” แล้ว ในงานสัมมนาครั้งที่ 7 นี้ ยังมีการนำเสนองานแปลเอกสารสำคัญจากเกาหลีใต้ จีน ฝรั่งเศส เวียดนาม และสหรัฐอเมริกา” จากวิทยากร 5 ท่าน โดยมีพันเอก

ดร.สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ ผู้ดำเนินรายการ และหัวหน้าโครงการวิจัยฯ ได้นำเสนอภาพรวมของการแปลเอกสารต่างประเทศที่มีการดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2563-ปัจจุบัน โดยทุนสนับสนุนจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ทุนละ 2 แสนบาท และทาง วช. ยังให้ทุนสนับสนุนการวิจัยเชิงลึก งานเขียนสร้างสรรค์จากเอกสารต่างประเทศอีกด้วย ซึ่งปัจจุบันมีงานแปล งานวิจัยเชิงลึกและงานเขียนสร้างสรรค์ที่ทำแล้วเสร็จจำนวนมากกว่า 10 ชิ้น/เล่ม

เนื้อหาในส่วนของการนำเสนอในงานสัมมนาครั้งล่าสุดนี้ ก็เช่นเดียวกับงานสัมมนาในครั้งก่อนที่ผ่านมา คือ นอกจากมีความก้าวหน้าในด้านจำนวนเอกสารและแหล่งข้อมูลจากต่างประเทศที่เพิ่มขึ้นอีกหลายประเทศแล้ว ยังมีงานแปล งานวิจัยเชิงลึกและงานเขียนสร้างสรรค์ และการพัฒนาระบบของหอจดหมายเหตุฯ ซึ่งเป็นไปตามพระราชดำริและพระราชประสงค์ของพระองค์ ที่ทรงต้องการเผยแพร่ข้อมูลสำคัญจากเอกสารต่างประเทศไปสู่ผู้สนใจในวงกว้างขึ้น ในขณะเดียวกันก็เพื่อให้การค้นคว้า รวบรวม จัดเก็บและเผยแพร่เอกสารต่างประเทศให้มีความก้าวหน้า มีการขยายตัวกว้างออกไปจากเดิม ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพของเอกสารและแหล่งข้อมูลต่างประเทศ การเผยแพร่ในรูปแบบต่างๆ และเกิดการพัฒนาระบบอิเล็กทรอนิกส์ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ในขณะเดียวกันก็จะสามารถพัฒนาไปสู่การเป็นต้นแบบสำคัญให้แก่วงวิชาการและผู้สนใจต่อไปได้เช่นกัน กล่าวคือ

ผลจากการจัดสัมมนาทางวิชาการตามที่กล่าวมาข้างต้น นอกเหนือจากความรู้ใหม่ๆ จากเอกสารต่างประเทศแล้ว แน่นอนว่าในแต่ละครั้งแต่ละปีที่ผ่านมานั้นแล้ว ยังมีเอกสารจากต่างประเทศเพิ่มขึ้นจากเดิม ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ เอกสารลับ-ไม่ลับ จากเดิมจำนวนหลักพันหลักหมื่นก็เพิ่มขึ้นเป็นหลักแสน ปัจจุบันมีเอกสารมากกว่า 4 แสนแผ่น และแหล่งข้อมูลต่างประเทศจากเดิมมีเพียง 2-3 ประเทศ ก็เพิ่มขึ้นเป็นมากกว่า 15-16 แห่ง/ประเทศในปัจจุบัน ซึ่งถือเป็นต้นทุนสำคัญของการพัฒนาในด้านอื่นๆ ต่อไปตามแนวพระราชดำริฯ

คู่ขนานกันไปกับการสะสมเอกสารในแต่ละปีที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นนั้น พระองค์จึงทรงส่งเสริมและสนับสนุนให้อาจารย์ของกองวิชาประวัติศาสตร์ฯ รร.จปร. ได้มีการจัดการและพัฒนาเพิ่มเติมอย่างน้อยอีก 2 ส่วนด้วยกัน คือ 1) งานแปล งานวิจัยเชิงลึก การให้บริการความรู้เอกสารสำคัญแก่สถาบันและองค์การต่างๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด ทั้งนี้ก็เพื่อให้นักวิชาการ นิสิตนักศึกษาและประชาชนทั่วไป มีโอกาสเข้าถึงเอกสารเหล่านี้ได้อย่างทั่วถึง และสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาความรู้ ความคิดอ่านต่อไปในทิศทางที่ถูกที่ควร เพื่อเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการพัฒนาคุณภาพของประชากร สังคมและประเทศชาติอย่างมั่นคงต่อไป และ 2) การพัฒนาองค์ความรู้ของระบบในเชิงนวัตกรรม เพื่อเป็นต้นแบบสำคัญให้กับผู้สนใจในแวดวงวิชาการและผู้สนใจที่เกี่ยวข้องต่อไป

การค้นคว้าและเผยแพร่เอกสารประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับไทยจากต่างประเทศตามแนวพระราชดำรินี้ จึงมีคุณค่า มีประโยชน์ต่อคนไทยและสังคมในหลากหลายมิติ เพราะนอกจากจะช่วยให้การเรียนการสอนและการศึกษาวิจัยได้ข้อมูลและภาพรวมของประวัติศาสตร์ไทยที่สมบูรณ์ขึ้นแล้ว ยังสามารถช่วยทำให้ชนรุ่นหลังเข้าใจ

ประเทศไทยได้อย่างถูกต้อง และทำให้เข้าใจทัศนคติของต่างชาติที่มีต่อไทยด้วย เช่น การค้นคว้าเอกสารประวัติศาสตร์ในสมัยสงครามเย็น-ยุคหลังสงครามเย็น โดยเฉพาะเรื่องประชาคมอาเซียนนั้น ย่อมมีคุณค่ายิ่ง เพราะอาเซียนเป็นเสาหลักสำคัญหนึ่งต่อการต่างประเทศและผลประโยชน์ของไทย ทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและความมั่นคง นอกจากนี้ยังมีประเด็นอื่นๆ ทางประวัติศาสตร์ไทยที่ยังคงต้องการข้อมูลจากต่างประเทศ

หากพินิจในเชิงของความจำเป็นที่ควรต้องทำโครงการวิจัยเรื่องนี้อย่างต่อเนื่องนั้น ก็ด้วยข้อตระหนักรู้/เหตุผลพื้นฐานที่เห็นว่า ถ้าต้องการส่งเสริมให้การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่มีความก้าวหน้าและเป็นไปอย่างรอบด้านและลุ่มลึก อีกทั้งยังสามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์เชิงนโยบาย ในฐานะองค์ความรู้และเป็นบทเรียนสำหรับสังคมไทยในปัจจุบัน-อนาคต จำเป็นต้องมีสะสมเอกสารต่างประเทศทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ เพื่อการสร้างฐานแหล่งข้อมูลในขนาดใหญ่และมีข้อมูลใหม่ๆ ที่ทันสมัย ทันเหตุการณ์โลกและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น อีกทั้งยังต้องมีการสร้างความเท่าเทียมของการเข้าถึงแหล่งข้อมูลดังกล่าวให้กับประชาชนสามารถนำไปใช้อย่างทั่วถึงอีกด้วย

การสร้างฐานข้อมูลทางประวัติศาสตร์ในขนาดใหญ่ จากแหล่งข้อมูลใหม่ๆ สำหรับการจัดทำโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญ และการพัฒนาองค์ความรู้ของระบบนี้ในเชิงนวัตกรรม เพื่อเป็น “ตัวแบบ”/ต้นแบบของการบริหารจัดการเอกสารต่างประเทศอย่างเป็นระบบครบวงจรนี้ แน่นอนว่าโดยพื้นฐานแล้ว จำเป็นต้องอาศัยข้อมูลจากเอกสารตามหอจดหมายเหตุต่างประเทศเป็นจุดตั้งต้นและเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ แต่การได้มาของตัวเอกสารเหล่านี้ซึ่งเปรียบเสมือนหนึ่งเป็น “ขุมทรัพย์” อันมีค่าทางประวัติศาสตร์ไทยที่เก็บซ่อนไว้ในต่างประเทศ ก็เป็นสิ่งที่ต้องลงทุนส่งคนไปค้นคว้าและนำกลับมา เนื่องจากหอจดหมายเหตุของแต่ละประเทศมีระบบการจัดเก็บและการให้บริการเอกสารลับ-ไม่ลับจำนวนมากมาย ที่เปิดเผยความรู้และข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับไทยอย่างมีคุณค่า ที่นักวิชาการ คนไทยส่วนใหญ่ยังคงไม่มีโอกาสได้เห็น ได้อ่านกันมากนัก อีกทั้งยังมีเอกสารลับใหม่ๆ ที่ได้ผ่านกระบวนการเปิดเผยความลับแล้วในทุกปี และเปิดให้ชาวต่างประเทศสามารถเข้าถึงและนำไปใช้อย่างสะดวก

ดังนั้น การได้มาของเอกสารจากต่างประเทศเหล่านี้กลับมาจัดเก็บและเผยแพร่ออกไปในวงกว้าง จึงมีคุณค่าต่อสังคมไทย เพราะเอกสารเหล่านี้เป็นเสมือนหนึ่งแหล่งวัตถุดิบที่มีความสำคัญ ทั้งในฐานะแหล่งความรู้ของคนไทยและในฐานะเป็นหลักฐานชั้นต้นของการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย เนื่องจากเอกสารเหล่านี้มีข้อเท็จจริงที่มีคุณค่า เพราะมีการบันทึกจากหลากหลายแง่คิดในเชิงมุมมองของเหตุการณ์ต่างๆ ในวันเวลาที่ใกล้เคียงกับเหตุการณ์จริงในขณะนั้นๆ ที่สำคัญก็คือ แม้ว่าหลักฐานต่างๆ เหล่านี้เป็นเอกสารที่มีข้อมูลในชั้นความลับ ระดับความลับมาก-ลับที่สุด (Top secret) ก็ตาม แต่เอกสารเหล่านี้ส่วนมากมักจะได้รับการเผยแพร่สู่สาธารณชน เมื่อกาลเวลาผ่านไปซึ่งอาจจะใช้เวลา 20-30-50 ปี ตามกำหนดของหอจดหมายเหตุแห่งชาติของแต่ละประเทศ จึงควรไปค้นคว้า นำกลับมาในแต่ละปี เพื่อจัดเก็บไว้เป็นฐานข้อมูลและความรู้ที่พร้อมจะนำไปพัฒนาในด้านต่างๆ ต่อไป

โดยสรุป ความเป็นมาของโครงการวิจัยการวิจัยเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่จากหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ตามแนวพระราชดำริและพระราชประสงค์ ในรูปของหอจดหมายเหตุต่างประเทศทูลกระหม่อมอาจารย์นี้ มีเป้าหมายเพื่อการสะสม จัดเก็บเอกสารต่างประเทศและพัฒนาระบบอิเล็กทรอนิกส์ของเอกสารสมัยสงครามเย็นมาสู่ช่วงยุคหลังสงครามเย็น เพื่อให้การศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์ไทยมีความก้าวหน้า มีความรู้ใหม่ๆ มีข้อมูลสำคัญๆ ที่ทันสมัยทันเหตุการณ์ ทั้งในเชิงความรู้และใช้เป็นบทเรียนสำหรับสังคมไทยต่อไปได้

ในการดำเนินงานวิจัยตามโครงการนี้ นอกจากได้รับตัวเอกสารสำคัญในเรื่องดังกล่าวมากพอทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพแล้ว ยังมีกิจกรรมอื่นๆ ในการพัฒนาในเรื่องนี้ต่อไปอีก คือ การจัดสัมมนา การแปล การวิจัยเชิงลึก การบริการให้ความรู้แก่นักวิชาการ อาจารย์ นิสิตนักศึกษาและผู้สนใจทั่วไปทั้งในกรุงเทพฯและ ต่างจังหวัดแล้ว ที่สำคัญคือ ในภาพรวมจะมีข้อสรุปของการพัฒนาองค์ความรู้ของระบบหอจดหมายเหตุต่างประเทศทูลกระหม่อมอาจารย์ เพื่อเป็นต้นแบบสำคัญของการบริหารจัดการเอกสารต่างประเทศอย่างเป็นระบบครบวงจรใน 5 ขั้นตอนเพื่อการแบ่งปันข้อมูลและวิทยาการแบบเปิดให้แก่วงวิชาการ-หอจดหมายเหตุของไทย-อาเซียนต่อไป

ภารกิจการวิจัยของหอจดหมายเหตุต่างประเทศทูลกระหม่อมอาจารย์: กิจกรรม 5 ด้าน/ขั้นตอน

ในการดำเนินตามโครงการของการวิจัยนี้ มีกิจกรรม 5 ด้าน/ขั้นตอนและมีระเบียบวิธีวิจัย 2 ส่วนใหญ่ คือ 1) การวิจัยทางเอกสาร และ 2) อาศัยวิธีการทางประวัติศาสตร์ เป็นเครื่องมือพื้นฐานในการคัดเลือกเอกสารสำคัญจากต่างประเทศที่เกี่ยวข้องในเรื่องไทย-จีน สมัยสงครามเย็น-ยุคหลังสงครามเย็น โดยมีกระบวนการในการทำงานเป็นไปตามแผนงานอย่างมีขั้นตอนตาม “ตัวอย่าง” ของหอจดหมายเหตุต่างประเทศทูลกระหม่อมอาจารย์ ที่มีการบริหารจัดการเอกสารต่างประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีกระบวนการในการดำเนินการอย่างเป็นระบบครบวงจรใน 5 ขั้นตอนตามแผนงานที่ตั้งไว้ เริ่มจาก 1) การค้นคว้าเอกสาร 2) การรวบรวมเอกสาร 3) การจัดเก็บเอกสาร 4) การเผยแพร่เอกสาร และ 5) การพัฒนาองค์ความรู้ในเชิงนวัตกรรม เพื่อเป็นต้นแบบต่อไป

การพัฒนาระบบขององค์ความรู้จากหอจดหมายเหตุต่างประเทศทูลกระหม่อมอาจารย์ในเชิงนวัตกรรมเพื่อเป็นตัวแบบนี้ ถือเป็นการนำเสนอภาพรวมของโครงการวิจัย ทั้งนี้เนื่องจากเป้าหมายสูงสุดของหอจดหมายเหตุต่างประเทศทูลกระหม่อมอาจารย์ ก็คือ การสะสมเอกสารต่างประเทศให้ทวีขึ้นในแต่ละปี และการพัฒนาระบบการจัดเก็บของแหล่งเอกสารข้อมูลนี้ให้ทันสมัยในแบบหอจดหมายเหตุอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อการเผยแพร่ให้แก่ผู้สนใจในวงกว้างทั้งทาง online และ on-site อย่างมีประสิทธิภาพและเสถียรภาพต่อๆ ไปอย่างไม่สิ้นสุด

อันที่จริงแล้ว “ตัวแบบ”/ต้นแบบนี้ ก็สรุปมาจาก “ตัวอย่าง” ในการดำเนินงานที่มีกระบวนการในการบริหารจัดการเอกสารต่างประเทศอย่างเป็นระบบครบวงจรของ “หอจดหมายเหตุต่างประเทศทูลกระหม่อมอาจารย์” ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว/มีสไตล์ (style) เป็นของตัวเองอย่างเป็นระบบครบกระบวนการในการทำงาน

อย่างต่อเนื่องตาม 5 ขั้นตอน เริ่มจาก 1) การไปค้นคว้าเอกสารต่างประเทศตามที่กำหนดไว้ 2) การคัดเลือก/รวบรวมเอกสารสำคัญ 3) การจัดเก็บเอกสารในระบบใหม่ 4) การเผยแพร่ การแปล การวิจัยเชิงลึกและพัฒนางานเขียนสารคดีสร้างสรรค์ ที่ต่อยอดจากเอกสารต่างประเทศ และ 5) การพัฒนาระบบหอจดหมายเหตุอิเล็กทรอนิกส์ในองค์รวมเพื่อให้สามารถเปิดบริการแก่ผู้สนใจทาง online และเพื่อเป็นต้นแบบสำคัญของด้านนี้ต่อไป

ที่ผ่านมา “ตัวอย่าง” ในการบริหารจัดการเอกสารต่างประเทศอย่างเป็นระบบครบวงจร หรือกระบวนการในการทำงานอย่างเป็นระบบครบวงจรใน 5 ขั้นตอน ตั้งแต่ต้นจนจบและสามารถนำไปหมุนเวียนต่อเนื่องต่อไปแบบไม่รู้จบของหอจดหมายเหตุต่างประเทศทูลกระหม่อมอาจารย์ในลักษณะเช่นนี้ เคยทำงานมาแล้วหลายครั้งในการวิจัยเอกสารทางประวัติศาสตร์ไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 และสมัยสงครามเย็น-ยุคหลังสงครามเย็น และในปี 2568 นี้เป็นการวิจัยเรื่อง “50 ปี ความสัมพันธ์ทางการทูตไทย – จีน: มุมมองจากเอกสารหอจดหมายเหตุของชาติมหาอำนาจและเพื่อนบ้าน” ในส่วนของประวัติศาสตร์ไทย-จีน ในสมัยสงครามเย็นสู่ยุคหลังสงครามเย็น แต่ก็ยังคงถือเป็นเรื่องใหม่ของการศึกษาวิจัยในไทย

ทั้งนี้เพราะการวิจัยแบบนี้ยังไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในไทยและควรพัฒนาต่อไป ด้วยเหตุผลพื้นฐานที่เล็งเห็นว่า ถ้าต้องการส่งเสริมและสนับสนุนให้การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ให้มีความก้าวหน้า และสามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์

ในฐานะองค์ความรู้และบทเรียนในปัจจุบันและอนาคต ตลอดจนการนำไปเป็นแนวทางในเชิงนโยบาย และการดำเนินทางการเมืองการปกครองได้อย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง จำเป็นต้องมีฐานของแหล่งข้อมูลใหม่ๆ และมีขนาดใหญ่ ที่มีข้อมูลหลากหลายจากหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทั้งชาติมหาอำนาจจากระบบ 2 ขั้วมาสู่ระบบหลายค่าย/ภูมิภาค กลุ่ม NAM และประเทศเพื่อนบ้าน และนำมาพัฒนาในการจัดเก็บเอกสารให้อยู่ในระบบที่ทันสมัย คือ ระบบหอจดหมายเหตุอิเล็กทรอนิกส์ รวมทั้งการแนะนำชุดเอกสารสำคัญผ่านการจัดสัมมนา งานแปล การวิจัยเชิงลึก การให้บริการและการพัฒนาองค์ความรู้ในเรื่องดังกล่าว สำหรับการให้ความรู้แก่ผู้สนใจทั้งฝ่ายการเมือง ข้าราชการ อาจารย์ นักวิชาการ นิสิตนักศึกษาและผู้สนใจทั่วไป รวมทั้งการสร้างความเท่าเทียมของการเข้าถึงแหล่งข้อมูลชั้นต้นดังกล่าวให้กับประชาชนอย่างทั่วถึง (ทางสื่อ online-ระบบหอจดหมายเหตุอิเล็กทรอนิกส์)

แม้การวิจัยนี้เป็นแนวใหม่ แต่เป็นเรื่องไม่ยากและมีความสำคัญในระดับฐาน ทั้งนี้เพราะการนำเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ไทยกลับมาสู่สังคมไทย เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการพัฒนาความรู้ ความคิดอ่าน สำหรับผู้คนในแวดวงวิชาการ การเมืองการปกครอง และประชาชนทั่วไปนั้น ย่อมถือเป็นเรื่องสำคัญพื้นฐานของการศึกษาและการพัฒนาประเทศบนฐานความรู้ให้มั่นคงสืบต่อไป และเชื่อว่าในระยะยาว หากมีการดำเนินการวิจัยในลักษณะนี้อย่างต่อเนื่องต่อไปอย่างจริงจัง ย่อมจะช่วยให้สังคมไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงคุณภาพ มีความคิดอ่านที่มีเหตุผล มีหลักฐานเอกสารชั้นต้นรองรับ และเมื่อมีการพัฒนาไปสู่จุดนั้นได้แล้ว จึงมีความเป็นไปได้มากว่า ในอนาคตสังคมไทยโดยรวมก็สามารถจะก้าวข้ามจากสังคมแห่งความเชื่อไปสู่สังคมแห่งความรู้ได้อย่างมีนัยสำคัญ

เหตุผลก็เพราะ การสะสมและการมีแหล่งเอกสารทางประวัติศาสตร์จากต่างประเทศในขนาดใหญ่ที่มีข้อมูลหลากหลายในเชิงกว้างและลึก ย่อมเป็นฐานคิดที่สำคัญในการพัฒนาไปสู่สังคมแห่งความรู้ ที่มีความรู้พื้นฐานในด้านต่างๆ ที่ดี และยังสามารถนำผลผลิตของโครงการนี้ไปต่อยอดสู่การเชื่อมโยงทั้งในระดับประเทศ - อาเซียนและนานาชาติได้อีกด้วย รวมทั้งเพื่อเป็น soft power ในทางวิชาการระหว่างประเทศ และไทย-จีนศึกษา อาเซียนศึกษา ในเชิงนวัตกรรมอย่างเป็นรูปธรรม หากมีการส่งเสริมให้นำไปใช้ในเชิงนโยบายและพัฒนาอย่างจริงจังทั้งในระดับภาครัฐ เอกชนและประชาสังคมต่อไป

โดยสรุปภารกิจการวิจัยนี้มีกิจกรรม 5 ด้าน/ขั้นตอน โดยมีระเบียบวิธีดำเนินการวิจัยที่ใช้ในโครงการนี้มีหลักใหญ่ 2 ส่วน คือ 1) การวิจัยทางเอกสาร และ 2) อาศัยวิธีการทางประวัติศาสตร์ สำหรับเป็นเครื่องมือพื้นฐานในการคัดเลือกเอกสารสำคัญจากต่างประเทศที่เกี่ยวข้องในเรื่องไทย-จีน สมัยสงครามเย็น-ยุคหลังสงครามเย็น โดยมีกระบวนการในการทำงานเป็นไปตามแผนงานอย่างมีขั้นตอนตาม “ตัวอย่าง” ของหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์ ที่มีการบริหารจัดการเอกสารต่างประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีกระบวนการในการดำเนินการอย่างเป็นระบบครบวงจรใน 5 ขั้นตอนตามแผนงานที่ตั้งไว้ เริ่มจาก 1) การค้นคว้าเอกสาร 2) การ

รวบรวมเอกสาร 3) การจัดเก็บเอกสาร 4) การเผยแพร่เอกสาร และ 5) การพัฒนาองค์ความรู้ในเชิงนวัตกรรม เพื่อเป็นต้นแบบสำคัญของการบริหารจัดการเอกสารต่างประเทศ กล่าวคือ

การไปค้นคว้าและรวบรวมเอกสารจากต่างประเทศตามแกนเรื่องและประเทศเป็นไปตามที่กำหนดไว้ เมื่อได้เอกสารข้อมูลกลับมาแล้ว จึงมีการนำเสนอภาพรวมและข้อมูลสำคัญสำหรับการนำเสนอในงานสัมมนาประจำปี ต่อจากนั้นผู้วิจัยได้จัดทำเอกสารข้อมูลในเบื้องต้นตามระบบของหอจดหมายเหตุเดิมของประเทศนั้นๆ เพื่อส่งมอบให้หัวหน้าโครงการและจะได้ส่งต่อไปในขั้นตอนการจัดเก็บเอกสาร เพื่อเข้าสู่ “คลังข้อมูล” ดิจิทัลของ “หอจดหมายเหตุต่างประเทศทูลกระหม่อมอาจารย์” โดยมีทีมงานของคณะจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (มสธ.) กองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า (กปศ.สกศ.รร.จปร.) ร่วมดำเนินการป้อนเข้าสู่ระบบอิเล็กทรอนิกส์เพื่อให้บริการทาง online ต่อไป

ในขณะเดียวกัน ผู้วิจัยแต่ละท่านก็สามารถทำงานบนฐานเอกสารข้อมูลที่ได้มาในขั้นต่อไป ซึ่งอาจเป็นการแปล การวิจัยเชิงลึก หรืองานเขียนสร้างสรรค์ก็ได้ ในส่วนท้ายเป็นการนำเอกสารข้อมูลที่ผ่านการกลั่นกรองและอยู่ในระบบแล้ว ไปให้บริการความรู้แก่ผู้สนใจในแวดวงวิชาการและทั่วไป ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด

ท้ายสุดคือ งานวิจัยนี้มีข้อสรุปในภาพรวม เพื่อเป็นข้อเสนอริเริ่มในการพัฒนาองค์ความรู้ในเชิงนวัตกรรม เพื่อเป็นต้นแบบของเรื่องนี้ต่อไป โดยในเบื้องต้นได้นำเสนอต่อที่ประชุมสัมมนา เพื่อระดมความคิดเห็นแล้ว และได้รับข้อแนะนำที่ดีจากผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องจากงานสัมมนาหลายครั้งแล้วในช่วงปี 2567-68 โดยร่วมกับทาง วช. และทีมงานนักจดหมายเหตุไทย ผู้ชำนาญการฝ่ายห้องสมุดและผู้เชี่ยวชาญฝ่ายเทคนิคของการพัฒนาระบบหอจดหมายเหตุอิเล็กทรอนิกส์ (IT และ AI) จากหน่วยงานหลายส่วนทั้งจากภาครัฐ เอกชน เช่น สมาคมจดหมายเหตุไทย และศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ และมหาวิทยาลัยต่างๆ

รูปแบบและความก้าวหน้าของการพัฒนา “ตัวแบบ”/ต้นแบบ ในการบริหารจัดการเอกสารต่างประเทศ

สำหรับด้านการพัฒนาตัวระบบหรือในเชิงด้านนวัตกรรมนั้น ก็คือ การพัฒนาองค์ความรู้ของระบบหอจดหมายเหตุต่างประเทศทูลกระหม่อมอาจารย์ เพื่อเป็นตัวแบบสำคัญของการบริหารจัดการเอกสารต่างประเทศอย่างเป็นระบบครบวงจร ซึ่งโครงการวิจัยนี้ได้มีข้อสรุป ตัวแบบ/ต้นแบบนี้ในเชิงปฏิบัติการจากการวิจัยในรอบหลายปีที่ผ่านมา เพราะเป็นงานวิจัยที่สืบสานและต่อยอด “หอจดหมายเหตุต่างประเทศทูลกระหม่อมอาจารย์” โดยทุนจาก วช. ตั้งแต่เมื่อปี 2563 และการดำเนินการในปี 2567-68 ก็ยังคงเช่นเดิมที่มีลักษณะเด่นในเชิงบุกเบิก และถือได้ว่าเป็นต้นแบบของการริเริ่มที่สร้างสรรค์พื้นฐานให้แก่สังคมไทยอย่างดียิ่ง โดยเฉพาะในด้านการบริหารจัดการเอกสารต่างประเทศอย่างเป็นระบบครบกระบวนการจากหอจดหมายเหตุต่างประเทศกลับมาสู่สังคมไทยอย่างต่อเนื่องไม่รู้จบ อันเป็นการแบ่งปันข้อมูลและวิทยาการแบบเปิดไปในตัวนั่นเอง

จากการนำร่องและทดลอง พร้อมยืนยันและมีข้อสรุป “ตัวแบบ”/ต้นแบบนี้ถือเป็นการนำเสนอภาพรวมของโครงการวิจัยและมีข้อสรุปเบื้องต้นเพื่อเป็นต้นแบบสำคัญให้กับผู้สนใจหรือผู้เกี่ยวข้องด้านนี้ในการพัฒนาต่อไป โดยรูปแบบของตัวแบบนี้มีลักษณะเด่นที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว กล่าวคือ มีกระบวนการในการทำงานอย่างเป็นระบบครบวงจร ตั้งแต่ต้นจนจบและสามารถนำไปหมุนเวียนต่อเนื่องต่อไปแบบไม่รู้จบของการค้นคว้า รวบรวม จัดเก็บ การเผยแพร่เอกสารต่างประเทศและการพัฒนาระบบของตัวแบบที่มีลักษณะเฉพาะตัวหรือมีสไตล์ (style) เป็นของตัวเองอย่างเป็นระบบครบกระบวนการในการทำงานตาม 5 ขั้นตอนนั้น

เริ่มจาก 1) การไปค้นคว้าเอกสารต่างประเทศตามที่กำหนดไว้ในแต่ละปี 2) การคัดเลือก/รวบรวมกลับมา 3) การจัดเก็บเอกสารในระบบใหม่ 4) การเผยแพร่และส่งเสริมการแปล การวิจัยเชิงลึก ที่ต่อยอดจากเอกสารต่างประเทศดังกล่าว และ 5) การพัฒนาระบบหอจดหมายเหตุอิเล็กทรอนิกส์ในองค์รวมเพื่อให้สามารถเปิดบริการทาง online อย่างมีเสถียรภาพ มีประสิทธิภาพ และกระจายออกไปอย่างทั่วถึงแก่ผู้สนใจทุกภาคส่วน และหมุนเวียนกลับไปตั้งต้นใหม่ที่ 1 ได้อีก เพียงแค่การเปลี่ยนประเด็น หัวเรื่องใหม่ในแต่ละครั้ง/แต่ละปี เช่น จากปี 2567 เรื่อง “ไทยกับประชาคมอาเซียน” ไปเป็นเรื่องใหม่ เช่น “ครบรอบ 50 ปี ไทย-จีน” ในปี 2568 เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ในการพัฒนาระบบขององค์ความรู้ในฐานะเป็น “ตัวอย่าง” นี้ ในเบื้องต้นมีข้อสรุปในเชิง “ตัวแบบ”/ต้นแบบให้แก่แวดวงวิชาการ-หอจดหมายเหตุของไทย-อาเซียน และเพื่อเป็นข้อเสนอริเริ่มในการขยายไปสู่การศึกษาในอนาคต หรือเป็นการวิจัยใหม่ร่วมกันต่อไปในลักษณะสหสาขาวิชา/สหวิทยาการที่เกี่ยวข้องทางประวัติศาสตร์ บรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ และเทคโนโลยีด้าน IT และ AI โดยมีงานวิจัยเดิมนี้เป็นฐานข้อมูล เป็นสารตั้งต้น สำหรับการพัฒนาในขั้นต่อไป จากเครือข่ายและความร่วมมือกับนักวิชาการสาขาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องดังกล่าว รวมทั้งผู้ปฏิบัติการ นักจดหมายเหตุ ผู้เชี่ยวชาญห้องสมุด ผู้เชี่ยวชาญภาษาต่างๆ และผู้เชี่ยวชาญด้านการให้บริการระบบข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ ในการพัฒนาต้นแบบสำคัญนี้ต่อไป โดยเฉพาะด้านการจัดเก็บเอกสารต่างประเทศที่หลากหลาย ซึ่งต้องการทีมผู้รู้ ผู้ชำนาญด้านภาษาต่างประเทศเป็นตัวช่วย และตัวระบบอิเล็กทรอนิกส์ซึ่งต้องการโปรแกรมที่ทันสมัยและพื้นที่ที่เก็บข้อมูลได้มากขึ้น เพื่อให้การพัฒนาในส่วนนี้มีประสิทธิภาพในการให้บริการทาง online มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ข้อสรุป ต้นแบบนี้ซึ่งแม้ว่ายังคงมีจุดอ่อนและเป็นปัญหาในบางด้าน โดยเฉพาะในด้านการจัดเก็บเอกสารในระบบใหม่ และในด้านการพัฒนาระบบหอจดหมายเหตุอิเล็กทรอนิกส์ แต่ควรต้องมีการพัฒนาต่อไปอีกโดยมีการระดมความรู้เพื่อการวิจัยในเชิงของสหสาขาวิชา/สหวิทยาการจากผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและขยายเครือข่ายกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน เพื่อพัฒนาให้ตัวแบบสำคัญมีความสมบูรณ์ทั้งในด้านการสะสมเอกสารต่างประเทศ และการเปิดให้บริการแก่ผู้สนใจสามารถเข้าถึงและนำไปใช้ได้อย่างสะดวก

จากข้อสรุปของการวิจัยนี้ จึงมีข้อเสนอส่งต่อสำหรับการวิจัยในเชิงของสหสาขาวิชา/สหวิทยาการจากผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนาให้ตัวแบบมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ทั้งในการค้นคว้า รวบรวม จัดเก็บ และการเผยแพร่เอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ไทยจากต่างประเทศ พินิจในแง่นี้ การดำเนินการของโครงการวิจัยนี้และของ “หอจดหมายเหตุต่างประเทศทูลกระหม่อมอาจารย์” จึงมีความหมาย ความสำคัญต่อสังคมไทยทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ซึ่งเป็นสิ่งที่ทรงคุณค่าในการพัฒนาความรู้ที่ดียิ่ง และแน่นอนว่าประโยชน์ของสิ่งนี้คงมิใช่มีต่อเพียงผู้คนในวงวิชาการเท่านั้น หากแต่ตัวระบบและเอกสารสำคัญเหล่านี้ก็คือ แหล่งข้อมูล “ขุมทรัพย์” ทางปัญญาความรู้ที่สำคัญของคนไทยเราทุกคน รวมทั้งเพื่อนบ้านอาเซียน-อินโดจีนอีกด้วย

ที่สำคัญคือ การพัฒนาในเชิงระบบหรือองค์ความรู้ในเชิงนวัตกรรมของระบบเพื่อเป็นตัวแบบ/ต้นแบบสำคัญนั้น ควรให้มีการทำในเชิงสหสาขาวิชา/สหวิทยาการต่อไป และควรมีการขยายเครือข่ายให้กว้างออกไป เชื่อมโยงเข้ากับสถาบันการศึกษา-จดหมายเหตุอื่นๆ ของไทย-อาเซียน เพื่อเพิ่มการทำงานตามตัวแบบให้กว้างขวาง/แพร่หลายจากหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชนและประชาสังคม ที่มีข่ายงานด้านจดหมายเหตุอยู่แล้ว

หากมีการทำงานในลักษณะเช่นนี้ต่อไป ก็เชื่อว่าในอนาคตเมื่อตัวแบบนี้จะได้รับการพัฒนาให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และเมื่อมีเครือข่ายกว้างขวางแล้ว ก็น่าจะได้เห็นการเปลี่ยนแปลงในมิติใหม่ๆ ในแวดวงด้านประวัติศาสตร์-หอจดหมายเหตุจากสถาบัน/หน่วยงานต่างๆ ในไทย-อาเซียน เช่น บทบาทและหน้าที่ของหอจดหมายเหตุในแบบ

ใหม่ ที่มิใช่มีเพียงการทำงานตามแบบเดิม คือตั้งรับ นั่งนับและวิเคราะห์เอกสารเก่า และรอคอยให้ผู้สนใจมาใช้บริการเท่านั้น หากมีการปรับเปลี่ยนไปในเชิงนโยบายและการปฏิบัติของส่วนต่างๆ เช่น การมีบทบาทและหน้าที่ในฐานะ “ผู้เล่น” เชิงรุก บุกไปค้นคว้า รวบรวมและจัดเก็บเอกสารต่างประเทศจากเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง/เชื่อมโยง เพื่อทำการเผยแพร่และการพัฒนาระบบในรูปแบบต่างๆ เท่าที่จะทำได้ ดังเช่นเดียวกับที่ตัวแบบกำลังทำอยู่

จึงเชื่อมั่นว่าในอนาคตอันใกล้ เมื่อต้นแบบสำคัญในด้านนี้ได้รับการพัฒนาให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และมีการขยาย/สร้างเครือข่ายให้กว้างออกไปเชื่อมโยงเข้ากับหน่วยงานส่วนต่างๆ ทั้งภาครัฐ เอกชนและประชาสังคม ที่มีข่ายงานด้านจดหมายเหตุอยู่แล้ว เช่น สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ และมหาวิทยาลัยต่างๆ เพื่อทำงานร่วมกันในการบริหารจัดการเอกสารต่างประเทศในขนาดใหญ่ให้กับสังคมไทย ก็มีความเป็นไปได้มากกว่า เราน่าจะได้เห็นมิติใหม่ๆ ในแวดวงด้านประวัติศาสตร์-หอจดหมายเหตุจากหน่วยงานต่างๆ ได้เจริญรอยตามต้นแบบสำคัญนี้เช่นกัน เพื่อร่วมใจกันสืบสานและต่อยอดพระราชดำริและพระราชประสงค์ของพระองค์ในเรื่องนี้ต่อๆ ไป ในการขยายข่ายงานที่พระองค์ทรงวางรากฐานไว้แล้วให้เติบโตยิ่งๆ ขึ้น ทั้ง 1) ด้านการสะสมตัวเอกสาร 2) ด้านการพัฒนาองค์ความรู้ของหอจดหมายเหตุในเชิงนวัตกรรมเพื่อเป็นตัวแบบที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวในการบริหารจัดการเอกสารต่างประเทศอย่างเป็นระบบครบกระบวนการและเป็นต้นแบบสำคัญของการค้นคว้า รวบรวม จัดเก็บ เผยแพร่และการพัฒนาระบบ และ 3) ด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ทั้งการแปล การวิจัยเชิงลึก เพื่อให้งานทั้ง 3 ด้านได้ดำเนินอย่างต่อเนื่องในการวางรากฐานให้กับสังคมไทยต่อไป

บทส่งท้าย

ท้ายสุดนี้จึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ในฐานะคนไทย เราควรที่จะร่วมมือร่วมใจกันสืบสานพระราชดำริและพระราชประสงค์ของพระองค์ในเรื่องนี้ต่อๆ ไป ทั้งในด้านการค้นคว้า รวบรวม จัดเก็บและเผยแพร่เอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์จากหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ที่สำคัญคือ การพัฒนาต่อยอดจาก “คลังข้อมูล” ดิจิทัลของ “หอจดหมายเหตุต่างประเทศทูลกระหม่อมอาจารย์” ที่พระองค์ทรงดำเนินการมาอย่างยาวนานมากกว่าสามทศวรรษ เพื่อการจัดทำโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญ (Critical Research Infrastructure) ในฐานะเป็น “ตัวอย่าง” ในเชิงนวัตกรรมของการค้นคว้า รวบรวม จัดเก็บ และเผยแพร่เอกสารต่างประเทศในระบบอิเล็กทรอนิกส์ และการพัฒนาองค์ความรู้ของระบบนี้ในเชิงนวัตกรรม เพื่อเป็นต้นแบบสำคัญของการค้นคว้าเอกสารจากต่างประเทศสำหรับการวิจัยด้านประวัติศาสตร์ไทย รวมทั้งการวิจัยทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ในอนาคตต่อไป และเชื่อว่าในระยะยาว ผลจากการดำเนินการอย่างต่อเนื่องของ “หอจดหมายเหตุต่างประเทศทูลกระหม่อมอาจารย์” แห่งนี้ ย่อมสร้างผลกระทบที่ดีในหลายมิติและหลากทิศทาง อันจะช่วยให้สังคมไทยมีการพัฒนาในเชิงคุณภาพ และสามารถก้าวข้ามจากสังคมแห่งความเชื่อไปสู่สังคมแห่งความรู้ในที่สุด

A Review of Historical Documents and Records on China-Thailand Relations Before and After the Establishment of Diplomatic Ties and Their Insights

Dr.Yu Qun（虞群）

(Senior Colonel, Associate Professor, Director of Southeast Asia and South Asia Research Centre, International Studies College, National University of Defense Technology, PLA)

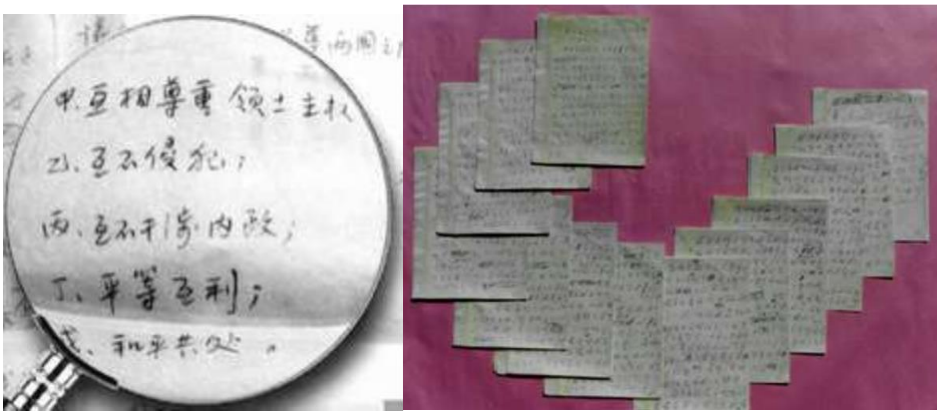
I. Introduction

Since 1999, China's Ministry of Foreign Affairs has declassified archives in batches after their 30-year retention period expired, with the first batch of declassified diplomatic archives officially opened to the public on January 16, 2004. To date, three batches totaling over 82,000 declassified archives have been released, covering the period from 1949 to 1965. The first two batches include more than 40,000 archives from 1949 to 1960, while the third batch, opened domestically and internationally on November 12, 2008, comprises 41,097 declassified files from 1961 to 1965.

The third batch primarily consists of diplomatic documents generated during the Ministry's work, such as requests for instructions, reports, meeting minutes, telegrams, notes, and memoranda. These materials mainly reflect China's principled positions and foreign exchanges in bilateral and multilateral diplomacy during the first half of the 1960s. Examples include: China's active efforts to develop relations with Third World countries and properly resolve historical boundary issues with neighboring nations; Premier Zhou Enlai's visit to 13 Asian and African countries, during which he proposed the Eight Principles for Economic Aid and Technical Assistance to Other Countries and the Five Principles governing relations with African and Arab states; the establishment of diplomatic ties with over a dozen Asian, African, and Latin American countries including the Republic of the Congo (Léopoldville), Laos, and Kenya; initiatives to improve relations with Western developed countries and expand bilateral economic, trade, and cultural exchanges, highlighted by the breakthrough in Sino-French diplomatic relations; the evolution of Sino-Soviet relations; continued Sino-US dialogue through ambassadorial-level talks (103rd to 128th sessions); adherence to the one-China principle in bilateral and multilateral diplomacy; and participation in relevant international conferences.

Relevant publications derived from these archives include The 1954 Geneva Conference, Declassified Diplomatic Documents: Archives of the People's Republic of

China's Diplomatic Relations Establishment (1949-1955), The Ministry of Foreign Affairs in the Early Years of the People's Republic, Declassified Chinese Diplomatic Archives, and Bandung 1955. Among the numerous valuable holdings, two archives—the "Chinese Draft of the Joint Statement by the Prime Ministers of China and India" and "Premier Zhou Enlai's Supplementary Speech (Manuscript) at the Plenary Session of the Asian-African Conference"—were selected for inclusion in the Chinese Archives Heritage List following evaluation by the National Advisory Committee of the "Chinese Archives Heritage Project."[1]

Given that China and Thailand established diplomatic relations on July 1, 1975, and a large number of original diplomatic archives remain classified, making it difficult to obtain first-hand materials, the author intends to collect, sort out, and summarize materials from the perspectives of diplomatic anthologies of national leaders, memoirs of diplomats, and biographies, and summarize the enlightenment from the development of Sino-Thai relations before and after the establishment of diplomatic relations based on historical materials.

II. Documents on China-Thailand Relations in the Diplomatic Works of Mao Zedong and Zhou Enlai

Selected Works of Mao Zedong on Diplomacy, published in 1994, compiles 160 diplomatic articles, speeches, talks, instructions, and telegrams from July 1937 to May 1974. Among these, two speeches delivered to Thai visiting delegations in December 1955 and February 1956 are combined into a single entry titled *Our Desire Is for Friendship Between China and Thailand*. [2] During these dialogues, Chairman Mao Zedong expressed a positive stance toward developing China-Thailand relations, supporting bilateral trade exchanges, emphasizing China's respectful attitude toward Thailand as a "brother nation," and hoping that Prime Minister Phibun Songkhram and then Police Director Phao Siyanon would maintain unity. He acknowledged Thailand's difficulty in engaging in open exchanges or establishing diplomatic relations with China

[1] “外交部档案馆”，参见当代中国研究所主办：中华人民共和国国史网 http://hprc.cssn.cn/wxzl/zlzn/200909/t20090905_3957658_1.html

[2] Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China and Central Committee Document Research Office: *Selected Works of Mao Zedong on Diplomacy*, Central Document Publishing House, December 1994, p. 228.

at the time and explained China's position on the issue of Thai Chinese and overseas Chinese communities.

Notably, Chairman Mao told the Thai delegation that former Pakistani Prime Minister Ali had criticized China and argued with Premier Zhou Enlai at the Bandung Conference, and that Prince Sihanouk had also had arguments with Premier Zhou. He then asked Premier Zhou whether Thai Foreign Minister Prince Wan had argued with him, to which Zhou replied that Prince Wan had been amicable from the start. These conversations with Thai friends fully demonstrated the Chinese government's sincere desire to establish diplomatic relations and maintain friendly ties with Thailand. Regrettably, due to domestic political changes in Thailand, the planned establishment of China-Thailand diplomatic relations in the 1950s was delayed by 20 years, finally materializing in 1975.

8 目 录

（一九五五年五月二十六日）
历史和现实要求我们团结合作…… (214)
（一九五五年六月三十日）
中意重建邦交对双方都有利…… (217)
（一九五五年十月三日）
中日关系和世界大战问题…… (219)
（一九五五年十月十五日）
我们的愿望是使中泰两国友好…… (228)
（一九五五年十二月、一九五六年二月）
我们愿意向世界上所有国家学习…… (233)
（一九五六年四月十日）
中国和外国的关系…… (235)
（一九五六年四月二十五日）
不要迷信在社会主义国家里
一切都是好的…… (240)
（一九五六年六月二十八日）
亚非国家要团结起来，保证
和平与独立…… (242)
（一九五六年八月二十一日）
同兄弟国家团结一致，同一切国家
建立友好关系…… (245)
（一九五六年八月二十九日）
中国人民支持埃及收回苏伊士运河…… (247)
（一九五六年九月十七日）

228

我们的愿望是使中泰两国友好*

（一九五五年十二月、一九五六年二月）

一

我们中国可以同泰国贸易。泰国要卖几十万吨大米给中国，我们是可以买的。我们还可以买一些橡胶。你们需要什么呢？要钢，要铁，我们都有。要轻工业品我们也有。至于日用品，你们应该自己设厂生产。我们可以帮助你们设轻工业工厂。目前可以帮助你们设棉纺厂、造纸厂和糖厂。你们可以用大米、橡胶来换。如果你们需要，我们还可以派技术人员去帮助你们设计工厂，完工后他们就回来，把工厂全部交给你们。

对銮披汶总理、乃炮警察总监和乃练的致意，我表示感谢。我们希望大家合作团结起来，希望銮披汶同乃炮团结起来。中国并没有什么秘密，我们不是当面一套，

* 这里选辑的两部分文字，（一）是毛泽东同泰国代表庵蓬等人谈话的节录；（二）是毛泽东同泰国人民促进友好访华代表团谈话的节录。

Since the compilation of documents in this book ends in 1974, Premier Kukrit Pramoj's speeches during his meeting with Chairman Mao Zedong during his visit to China in 1975 were not included. However, after returning to Thailand, Premier Kukrit documented his meeting with Chairman Mao in an article titled *My 58-Minute*

Conversation with Mao Zedong, which was published in his column in the *Siam Rath* newspaper, providing a detailed account of this precious experience.

According to Premier Kukrit's records, Chairman Mao's first question was: "Aren't you afraid to meet with a Communist?" Premier Kukrit replied: "No! I have long respected Chairman Mao. Although I am not a Communist, I hope to be your friend." The two leaders then engaged in in-depth exchanges. Kukrit always regarded Chairman Mao as a towering figure, filled with admiration. His humble and respectful attitude, combined with his witty and humorous personality, made Chairman Mao feel a strong connection. Chairman Mao put forward three suggestions on the Thai government's policy toward the Communist Party of Thailand and also offered targeted advice based on the actual situation of the Social Action Party led by Kukrit.

According to Kukrit's recollection, during his stay in Beijing, a friend told him that Chairman Mao had not spent such a long time talking with a foreign friend in recent years.[3]

Selected Works of Zhou Enlai on Diplomacy, published by Central Document Publishing House in 1990, compiles 80 important diplomatic works of Zhou Enlai, China's founding Premier and Foreign Minister, spanning from 1949 to 1975. The final piece is *Talk with Thai Prime Minister Kukrit Pramoj* dated June 30, 1975. [4]

During the conversation, Premier Zhou Enlai expressed regret to Prime Minister Kukrit Pramoj that, due to health reasons, he could only receive the delegation at the hospital. Premier Zhou focused on the nationality issue of overseas Chinese in Thailand, praised Kukrit for his views expressed in a Hong Kong interview, and emphasized that China would never seek hegemony. He also inquired specifically about the health of Prince Wan, an old friend from 21 years prior, remarking that though younger than Prince Wan, his own health was far inferior. Additionally, Premier Zhou entrusted Kukrit to convey a message to Lee Kuan Yew: China respected Singapore's existence as an independent nation and proactively expressed a desire to promote diplomatic relations between Cambodia and Thailand to achieve peace in the Gulf of Siam region.

Prime Minister Kukrit Pramoj humbly stated that he had few wishes in life, one of which was to meet Premier Zhou Enlai in person. He noted the long-standing relations between China and Thailand, observing that many Thais have some degree of Chinese ancestry. Kukrit also requested Premier Zhou to write a few characters for him,

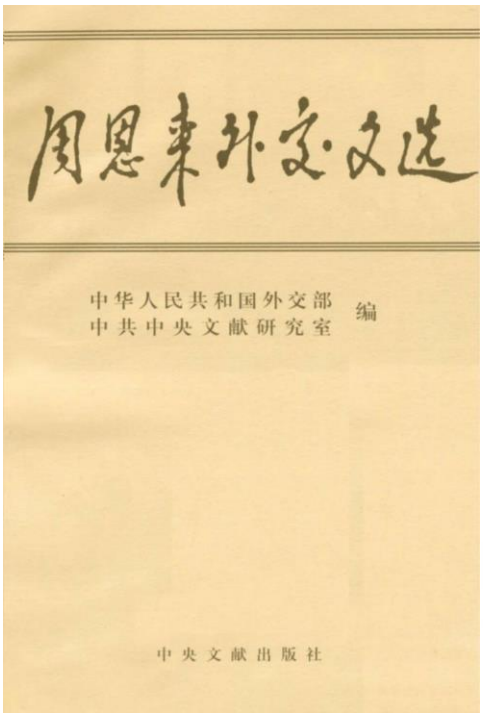
---

[3] ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช .๕๘นาทีที่ผมคุยกับเหมาเจ๋อตง.คอลัมน์ข้าวนอกนา สยามรัฐ.๑๔ กันยายน ๒๕๑๙ .

[4] Central Committee Document Research Office of Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China: Selected Works of Zhou Enlai on Diplomacy, Central Document Publishing House, May 1990, p. 500.

expressing his intention to frame and display them at home upon returning to Thailand. He agreed to relay China's message to Lee Kuan Yew and shared Thailand's willingness to establish diplomatic ties with Cambodia. The Thai translation of this dialogue is included in *China Through Thai Eyes*, published in March 2025 by the International Studies Center of Thailand's Ministry of Foreign Affairs.[5]

[5] *China Through Thai Eyes*, International Studies Center, Ministry of Foreign Affairs of Thailand, 2025, p. 366.

第二次世界大战后的形势 …… (489)
（一九七一年十一月二十日）
中美友好来往的大门终于打开了 …… (492)
（一九七二年二月二十一日）
中日两国人民应该世世代代友好下去 …… (494)
（一九七二年九月二十五日）
第三世界国家要自主地发展民族独立经济 … (497)
（一九七三年二月三日）
同泰国总理克立·巴莫的谈话 …… (500)
（一九七五年六月三十日）

8

同泰国总理
克立·巴莫的谈话*

（一九七五年六月三十日）

周恩来总理（以下简称周）：很对不起，今天在医院里会见总理阁下，因为我身体不好，生病很久了。明天签字也只能在医院里签了。其他问题由我们副总理〔347〕负责跟你谈。

克立·巴莫总理（以下简称克）：我完全理解。

周：泰国朋友们都好吧？

克：都很好。

周：你们中间有些人来的时候，我还没进医院。去年签完同马来西亚的建交公报，第二天，六月一日，就进了医院，到现在还没出去。马科斯总统来访时，同菲律宾建交公报也是在医院签的。

克：我们听说了。

---

* 一九七四年六月一日周恩来因病住进医院后，仍然坚持工作。到一九七五年九月上旬，先后会见了来自世界五大洲的五十多批外国客人。这是同泰国总理克立·巴莫的谈话节录。

III. China-Thailand Relations in Cheng Ruisheng's Memoirs

The publicly available materials currently collected mainly come from two renowned diplomats. The first is Mr. Cheng Ruisheng, who once served as Deputy Director of the Southeast Asia Division in the Asian Department of China's Ministry of Foreign Affairs and later as Ambassador to Myanmar and India. He wrote two memoir articles about the 1972–1973 China-Thailand "Ping-Pong Diplomacy." On the occasion of the 10th anniversary of China-Thailand diplomatic relations in July 1985, Cheng Ruisheng was invited to publish *An Unforgettable Journey of Friendship—Celebrating the 10th Anniversary of China-Thailand Diplomatic Relations* in *World Affairs*, a publication under the Ministry of Foreign Affairs. This article documented his interactions with Thai Foreign Ministry officials during his visit to Thailand in June 1973 as Deputy Head of the Chinese Table Tennis Delegation, a trip that directly paved the way for the formal establishment of diplomatic relations two years later. [6]In 2006, Ambassador Cheng included an essay titled *China-Thailand Ping-Pong Diplomacy* in his memoir *Forty Years of Good-Neighborly Diplomacy*, which not only revisited the 1973 visit of the Chinese table tennis delegation to Thailand but also recalled the earlier visit of the Thai table tennis team to China. [7]This article was reprinted in *Stories Between China and Thailand* in 2017.

In his writing, Cheng Ruisheng fondly recalled the 1972 visit of the Thai table tennis delegation to Beijing for competitions. Mr. Xu Dunmao (Prasert Kanchanawat), then Deputy Director of the Revolutionary Council's Finance and Industry Affairs Department, served as the delegation's advisor and met with Chinese leaders such as Zhou Enlai and Liao Chengzhi. At around 11 p.m. on September 5, Premier Zhou Enlai received Prasert and his entourage at the Great Hall of the People, with Chang Yuan(Sirin Phathanothai) acting as interpreter. Prasert noted that Thailand had long-standing ties with Taiwan, with many Thai Chinese supporting Taiwan, and that China's support for the armed struggle of the Communist Party of Thailand had caused dissatisfaction among Thais; establishing diplomatic relations under such circumstances could destabilize Thai society. Thailand proposed initiating trade, cultural, and sports exchanges first to enhance mutual understanding and friendship. Premier Zhou responded that revolutionary struggles of peoples in various countries were internal affairs, emphasizing China did not export revolution, sought peaceful coexistence with countries of different social systems, and refrained from interfering in others' internal affairs. The only condition for diplomatic relations with China was recognizing the People's Republic of China government and severing ties with Taiwan. He expressed understanding that Thailand was not yet ready to establish diplomatic relations and urged Thailand not to participate in the U.S. war of aggression in Indochina, noting such disengagement would benefit Thailand. Finally, Premier Zhou

[6] Cheng Ruisheng.An Unforgettable Journey of Friendship—Celebrating the 10th Anniversary of China-Thailand Diplomatic Relations. *World Affairs*, July 1985.

[7] Cheng Ruisheng: *Forty Years of Good-Neighborly Diplomacy*, Sichuan People's Publishing House, 2006.

asked Prasert to convey his greetings to King Bhumibol Adulyadej and the Thai Prime Minister. The meeting concluded at 12:20 a.m.

Several details from the Thai delegation's visit are noteworthy. First, on the evening of September 1, 1972, the Asian Table Tennis Union hosted a reception at the Great Hall of the People for 100 tables of delegates, with Cheng Ruisheng accompanying Prasert's group. A protocol dilemma arose: as a non-head delegate, Prasert could not be seated at the main table, yet his Thai delegation's assigned table was too far back. Following a proposal by China's Foreign Ministry, the Asian Table Tennis Union arranged a separate table (Table 52) for Prasert, Chang Huai(Wanwai Phathanothai), and Chang Yuan(Sirin Phathanothai), hosted by Director Lu Weizhao of the Foreign Ministry's Asian Department, with members of the Foreign Ministry reception team also in attendance. Second, from September 6 to 11, Cheng Ruisheng accompanied Prasert on a visit to Nanjing and Shanghai. Having studied at Jinan University's Chinese Language Teacher Training Program in Shanghai in 1936, Prasert specifically revisited his former campus.

Cheng Ruisheng's memoirs provide even more detailed accounts of the 1973 Chinese table tennis delegation's visit to Thailand. Though not originally involved, delegation head and Chinese Table Tennis Association Vice Chairman Zhuang Zedong called Vice Foreign Minister Qiao Guanhua, requesting a diplomat familiar with Southeast Asia join the delegation. The Foreign Ministry thus designated Cheng Ruisheng as Deputy Head under the title of "Council Member of the Chinese People's Association for Friendship with Foreign Countries." Cheng had previously engaged in friendly "corridor diplomacy" with Thai Foreign Ministry Political Department East Asia Director Tej Bunnag during the April 1973 UN Economic Commission for Asia and the Far East (ECAFE) meeting in Tokyo, making his true identity known to the Thai Foreign Ministry. During the delegation's visit, Thai leaders at all levels—including National Olympic Committee Chairman and Deputy Prime Minister Praphas Charusathien, Olympic Committee Vice Chairman and Minister of Agriculture and Cooperatives Thawi Bunyaket, Foreign Minister Deputy Minister Chatichai Choonhavan, and other Foreign Ministry officials—engaged closely with the delegation, particularly Cheng Ruisheng.

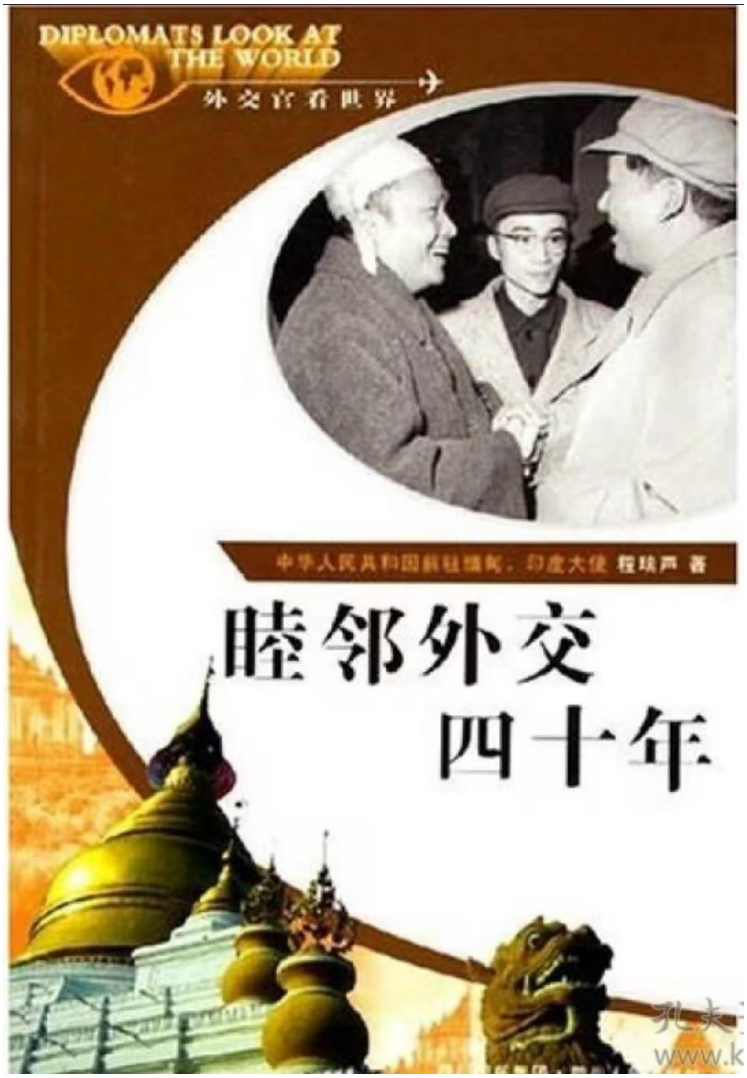
A highlight occurred on the afternoon of June 18, when Thai Foreign Ministry Political Department Deputy Director Suthi, Foreign Minister's Secretary Asa Sarasin, and Tej Bunnag held an informal "lunch diplomacy" session with Cheng Ruisheng at his hotel. Their nearly three-hour free-ranging discussions on China-Thailand relations and Southeast Asian situation significantly promoted mutual understanding and advanced diplomatic normalization.

Cheng Ruisheng also recounted an intriguing incident: before the delegation's departure, they hosted a reception for Thai dignitaries. As the event concluded, Deputy Foreign Minister Chatichai suggested to Cheng, "You've done excellent work but must be tired. Let me personally take you to a nightclub to relax—just you, no

other delegation members." Recognizing this as a test of Chinese diplomats, Cheng thanked him but politely declined.

Additionally, he noted the Thai Foreign Ministry posed a challenge by requesting a press conference before the delegation's departure. Concerned about questions regarding China's support for the Communist Party of Thailand's armed struggle or the Indochina situation, China requested Thai journalists focus solely on sports-related topics. The press conference ultimately proceeded smoothly.

Beyond recounting the two ping-pong delegation visits, Cheng Ruisheng's memoirs also describe Thailand's subsequent request for China to sell oil at "friendship prices" and the circumstances surrounding diplomatic normalization. Three key events stand out: First, during Thai Deputy Foreign Minister Chatichai's December 1973 trade delegation visit, he enthusiastically drank 17 glasses of Maotai at the Chinese government's reception banquet and proposed a toast to Chairman Mao's health. Second, the Foreign Ministry initially planned for Vice Premier Li Xiannian to meet Chatichai's delegation, but Chairman Mao personally revised the arrangement to have Premier Zhou Enlai host the meeting. Third, during the signing of the diplomatic communiqué, Premier Zhou—frail and with trembling hands—formed the characters of his name "Zhou Enlai" stroke by stroke, almost dot by dot.

IV. China-Thailand Relations in Chai Zemin's Memoirs and Biographies [8]

[8] Wang Sifan: Inside Stories of Key Historical Moments—Conversations with Key Figures in History, Dunhuang Literature and Art Publishing House, March 1999.

There are two main sources of documentation. First is *A Review of History* written by Chai Zemin himself, which is included in *Stories Between China and Thailand*. Second is *Inside Stories of Key Historical Moments—Conversations with Key Figures in History* by *Wang Sifan*, published by Dunhuang Literature and Art Publishing House in March 1999. This book contains a chapter titled "*From Budapest to Washington—Chai Zemin, a Diplomat Spanning Four Continents, Talks About His Diplomatic Career,*" which records Chai Zemin's experiences from Hungary to Guinea, Egypt, then Thailand, and finally his tenure as the first Ambassador to the United States. The third part of this chapter focuses on stories from his time as Ambassador to Thailand.

Combined, these two sources essentially reflect the development trajectory of China-Thailand relations after the establishment of diplomatic ties on July 1, 1975—a trajectory marked by an initial downturn followed by a rise. According to Chai Zemin's recollections, he was serving as President of the Chinese People's Association for Friendship with Foreign Countries at the time. In early 1976, Chinese Foreign Minister Qiao Guanhua said to him: "China and Thailand have established diplomatic relations, but we still haven't found a suitable person to serve as Ambassador. The Central Government has decided to send you to Thailand. Thailand is a major country in Southeast Asia, important geographically, economically, and politically. Therefore, it is crucial to do a good job there. However, since diplomatic relations have just been established, mutual understanding is still insufficient. After arriving, you must patiently work to build relations with the Thai royal family and government, and promote the development of bilateral ties." Although Chai Zemin felt somewhat unconfident about this assignment, he accepted the Central Government's appointment. He recalled that when the Thai government learned of his appointment as Chinese Ambassador, it had mixed feelings—pleased because Chai Zemin had rich diplomatic experience, especially in resisting Soviet influence, which might give him common ground with Thailand; yet concerned because it had heard that Chai Zemin was a "guerrilla expert" of the Communist Party of China (CPC), having led a team of over a hundred people in fighting the Japanese invaders. At that time, the armed forces of the Communist Party of Thailand were a top security concern for the Thai government, and there were doubts: might a guerrilla expert like Chai Zemin have other motives in Thailand?

Shortly after Chai Zemin arrived in Thailand, the country's political situation changed. The newly appointed Prime Minister Thanin Kraivichien harbored deep hostility toward China and even threatened to restore diplomatic relations with the Kuomintang government in Taiwan, significantly straining China-Thailand relations. Having previously served as Director of the Beijing Municipal Sports Commission, Chai Zemin decided to start with sports and cultural exchanges, facilitating visits by Chinese basketball, badminton, and gymnastics teams to Thailand to boost bilateral relations. The expansion of non-governmental channels and the warming of people-to-people exchanges helped sustain the low ebb in official relations.

In an interview, Chai Zemin stated: "The Thai royal family enjoys high prestige among the people. In particular, King Bhumibol Adulyadej was a diligent ruler, and the Queen also had an excellent reputation for loving the people, earning the affection of the entire nation." Therefore, Chai Zemin actively worked to develop friendly relations with the royal family. When the Guangzhou Acrobatic Troupe visited Thailand, he paid a call on the Queen Mother and arranged for the troupe to perform at the royal palace. These efforts deepened the royal family's and the public's understanding of and friendliness toward China, effectively safeguarding the fledgling diplomatic relations between the two countries.

泰国皇太后在皇宫接见柴泽民（中为皇太后）

Another important event mentioned in both sources is Chai Zemin's relationship with General Kriangsak Chomanan, which evolved from "conflict to friendship." At a reception held by the Japanese military attaché in Thailand to celebrate Armed Forces Day, the editor-in-chief of the *Bangkok Post* introduced Chai Zemin to General Kriangsak, who was then Supreme Commander of the Thai Armed Forces. Upon meeting, Kriangsak sternly asked Ambassador Chai: "Why does China support the guerrillas of the Communist Party of Thailand?" Chai replied: "The Communist Party of China and the Communist Party of Thailand have friendly relations because we are both communist parties. However, China adheres to the principle of non-interference in other countries' internal affairs. The guerrillas of the Communist Party of Thailand

are an internal matter for Thailand, and China does not support them." General Kriangsak was satisfied with this response, and the two went on to discuss issues such as the Soviet Union, Vietnam, and the situation in Indochina.

A week later, General Kriangsak invited Ambassador Chai to his residence, where he also hosted senior Thai officials including the Foreign Minister, Defense Minister, and Interior Minister. Kriangsak asked Chai to share his views on the issues discussed at the reception with the other officials and even personally cooked for the guests. From then on, Ambassador Chai and General Kriangsak's family enjoyed a harmonious relationship. When Kriangsak became Prime Minister, he actively invited Chai Zemin to exchange views at government agencies. In March 1978, China invited Prime Minister Kriangsak to visit China, accompanied by more than ten key cabinet members—a significant historical event for China-Thailand relations. Soon after, Vice Premier visited Thailand, receiving a warm welcome from the Thai royal family and government. The clouds over bilateral relations dispersed, and ties quickly warmed. In May 1978, Chai Zemin was appointed Director of the Chinese Liaison Office in the United States, later becoming the first Chinese Ambassador to the U.S. When General Kriangsak visited the U.S., he specifically met with Ambassador Chai and gave him a box of precious Thai bird's nest.

V. Important Insights from Early China-Thailand Relations

(1) The strategic leadership of the two countries' leaders and the special driving role of the Thai royal family serve as the political guarantee for the development of China-Thailand relations.

The steady development of China-Thailand relations first benefits from the strategic vision of the leaders of both countries who transcended ideological differences, especially the irreplaceable role of the Thai royal family in forging public consensus and maintaining traditional friendship, which provides a political guarantee and emotional foundation for bilateral relations.

Chinese leaders have shown great patience and strategic resolve in the process of normalizing China-Thailand relations. In 1955, when meeting with a Thai delegation, Chairman Mao Zedong pointed out: "For the establishment of diplomatic relations between China and Thailand, 'we are not afraid of slowness, but of interruption'", clearly expressing understanding of Thailand's difficulty in establishing diplomatic relations temporarily due to the Cold War structure, and proposed a pragmatic path of "starting with trade and culture, and gradually accumulating mutual trust". This strategy of "promoting official relations through non-governmental channels" laid the groundwork for bilateral relations.

In 1975, when Zhou Enlai met with Prime Minister Kukrit Pramoj on his sickbed, he responded to Thailand's concerns about China's rise with a promise of "never seeking hegemony" and took the initiative to propose a specific plan to solve the

nationality issue of overseas Chinese. Thai leaders also showed political courage to break through the constraints of camps. Before visiting China in 1975, Prime Minister Kukrit Pramoj withstood pressure from domestic conservative forces and publicly stated that "establishing diplomatic relations with China is in Thailand's national interest".

The Thai royal family plays a "ballast stone" role in China-Thailand relations. During his reign, King Bhumibol Adulyadej repeatedly emphasized that "China-Thailand friendship is the common aspiration of the two peoples" and injected impetus into bilateral relations by receiving Chinese envoys and supporting cultural exchanges. As an "old friend of the Chinese people", Princess Maha Chakri Sirindhorn has visited China 55 times since her first visit in 1981, traveling all over the country - from the Forbidden City in Beijing to villages in Yunnan, from the Terracotta Warriors in Xi'an to the science and technology park in Shenzhen. Her visits have always focused on people's livelihood and culture, becoming a core driving force for China-Thailand non-governmental friendship. Princess Sirindhorn not only facilitated Thailand's introduction of Chinese hybrid rice technology and the construction of the "Princess Sirindhorn Secondary School" , but also presented a comprehensive and authentic image of China to the Thai public through her literary works such as "Journey to the Land of the Dragon."

This "royal demonstration effect" has greatly dispelled the doubts of Thai society about China after the Cold War and laid a public opinion foundation for the strategic cooperation between the two countries.

(2) The resilience of China-Thailand relations is rooted in the profound friendship between the two peoples, and people-to-people exchanges have always been the "lifeline" of bilateral relations.

The "China-Thailand Ping-Pong Diplomacy" of 1972-1973 stands as a classic example of people-to-people interactions driving official ties. When the Thai table tennis delegation visited China in 1972, though traveling under the guise of a "sports group," it carried an implicit diplomatic overture. The secret talks between delegation advisor Prasert Kanchanawat and Premier Zhou Enlai directly led to a consensus to "pursue non-governmental exchanges first." During the 1973 visit of the Chinese table tennis delegation to Thailand, Cheng Ruisheng’s three-hour "lunch diplomacy" with Thai Foreign Ministry officials reached tacit understanding on diplomatic normalization details. Meanwhile, friendly matches between Chinese and Thai athletes, broadcast live on television, entered thousands of Thai households, breaking the public opinion barrier of the "China threat theory."

After Thailand’s 1976 political changes, official China-Thailand relations hit a low point. Ambassador Chai Zemin proposed a strategy of "using sports and cultural exchanges to hedge political differences": In 1977, the Chinese basketball delegation’s visit filled a 10,000-seat stadium; the Guangzhou Acrobatic Troupe performed for the

Thai royal family, with the Queen Mother praising that "Chinese art embodies the shared essence of Eastern civilization." On November 7, 1978, the first World Badminton Championships concluded successfully at Bangkok's National Stadium 1. A Chinese Vice Premier Deng Xiaoping was invited to attend the closing ceremony and present awards alongside Thai Prime Minister Kriangsak.

(3) Mutual respect and pragmatic diplomacy serve as crucial safeguards for the steady and enduring development of China-Thailand relations.

The evolving history of China-Thailand relations demonstrates that amid complex international landscapes, both countries have consistently upheld the principles of mutual respect and non-interference in internal affairs. Through flexible and pragmatic diplomatic engagement, they have resolved differences, laying a solid foundation of strategic mutual trust for bilateral ties. This experience is reflected not only in the pre-establishment strategy of "non-governmental initiatives driving official relations" but also throughout the post-normalization process of crisis response and cooperation deepening.

In developing China-Thailand relations, the Chinese government has steadfastly adhered to sovereign equality and non-interference in internal affairs—a stance clearly manifested in the diplomatic practices of Mao Zedong, Zhou Enlai, and other leaders. During his 1955 meeting with a Thai delegation, Mao Zedong stated: "China respects Thailand's independence and sovereignty and will never interfere in its internal affairs," while acknowledging Thailand's difficulties in establishing diplomatic ties due to domestic political circumstances. In 1975, during talks with Prime Minister Kukrit Pramoj, Zhou Enlai reaffirmed China's commitment to "never seeking hegemony" and proactively proposed resolving the overseas Chinese nationality issue "in accordance with their wishes and Thai laws," directly addressing Thailand's concerns on this matter.

Thailand has responded positively to China's principled stance. During his visit to China, Prime Minister Kukrit Pramoj explicitly stated that "China-Thailand relations should be based on mutual respect for sovereignty and territorial integrity." This consensus on sovereign equality formed the core political foundation for both countries to transcend Cold War bloc divisions and achieve normalization.

Before and after diplomatic normalization, China and Thailand navigated sensitive challenges including the Thai Communist Party issue and the Taiwan question through the pragmatic approach of "seeking common ground while shelving differences and advancing step by step." During the 1972 visit of Thailand's table tennis delegation, advisor Prasert Kanchanawat expressed concerns about "China supporting Thai Communist armed forces." Premier Zhou Enlai promptly clarified: "Revolutions are internal affairs; China does not export revolution," while committing that "diplomatic recognition requires only acceptance of the one-China principle"—removing obstacles for subsequent negotiations.

In 1976, when Admiral Kriangsak directly questioned "why China supports Thai Communist guerrillas," Ambassador Chai Zemin earned trust with his candid response that "friendship between communist parties does not equate to interference in internal affairs," ultimately facilitating the comprehensive warming of relations during the Kriangsak administration.

In the late Cold War era, China and Thailand developed strategic coordination in countering Soviet expansion and safeguarding Southeast Asian stability. During Prime Minister Kriangsak's 1978 China visit, both sides reached consensus on Vietnam's invasion of Cambodia: China supported Thailand's advocacy for "regional security maintenance," while Thailand tacitly permitted China to provide assistance to Cambodian resistance forces through its territory. This cooperation based on shared security interests not only consolidated bilateral trust but also pioneered a new model of regional security featuring "equal cooperation between large and small nations."

VI. Conclusion

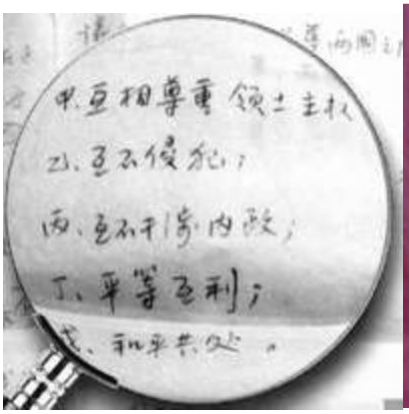
The developmental experience of China-Thailand friendly relations demonstrates that: high-level strategic guidance lays the political foundation, people-to-people exchanges consolidate the social bedrock, and mutually respectful, pragmatic, and flexible diplomatic wisdom forms the core of relational resilience. From Mao Zedong’s vision of "seeing Thailand as a brother" to Princess Maha Chakri Sirindhorn’s 55 visits to China, from "ping-pong diplomacy" driving major-country engagement to strategic coordination during crises, the two countries have consistently adhered to resolving differences through consensus and replacing confrontation with cooperation across historical periods. This not only constitutes a precious legacy of China-Thailand relations but also offers important insights for building a community with a shared future between China and its neighboring countries in the new era.

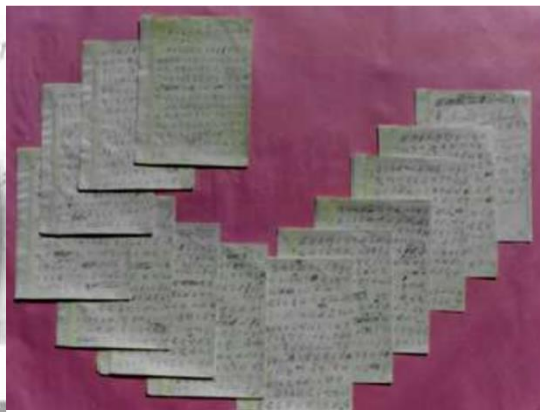
中国有关建交前后中泰关系文献史料钩沉及经验启示

虞 群[1]

一、引言

中国外交部自 1999 年开始分期分批对保管期限满 30 年的档案进行解密，并于 2004 年 1 月 16 日正式对外开放了首批解密外交档案。到目前为止，共开放了三批、8.2 万多件解密档案，时间跨度为 1949 年-1965 年。前两批 1949 年至 1960 年间形成的档案 4 万余件，2008 年 11 月 12 日向国内外开放的 1961-1965 年的解密档案共 41,097 件。第三批档案主要是外交部在工作中形成的各类请示、报告、谈话记录、来往电报以及照会、备忘录等外交文件，主要反映 20 世纪 60 年代上半期中国在双边和多边外交领域中的原则立场、对外交流交往情况。如：中国积极发展与第三世界国家关系，妥善解决同周边国家历史遗留的边界问题，周恩来总理亚非十三国之行，提出中国对外援助的八项原则和中国同非洲、阿拉伯国家关系五项原则，与刚果（利）、老挝、肯尼亚等十几个亚非拉国家建立外交关系；积极改善同西方发达国家关系，同其进一步发展双边经贸和文化交往，中法建交——实现与西方大国关系的突破；中苏关系演变；中美两国继续通过大使级会谈（第 103 至 128 次）进行对话；在双边和多边外交领域坚持一个中国立场；参加有关国际会议等情况。相关成果：《1954 年日内瓦会议》《解密外交文献——中华人民共和国建交档案 1949-1955》《建国初期的外交部》《解密中国外交档案》《万隆 1955》。在众多珍贵档案中，馆藏《中印两国总理联合声明中方草案》和《周恩来总理在亚非会议全体会议上的补充发言（手稿）》两份档案经“中国档案文献遗产工程”国家咨询委员会评审确定，被收入《中国档案文献遗产名录》。[2]

鉴于中泰建交时间为 1975 年 7 月 1 日，大量外交档案尚未解密，一手资料获取难度很大，笔者拟从国家领导人外交文选、亲身经历者回忆录、传记等角度进行资料收集整理及综述，并基于史料对建交前后中泰关系发展的启示进行总结。

二、毛泽东、周恩来外交文选中的中泰关系文献

[1] 国防科技大学外国语学院东南亚南亚研究中心主任，副教授，博士。

[2] “外交部档案馆”，参见当代中国研究所主办：中华人民共和国国史网 http://hprc.cssn.cn/wxzl/zlzn/200909/t20090905_3957658_1.html

1994 年出版的《毛泽东外交文选》收录了自 1937 年 7 月至 1974 年 5 月期间关于外交方面的文章、讲话、谈话、批示、电报等一百六十篇，其中 1955 年 12 月和 1956 年 2 月两次与泰国访华代表团的讲话合为一篇，定名为《我们的愿望是使中泰两国友好》。[3]这两次对话中，毛泽东主席表达了对发展中泰关系的积极态度，支持中泰贸易往来、强调中国尊重态度并视泰国为兄弟，希望銮披汶总理与时任警察总监炮保持团结，理解泰国暂时不能与中国公开往来甚至建交的难处，并且对泰国华人华侨的问题进行了解释。

其中，很有意思的一点是，毛泽东主席告诉泰国代表团，巴基斯坦前总理阿里在万隆会议上曾经骂过中国，同周恩来总理吵过架，西哈努克亲王也曾经同周恩来总理吵过架。他问周恩来总理，泰国外交部长旺亲王是否同他吵过架，周总理回答说，旺亲王一开始就好。毛泽东主席与泰国友人的谈话充分说明了中国政府希望与泰国政府建交并保持良好关系的真诚态度。遗憾的是，由于泰国国内政权更迭，原本应该在 1950 年代完成的中泰建交一直延宕了 20 年，直至 1975 年才最终实现。

8 目 录

（一九五五年五月二十六日）
历史和现实要求我们团结合作…… (214)
（一九五五年六月三十日）
中意重建邦交对双方都有利…… (217)
（一九五五年十月三日）
中日关系和世界大战问题…… (219)
（一九五五年十月十五日）
我们的愿望是使中泰两国友好…… (228)
（一九五五年十二月、一九五六年二月）
我们愿意向世界上所有国家学习…… (233)
（一九五六年四月十日）
中国和外国的关系…… (235)
（一九五六年四月二十五日）
不要迷信在社会主义国家里
一切都是好的…… (240)
（一九五六年六月二十八日）
亚非国家要团结起来，保证
和平与独立…… (242)
（一九五六年八月二十一日）
同兄弟国家团结一致，同一切国家
建立友好关系…… (245)
（一九五六年八月二十九日）
中国人民支持埃及收回苏伊士运河…… (247)
（一九五六年九月十七日）

[3] 中华人民共和国外交部中共中央文献研究室：《毛泽东外交文选》，中央文献出版社，1994 年 12 月，第 228 页。

我们的愿望是使中泰两国友好*

（一九五五年十二月、一九五六年二月）

一

我们中国可以同泰国贸易。泰国要卖几十万吨大米给中国，我们是可以买的。我们还可以买一些橡胶。你们需要什么呢？要钢，要铁，我们都有。要轻工业品我们也有。至于日用品，你们应该自己设厂生产。我们可以帮助你们设轻工业工厂。目前可以帮助你们设棉纺厂、造纸厂和糖厂。你们可以用大米、橡胶来换。如果你们需要，我们还可以派技术人员去帮助你们设计工厂，完工后他们就回来，把工厂全部交给你们。

对銮披汶总理、乃炮警察总监和乃练的致意，我表示感谢。我们希望大家合作团结起来，希望銮披汶同乃炮团结起来。中国并没有什么秘密，我们不是当面一套，

* 这里选辑的两部分文字，（一）是毛泽东同泰国代表庵蓬等人谈话的节录；（二）是毛泽东同泰国人民促进友好访华代表团谈话的节录。

因为本书选编文献截止至 1974 年，因此 1975 年克立·巴莫总理访华时与毛泽东主席会晤时的讲话未能收录在内。但克立·巴莫总理回到泰国后，将其与毛主席会晤的经历记载成文，命名为《我与毛泽东交谈的 58 分钟》，发表在《沙炎叻报》的专栏上，详细记述了这段宝贵的经历。据克立总理的记载，毛主席问的第一句话是：“来见共产党，不怕吗？”克立总理回答：“不怕！我对毛主席敬重已久，尽管我不是共产党员，但是我希望成为您的朋友。”其后，两位国家领导人进行了深入的交流。克立·巴莫始终视毛主席如一座高山，内心充满景仰，他的谦虚恭敬的态度和幽默风趣的性格令毛泽东主席感觉非常投缘。毛主席就泰国政府对泰共的政策提出了三点建议，而且还针对克立所领导的社会事务党的实际情况提出了针对性的建议。据克立回忆，在北京期间，有朋友告诉他，毛主席近年来从未与外国友人交谈时间如此之长。[4]

而 1990 年中央文献出版社出版的《周恩来外交文选》收录了中国开国总理兼外交部长周恩来 1949 年至 1975 年关于外交方面的重要著作，共 80 篇。其中，最后一篇是 1975 年 6 月 30 日《同泰国总理克立·巴莫的谈话》。[5]

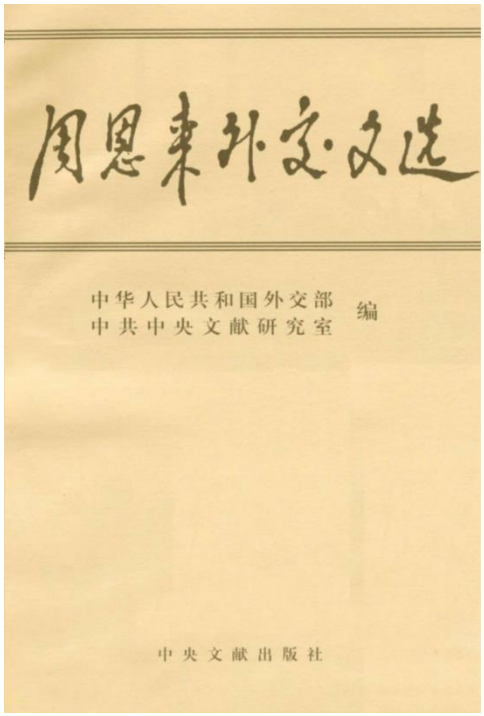
在谈话中，周恩来总理向克立·巴莫总理表达了歉疚之情，因为鉴于身体原因，只能在医院里接待代表团一行。周总理重点谈到了旅泰华侨的国籍问题，对克立总理在香港接受记者采访时提出的观点表示赞赏，并且强调了中国将永不称霸。周恩来总理还专门问及 21 年前的老朋友旺亲王的身体情况，感慨自己年龄比旺亲王小，但身体状况却远不如他。周总理还专门委托克立总理向李光耀带口信，表示中国尊重新加坡作为一个独立国家存在，并且主动表达希望推动柬埔寨和泰国建交、实现暹罗湾地区的和平的意愿。

克立·巴莫总理则非常谦虚地表示，他一生中愿望不多，其中之一是希望能亲自见到周恩来总理。他表示，中泰两国关系非常久远，很多泰国人或多或少都有中国血统。克立·巴

[4] ข้อเขียนของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ในคอลัมน์ข้าวนอกนา ๑๔ กันยายน ๒๕๑๙ “๕๘นาทีที่ผมคุยกับเหมาเจ๋อตง”

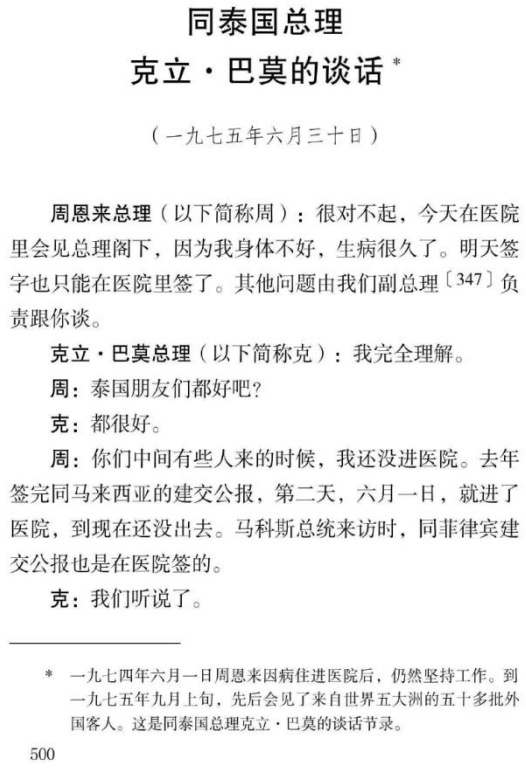
[5] 中华人民共和国外交部中共中央文献研究室：《周恩来外交文选》，中央文献出版社，1990 年 5 月，第 500 页。

莫总理还请求周恩来总理为他写几个字，并表示回泰国后用镜框镶起来挂在家里。克立·巴莫总理还答应帮助中国向李光耀转达口信，同时表达了希望与柬埔寨建交的意愿。泰国外交部国际问题研究中心于 2025 年 3 月出版的《泰国眼中的中国》一书中收录了这篇对话的泰文译文。[6]

[6] ไทยมองจีน .ศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ.กระทรวงการต่างประเทศไทย .2025 .หน้าที่366

同泰国总理
克立·巴莫的谈话*

（一九七五年六月三十日）

周恩来总理（以下简称周）：很对不起，今天在医院里会见总理阁下，因为我身体不好，生病很久了。明天签字也只能在医院里签了。其他问题由我们副总理〔347〕负责跟你谈。

克立·巴莫总理（以下简称克）：我完全理解。

周：泰国朋友们都好吧？

克：都很好。

周：你们中间有些人来的时候，我还没进医院。去年签完同马来西亚的建交公报，第二天，六月一日，就进了医院，到现在还没出去。马科斯总统来访时，同菲律宾建交公报也是在医院签的。

克：我们听说了。

* 一九七四年六月一日周恩来因病住进医院后，仍然坚持工作。到一九七五年九月上旬，先后会见了来自世界五大洲的五十多批外国客人。这是同泰国总理克立·巴莫的谈话节录。

500

三、程瑞声回忆录中的中泰关系

目前公开收集到的资料主要来自两位著名外交官。第一位是曾经担任中国外交部亚洲司东南亚处副处长，后出任中国驻缅甸、印度大使的程瑞声先生。第二位是曾经出任首任中国驻泰大使、驻美大使的柴泽民。

程瑞声大使撰写了两篇有关 1972-1973 年中泰“乒乓外交”的回忆文章。1985 年 7 月中泰建交十周年之际，程瑞声受邀在外交部下属的《世界知识》刊物上刊登了一篇《难忘的友谊之行——庆祝中泰建交十周年》，记录了 1973 年 6 月他作为中国乒乓球代表团副团长访问泰国期间，与泰国外交部官员之间的交流互动。这次访问直接促成了两年后两国的正式建交。[7]2006 年，程瑞声大使在其个人外交生涯回忆录《睦邻外交四十年》一书中收录了一篇《中泰乒乓外交》，不仅重温了 1973 年中国乒乓球代表团访泰一事，还对此前泰国乒乓球队访华一事进行了追忆。[8]2017 年，该文被收录进《中国与泰国的故事》一书之中。

程瑞声在文中深情地回忆了 1972 年泰国乒乓球代表团受邀至北京参赛，时任革命团财经与工业事务副主任的许敦茂先生（巴实·干乍那越）作为代表团顾问来华，与中国国家领导人周恩来、廖承志等人的会晤交流内容。9 月 5 日晚 11 时多，周恩来总理在人民大会

[7] 程瑞声：《难忘的友谊之行——庆祝中泰建交十周》，载《世界知识》1985 年 7 月。
[8] 程瑞声：《睦邻外交四十年》，四川人民出版社，2006 年。

堂会见巴实一行，常媛担任翻译。巴实表示，泰国与台湾关系时间长久，泰国华人支持台湾的较多，而且中国支持泰共武装斗争，使泰国人不满，在此情况下与中国建交会造成泰国社会不安。泰方希望双方先开展贸易、文化、体育交往，增进相互了解和友谊。周恩来总理表示，各国人民的革命斗争是各国的内政，中国不输出革命，中国希望与不同社会制度的国家和平共处，不干涉别国内政。与中国建交的唯一条件是：承认中华人民共和国政府，同台湾断交。现在泰国尚不能与中国建交，我们表示理解。中方希望泰国不要参与美国侵略印度支那的战争，摆脱此事对泰国是有利的。最后，周总理托巴实向泰国普密蓬国王和总理转达问候。会见到深夜 12 时 20 分结束。

泰国乒乓球代表团访华期间，还有几个细节值得分享。第一个细节是，1972 年 9 月 1 日晚 8 点，亚洲乒乓球联合会在人民大会堂举行招待会，欢迎各国乒乓球代表团，共 100 桌，程瑞声陪同许敦茂一行参加。这时，在礼宾上遇到了一个难题——许敦茂不是团长，不能安排上主宾席，但如果安排在泰国乒乓球代表团的桌上，桌次又太靠后。后来，根据中国外交部的提议，亚乒联为许敦茂、常怀、常媛单独安排了一桌（第 52 桌），由中国外交部亚洲司司长陆维钊来陪，外交部的接待组也参加。第二个细节是 9 月 6 日-11 日，程瑞声陪同巴实一行前往南京和上海参观访问，巴实 1936 年曾在上海暨南大学华文师资培训班学习，此访专程安排他旧地重游。

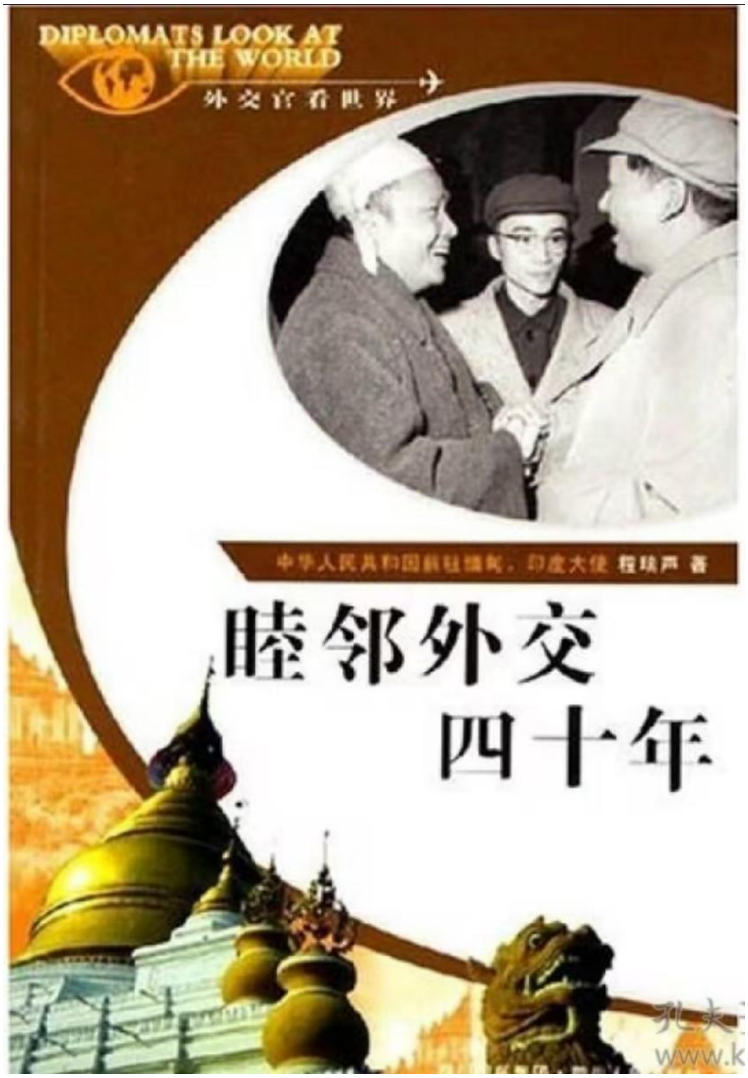
在程瑞声的回忆文章中，对 1973 年中国乒乓球代表团访问泰国的记录更为详细。程瑞声本身与此事无关，但代表团团长、中国乒乓球协会副主席庄则栋给外交部副部长乔冠华打电话，希望派一位熟悉东南亚情况的外交官参加代表团，外交部于是指定程瑞声以对外友协理事的身份担任副团长。而此前程瑞声于 1973 年 4 月赴东京参加亚洲和远东经济委员会会议（ECAFE）时与泰国外交部政治司东亚处处长德·汶纳有过友好交流，被称为“走廊外交”。因此，泰国外交部知道程瑞声的真实身份。乒乓球代表团访泰期间，泰国政府各层级领导人都给予了高度礼遇，从泰国奥委会主席、副总理巴博，到奥委会副主席、农业合作部部长他威，再到外交部副部长差猜，以及外交部其他官员，都与代表团一行特别是程瑞声进行了密切交流。

其中的高潮点在于 6 月 18 日下午，泰国外交部政治司副司长素提、外长秘书阿萨·萨拉信以及德·汶纳，与程瑞声在酒店里进行了一次“午餐外交”，无拘无束地就中泰关系和东南亚局势开展了将近三个小时的交流。这次交流为促进双边理解，推动两国建交发挥了很好的作用。

程瑞声还记载了一件非常有意思的事情。在代表团返回中国之前，代表团在酒店举办招待会宴请泰国政要，时任外交部副部长差猜在宴会即将结束时，向程瑞声提出了一个建议，他说：“你这次工作做得很好，但也很累，今晚应该松弛一下。我想亲自陪你去一个夜总会玩一玩，就你一个人，代表团其他人员就不去了。”程瑞声认为，这是差猜对中国外交人员的一种试探，当即表示谢意，同时也婉拒了他的邀请。

另外，他还提到了泰国外交部为中国代表团出了一道难题，希望他们在离开泰国前，召开一次记者招待会。中方担心记者会提问有关中国支持泰共武装以及印度支那局势等问题，因此要求泰方记者仅就体育相关问题提问。最终，顺利地完成了记者招待会。

在程瑞声的回忆文章中，除了就两次乒乓球代表团访问的情形进行回顾外，还就之后泰方赴北京请求中国以“友谊价格”出售石油给泰国以及双方建交时的情形进行了记述。有三件事情值得关注。一是 1973 年 12 月，泰国差猜副外长率领贸易代表团访华，在中国政府的接待宴会上，差猜兴致很高，连喝了 17 杯茅台酒，并提议为毛主席的健康干杯。二是外交部原先拟定的接待计划是由李先念副总理与差猜一行会晤，但毛主席将该计划修改为由周恩来总理亲自会晤。三是在建交公报签字时，周恩来总理身体非常虚弱，双手不断颤抖，“周恩来”三个字不是一笔一划写成的，而是一点一点凑成的。

DIPLOMATS LOOK AT THE WORLD
外交官看世界
睦邻外交四十年

泰国皇太后在皇宫接见柴泽民（中为皇太后）

四、柴泽民回忆录及传记中的中泰关系[9]

主要文献有二。一是柴泽民自己撰写的《历史的回顾》，收录在《中国和泰国的故事》中。二是王思凡著《历史关键内幕——与历史关键人物的对话》，1999 年 3 月由敦煌文艺出版社出版，该书中有一章名为《从布达佩斯到华盛顿——跨越四大洲的使者柴泽民畅谈外交生涯》，记录了柴泽民从匈牙利到几内亚、埃及，再到泰国，最后出任首任驻美大使的经历。第三部分是有关他在泰国担任大使期间的一些故事。

综合两份文献，基本可以反映 1975 年 7 月 1 日建交后中泰关系先抑后扬的发展脉络。根据柴泽民的回忆，自己当时正担任中国对外友好协会会长一职，1976 年年初，中国外交部长乔冠华对他说："中泰已经建交，但至今没有合适人选去任大使，中央决定派柴泽民去。泰国是东南亚大国，无论地理位置上、经济上还是政治上的地位都很重要，因此必须把泰国的工作搞好。但两国刚刚建立外交关系，相互间了解还不够，所以去后一定要耐心地做好泰国王室、政府的工作，推动两国关系发展。"柴泽民尽管对出使泰国感觉信心不足，但仍然接受了中央的任命。据他回忆，当泰国政府得知中国派柴泽民担任大使后，感觉喜忧参半。喜的是柴泽民具有丰富的外交经验，特别是抵制苏联势力方面，可能与泰国有共同语言。但泰方还获悉，柴泽民是中共的"游击专家"，曾经带着百十人的队伍抗击日寇。当时泰国共产党武装力量是泰政府的首要安全关切，柴泽民这样一位游击专家来泰，会不会另有所图？

来泰国后不久，泰国政治局势发生变化，新上任的他宁总理对中国抱有较深的敌意，而且扬言要恢复与台湾国民党政府的外交关系，导致中泰关系受到了很大的影响。柴泽民曾经担任过北京市体委主任，他决定从体育文化交流开始，推动中国篮球、羽毛球和体操队来泰

[9] 王思凡：《历史关键内幕——与历史关键人物的对话》，敦煌文艺出版社，1999 年 3 月。

国访问，推动中泰关系。民间渠道的拓宽和往来的升温，维系了处于低谷的中泰官方关系。

柴泽民在接受访谈时说：“泰国王室在国民心目中具有崇高威望，特别是普密蓬国王是一位勤于治国的国王，王后也有爱民的极佳口碑，深得举国爱戴。”因此，柴泽民积极拓展与王室的友好关系，当中国广州杂技团赴泰访问演出期间，他拜会了王太后，并将杂技团带入王宫中表演，加深了王室和普通民众对中国的了解和友善，有力地维护了刚刚起步的中泰外交关系。

柴泽民在两份文献中都谈及的另外一件重要事情是他与江萨·差玛南上将之间的“不打不相识”。在日本驻泰国武官举办的军节招待会上，《曼谷邮报》主编引荐柴泽民与时任三军最高司令江萨上将相识。见面后，江萨第一句话就很严肃地质问柴泽民大使：“你们中国为什么要支持泰国共产党的游击队？”柴大使答复说：“中国共产党和泰国共产党有有好的关系，因为都是共产党。但是中国有一个原则，不干涉任何国家内政。泰国共产党的游击队是泰国内部问题，中国不会支持游击队。”江萨将军对这个答复较为满意，随后他们又围绕苏联问题、越南问题、印度支那问题进行了交流。

一周后，江萨上将邀请柴泽民大使到府中做客，并且邀请泰国外交部长、国防部长和内务部长等政要参加。江萨请柴大使将招待会上谈到的问题向其他要员也谈一谈，并且亲自下厨做饭招待客人。之后，柴大使与江萨上将一家关系相处非常融洽。等到江萨上将出任总理后，积极邀请柴泽民到政府机关去交流。1978 年 3 月，中国邀请江萨总理访华，随行的有十余名主要内阁成员，对于中泰关系而言是重大的历史事件。紧接着，邓小平副总理访问泰国，受到泰国王室和政府的热情接待。两国关系的乌云被一扫而空，迅速转暖。1978 年 5 月，柴泽民大使被任命为中国驻美国联络处主任，之后出任首任驻美大使，江萨上将访美时，还专门与柴大使见面，并送了他一盒泰国名贵燕窝。

五、中泰早期关系的重要启示

（一）两国领导人的战略引领与泰国王室的特殊推动作用是中泰关系发展的政治保障。

中泰关系的稳健发展，首先得益于两国领导人超越意识形态差异的战略远见，特别是泰国王室在凝聚民间共识、维系传统友谊方面的不可替代作用，为双边关系提供了政治保障和情感根基。

中国领导人在中泰关系正常化进程中展现了极大的耐心与战略定力。1955 年毛泽东在会见泰国代表团时即指出：“中泰建交‘不怕慢，只怕断’”，明确表示理解泰国因冷战格局暂无法建交的难处，并提出“先从贸易、文化入手，逐步积累互信”的务实路径。这一“以民促官”的策略为两国关系埋下伏笔。1975 年周恩来在病榻前与克立·巴莫总理会谈时，以“永不称霸”的承诺回应泰方对中国崛起的担忧，并主动提出解决华侨国籍问题的具体方案，最终促成建交公报的签署。泰方领导人亦展现了突破阵营束缚的政治勇气。克立·巴莫总理在 1975 年访华前顶住国内保守势力压力，公开表示“与中国建交符合泰国国家利益”。

泰国王室在中泰关系中扮演着“压舱石”角色。普密蓬国王在位期间多次强调“中泰友好是两国人民的共同愿望”，并通过接见中国使节、支持文化交流等方式为双边关系注入动力。而诗琳通公主作为“中国人民的老朋友”，自 1981 年首次访华以来已近 60 次到访中国，足迹遍布大江南北——从北京故宫到云南村寨，从西安兵马俑到深圳科技园，她的访问始终聚焦民生与文化，成为中泰民间友好的核心推动力量。公主不仅推动泰国引进中国杂交水稻技术、援建“诗琳通公主中学”，更通过撰写《踏访龙的国土》等著作，向泰国民众展现真实立体的中国。这种“王室示范效应”极大消解了冷战后泰国社会对中国的疑虑，为两国战略合作奠定了民意基础。

（二）中泰关系的韧性植根于两国人民的深厚友谊，民间交往始终是维系双边关系的“生

命线”。

1972-1973 年的“中泰乒乓外交”是人民交往推动官方关系的经典案例。1972 年泰国乒乓球代表团访华时，尽管泰方以“体育团体”名义出行，但背后暗含外交试探——代表团顾问巴实·干乍那越与周恩来总理的秘密会谈，直接促成“先开展非官方交流”的共识。1973 年中国乒乓球代表团访泰期间，程瑞声与泰国外交部官员的“午餐外交”持续三小时，就建交细节达成默契，而中泰运动员的友谊赛则通过电视直播走进泰国千家万户，打破了“中国威胁论”的舆论壁垒。

1976 年泰国政局变动后，中泰官方关系陷入低谷，柴泽民大使提出“以体育文化交流对冲政治分歧”的策略：1977 年中国篮球代表团访泰，万人体育馆座无虚席；广州杂技团入宫为王室演出，泰国王太后称赞“中国艺术展现了东方文明的共通性”；1978 年 11 月 7 日，第一届世界羽毛球锦标赛在曼谷国家第一体育馆胜利闭幕，中国副总理邓小平应邀和泰国总理江萨一道参加了闭幕式，并且颁奖。

（三）相互尊重与务实外交是中泰关系行稳致远的重要前提。

中泰关系的发展历程表明，两国在复杂国际环境中始终坚持相互尊重、不干涉内政的原则，并通过灵活务实的外交沟通化解分歧，为双边关系奠定了坚实的战略互信基础。这一经验既体现在建交前的“民间先行、以民促官”策略中，也贯穿于建交后应对危机、深化合作的全过程。

中国政府在发展中泰关系时始终坚持主权平等与不干涉内政原则，这一立场在毛泽东、周恩来等领导人的外交实践中得到明确体现。1955 年毛泽东在会见泰国代表团时即表示：“中国尊重泰国的独立和主权，不会干涉泰国的内部事务”，并理解泰国因国内政治环境暂无法建交的难处。1975 年周恩来与克立·巴莫总理会谈时再次强调“中国永不称霸”，并主动提出“解决华侨国籍问题应尊重华侨意愿和泰国法律”，直接回应了泰方对华侨问题的顾虑。

泰方也对中国的原则立场给予积极回应。克立·巴莫总理在访华时明确表示“中泰关系应基于相互尊重主权和领土完整”。这种对主权平等的共识，成为两国突破冷战阵营束缚、实现关系正常化的核心政治基础。

建交前后，中泰曾面临泰共问题、台湾问题等敏感议题的挑战，但双方通过“求同存异、分步推进”的务实策略化解分歧。1972 年泰国乒乓球代表团访华时，巴实·干乍那越明确提出“中国支持泰共武装”的担忧，周恩来当即表态：“各国革命是内政，中国不输出革命”，并承诺“建交条件仅为承认一个中国”，为后续谈判扫清障碍。

1976 年，面对江萨上将“中国为何支持泰共游击队”的直接质问，柴泽民以“共产党间友好不等于干涉内政”的坦诚回应赢得信任，最终促成江萨政府时期中泰关系的全面回暖。

冷战后期，中泰在应对苏联扩张、维护东南亚稳定方面形成战略默契。1978 年江萨总理访华期间，双方就越南侵柬问题达成共识，中国支持泰国“维护区域安全”的主张，泰国则默许中国通过其境内向柬抵抗力量提供援助。这种基于共同安全利益的协作，不仅巩固了双边互信，更开创了“大小国家平等合作”的地区安全新模式。

六、结论

中泰友好关系的发展经验表明：高层战略引领奠定政治基础，民间交往筑牢社会根基，而相互尊重、务实灵活的外交智慧则构成了关系韧性的核心。从毛泽东“视泰国为兄弟”到诗琳通公主 55 次访华，从乒乓小球推动大国外交到危机时刻的战略协调，两国在不同历史时期始终坚持以共识化解分歧、以合作替代对抗——这既是中泰关系的宝贵遗产，也为新时代中国与周边国家构建命运共同体提供了重要启示。

จีน–ไทยในสายตาโซเวียต : การวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศของไทยช่วงสงครามเย็นผ่านกรอบมาร์กซิสต์จากงานของเยเลนา อเล็กเซย์เยฟนา โฟมิเชวา

China–Thailand in Soviet Eyes : An Analysis of Thailand's Foreign Policy during the Cold War through a Marxist Perspective Based on the Works of Elena Alekseyevna Fomicheva

จิราพร ร่วมพงษ์พัฒนะ[1]

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอการวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศของไทยในช่วงสงครามเย็น ค.ศ. 1970–1991 ผ่านมุมมองของเยเลนา อเล็กเซย์เยฟนา โฟมิเชวา นักวิชาการมาร์กซิสต์จากสหภาพโซเวียต โดยเน้นการวางตำแหน่งของไทยในโครงสร้างอำนาจระหว่างประเทศภายใต้การแข่งขันระหว่างมหาอำนาจทั้งสาม ได้แก่ สหรัฐอเมริกา สหภาพโซเวียต และสาธารณรัฐประชาชนจีน โฟมิเชวาเสนอว่าไทยไม่ได้ดำเนินนโยบายต่างประเทศอย่างเป็นอิสระ หากแต่เป็นผลผลิตของการอยู่ภายใต้อิทธิพลของจักรวรรดินิยมอเมริกัน โดยมีชนชั้นนำในประเทศ ได้แก่ กองทัพ สถาบันทางสังคม และกลุ่มทุน เป็นผู้เกื้อหนุนและดำเนินยุทธศาสตร์ตอบสนองต่อผลประโยชน์ของตะวันตก บทความยังเปรียบเทียบมุมมองของมหาอำนาจทั้งสามต่อประเทศไทย โดยสหรัฐฯ มองไทยเป็นพันธมิตรแนวหน้าในการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ ขณะที่โซเวียตมองไทยว่าเป็นรัฐบริวารของจักรวรรดินิยม และจีนถูกมองว่าเป็นมหาอำนาจอิสระที่ไทยใช้ในการถ่วงดุลอำนาจเพื่อรักษาเสถียรภาพของรัฐ โฟมิเชวาไม่ได้มองจีนในฐานะพันธมิตรในเชิงอุดมการณ์ หากแต่เป็นตัวแปรเชิงยุทธศาสตร์ที่ไทยและชนชั้นนำใช้ประโยชน์ บทความนี้ชี้ให้เห็นว่า ในกรอบวิเคราะห์แบบสังคมนิยม-มาร์กซิสต์ ไทยไม่ใช่เพียงผู้เล่นในระบบรัฐชาติ หากแต่เป็นหน่วยหนึ่งในโครงสร้างอำนาจโลกที่ถูกกำหนดโดยกลุ่มทุนและอิทธิพลของจักรวรรดินิยม การวิเคราะห์ของโฟมิเชวาจึงช่วยเปิดพื้นที่ในการทำความเข้าใจนโยบายต่างประเทศของไทยจากมุมมองที่วิพากษ์โครงสร้าง และย้ำให้เห็นบทบาทของชนชั้นนำไทยในการหนุนระเบียบโลกแบบทุนนิยมตะวันตก

คำสำคัญ: ไทย โซเวียต สงครามเย็น มาร์กซิสต์

Abstract

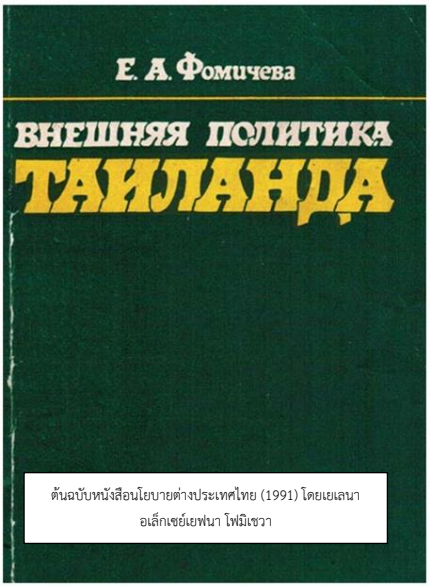
This article presents an analysis of Thailand's foreign policy during the Cold War in 1970–1991 through the lens of Elena Alekseyevna Fomicheva, a Marxist scholar from the Soviet Union. It emphasizes Thailand's positioning within the international power structure shaped by the rivalry among the three major powers: the United States, the Soviet Union, and the People's Republic of China. Fomicheva argues that Thailand did not pursue an independent foreign policy, but rather acted as a product of American imperialist influence. The country's ruling class including the military, social institutions, and capitalist elites played a central role in supporting and implementing strategies that aligned with Western interests. The article also compares the perspectives of the three major powers toward Thailand. The United States viewed Thailand as a frontline ally in the fight against communism; the Soviet Union regarded it as a client state of imperialism; and China was seen as an autonomous power that Thailand engaged with to balance external influences and preserve state

[1] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิราพร ร่วมพงษ์พัฒนะ อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

stability. Fomicheva did not see China as an ideological ally, but rather as a strategic variable that the Thai elite sought to exploit. This article demonstrates that within a Marxist analytical framework, Thailand is not merely an autonomous actor within the nation-state system, but a component of a global power structure shaped by capital and imperialist dominance. Fomicheva's analysis thus opens a critical space for understanding Thailand's foreign policy as a structural outcome, and highlights the role of the Thai ruling class in sustaining the global capitalist order.

Keywords: Thailand, the Soviet Union, the Cold War, Marxism

บทนำ

ต้นฉบับหนังสือนโยบายต่างประเทศไทย (1991) โดยเยเลนา อเล็กเซย์เยฟนา โฟมิเชวา

การพูดถึงขอบเขตเชิงเนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษานโยบายต่างประเทศของไทยในช่วงสงครามเย็น โดยเฉพาะช่วงทศวรรษ 1970 จนถึงการสิ้นสุดสงครามเย็น ปี 1991 ส่วนมากวรรณกรรมงานเขียนที่ปรากฏในไทยจะเป็นงานสายตะวันตกเสียเป็นส่วนใหญ่ ด้วยปัจจัยจากบรรยากาศทางการเมือง รวมถึงอุปสรรคทางภาษา เช่น ชิ้นงานที่จะกล่าวถึงในบทความนี้ ที่เป็นงานกลุ่มภาษารัสเซียภายใต้บริบทของสหภาพโซเวียต นักวิชาการชาวโซเวียตที่ผู้เขียนหยิบยกมาเป็นบทวิเคราะห์ในมุมมองของเยเลนา อเล็กเซย์เยฟนา โฟมิเชวา ที่ชื่อ วเนียชเนียยา ปาลิติกา ไตลานดา (Внешняя политика Таиланда - Foreingn Policy of Thailand) หรือนโยบายต่างประเทศของไทย ซึ่งเขียนโดยเยเลนา อเล็กเซย์เยฟนา โฟมิเชวา หนังสือเล่มนี้ตีพิมพ์เมื่อ ค.ศ. 1991 โดยสำนักพิมพ์ "Наука" (Nauka) ซึ่งเป็นสำนักพิมพ์วิชาการชั้นนำของโซเวียต/รัสเซีย[2] เนื้อหาของหนังสือวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศของไทยในช่วงสงครามเย็น โดยเน้นบทบาทของไทยในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความสัมพันธ์กับมหาอำนาจอย่างสหรัฐอเมริกา สาธารณรัฐประชาชนจีน และสหภาพโซเวียต รวมถึงการมีส่วนร่วมในองค์กรระหว่างประเทศ เช่น สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรืออาเซียน (Association of South East Asian Nations: ASEAN) และ องค์การสนธิสัญญาป้องกันภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Southeast Asia Treaty Organization: SEATO)

[2] D. V. Mosyakov and E. M. Astafieva, "The Study Features of the Southeast Asian Countries at the Institute of Oriental Studies of the Russian Academy of Sciences," *Outlines of Global Transformations: Politics, Economics, Law* 14, no. 6 (2022), https://www.researchgate.net/publication/359979785_The_Study_Features_of_the_Southeast_Asian_Countries_at_the_Institute_of_Oriental_Studies_of_the_Russian_Academy_of_Sciences.

กรอบแนวคิดและนักวิชาการโซเวียตในการศึกษานโยบายต่างประเทศของไทย

แนวคิดแบบมาร์กซิสต์ถือว่านโยบายระหว่างประเทศเป็นผลสะท้อนของโครงสร้างทางเศรษฐกิจและความขัดแย้งเชิงชนชั้นในระดับโลก รัฐในระบอบทุนนิยมถูกมองว่าเป็นกลไกที่ดำเนินนโยบายต่างประเทศเพื่อรับใช้ผลประโยชน์ของชนชั้นนายทุนมากกว่าจะเป็นตัวแทนของประชาชนโดยรวม โดยเฉพาะในมุมมองของ วลาดิมีร์ เลนิน (Vladimir Lenin) ผู้นำการปฏิวัติรัสเซียเมื่อ ค.ศ. 1917 และผู้วางรากฐานสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต ได้เสนอแนวคิดเรื่อง “จักรวรรดินิยม” ในฐานะขั้นตอนสุดท้ายของทุนนิยม ซึ่งขับเคลื่อนโดยทุนผูกขาดในการแสวงหาตลาดใหม่ แหล่งทรัพยากร และแรงงานราคาถูกจากโลกที่สาม เมื่อพิจารณาบริบทของสงครามเย็น แนวคิดมาร์กซิสต์เสนอว่า การแข่งขันระหว่างสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตมิใช่เพียงการเผชิญหน้าเชิงอุดมการณ์ระหว่างประชาธิปไตยกับคอมมิวนิสต์ หากแต่ยังเป็นการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจและภูมิรัฐศาสตร์ เพื่อแสวงหาอำนาจนำในระบบโลก โดยกลุ่มทุนตะวันตกพยายามขยายอิทธิพลผ่านการผูกโยงรัฐพันธมิตรและโครงสร้างความมั่นคง เช่น SEATO และองค์การสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือ (North Atlantic Treaty Organization: NATO)

นโยบายต่างประเทศของประเทศไทยในช่วงสงครามเย็นจึงกลายเป็นพื้นที่ศึกษาเชิงอุดมการณ์ที่สำคัญ นักวิชาการสายมาร์กซิสต์ให้ความสนใจกับการที่ไทยกลายเป็นรัฐหน้าด่านของจักรวรรดินิยมตะวันตกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะภายหลังการเป็นพันธมิตรใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกาในยุคสงครามเวียดนาม ในบริบทนี้ ผลงานของนักวิชาการโซเวียต โดยเฉพาะของ เยเลนา อเล็กเซย์เยฟนา โฟมิเชวา ถือว่ามีความสำคัญยิ่งต่อการศึกษานโยบายต่างประเทศของไทยจากมุมมองมาร์กซิสต์-เลนินนิสต์ โฟมิเชวาเป็นนักวิจัยอาวุโสประจำสถาบันตะวันออกศึกษาแห่งสถาบันวิทยาศาสตร์รัสเซีย (Институт востоковедения РАН) ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และวัฒนธรรมของไทย ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยเฉพาะ และจบการศึกษาระดับปริญญาตรีจากสถาบันความสัมพันธ์ระหว่างประเทศแห่งมอสโก (Moscow State Institute of International Relations: MGIMO) เมื่อ ค.ศ. 1969 และเริ่มต้นอาชีพทางการทูตในฐานะผู้ช่วยทูตที่สถานเอกอัครราชทูตสหภาพแห่งสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต (Embassy of the Union of Soviet Socialist Republics)[3] ระหว่าง ค.ศ. 1970–1973 หลังจากนั้น เธอกลับไปรับตำแหน่งนักวิจัยประจำศูนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ออสเตรเลีย และโอเชียเนีย ของสถาบันตะวันออกศึกษาแห่งสหภาพโซเวียตในปี 1975 และสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอกในปี 1987 ด้วยดุษฎีนิพนธ์หัวข้อ “นโยบายต่างประเทศของไทยร่วมสมัย”

หนึ่งในผลงานสำคัญของเธอคือหนังสือเรื่อง “Внешняя политика Таиланда” (นโยบายต่างประเทศของไทย) ซึ่งจัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ “Наука” (Nauka) เมื่อ ค.ศ. 1991 หนังสือเล่มนี้ถือเป็นงานศึกษาเชิงลึกเล่มแรกของนักวิชาการโซเวียตที่วิเคราะห์นโยบายต่างประเทศของไทยอย่างเป็นระบบในช่วงทศวรรษ 1970–1980 โดยมีพื้นฐานมาจากงานวิจัยระดับดุษฎีนิพนธ์ของเธอ เนื้อหาในหนังสือฉายภาพความสัมพันธ์ของไทยกับมหาอำนาจและประเทศในภูมิภาคผ่านกรอบโครงสร้างอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง พร้อมทั้งตั้งคำถามถึงบทบาทของรัฐไทยในฐานะ “พันธมิตรทางยุทธศาสตร์ของจักรวรรดินิยม” นอกจากนี้ เธอยังเป็นผู้รวบรวมเอกสารความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับรัสเซียในเชิงประวัติศาสตร์ และตีพิมพ์บทความอีกหลายสิบ

---

[3] สถานเอกอัครราชทูตสหภาพโซเวียตประจำประเทศไทยก่อตั้งขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1941 และตั้งอยู่บนถนนวิทยุ กรุงเทพมหานคร มีบทบาทสำคัญในด้านการทูต วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในบริบทสงครามเย็น ทั้งยังเป็นศูนย์กลางเผยแพร่อุดมการณ์สังคมนิยมผ่านศูนย์วัฒนธรรมและทุนการศึกษาให้แก่นักศึกษาไทย หลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียตใน ค.ศ. 1991 สถานทูตได้เปลี่ยนสถานะเป็นสถานเอกอัครราชทูตสหพันธรัฐรัสเซียโดยต่อเนื่อง

ชิ้นเกี่ยวกับนโยบายต่างประเทศของไทย การเมืองภายในประเทศ และความสัมพันธ์กับองค์กรระดับภูมิภาคอย่างสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ASEAN) ผลงานของโฟมิเชวามีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความเข้าใจเกี่ยวกับประเทศไทยสู่แวดวงวิชาการรัสเซีย และยังคงถูกอ้างถึงอย่างต่อเนื่องแม้เวลาจะผ่านไปหลายทศวรรษ ในภาพรวม บทวิเคราะห์ของโฟมิเชวาช่วยเสริมสร้างมุมมองจากภายนอกที่ตั้งอยู่บนรากฐานทางอุดมการณ์ที่แตกต่างจากทฤษฎีเสรีนิยมแบบตะวันตก โดยสะท้อนให้เห็นว่า การกำหนดทิศทางนโยบายต่างประเทศของไทยในยุคสงครามเย็น ไม่ได้เป็นเพียงการตัดสินใจของรัฐอธิปไตยอย่างโดดเดี่ยว แต่เป็นผลสะท้อนของแรงกดดันจากโครงสร้างอำนาจโลกและผลประโยชน์ของชนชั้นนำที่เชื่อมโยงกับทุนระหว่างประเทศอย่างแนบแน่น

บริบทนโยบายต่างประเทศของไทยช่วงสงครามเย็น

ก่อนที่จะนำไปสู่การมองแบบวิเคราะห์ในงานเขียนและศึกษาถึงนโยบายต่างประเทศของไทยช่วงสงครามเย็นในงานของโซเวียต ต้องเข้าใจบริบทและความสำคัญของสงครามเย็น (Cold War) ระหว่างปี 1947–1991 ก่อนว่าเป็นความขัดแย้งที่ตึงเครียดและเกิดการแข่งขันระหว่างสองอภิมหาอำนาจอย่างสหภาพโซเวียตและสหรัฐอเมริกา ถือเป็นปรากฏการณ์ที่ขยายวงกว้างไปทั่วโลก ไม่เว้นแต่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความสำคัญในการเข้ามาของผลกระทบสงครามเย็นต่อภูมิภาคนี้ คือ ชัยชนะของคอมมิวนิสต์ในจีนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่มีนัยยะสำคัญในดุลอำนาจทางการเมืองระหว่างค่ายคอมมิวนิสต์และกลุ่มตะวันตก ที่ยึดหลักการทุนนิยม และเสรีนิยม โดยเฉพาะยุทธศาสตร์ของสหรัฐอเมริกาที่เริ่มมีความหวาดระแวงในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่อชัยชนะของคอมมิวนิสต์ในจีนดังกล่าว จึงนำไปสู่การขยายอำนาจต่อไปที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของสหรัฐอเมริกา ความขัดแย้งหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยส่วนใหญ่พบว่ามีขบวนการปลดปล่อยรัฐชาติเป็นกระแสเพิ่มขึ้น การต่อสู้เพื่อเอกราชและต่อต้านมหาอำนาจอาณานิคมมากขึ้น อาทิ อินโดนีเซีย (ค.ศ.1945) เวียดนาม (ค.ศ.1945) พม่า (ค.ศ.1948) และมาเลเซีย (ค.ศ.1957) สถานการณ์เช่นนี้เปิดโอกาสให้มหาอำนาจภายนอกเข้ามาแสวงอิทธิพลทั้งในรูปแบบของการสนับสนุนการสร้างรัฐชาติใหม่ หรือการเข้าร่วมในสงครามตัวแทน (Proxy war) จึงถูกมองว่าเป็นจุดอ่อนต่อการแทรกซึมในพื้นที่ของคอมมิวนิสต์ที่ขยายอิทธิพลเข้ามาได้มากขึ้นเรื่อย ๆ จึงเป็นเหตุผลของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กลายเป็นภูมิภาคที่มีความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์ต่อมหาอำนาจของโลก ณ ขณะนั้น ได้แก่ สหรัฐอเมริกา สหภาพโซเวียต และสาธารณรัฐประชาชนจีน ความเปลี่ยนแปลงของบทบาทของแต่ละชาติเหล่านี้มิได้เป็นเพียงการต่อสู้เชิงอำนาจระหว่างประเทศเท่านั้น แต่ยังสะท้อนการต่อสู้ทางอุดมการณ์ระหว่างฝ่ายประชาธิปไตยเสรีนิยมกับฝ่ายสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ และมีผลกระทบลึกซึ้งต่อโครงสร้างการเมือง สังคม และความมั่นคงของรัฐในภูมิภาค นอกจากนี้ สหรัฐอเมริกาเป็นชาติที่มีบทบาทชัดเจนที่สุดในช่วงแรกของสงครามเย็น ช่วงทศววรษ 1950 โดยเฉพาะหลังการประกาศทฤษฎีโดมิโน (Domino Theory)[4] ที่เชื่อว่าหากประเทศหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ล้มไปสู่คอมมิวนิสต์ ประเทศเพื่อนบ้านจะล้มตามไปด้วย เพื่อสกัดกั้นอิทธิพลของคอมมิวนิสต์ สหรัฐฯ ได้ให้การสนับสนุนรัฐบาลที่ต่อต้านคอมมิวนิสต์ในภูมิภาค เช่น เวียดนามใต้ ลาว และไทย มีการจัดตั้งองค์การสนธิสัญญาป้องกันภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือ SEATO เมื่อ ค.ศ. 1954 โดยมีไทยเป็นสมาชิกหลัก ซึ่งกลายเป็นพันธมิตรที่ใกล้ชิดของสหรัฐฯ ทั้งด้านเศรษฐกิจ ความมั่นคง และการทหาร ฐานทัพ

[4] ทฤษฎีโดมิโนสะท้อนความหวาดกลัวของสหรัฐฯ ต่อการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ และเป็นกรอบคิดสำคัญที่มีอิทธิพลต่อนโยบายต่างประเทศเชิงรุกของสหรัฐฯ ในช่วงสงครามเย็น โดยเฉพาะในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

อากาศของสหรัฐอเมริกาหลายแห่งในไทย อาทิ อู่ตะเภา และโคราช ถูกใช้เป็นศูนย์บัญชาการในการโจมตีเวียดนามเหนือและลาว ในช่วงสงครามเวียดนาม

ในอีกด้านหนึ่ง สหภาพโซเวียตและจีนก็ไม่ได้นิ่งเฉย โดยเฉพาะจีนซึ่งหลัง ค.ศ. 1949 ได้เปลี่ยนผ่านสู่ระบอบคอมมิวนิสต์ภายใต้การนำของเหมา เจ๋อตง (ค.ศ.1943-1976) ส่งผลให้จีนมีบทบาทอย่างมากในการสนับสนุนขบวนการปฏิวัติในประเทศเพื่อนบ้าน เช่น เวียดมินห์ในเวียดนาม พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และขบวนการคอมมิวนิสต์ในมาเลเซียและพม่า การสนับสนุนดังกล่าวเป็นทั้งด้านอาวุธ เงินทุน และที่พักพิง ในขณะที่สหภาพโซเวียตในช่วงต้นของสงครามเย็นยังเน้นยุโรปและตะวันออกกลางมากกว่า แต่เมื่อเวลาผ่านไปโดยเฉพาะช่วงทศวรรษ 1960–1970 โซเวียตก็เริ่มหันมาให้ความสำคัญกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น โดยเฉพาะผ่านความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับเวียดนามเหนือ สงครามเวียดนามนับเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในความสัมพันธ์ระหว่างมหาอำนาจกับภูมิภาคนี้ สหรัฐอเมริกาเข้าแทรกแซงทางทหารอย่างเต็มรูปแบบตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1960 แต่ในที่สุดกลับไม่สามารถเอาชนะเวียดกงและเวียดนามเหนือได้ จนนำไปสู่การถอนกำลังเมื่อ ค.ศ.1973 และการล่มสลายของเวียดนามใต้ ค.ศ.1975 เหตุการณ์นี้ถือเป็นชัยชนะของฝ่ายคอมมิวนิสต์และสะท้อนความล้มเหลวของสหรัฐอเมริกาในการรักษาเสถียรภาพตามแนวทางเสรีนิยม (Liberalism) ในภูมิภาค อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเวียดนามซึ่งเคยเป็นพันธมิตรแน่นแฟ้นก็เริ่มสั่นคลอนภายหลังจากการรวมชาติของเวียดนาม จีนและเวียดนามเกิดความขัดแย้งทั้งในด้านอุดมการณ์และผลประโยชน์ โดยเฉพาะกรณีเวียดนามรุกรานกัมพูชา ค.ศ. 1978 เพื่อล้มล้างระบอบเขมรแดง ซึ่งเป็นพันธมิตรของจีน เหตุการณ์นี้นำไปสู่สงครามจีน–เวียดนาม (The Sino-Vietnamese War) เมื่อ ค.ศ. 1979 แม้จะเป็นสงครามระยะสั้น แต่สะท้อนชัดว่าจีนและเวียดนามได้กลายเป็นศัตรูกันในขณะเดียวกัน เวียดนามกลับกระชับสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตอย่างแน่นแฟ้นมากขึ้น ฐานทัพเรือคัมรันห์ (Cam Ranh Bay) ถูกใช้เป็นฐานปฏิบัติการของโซเวียตในภูมิภาค[5] ส่งผลให้ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กลายเป็นเวทีแห่งการแข่งขันระหว่างโซเวียตและจีนในช่วงปลายสงครามเย็น ภายใต้บริบทนี้ สหรัฐอเมริกาและอาเซียนหันมาร่วมมือกันในการจำกัดบทบาทของเวียดนามและพันธมิตร โดยไทยและมาเลเซียมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนกองกำลังต่อต้านรัฐบาลฮุนเซนในกัมพูชา (ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากเวียดนามและโซเวียต) รวมถึงการให้ที่พักพิงแก่ขบวนการเขมรแดง ซึ่งแม้จะมีประวัติความโหดร้ายแต่ก็ถูกใช้เป็นกลไกต่อสู้กับอิทธิพลของเวียดนาม

ช่วงปลายสงครามเย็น ราวทศวรรษที่ 1980 ภายใต้การนำของมิคาอิล กอร์บาชอฟ (Mikhail Gorbachev) ผู้นำสหภาพโซเวียต ระหว่าง ค.ศ. 1985-1991 เป็นช่วงเวลาที่สหภาพโซเวียตเริ่มปรับนโยบายต่างประเทศใหม่ ด้วยการลดบทบาทในต่างประเทศ และหันมาให้ความสำคัญกับการปฏิรูปภายใน เปเรสตรอยก้า (Perestroika) และกลาสต์นอต (Glasnost)[6] ส่งผลให้เวียดนามสูญเสียการสนับสนุนที่เคยได้รับอย่างมหาศาลจากโซเวียต เพราะทำให้ประเทศสูญเสียพันธมิตรหลักทั้งในแง่ทรัพยากร การเมือง และความมั่นคง ส่งผลให้เวียดนามต้องเปลี่ยนแปลงนโยบายภายในอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านเศรษฐกิจ การทหาร และการทูต เพื่อปรับตัวในโลกที่โซเวียตไม่ใช่หลักประกันความมั่นคง จึงจำเป็นต้องปฏิรูปตนเองเช่นกัน นำไปสู่การประกาศนโยบายโด่ยเหมย

---

[5] Zhang, Xiaoming (2005). "China's 1979 War with Vietnam: A Reassessment". *The China Quarterly*. 184 (184): 851–874. doi:10.1017/S0305741005000536

[6] เปเรสตรอยก้า (Perestroika) มุ่งเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และกลาสต์นอต (Glasnost) มุ่งเปิดเสรีทางการเมืองและสังคม เพื่อให้เกิดความโปร่งใสเป็นนโยบายสำคัญของ มิคาอิล กอร์บาชอฟ ผู้นำคนสุดท้ายของสหภาพโซเวียต ซึ่งประกาศใช้ในช่วงกลางทศวรรษ 1980 เพื่อปฏิรูปประเทศที่กำลังเผชิญวิกฤตทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองอย่างรุนแรง โดยทั้งสองแนวคิดมีความสัมพันธ์กันและมีเป้าหมายเพื่อ “ฟื้นฟู” สหภาพโซเวียต แต่อยู่คนละด้านกันคือด้านเศรษฐกิจและด้านการเมือง/สังคม

“Đổi Mới”[7] ช่วง ค.ศ.1986 ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงจากระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมรวมศูนย์ ไปสู่ระบบตลาดภายใต้การควบคุมของรัฐบางส่วน โดยแรงกระตุ้นส่วนหนึ่งมาจากผลกระทบโดยตรงของเปเรสตรอยก้า ขณะเดียวกัน จีนเองก็ปรับนโยบายสู่การเปิดประเทศและปฏิรูปเศรษฐกิจ ลดการส่งออกแนวคิดการปฏิวัติ และแสวงหาความร่วมมือทางเศรษฐกิจมากขึ้น ดังนั้น บทบาทของมหาอำนาจทั้งสามในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงสงครามเย็นจึงเป็นกระบวนการที่มีพลวัต เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์โลกและยุทธศาสตร์ของแต่ละประเทศ โดยมีประชาคมในภูมิภาคเป็นผู้รับผลกระทบจากการแข่งขันดังกล่าว ทั้งในรูปของสงคราม การรัฐประหาร การเคลื่อนไหวของกลุ่มกองโจรคอมมิวนิสต์ และการแทรกแซงทางการเมือง แต่ในขณะเดียวกันก็นำไปสู่การตระหนักถึงความจำเป็นในการรวมตัวกันของรัฐในภูมิภาคเพื่อลดการพึ่งพามหาอำนาจภายนอก ซึ่งนำมาสู่การเติบโตของอาเซียนในเวลาต่อมา และวางรากฐานสู่การกำหนดนโยบายต่างประเทศของประเทศเหล่านี้ในยุคหลังสงครามเย็นจนถึงปัจจุบัน

การวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศของไทยตามแนวมาร์กซิสต์ช่วงสงครามเย็น

ก่อนช่วงทศวรรษ 1960 สหภาพโซเวียตไม่เคยให้ความสนใจหรือเห็นยุทธศาสตร์สำหรับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ว่ามีความสำคัญต่อผลประโยชน์ของตนโดยตรง แม้แต่แวดวงการศึกษา วิชาการ งานวิจัย หรือตามสื่อ ต่าง ๆ ที่กล่าวถึงภูมิภาคนี้ยังน้อยมาก หรืออาจจะคลุมเครือ ถ้าเทียบกับส่วนอื่นของโลก ว่าด้วยยุทธศาสตร์และนโยบายต่างประเทศของสหภาพโซเวียตที่ทำให้เป็นที่รู้จักในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะเป็นในแง่ของการเข้ามามีอิทธิพลในลัทธิอุดมการ ณ์ทางการเมืองคอมมิวนิสต์ ช่วงสงครามเย็น ความขัดแย้งระหว่างสองค่ายอุดมการณ์หลักของโลก ได้แก่ ค่ายประชาธิปไตยเสรีนิยมที่นำโดยสหรัฐอเมริกา กับค่ายสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ที่นำโดยสหภาพโซเวียต ได้แผ่ขยายออกไปทั่วโลก รวมถึงภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งแม้จะดูห่างไกลจากศูนย์กลางอำนาจของมอสโก แต่กลับกลายเป็นเวทีสำคัญที่โซเวียตใช้ขยายอิทธิพลทางการเมือง เศรษฐกิจ และอุดมการณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงหลังทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา

ระยะแรกของสงครามเย็น สหภาพโซเวียตยังมิได้ให้ความสำคัญต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างจริงจังเท่ากับภูมิภาคยุโรปตะวันออกหรือตะวันออกกลาง การแทรกแซงทางการเมืองของโซเวียตในภูมิภาคนี้อยู่ในรูปแบบของการเผยแพร่อุดมการณ์คอมมิวนิสต์ผ่านพรรคคอมมิวนิสต์ท้องถิ่น และการส่งผ่านแนวคิดมาร์กซิสต์-เลนินนิสต์ โดยอาศัยเครือข่ายระหว่างประเทศ เช่น ขบวนการคอมมิวนิสต์สากล (International Communist Movement)[8] อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลาดังกล่าว จีนซึ่งเป็นพันธมิตรของโซเวียตในโลกคอมมิวนิสต์ มีบทบาทมากกว่าในระดับภูมิภาค โดยเฉพาะในหมู่กลุ่มติดอาวุธคอมมิวนิสต์ในไทย พม่า มาเลเซีย และกัมพูชา ทำให้บทบาทของโซเวียตในภูมิภาคนี้ยังค่อนข้างจำกัด จุดเปลี่ยนสำคัญเกิดขึ้นในช่วงปลายทศวรรษ 1950 หรือจุดเริ่มต้นของความตึงเครียดเกิดประมาณ ค.ศ. 1956 เมื่อความขัดแย้งระหว่างจีนกับสหภาพโซเวียตทวีความรุนแรงขึ้น นำไปสู่

---

[7] นโยบายการปฏิรูปเศรษฐกิจของประเทศเวียดนาม ที่เริ่มต้นในปี 1986 โดยพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม มีเป้าหมายเพื่อเปลี่ยนผ่านประเทศจากระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมวางแผนจากส่วนกลาง ไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดภายใต้การควบคุมของรัฐ (Market-oriented socialism)

[8] ขบวนการคอมมิวนิสต์สากล (International Communist Movement) คือแนวร่วมของพรรคคอมมิวนิสต์ในหลายประเทศทั่วโลก ที่มีเป้าหมายร่วมกันในการล้มล้างระบบทุนนิยมและสร้างระบอบสังคมนิยม–คอมมิวนิสต์ ภายใต้แนวคิดมาร์กซิสม์–เลนินนิสม์ แม้ไม่มีโครงสร้างรวมศูนย์อย่างเป็นทางการ แต่ขบวนการนี้มีสหภาพโซเวียตเป็นศูนย์กลางทางอุดมการณ์ โดยเฉพาะหลังการปฏิวัติรัสเซีย ค.ศ. 1917 พรรคคอมมิวนิสต์จีน ฝรั่งเศส เยอรมนี และเวียดนาม ต่างเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการนี้ ส่วนคอมมิวนิสต์สากล (Communist International หรือ Comintern) เป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นโดยโซเวียต ค.ศ.1919 เพื่อประสานพรรคคอมมิวนิสต์ทั่วโลก ส่งเสริมการปฏิวัติในระดับนานาชาติภายใต้การนำของมอสโก องค์กรนี้ดำเนินงานจนถึง ค.ศ. 1943 ก่อนจะถูกยุบลงจากการเปลี่ยนแปลงนโยบายระหว่างประเทศของโซเวียตในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง

เหตุการณ์ที่เรียกว่า “Sino-Soviet Split” หรือความแตกแยกในโลกคอมมิวนิสต์ ความขัดแย้งระหว่างเหมาเจ๋อตงกับสหภาพโซเวียตไม่ใช่เพียงแค่ความเห็นไม่ตรงกันของผู้นำสองประเทศ แต่มันคือบทหนึ่งของประวัติศาสตร์โลกคอมมิวนิสต์ที่เต็มไปด้วยอุดมการณ์ การชิงอำนาจนำ และบาดแผลแห่งความไม่ไว้วางใจที่ฝังลึก หลังจากการตายของสตาลินช่วง ค.ศ. 1953 นิกิตา ครุสชอฟ เป็นผู้นำสูงสุดของสหภาพโซเวียตระหว่าง ค.ศ.1953–1964 บริหารงานด้วยแนวทางที่ต่างออกไป เขาประกาศแนวคิด “อยู่ร่วมอย่างสันติ” (Peaceful Coexistence) กับโลกทุนนิยม หลีกเลี่ยงสงคราม และพยายามลดความตึงเครียดกับชาติตะวันตก ซึ่งดูเหมือนเป็นท่าทีที่สมเหตุสมผลในสายตานานาชาติ แต่สำหรับเหมาเจ๋อตง ผู้นำผู้มุ่งมั่นใน “การปฏิวัติแบบถาวร” ของจีนคือการทรยศต่อเจตนารมณ์ของมาร์กซ์ เลนิน และสตาลิน เหมาเชื่อว่าการปฏิวัติที่แท้จริงต้องไม่ประนีประนอม ต้องพร้อมปะทะกับจักรวรรดินิยมทุกเมื่อ และเขาเริ่มมองโซเวียตว่าเปลี่ยนไป กลายเป็นพวก “ลัทธิแก้” (Revisionism)[9] ที่บิดเบือนหลักการแท้จริงของคอมมิวนิสต์ ความไม่พอใจของเหมาไม่ได้หยุดแค่แนวคิดทางยุทธศาสตร์เท่านั้น เมื่อครุสชอฟประกาศประณาม “ลัทธิบูชาบุคคล” (Cult of personality) และเปิดเผยความโหดร้ายของยุคสตาลินในการประชุมพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียต ค.ศ. 1956 เหมาถึงกับเดือดดาล สำหรับเขา สตาลินคือผู้พิทักษ์การปฏิวัติสากล เป็นต้นแบบที่จีนยึดถือ และการโจมตีสตาลินเท่ากับทำลายรากฐานความชอบธรรมของพรรคคอมมิวนิสต์ทั่วโลก เบื้องหลังความต่างทางอุดมการณ์ยังมีการแข่งขันด้านอิทธิพลแฝงอยู่ ทั้งจีนและโซเวียตต่างแย่งกันเป็นผู้นำของขบวนการคอมมิวนิสต์สากล โซเวียตมองตนเองเป็นศูนย์กลางตามธรรมเนียมของผู้ชนะสงครามโลก แต่เหมามองว่าจีนมีความบริสุทธิ์มากกว่า เพราะไม่ได้ประนีประนอม ไม่ใช้ชีวิตแบบอภิสิทธิ์ชน และไม่ละทิ้งการต่อสู้ของชนชั้นแรงงานในโลกที่สาม จีนจึงเริ่มตั้งตนเป็น “ศูนย์กลางใหม่” แข่งกับมอสโกอย่างเปิดเผย ความตึงเครียดเพิ่มขึ้นเมื่อโซเวียตปฏิเสธจะช่วยจีนพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ช่วง ค.ศ. 1959 ทั้งสองฝ่ายเริ่มไม่ไว้วางใจกันอย่างสิ้นเชิง จนถึงขั้นเกิดเหตุปะทะกันที่พรมแดนบริเวณเกาะเจินเป่า (Zhenbao Island) หรือที่รู้จักในชื่อ เกาะดามานสกี (Damansky Island) เมื่อ ค.ศ. 1969 เสียงปืนและเลือดบนแม่น้ำอุซซูรี[10] ไม่ใช่แค่เรื่องของพื้นที่ แต่มันสะท้อนการแตกหักของ “มิตรภาพแห่งคอมมิวนิสต์” ที่เคยยิ่งใหญ่ และเมื่อเหมานำจีนเข้าสู่ยุค “ปฏิวัติวัฒนธรรม” (ค.ศ.1966–1976)[11] เขายิ่งประณามโซเวียตว่าเป็นจักรวรรดินิยมในรูปแบบใหม่ เป็นสังคมนิยมที่กลายพันธุ์เป็นชนชั้นนำกดขี่ประชาชน โซเวียตเองก็ตอบโต้ว่าเหมาทำลายประเทศของตนเอง ทำลายความน่าเชื่อถือของขบวนการสากล และลากคอมมิวนิสต์ให้ตกต่ำ เรื่องราวระหว่างเหมากับโซเวียตจึงไม่ใช่แค่การทะเลาะกันของสองผู้นำ แต่เป็นบทพิสูจน์ว่าแม้จะมีอุดมการณ์เดียวกัน หากเป้าหมายและวิธีการต่างกัน ก็อาจกลายเป็นศัตรูที่ร้ายกาจยิ่งกว่าศัตรูทางความคิด และความแตกแยกนั้นยังส่งผลสะเทือนต่อโลกคอมมิวนิสต์ทั่วทุกมุมโลกไปอีกหลายทศวรรษ ส่งผลให้โซเวียตต้องการถ่วงดุลจีนด้วยการสร้างพันธมิตรใหม่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

---

[9] คือคำที่ใช้ในหมู่มาร์กซิสต์–เลนินนิสต์ เพื่อตำหนิหรือกล่าวหาบุคคลหรือกลุ่มที่ตีความเปลี่ยนแปลงหรือปรับแนวทางของลัทธิมาร์กซ์–เลนิน ให้ “เบี่ยงเบน” จากหลักดั้งเดิม โดยเฉพาะในลักษณะที่ “อ่อนข้อ” ประนีประนอมกับทุนนิยมหรือยอมรับระบบที่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์อย่างแท้จริง

[10] เป็นจุดปะทะสำคัญระหว่างจีนกับสหภาพโซเวียตในเดือนมีนาคม ปี 1969 เหตุการณ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของความตึงเครียดในช่วงที่จีนและโซเวียตแตกแยกทางอุดมการณ์ (Sino-Soviet Split) โดยทั้งสองฝ่ายต่างอ้างสิทธิในดินแดนริมแม่น้ำอุซซูรี จึงกลายเป็น “แนวรบเชิงสัญลักษณ์” ของสงครามเย็นในโลกคอมมิวนิสต์ที่ไม่ใช่ระหว่างคอมมิวนิสต์กับทุนนิยม แต่เป็นการปะทะกันระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์จีนกับโซเวียต

[11] เป็นช่วงเวลาที่ประธานเหมา เจ๋อตง แห่งจีนเปิดแคมเปญทางการเมืองเพื่อฟื้นฟูอุดมการณ์คอมมิวนิสต์แบบสุดโต่ง โดยมุ่งกำจัด “แนวคิดเก่า วัฒนธรรมเก่า ประเพณีเก่า และนิสัยเก่า” ซึ่งถูกมองว่าเป็นภัยต่ออำนาจของพรรคคอมมิวนิสต์ กลุ่มเยาวชน “เรดการ์ด” ถูกระดมให้ทำลายสถาบันดั้งเดิม เช่น ศาสนา การศึกษา และปัญญาชน ส่งผลให้ประเทศเกิดความวุ่นวายทางสังคม เศรษฐกิจชะงักงัน และมีการปราบปรามอย่างรุนแรงทั่วประเทศ จนสิ้นสุดเมื่อเหมาเสียชีวิตในปี 1976

พันธมิตรที่สำคัญที่สุดของโซเวียตในช่วงนี้คือเวียดนามเหนือ ภายใต้การนำของโฮจิมินห์ เวียดนามเหนือยอมรับการสนับสนุนทั้งทางทหารและเศรษฐกิจจากโซเวียต[12] โดยเฉพาะในช่วงสงครามเวียดนาม โซเวียตจัดส่งอาวุธหนัก เครื่องบินขับไล่ ระบบเรดาร์ และที่ปรึกษาทางทหารให้แก่เวียดนามเหนือ เพื่อใช้ต่อกรกับการรุกรานของสหรัฐอเมริกา และพันธมิตร หลังจากที่เวียดนามเหนือสามารถรวมประเทศและจัดตั้ง “สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม” ค.ศ. 1975 ความสัมพันธ์ระหว่างเวียดนามกับโซเวียตยิ่งแน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น เวียดนามกลายเป็นรัฐหลักในภูมิภาคที่โซเวียตสามารถใช้เป็นฐานในการขยายอิทธิพลทั้งในทางการเมืองและการทหาร ตัวอย่างสำคัญของความร่วมมือดังกล่าวคือการที่เวียดนามอนุญาตให้โซเวียตใช้ฐานทัพเรือคัมรันห์ (Cam Ranh Bay) ซึ่งตั้งอยู่ในทำเลยุทธศาสตร์บริเวณทะเลจีนใต้ การปรากฏตัวของเรือรบโซเวียตในบริเวณนี้ถือเป็นสัญญาณเชิงสัญลักษณ์ว่ามหาอำนาจจากยุโรปตะวันออกสามารถเข้าถึงเขตอิทธิพลของสหรัฐฯ ได้อย่างใกล้ชิด อีกหนึ่งพื้นที่ที่โซเวียตขยายอิทธิพลคือกัมพูชา ภายหลังจากที่เวียดนามส่งทหารเข้ารุกรานกัมพูชา ค.ศ. 1978 และล้มล้างรัฐบาลเขมรแดงที่ได้รับการสนับสนุนจากจีน โซเวียตก็ให้การสนับสนุนรัฐบาลใหม่ของฮุน เซน ที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นโดยเวียดนาม โซเวียตให้ความช่วยเหลือทั้งในด้านเงินทุน การฝึกอบรม และอาวุธ เป็นเวลาหลายปี แม้รัฐบาลดังกล่าวจะไม่ได้รับการยอมรับจากประชาคมโลกโดยเฉพาะอาเซียน แต่ก็สามารถตั้งมั่นอยู่ได้ด้วยการสนับสนุนจากโซเวียตและเวียดนาม

ช่วงทศวรรษ 1980 บทบาทของโซเวียตในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถึงจุดสูงสุดในแง่ของอิทธิพลทางการเมือง โดยมีเวียดนามเป็นพันธมิตรหลัก และมีเครือข่ายผลประโยชน์ในลาวและกัมพูชา อย่างไรก็ตาม การขยายตัวดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นโดยปราศจากแรงต้าน ทั้งจากอาเซียน สหรัฐอเมริกา และจีน ซึ่งต่างพยายามสกัดกั้นอิทธิพลของโซเวียตและเวียดนาม โดยเฉพาะในกรณีวิกฤตกัมพูชา ที่ไทย มาเลเซีย และสหรัฐอเมริกา สนับสนุนกลุ่มต่อต้านรัฐบาลฮุน เซน เช่น เขมรแดง กลุ่ม FUNCINPEC[13] และกลุ่มแนวร่วมอื่น ๆ ที่ปักหลักอยู่ตามแนวชายแดนไทย แม้โซเวียตจะสามารถสร้างเครือข่ายพันธมิตรทางอุดมการณ์ในภูมิภาคได้สำเร็จในระดับหนึ่ง แต่ในช่วงปลายทศวรรษ 1980 โซเวียตเริ่มเผชิญวิกฤตเศรษฐกิจและการเมืองภายในประเทศอย่างรุนแรง ภายใต้การนำของ มิคาอิล กอร์บาชอฟ โซเวียตเริ่มเปลี่ยนแนวนโยบายต่างประเทศมาเน้นการลดการแทรกแซงในต่างประเทศ และหันไปสู่การปฏิรูปภายในประเทศ การลดความช่วยเหลือแก่เวียดนามและกัมพูชาอย่างต่อเนื่อง ทำให้รัฐพันธมิตรของโซเวียตในภูมิภาคเริ่มอ่อนแรง และจำต้องปรับท่าทีตามโลกาภิวัตน์ เวียดนามประกาศนโยบายเปิดประเทศ (Đổi Mới) ค.ศ.1986 เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจ ในขณะที่รัฐบาลฮุน เซนในกัมพูชาก็เริ่มเข้าสู่กระบวนการเจรจาสันติภาพร่วมกับฝ่ายตรงข้าม ท้ายสุด การล่มสลายของสหภาพโซเวียต เมื่อ ค.ศ. 1991 ได้ปิดฉากบทบาทของโซเวียตในฐานะมหาอำนาจที่มีอิทธิพลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างเป็นทางการ แม้รัสเซียจะยังคงดำรงสถานะผู้สืบทอดในทางกฎหมายและการทูต แต่ก็ไม่มีอิทธิพลใกล้เคียงกับที่โซเวียตเคยมีมาก่อน ดังนั้นพัฒนาการทางการเมืองของสหภาพโซเวียตในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นกระบวนการที่ค่อย ๆ ก่อตัวจากแนวคิดอุดมการณ์ สู่การสร้างพันธมิตรทางยุทธศาสตร์ โดยเฉพาะกับเวียดนาม และพัฒนาไปสู่การมีบทบาททางทหารและการทูตในระดับภูมิภาคในช่วงเวลาหนึ่ง แม้จะเป็นบทบาทที่มิได้ยาวนานนักแต่ก็มีผลกระทบต่อภูมิภาคในหลายมิติ ทั้งในเชิงโครงสร้างอำนาจ การจัดระเบียบการเมืองภายในประเทศต่าง ๆ และการขับเคลื่อนนโยบายต่างประเทศของรัฐในภูมิภาคอย่างมีนัยสำคัญ

---

[12] เวียดนามเลือกอยู่ฝ่ายโซเวียตมากกว่าจีน เพราะโซเวียตให้ความช่วยเหลืออย่างมั่นคงเป็นพันธมิตรที่ตรงกับอุดมการณ์ และสามารถสนับสนุนบทบาทของเวียดนามในภูมิภาคได้ดีกว่า ขณะที่จีนกลับกลายเป็นคู่แข่งในภูมิภาคและมีความขัดแย้งโดยตรงกับเวียดนาม ทั้งในเรื่องกัมพูชาและชายแดน

[13] Front uni national pour un Cambodge independant, neutre, pacifique et cooperatif เป็นพรรคการเมืองสาย รอยัลลิสต์ (สนับสนุนสถาบันกษัตริย์) ของกัมพูชา

ในช่วงสงครามเย็น ไทยมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในฐานะ “แนวหน้า” ของโลกเสรี และเป็นพันธมิตรที่ใกล้ชิดที่สุดของสหรัฐอเมริกาในภูมิภาคนี้ ท่ามกลางความขัดแย้งทางอุดมการณ์ระหว่างฝ่ายประชาธิปไตยเสรีนิยมกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ ไทยดำเนินนโยบายที่เน้นการเอาตัวรอดของรัฐขนาดกลาง (Middle power) โดยผสมผสานระหว่างความใกล้ชิดกับมหาอำนาจ การต่อต้านคอมมิวนิสต์ภายในประเทศ และการปรับนโยบายเพื่อความอยู่รอดในบริบทโลกที่เปลี่ยนแปลงตลอดช่วงสงครามเย็น ความสำคัญของไทยในระดับภูมิภาคปรากฏชัดเจนเมื่อสหรัฐอเมริกาขยายบทบาทเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพื่อต่อต้านการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในช่วงทศวรรษ 1950–1970 สหรัฐฯ เลือกไทยเป็นพันธมิตรหลัก เพราะไทยมีภูมิรัฐศาสตร์ที่ได้เปรียบ ตั้งอยู่ติดกับอินโดจีน คือ เวียดนาม ลาว และกัมพูชา ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นพื้นที่เปราะบางที่มีกลุ่มคอมมิวนิสต์เคลื่อนไหวอย่างแข็งขัน ไทยอนุญาตให้สหรัฐฯ ใช้พื้นที่ของตนในการตั้งฐานทัพอากาศ เช่น ฐานทัพอู่ตะเภา และโคราช เพื่อเป็นศูนย์กลางในการปฏิบัติการทางทหารต่อเวียดนามเหนือและลาวในช่วงสงครามเวียดนาม ไทยยังเป็นสมาชิกขององค์การสนธิสัญญาป้องกันร่วมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือ SEATO ซึ่งมีเป้าหมายชัดเจนในการสกัดกั้นคอมมิวนิสต์

นอกจากบทบาทในระดับภูมิภาค ไทยยังมีความสำคัญในเชิงยุทธศาสตร์ระดับโลก เพราะเป็นประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพียงไม่กี่ประเทศที่ส่งทหารเข้าร่วมรบในสงครามเวียดนามเคียงข้างกับกองทัพสหรัฐฯ แม้ไทยจะไม่ได้เข้าสู่สมรภูมิอย่างเต็มรูปแบบ แต่การแสดงออกเช่นนี้ก็เป็นการยืนยันอย่างชัดเจนว่าไทยยืนอยู่ฝั่งเดียวกับโลกเสรี ในด้านนโยบายภายใน ประเทศไทยนำเสนอภาพลักษณ์ของ “รัฐที่ต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างแข็งขัน” โดยเฉพาะภายใต้การนำของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และจอมพลถนอม กิตติขจร รัฐบาลไทยประกาศใช้พระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ และจัดตั้งองค์กรด้านความมั่นคง เช่น กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน (กอ.รมน.) เพื่อรับมือกับการเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ที่ได้รับแรงบันดาลใจจากจีนและเวียดนาม การปราบปรามผู้เห็นต่างทางการเมือง การจำกัดเสรีภาพของนักศึกษาและปัญญาชน รวมถึงการสร้างกระแสต่อต้านคอมมิวนิสต์ในสื่อและระบบการศึกษา เป็นส่วนหนึ่งของนโยบายแห่งรัฐในเวลานั้น อย่างไรก็ดี แม้ไทยจะมีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นกับสหรัฐอเมริกา แต่ก็ไม่ได้ดำเนินนโยบายที่แข็งกร้าวด้านเดียว หากแต่ค่อย ๆ ปรับตัวอย่างระมัดระวังตามบริบทของโลกที่เปลี่ยนไป ภายหลังการล่มสลายของเวียดนามใต้ราว ค.ศ. 1975 และการถอนตัวของสหรัฐฯ จากภูมิภาค ไทยเริ่มทบทวนยุทธศาสตร์ของตนใหม่ โดยหันไปเจรจาและสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนในปีเดียวกัน และต่อมาก็ฟื้นฟูความสัมพันธ์กับเวียดนามในช่วงปลายทศวรรษ 1980 ความเปลี่ยนแปลงนี้สะท้อนให้เห็นถึงความยืดหยุ่นทางการเมืองและการทูตของไทยในการรักษาผลประโยชน์ของชาติในสถานการณ์ที่โลกเปลี่ยนผ่าน ประเทศไทยยังมีบทบาทสำคัญในการแก้ไขวิกฤตการณ์ในกัมพูชา ภายหลังการที่เวียดนามรุกรานและโค่นล้มเขมรแดง ไทยให้ที่พักพิงแก่กลุ่มต่อต้านรัฐบาลฮุน เซน ตามแนวชายแดน และสนับสนุนกระบวนการเจรจาสันติภาพในเวทีระหว่างประเทศ การดำเนินบทบาทเช่นนี้ทำให้ไทยกลายเป็นตัวกลางในการคลี่คลายความขัดแย้งในภูมิภาค และสร้างบทบาทใหม่ในฐานะผู้มีส่วนร่วมในการรักษาเสถียรภาพของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในมิติทางเศรษฐกิจ ความใกล้ชิดกับสหรัฐฯ ทำให้ไทยได้รับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและการพัฒนาผ่านโครงการต่างๆขององค์การเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศแห่งสหรัฐอเมริกา (United States Agency for International Development : USAID) ซึ่งครอบคลุมทั้งด้านโครงสร้างพื้นฐาน เกษตรกรรม และการศึกษา โดยมีเป้าหมายเพื่อ “สร้างภูมิคุ้มกัน” ให้กับประชาชนต่อแนวคิดคอมมิวนิสต์ การพัฒนาเหล่านี้วางรากฐานให้กับการขยายตัวทางเศรษฐกิจของไทยในระยะยาว จนสามารถก้าวเข้าสู่การเป็น “เสือเศรษฐกิจแห่งเอเชีย” ได้ในเวลาต่อมา ในมิติทางสังคม วัฒนธรรมตะวันตก โดยเฉพาะวัฒนธรรมอเมริกันเข้ามามีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อสังคมไทยผ่านสื่อ เพลง ภาพยนตร์ และวิถีชีวิต ทั้งในระดับเมืองและในชุมชนที่มีฐานทัพสหรัฐฯ

ตั้งอยู่ อย่างไรก็ตาม อิทธิพลทางวัฒนธรรมนี้ก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นการครอบงำทางวัฒนธรรม (Cultural imperialism) และเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทำให้ไทยเป็น “รัฐบริวาร” ของสหรัฐฯ ในสายตาของฝ่ายซ้าย โดยสรุปแล้ว ความสำคัญและบทบาทของประเทศไทยในช่วงสงครามเย็นมิได้จำกัดอยู่เฉพาะในระดับภูมิรัฐศาสตร์เท่านั้น แต่ครอบคลุมทั้งด้านการทูต การทหาร การพัฒนาเศรษฐกิจ และการจัดระเบียบภายในสังคม ไทยสามารถปรับยุทธศาสตร์ให้เข้ากับบริบทโลกที่เปลี่ยนแปลง และรักษาความมั่นคงของรัฐไว้ได้ตลอดช่วงเวลาที่ความขัดแย้งระดับโลกกำลังเข้มข้น ซึ่งถือเป็นความสำเร็จในเชิงยุทธศาสตร์ของประเทศขนาดกลางที่ดำเนินนโยบายอย่างมีชั้นเชิงท่ามกลางแรงกดดันของมหาอำนาจ

ข้อสังเกตเชิงวิพากษ์องค์ความรู้ด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของโซเวียต

จากที่กล่าวมาในข้างต้นเกี่ยวกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จะเห็นได้ว่าในช่วงเวลาก่อนยุคสงครามเย็น สหภาพโซเวียตยังมิได้มีบทบาทหรืออิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญในภูมิภาคนี้ อันเนื่องมาจากปัจจัยต่าง ๆ ที่ได้กล่าวถึงไปแล้ว และเมื่อพิจารณางานเขียนทางวิชาการของ เยเลนา อเล็กเซย์เยฟนา โฟมิเชวา ซึ่งเป็นหนึ่งในนักวิชาการชั้นนำผู้ศึกษาการเมืองไทยและมีบทบาทสำคัญในการวิเคราะห์นโยบายของสหภาพโซเวียตต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จะพบว่า หนังสือเรื่อง Внешняя политика Таиланда มีคุณูปการอย่างมากในการทำความเข้าใจเชิงประวัติศาสตร์และวิชาการเกี่ยวกับนโยบายต่างประเทศของไทยในบริบทของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศยุคสงครามเย็น ช่วงทศวรรษ 1970 ถึงต้นทศวรรษ 1980 โดยใช้กรอบการวิเคราะห์แบบมาร์กซิสต์–เลนินนิสต์ หนังสือเล่มนี้ประกอบด้วย 3 บทหลัก บทนำ บทสรุป เชิงอรรถ และภาคผนวก พร้อมสาระสรุปภาษาอังกฤษตอนท้ายเล่ม

บทที่ 1 วิเคราะห์ปัจจัยภายในและระหว่างประเทศที่มีผลต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศของไทย ไม่ว่าจะเป็นระดับการพัฒนาเศรษฐกิจ โครงสร้างอำนาจทางการเมือง กลไกการตัดสินใจ และตำแหน่งของไทยในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยโฟมิเชวาให้ความสำคัญกับการที่ไทยเป็นรัฐกึ่งปกครองตนเองภายใต้อิทธิพลของมหาอำนาจตะวันตก

บทที่ 2 เสนอแนวคิดหลักที่กำหนดกรอบนโยบายต่างประเทศของไทย ได้แก่ การเล่นเกมระหว่างมหาอำนาจ (Balancing powers) การพึ่งพามหาอำนาจ อาทิ สหรัฐอเมริกา การเข้าร่วมในกลุ่มพันธมิตรตะวันตก เช่น SEATO และความพยายามสร้างดุลอำนาจในระดับภูมิภาค ซึ่งทั้งหมดถูกมองว่าเป็นการปรับตัวของรัฐชั้นรองในโครงสร้างโลกที่ไม่เท่าเทียม

บทที่ 3 เจาะลึกนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลไทยในช่วงทศวรรษ 1970–ช่วงต้น 1980 โดยแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงยุทธศาสตร์ในแต่ละรัฐบาล เช่น ยุครัฐบาลพลเรือน (ค.ศ. 1973–1976) ที่พยายามเปิดสัมพันธ์กับจีนและโซเวียต ช่วงการกลับมาของฝ่ายขวาหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม ค.ศ. 1976 (พ.ศ. 2519) แนวคิด “เท่าเทียมอย่างห่างไกล” ของรัฐบาลเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ปัญหากัมพูชากับรัฐบาลเปรม ติณสูลานนท์ และแนวโน้มใหม่ของรัฐบาลชาติชาย ชุณหะวัณ

ทั้งนี้ หนังสือยังแนบภาคผนวกว่าด้วยโครงสร้างกระทรวงการต่างประเทศไทย ลำดับเหตุการณ์การเปลี่ยนรัฐบาล และบทสัมภาษณ์สำคัญ พร้อมสาระสรุปภาษาอังกฤษในตอนท้าย

หนังสือเล่มนี้ไม่เพียงแต่เสนอประวัติศาสตร์เชิงลำดับเหตุการณ์ แต่ยังเสนอการตีความในเชิงโครงสร้างผ่านกรอบมาร์กซิสต์ โดยชี้ให้เห็นว่า ไทยในช่วงสงครามเย็นมิใช่รัฐที่มีนโยบายต่างประเทศเป็นอิสระ แต่ดำเนินตามกรอบของการพึ่งพา (Dependency) และการครอบงำ (Hegemony) จากมหาอำนาจตะวันตก โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา ขณะเดียวกันก็พยายามใช้ความสัมพันธ์กับจีนและโซเวียตเพื่อสร้างอำนาจต่อรองในระดับภูมิรัฐศาสตร์อย่างจำกัด สิ่งที่ผู้เขียนสามารถสะท้อนออกมาถึงความสำคัญของหนังสือเล่มนี้ได้ว่า

1. หนังสือ Внешняя политика Таиланда ของ เยเลนา อเล็กเซย์เยฟนา โฟมิเชวา ถือเป็นงานศึกษาฉบับภาษารัสเซียที่ครอบคลุมเกี่ยวกับนโยบายต่างประเทศของประเทศไทยในช่วงสงครามเย็นอย่างรอบด้าน โดยนับว่าเป็นหนึ่งในงานวิจัยเพียงไม่กี่ชิ้นจากฝั่งสหภาพโซเวียตและรัสเซียที่มุ่งวิเคราะห์เชิงลึกต่อบทบาทและท่าทีของไทยในเวทีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในช่วงเวลาดังกล่าว ทั้งนี้ ในวงวิชาการโดยทั่วไป ประเทศไทยมักจะถูกตีความผ่านกรอบคิดและมุมมองของโลกตะวันตก โดยเฉพาะจากนักวิชาการอเมริกัน ดังนั้น หนังสือเล่มนี้จึงมีคุณค่าอย่างยิ่งในฐานะการนำเสนอมุมมอง “ทางเลือก” ที่สะท้อนทัศนะและแนวคิดเชิงยุทธศาสตร์ของสหภาพโซเวียต/รัสเซียที่มีต่อประเทศไทยในบริบทของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

2. ในการวิเคราะห์บทบาทของไทยในฐานะพันธมิตรของสหรัฐอเมริกาและผู้มีบทบาทในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เยเลนา อเล็กเซย์เยฟนา โฟมิเชวา ชี้ให้เห็นถึงความซับซ้อนและพลวัตของนโยบายต่างประเทศไทยในช่วงสงครามเย็น แม้ไทยจะมีสถานะเป็นพันธมิตรใกล้ชิดของสหรัฐอเมริกา ทั้งในด้านความมั่นคง เศรษฐกิจ และการทหาร แต่รัฐบาลไทยในแต่ละช่วงเวลาก็พยายามดำเนินนโยบายที่ ยืดหยุ่นและหลากหลาย เพื่อรักษาดุลแห่งอำนาจในภูมิภาค โดยเฉพาะความพยายามในการสร้างความสัมพันธ์กับจีนและประเทศสังคมนิยมอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งสะท้อนถึงความระมัดระวังในการดำเนินนโยบายเพื่อป้องกันการเผชิญหน้าโดยตรงกับขั้วอำนาจใดอำนาจหนึ่ง นอกจากนี้ โฟมิเชวายังให้ความสำคัญกับบทบาทของไทยใน SEATO ซึ่งสะท้อนถึงการมีส่วนร่วมของไทยในยุทธศาสตร์ต่อต้านคอมมิวนิสต์ของสหรัฐฯ ในระดับภูมิภาค อย่างไรก็ดี หลังจาก SEATO อ่อนพลังลง ไทยก็ปรับบทบาทมาเป็นหนึ่งในผู้ร่วมก่อตั้ง ASEAN ซึ่งเป็นเวทีความร่วมมือที่มีลักษณะเป็นกลางมากขึ้น และเปิดพื้นที่สำหรับการเจรจากับประเทศทั้งในและนอกภูมิภาค รวมถึงประเทศสังคมนิยมด้วยการวิเคราะห์ของโฟมิเชวาจึงสะท้อนให้เห็นว่า แม้ไทยจะถูกจัดวางอยู่ในค่ายตะวันตก แต่ก็มีความพยายามดำเนินนโยบายแบบถ่วงดุล เพื่อรักษาอธิปไตยและเสถียรภาพของตนในบริบทที่เต็มไปด้วยการแข่งขันทางอุดมการณ์ระหว่างมหาอำนาจ

3. เนื้อหาภายในหนังสือ Внешняя политика Таиланда สะท้อนแนวคิดและการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ในกรอบความคิดแบบโซเวียตอย่างชัดเจน โดยเฉพาะการใช้กรอบวิเคราะห์แบบ สังคมนิยม–มาร์กซิสต์ ในการอธิบายและประเมินนโยบายต่างประเทศของไทย หนังสือเล่มนี้ให้ความสำคัญกับการวิพากษ์ อิทธิพลของลัทธิจักรวรรดินิยม โดยเฉพาะบทบาทของสหรัฐอเมริกา ซึ่งถูกมองว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพ การพัฒนาทางเศรษฐกิจ และความเป็นอิสระของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การนำเสนอของโฟมิเชวาจึงมิได้จำกัดอยู่เพียงการอธิบายเหตุการณ์หรือท่าทีทางการทูตของไทยในเชิงลำดับเหตุการณ์เท่านั้น แต่ยังแฝงไว้ด้วยการตั้งคำถามต่อโครงสร้างอำนาจระหว่างประเทศ และการครอบงำทางอุดมการณ์ของประเทศมหาอำนาจตะวันตก โดยเฉพาะในช่วงที่ไทยเป็นพันธมิตรใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกา กรอบคิดลักษณะนี้มีความแตกต่างอย่างเด่นชัดจากแนวเสรีประชาธิปไตย (Liberal-democratic paradigm) ที่มักพบในงานวิจัยของนักวิชาการตะวันตก ซึ่งมักมองประเทศไทยในฐานะ “พันธมิตรเชิงกลยุทธ์” โดยละเลยมิติด้านการต่อต้านอิทธิพลเชิงโครงสร้างของจักรวรรดินิยม ดังนั้น หนังสือเล่มนี้จึงสำคัญฐานะงานศึกษาทางประวัติศาสตร์และนโยบายต่างประเทศ แต่ยังเป็นกรณีศึกษาที่แสดงให้เห็นถึง วิธีการมองโลกจากสายตาของโลกสังคมนิยม ซึ่งแตกต่างจากทัศนะกระแสหลักในวรรณกรรมระหว่างประเทศอย่างมีนัยสำคัญ

4. หนังสือ Внешняя политика Таиланда ถือเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญสำหรับการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับรัสเซีย/สหภาพโซเวียตในเชิงประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะในบริบทของสงครามเย็นและยุทธศาสตร์ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สำหรับผู้ที่กำลังทำวิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับพัฒนาการของความสัมพันธ์ไทย–รัสเซีย หนังสือเล่มนี้นำเสนอข้อมูลที่หาได้ยากในเอกสารภาษาอังกฤษหรือภาษาไทย ทั้งในแง่ของบทบาทของไทยในเวทีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ตลอดจนทัศนะของสหภาพโซเวียตที่มีต่อประเทศไทยในฐานะพันธมิตรที่ใกล้ชิดของสหรัฐอเมริกา หนังสือเล่มนี้มิได้เพียงให้รายละเอียดเกี่ยวกับท่าที

และนโยบายต่างประเทศของไทย แต่ยังสะท้อนวิธีคิดของนักวิชาการโซเวียตที่มองประเทศไทยผ่านกรอบวิเคราะห์แบบมาร์กซิสต์–สังคมนิยม ซึ่งต่างจากแนวการวิเคราะห์ที่พบในวรรณกรรมภาษาอังกฤษที่มักเน้นมิติของการเป็น “พันธมิตรตะวันตก” หรือ “รัฐกันชน” ของสหรัฐฯ ดังนั้น Внешняя политика Таиланда จึงเป็นงานศึกษาที่มีคุณค่าทั้งในด้านข้อมูลเชิงลึกและในฐานะ “กรอบมองทางเลือก” สำหรับการทำความเข้าใจภูมิรัฐศาสตร์ไทย–โซเวียต/รัสเซียในช่วงศตวรรษที่ 20

5. แม้ว่าหนังสือ Внешняя политика Таиланда ของ เยเลนา อเล็กเซย์เยฟนา โฟมิเชวา จะเขียนขึ้นในปี 1991 ซึ่งตรงกับช่วงปลายของการดำรงอยู่ของสหภาพโซเวียต หากพิจารณาในเชิงประวัติศาสตร์แล้ว หนังสือเล่มนี้กลับมีคุณค่าอย่างยิ่งในการทำความเข้าใจรากฐานของแนวนโยบายต่างประเทศของไทยที่สืบต่อมาจนถึงยุคหลังสงครามเย็น โดยเฉพาะแนวทางที่เรียกว่า “สมดุลมหาอำนาจ” (Balance of Power) ซึ่งไทยเลือกใช้เพื่อรักษาอธิปไตยและเสถียรภาพท่ามกลางการแข่งขันของขั้วอำนาจในระบบโลก ภายใต้บริบทของสงครามเย็น ไทยดำรงตนเป็นพันธมิตรใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกา เพื่อรับมือกับการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในภูมิภาค แต่ขณะเดียวกันพยายามเปิดช่องทางความสัมพันธ์กับจีน รวมถึงกับประเทศในกลุ่มสังคมนิยมในอาเซียน เพื่อหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าโดยตรงกับขั้วอำนาจฝ่ายตรงข้าม เมื่อนำแนวโน้มเชิงยุทธศาสตร์นี้มาพิจารณาในระยะยาว จะเห็นได้ว่าไทยได้พัฒนานโยบายการต่างประเทศในลักษณะที่มีความยืดหยุ่น และสามารถรักษาดุลแห่งอำนาจระหว่างมหาอำนาจได้อย่างต่อเนื่อง

เนื้อหาของหนังสือจะเป็นผลผลิตทางวิชาการจากช่วงเวลาที่สหภาพโซเวียตกำลังจะสิ้นสุดลง แต่งานเขียนของโฟมิเชวายังคงสะท้อนภาพรวมของนโยบายไทยในช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 20 ได้อย่างแม่นยำ โดยเฉพาะจากมุมมองของนักวิชาการโซเวียต ซึ่งแตกต่างจากแนวคิดเสรีประชาธิปไตยของโลกตะวันตกที่มักจะวิเคราะห์ประเทศไทยในฐานะ “รัฐลูกข่าย” หรือ “ผู้ตาม” ของสหรัฐฯ ด้วยเหตุนี้ Внешняя политика Таиланда จึงมีคุณค่าในฐานะ “มุมมองทางเลือก” (Alternative viewpoint) ที่หาอ่านได้ยาก และมีบทบาทในการเสริมสร้างความเข้าใจเชิงเปรียบเทียบระหว่างแนวคิดทางการทูตของโลกตะวันตกและโลกสังคมนิยมต่อประเทศไทยในเวทีระหว่างประเทศ

กรอบวิเคราะห์แบบสังคมนิยม-มาร์กซิสต์ (Marxist-Leninist Analytical Framework) ในการมองนโยบายต่างประเทศไทยในงานของ เยเลนา อเล็กเซย์เยฟนา โฟมิเชวา

กรอบวิเคราะห์แบบสังคมนิยม-มาร์กซิสต์ คือการที่ผู้เขียนมองนโยบายต่างประเทศของไทยผ่านมุมมองที่เน้นเรื่องโครงสร้างอำนาจทางเศรษฐกิจ การต่อสู้เชิงชนชั้น และการวิพากษ์ลัทธิจักรวรรดินิยม (Imperialism) ตามแนวคิดของลัทธิมาร์กซ์-เลนิน ซึ่งมีลักษณะเด่นดังนี้

1. การวิเคราะห์ผ่านแนวคิด “จักรวรรดินิยม” (Imperialism): เปรียบเทียบระหว่างกรอบโซเวียตกับแนวตะวันตก

ในสายตาของ เยเลนา อเล็กเซย์เยฟนา โฟมิเชวา นักวิชาการรัสเซียสายมาร์กซิสต์ซึ่งศึกษานโยบายต่างประเทศของไทยภายใต้บริบทสงครามเย็น ประเทศไทยมิได้ถูกมองในฐานะ “รัฐเอกราช” ที่กำหนดนโยบายโดยอิสระตามผลประโยชน์ของชาติแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่เป็น “รัฐบริวาร” (Client state) ที่ดำรงอยู่ภายใต้อิทธิพลของจักรวรรดินิยมอเมริกัน โดยเฉพาะในช่วงที่ไทยมีบทบาทในองค์การ SEATO และเป็นฐานปฏิบัติการหลักของสหรัฐอเมริกาในสงครามเวียดนาม

จากกรอบวิเคราะห์แบบ มาร์กซิสต์–เลนินนิสต์ การดำเนินนโยบายของไทยในช่วงดังกล่าวถูกวิเคราะห์ว่าเป็นผลลัพธ์ของโครงสร้างอำนาจเชิงจักรวรรดินิยม ซึ่งมีเป้าหมายในการควบคุมและจำกัดการขยายตัวของขบวนการคอมมิวนิสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยไทยทำหน้าที่ในฐานะ “รัฐหน้าด่าน” (Frontline state) ซึ่งรองรับทั้งปฏิบัติการทหาร เศรษฐกิจ และข่าว

กรองของสหรัฐอเมริกา การวิเคราะห์ในแนวทางนี้มองว่าไทยเป็นส่วนหนึ่งของระบบการครอบงำในระดับโครงสร้าง ซึ่งชนชั้นนำภายในประเทศได้รับผลประโยชน์ตอบแทนผ่านการธำรงอำนาจทางการเมือง และการเชื่อมโยงกับทุนโลกตะวันตก ในทางตรงกันข้าม แนวคิดกระแสหลักคลาสสิกนิยมแบบตะวันตก โดยเฉพาะจากมุมมอง เสรีนิยม (Liberalism) และความเป็นจริงนิยม (Realism) ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ มักมองประเทศไทยในฐานะ “พันธมิตรเชิงยุทธศาสตร์” ที่มีเสรีภาพในการเลือกข้างและคำนวณผลประโยชน์จากการสมดุลมหาอำนาจ (Balancing power) ระหว่างสหรัฐฯ จีน และประเทศในภูมิภาค โดยเฉพาะงานศึกษาภาษาอังกฤษส่วนใหญ่ในช่วงสงครามเย็น เช่น จากนักวิชาการอเมริกันหรืออังกฤษ มักเน้นว่าไทยเลือกเข้าร่วมกับสหรัฐฯ ด้วยเหตุผลด้านความมั่นคงจากภัยคุกคามของคอมมิวนิสต์ และพิจารณาการส่งเสริมเศรษฐกิจ ตลาดเสรี หรือความร่วมมือทางเทคโนโลยีเป็นความร่วมมือโดยสมัครใจมากกว่าจะมองว่าเป็นการครอบงำ

มุมมองโซเวียต (มาร์กซิสต์–เลนินนิสต์)	**มุมมองตะวันตก[14] (เสรีนิยม/ความเป็นจริงนิยม)**
ไทยเป็นรัฐบริวารภายใต้จักรวรรดินิยม	ไทยเป็นพันธมิตรเชิงยุทธศาสตร์โดยสมัครใจ
ไทยดำเนินนโยบายภายใต้โครงสร้างอำนาจของสหรัฐฯ	ไทยคำนวณผลประโยชน์แห่งชาติและสมดุลอำนาจ
ความช่วยเหลือจากสหรัฐฯ เป็นเครื่องมือครอบงำ	ความช่วยเหลือเป็นผลของความร่วมมือทางยุทธศาสตร์
บทบาทไทยใน SEATO/สงครามเวียดนาม คือ การรับใช้จักรวรรดินิยม	บทบาทไทยใน SEATO/สงครามเวียดนาม คือ การปกป้องตนเองจากภัยคอมมิวนิสต์
เน้นชนชั้นและโครงสร้างเป็นตัวขับเคลื่อนนโยบาย	เน้นรัฐและผู้นำเป็นผู้ตัดสินใจตามผลประโยชน์แห่งชาติ

การอ่านงานของโฟมิเชวาจึงเป็นการเปิดพื้นที่ให้เกิดการมองโลกในอีกมุมที่ตั้งคำถามต่อสมมุติฐานพื้นฐานของแนวคิดตะวันตก และเน้นให้เห็นถึงพลวัตทางอำนาจเชิงโครงสร้างในระบบจักรวรรดินิยมสมัยใหม่ ซึ่งมักไม่ถูกเน้นย้ำในวรรณกรรมภาษาอังกฤษทั่วไป โดยเฉพาะในกรณีศึกษาของไทยในบริบทสงครามเย็น ในมุมมองของผู้เขียนกับการวิเคราะห์เชิงทฤษฎีกับการตีความนโยบายต่างประเทศของไทยในช่วงสงครามเย็นผ่านงานของ เยเลนา อเล็กเซย์เยฟนา โฟมิเชวา สามารถเข้าใจได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้นเมื่อพิจารณาภายใต้กรอบทฤษฎีสำคัญในโลกมาร์กซิสต์และทฤษฎีโครงสร้างโลกใต้ ได้แก่ แนวคิดจักรวรรดินิยมของ วลาดีมีร์ เลนิน (V.I. Lenin)[15] แนวคิดเรื่องการครอบงำทางอุดมการณ์ของ อันโตนิโอ กรัมชี (Antonio Gramsci)[16] และ ทฤษฎีการพึ่งพิง (Dependency Theory)[17] ซึ่งพัฒนาโดยนักคิดลาตินอเมริกัน เช่น André Gunder Frank และ Theotonio dos Santos เป็นต้น

แนวคิดแบบมาร์กซิสต์และทฤษฎีโครงสร้างโลกใต้ต่างมุ่งเน้นการอธิบายความไม่เท่าเทียมเชิงโครงสร้างในระดับโลก โดยเฉพาะระหว่างประเทศพัฒนาแล้วกับประเทศที่เคยเป็นอาณานิคมหรือประเทศกำลังพัฒนา ในสายตาของคาร์ล มาร์กซ์ และ

---

[14] แนวคิดตะวันตก ในเชิงอุดมการณ์ทางการเมืองหรือทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คำนี้มักหมายถึงแนวคิดที่เป็นกระแสหลัก ได้แก่ ลัทธิเสรีนิยม (Liberalism) ลัทธิความเป็นจริงนิยม (Realism) ทฤษฎีการจัดระเบียบโลกเสรีนิยม (Neoliberal Institutionalism) ทฤษฎีการเมืองแบบประชาธิปไตยเสรี

[15] ผู้นำสหภาพโซเวียต ชาวรัสเซียมีรากฐานทางทฤษฎีมาจาก มาร์กซ์

[16] นักคิดชาวอิตาเลียน และนักทฤษฎีมาร์กซิสต์ที่มีอิทธิพลมากในยุโรปตะวันตก โดยเฉพาะในวงการสังคมวิทยา การศึกษา และวัฒนธรรม

[17] นักวิชาการจากลาตินอเมริกา สร้างทฤษฎีการพึ่งพิง เป็นแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลจากลัทธิมาร์กซิสต์–เลนินนิสต์

วลาดีมีร์ เลนิน รัฐในระบบทุนนิยมดำเนินนโยบายต่างประเทศเพื่อรับใช้ผลประโยชน์ของชนชั้นนายทุน ไม่ใช่ประชาชนโดยรวม รัฐจึงเป็นกลไกของการกดขี่ทางชนชั้นที่ขยายตัวไปในระดับโลกผ่านสงคราม การค้า และการแสวงหาทรัพยากรจากประเทศอ่อนแอ โดยเฉพาะในบริบทของลัทธิจักรวรรดินิยมที่เลนินนิยามว่าเป็นขั้นสูงสุดของทุนนิยมที่ทุนผูกขาดและรัฐจักรวรรดินิยมใช้การลงทุน การค้า และการแทรกแซงทางทหารเพื่อขยายอำนาจเหนือประเทศที่อ่อนแอกว่า[18] ทฤษฎีระบบโลก (World-Systems Theory) ของอีมันนูเอล วอลเลอร์สไตน์ ขยายแนวคิดนี้ด้วยการจำแนกโลกออกเป็น 3 เขต คือ “ศูนย์” (Core) “กึ่งชายขอบ” (Semi-periphery) และ “ชายขอบ” (Periphery) ซึ่งประเทศชายขอบทำหน้าที่ผลิตวัตถุดิบและแรงงานราคาถูกเพื่อส่งให้ศูนย์กลางสะสมทุนและเทคโนโลยี[19] ขณะที่ทฤษฎีการพึ่งพิง (Dependency Theory) ซึ่งพัฒนาโดยนักคิดลาตินอเมริกัน เช่น André Gunder Frank และ Theotonio dos Santos เสนอว่าประเทศโลกที่สามมิได้ล้าหลังเพราะพัฒนาไม่ทัน แต่เพราะถูกทำให้ยากจนในโครงสร้างที่ไม่เท่าเทียม โดยศูนย์กลางสะสมความมั่งคั่งผ่านการดูดทรัพยากรจากรอบนอก

อันโตนิโอ กรัมชี (Antonio Gramsci) ขยายขอบเขตของมาร์กซิสม์โดยเสนอแนวคิดเรื่อง “อำนาจนำ” (Hegemony) ว่าชนชั้นปกครองมิได้ควบคุมด้วยกำลังอย่างเดียว แต่ครอบงำทางความคิด วัฒนธรรม และจริยธรรม ทำให้ผู้ถูกปกครองยอมรับสถานะของตนโดยสมัครใจ[20] เมื่อนำแนวคิดเหล่านี้มาใช้กับบริบทของไทยในช่วงสงครามเย็น สามารถมองได้ว่าไทยเป็น “รัฐอาณานิคมใหม่” (Neo-colonial state) ที่ดำเนินนโยบายต่างประเทศโดยอยู่ภายใต้อิทธิพลของสหรัฐอเมริกาและกลุ่มทุนโลก ความสัมพันธ์ที่ไทยมีกับจีนหรือโซเวียตจึงถูกตีความเป็นการต่อรองเชิงภูมิรัฐศาสตร์ของรัฐชั้นรองที่พยายามรักษาอำนาจของตนในโครงสร้างโลกที่เมื่อนำแนวคิดเหล่านี้มาประยุกต์ใช้กับกรณีของไทยในช่วงสงครามเย็น เยเลนา อเล็กเซย์เยฟนา โฟมิเชวา นักวิจัยจากสถาบันตะวันออกศึกษาแห่งสหภาพโซเวียต เสนอการวิเคราะห์ว่า ประเทศไทยคือ “รัฐอาณานิคมใหม่” (Neo-colonial State) ที่ดำเนินนโยบายต่างประเทศภายใต้อิทธิพลของมหาอำนาจทุนนิยม โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา โดยรัฐไทยกลายเป็น “ฐานทางภูมิรัฐศาสตร์” ที่รองรับการขยายทุนของจักรวรรดินิยมผ่านความร่วมมือทางการทหาร (SEATO) ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ (USAID) และอิทธิพลวัฒนธรรม (เช่น ฮอลลีวูด สื่อและการศึกษา) ไม่เท่าเทียม ภายใต้กรอบของกรัมชี โฟมิเชวาตีความว่าชนชั้นนำไทยยอมรับอำนาจของสหรัฐอเมริกา ผ่านกระบวนการครอบงำทางอุดมการณ์ โดยเห็นว่าเสรีนิยมตะวันตกคือหนทางสู่ “ความทันสมัย” ซึ่งเป็นการสร้าง “ความยินยอม” (Consent) โดยไม่ตั้งคำถามต่อโครงสร้างที่ไม่เท่าเทียม

การที่ไทยมีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นกับสหรัฐฯ จึงมิได้สะท้อนการตัดสินใจเชิงยุทธศาสตร์อย่างอิสระเท่านั้น แต่เป็นผลของกระบวนการที่รัฐบริวารถูกทำให้ “ยอมรับ” บทบาทในระบบจักรวรรดินิยมใหม่ (Neo-Imperialism) อย่างแนบเนียน ซึ่งสอดคล้องกับการวิเคราะห์ของทฤษฎีการพึ่งพิงที่โฟมิเชวานำมาใช้โดยปริยาย ความร่วมมือด้านเศรษฐกิจและการทหารกับสหรัฐอเมริกา จึงมิได้นำไปสู่การปลดปล่อย แต่เป็นการฝังรากของความพึ่งพิงทางโครงสร้างในระยะยาว การอ่านประเทศไทยในช่วงสงครามเย็นผ่านสายตาของโฟมิเชวา จึงเป็นมากกว่าการศึกษาเชิงพฤติกรรมของรัฐ หากแต่เป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในระดับโลก ที่ครอบคลุมเศรษฐกิจ อุดมการณ์ และประวัติศาสตร์ ซึ่งช่วยให้เข้าใจบทบาทของไทยในฐานะรัฐชั้นรองที่พยายามปรับตัวในระบบโลกที่ไม่สมดุล

---

[18] V.I. Lenin, *Imperialism: The Highest Stage of Capitalism* (1917), New York: International Publishers, 1939.

[19] Andre Gunder Frank, *Capitalism and Underdevelopment in Latin America* (New York: Monthly Review Press, 1967).

[20] Antonio Gramsci, *Selections from the Prison Notebooks*, ed. and trans. by Quintin Hoare and Geoffrey Nowell Smith (New York: International Publishers, 1971).

การอ่านนโยบายไทยในช่วงสงครามเย็นผ่านสายตาของโฟมิเชวาจึงไม่ใช่การมองเชิงพฤติกรรมของรัฐเพียงอย่างเดียว แต่เป็น การวิเคราะห์โครงสร้างอำนาจโลกที่มีมิติทางเศรษฐกิจ อุดมการณ์ และประวัติศาสตร์ที่ฝังลึก การที่ไทยดำเนินนโยบายต่างประเทศในลักษณะสนับสนุนสหรัฐอเมริกา จึงไม่ใช่การเลือกเชิงยุทธศาสตร์อย่างอิสระเท่านั้น หากเป็น ผลลัพธ์ของการครอบงำในระดับโครงสร้าง ซึ่งทำให้รัฐไทยกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบจักรวรรดินิยมใหม่ (Neo-Imperialism) ที่ซับซ้อนและแนบเนียน

2. บทบาทของ “ชนชั้นปกครอง” ในไทย: การวิเคราะห์เชิงโครงสร้างผ่านกรอบมาร์กซิสต์ในงานของโฟมิเชวา

ภายในหนังสือ Внешняя политика Таиланда ของ เยเลนา อเล็กเซย์เยฟนา โฟมิเชวา มีการวิเคราะห์โครงสร้างอำนาจภายในของไทยโดยใช้กรอบคิดแบบมาร์กซิสต์อย่างเด่นชัด โดยเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับการกำหนดนโยบายต่างประเทศในช่วงสงครามเย็น โฟมิเชวาชี้ให้เห็นว่า ทิศทางของนโยบายการต่างประเทศของไทยในยุคนั้น ไม่ได้สะท้อนผลประโยชน์ของประชาชนในภาพรวม หรือเจตจำนงของรัฐที่ดำเนินไปอย่างอิสระ หากแต่เป็นผลจากการตัดสินใจของชนชั้นนำซึ่งมีความสัมพันธ์ทางผลประโยชน์แนบแน่นกับมหาอำนาจตะวันตก โดยเฉพาะกับสหรัฐอเมริกา โฟมิเชวาระบุว่า ชนชั้นปกครองของไทยในช่วงสงครามเย็น ประกอบด้วย สถาบันกษัตริย์ กองทัพ และกลุ่มทุนภาคเอกชน ซึ่งต่างมีส่วนร่วมในการสถาปนาความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกับสหรัฐอเมริกา เพื่อเป้าหมายในการธำรงเสถียรภาพทางการเมือง คุ้มครองโครงสร้างเศรษฐกิจที่เอื้อต่อกลุ่มตน และต่อต้านการขยายตัวของขบวนการคอมมิวนิสต์ในภูมิภาค ในการวิเคราะห์ของเธอ ชนชั้นนำเหล่านี้ไม่ได้มีบทบาทเพียงในทางการเมือง แต่ยังควบคุมกลไกทางเศรษฐกิจ สื่อสารมวลชน และกลไกการผลิตซ้ำทางอุดมการณ์ ซึ่งทำให้พวกเขาสามารถกำหนดนโยบายต่างประเทศให้สอดคล้องกับผลประโยชน์ของตนและของกลุ่มพันธมิตรต่างประเทศ โดยเฉพาะจักรวรรดินิยมสหรัฐอเมริกา

แนวคิดนี้สะท้อนความเข้าใจแบบ โครงสร้างนิยมเชิงชนชั้น (Class-structuralism) ซึ่งเป็นหัวใจของทฤษฎีมาร์กซิสต์–เลนินนิสต์ กล่าวคือ รัฐไม่ใช่หน่วยที่มีความเป็นกลาง หรือทำหน้าที่อย่างเท่าเทียมในการกำหนดนโยบายระหว่างประเทศ แต่เป็นเครื่องมือของชนชั้นปกครอง ที่ใช้เพื่อธำรงอำนาจทางชนชั้นและป้องกันการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างที่อาจคุกคามสถานะของตน ยิ่งไปกว่านั้น โฟมิเชวายังเสนอว่า ชนชั้นปกครองของไทยกลายเป็น “พันธมิตรทางชนชั้น” (Class alliance) กับจักรวรรดินิยมสหรัฐฯ โดยมีความสัมพันธ์แบบเกื้อหนุนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน กล่าวคือ ขณะที่ไทยยอมให้สหรัฐอเมริกา ใช้พื้นที่ยุทธศาสตร์ในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ สหรัฐอเมริกาก็สนับสนุนรัฐบาลไทยทั้งทางเศรษฐกิจและการทหาร ทำให้ชนชั้นนำสามารถคงอยู่ในอำนาจได้อย่างมั่นคง ภายใต้การวิเคราะห์ลักษณะนี้ ไทยจึงถูกมองว่า เป็นกลไกของโครงสร้างจักรวรรดินิยมโลก ที่ดำรงอยู่บนฐานของระบบทุนนิยม ซึ่งสร้างและค้ำจุนความเหลื่อมล้ำในประเทศ ทั้งยังปิดกั้นโอกาสในการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง ไม่ว่าจะในทางเศรษฐกิจ การเมือง หรือสังคม โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของชนชั้นแรงงานและประชาชนทั่วไป ดังนั้น การมองนโยบายต่างประเทศของไทยผ่านสายตาของโฟมิเชวา จึงมิได้จำกัดอยู่แค่ระดับ “รัฐต่อรัฐ” ในทางการทูต แต่ยัง เปิดโปงความสัมพันธ์เชิงชนชั้นและกลไกการครอบงำภายในประเทศ ที่ถูกเชื่อมโยงกับโครงสร้างอำนาจระดับโลกของจักรวรรดินิยมตะวันตก

3. วิพากษ์บทบาทของประเทศไทยในฐานะเครื่องมือของจักรวรรดินิยม การต่อต้านขบวนการปลดปล่อยแห่งชาติในภูมิภาค

ในงาน Внешняя политика Таиланда ไทยมิได้ถูกมองเพียงในฐานะพันธมิตรของสหรัฐอเมริกาเท่านั้น แต่ยังถูกวิพากษ์ในฐานะฝ่ายตรงข้ามทางยุทธศาสตร์ของขบวนการปลดปล่อยแห่งชาติ (National Liberation Movements) ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะในเวียดนาม ลาว และกัมพูชา ซึ่งในมุมมองของนักมาร์กซิสต์–เลนินนิสต์ ขบวนการเหล่านี้ถือเป็น

ตัวแทนของชนชั้นแรงงานและมวลชนที่ลุกขึ้นต่อต้านการครอบงำของลัทธิจักรวรรดินิยมและระเบียบโลกทุนนิยม โฟมิเชวาระบุว่าประเทศไทยทำหน้าที่เป็นแนวหน้าในหลายมิติของการต่อต้านขบวนการเหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นด้านการทหาร การข่าวกรอง หรือการเมือง โดยเฉพาะการสนับสนุนกองทัพสหรัฐอเมริกา ในการใช้ดินแดนไทยเป็นฐานทัพและจุดส่งกำลังพลสู่เวียดนาม การให้ความร่วมมือด้านข่าวกรองกับปฏิบัติการปราบปรามกลุ่มคอมมิวนิสต์ในลาว รวมถึงการมีบทบาทสำคัญในการ สอดส่องและต่อต้านเครือข่ายฝ่ายซ้ายในกัมพูชา เช่น เขมรแดงหรือแนวร่วมของพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน แม้ในบางกรณีไทยจะแสดงท่าทีไม่สอดคล้องกับจีนหรือเวียดนาม แต่ภายใต้กรอบวิเคราะห์ของโฟมิเชวา การกระทำเหล่านี้ ล้วนมีนัยสำคัญในฐานะเครื่องมือของจักรวรรดินิยม ที่ขัดขวางการปฏิวัติทางชนชั้นในระดับภูมิภาค

ภายใต้กรอบแนวคิด มาร์กซิสต์–เลนินนิสต์ ขบวนการปลดปล่อยแห่งชาติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถูกมองว่าเป็นกระบวนการ ปลดปล่อยทางชนชั้น (Class emancipation) ที่มีเป้าหมายเพื่อโค่นล้มโครงสร้างการครอบงำจากภายนอกและชนชั้นปกครองในประเทศของตน การที่ไทยมีบทบาทอย่างแข็งขันในการสกัดกั้นขบวนการเหล่านี้จึงถูกตีความว่าเป็นการ “ขัดขวางเจตจำนงทางประวัติศาสตร์ของประชาชน” (Historical agency of the masses) ซึ่งในทัศนะของนักคิดสายโซเวียต ย่อมถือว่าเป็นบทบาทฝ่ายตรงข้ามของการเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริง ยิ่งไปกว่านั้น โฟมิเชวายังชี้ให้เห็นว่า บทบาทของไทยไม่ได้จำกัดอยู่แค่ในระดับของการตอบสนองเชิงยุทธศาสตร์ หากแต่มีลักษณะ เชิงโครงสร้าง ที่สัมพันธ์กับการธำรงไว้ซึ่งระเบียบแบบทุนนิยมในระดับภูมิภาค กล่าวคือ ไทยทำหน้าที่ในการ รักษาสมดุลของระบบจักรวรรดินิยม ที่ต้องการสกัดการเกิด “รัฐสังคมนิยมใหม่” ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งอาจเป็นภัยคุกคามต่ออำนาจของสหรัฐอเมริกาและพันธมิตร รวมถึงต่อชนชั้นนำไทยเองที่มีผลประโยชน์พัวพันกับระเบียบดังกล่าว ด้วยเหตุนี้ โฟมิเชวาจึงเสนอว่าประเทศไทยไม่อาจถูกมองเพียงในฐานะ “ผู้เลือกข้าง” ทางการเมืองระหว่างมหาอำนาจ แต่เป็นรัฐที่ ทำหน้าที่เชิงรุกในการปกป้องระเบียบโลกแบบทุนนิยม ผ่านการร่วมมือกับมหาอำนาจจักรวรรดินิยมและการดำรงความสัมพันธ์แบบกดทับกับการเคลื่อนไหวของประชาชนในประเทศเพื่อนบ้าน ในภาพรวม งานของโฟมิเชวาจึงนำเสนอมุมมองทางเลือกที่เน้นการมองไทย ในฐานะกลไกของโครงสร้างอำนาจทุนนิยม–จักรวรรดินิยมระดับภูมิภาค มากกว่าจะเป็นรัฐอิสระที่ดำเนินนโยบายโดยตั้งอยู่บนผลประโยชน์แห่งชาติของตนแต่เพียงฝ่ายเดียว

4. การวิพากษ์องค์กร อย่างอาเซียนว่าเป็น “เครื่องมือของกลุ่มชนชั้นนำ”

ภายใต้กรอบการวิเคราะห์แบบมาร์กซิสต์-เลนินนิสต์ มองว่า “อาเซียน” (ASEAN) ในช่วงก่อตั้งใน ค.ศ. 1967 มิใช่องค์กรที่มีบทบาทในการส่งเสริมเอกราชทางเศรษฐกิจและการเมืองของประเทศสมาชิกในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างแท้จริง หากแต่เป็นผลผลิตของยุทธศาสตร์จักรวรรดินิยมที่มุ่งใช้ความร่วมมือระดับภูมิภาคเป็นเครื่องมือรักษาสถานะเดิมของชนชั้นนำในแต่ละประเทศ พร้อมทั้งสร้างแนวร่วมต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ในบริบทของสงครามเย็น อาเซียนในสายตาของโฟมิเชวาจึงไม่ได้ถือกำเนิดขึ้นจากเจตจำนงของประชาชนหรือความต้องการปลดปล่อยจากการครอบงำทางโครงสร้างเศรษฐกิจโลก แต่เป็นการรวมตัวของรัฐที่ปกครองโดยชนชั้นนำอนุรักษ์นิยม ซึ่งต่างมีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นกับสหรัฐอเมริกาและกลุ่มทุนตะวันตก องค์กรนี้จึงมีลักษณะเป็น “กลไกร่วมของชนชั้นปกครอง” ที่มีเป้าหมายร่วมในการค้ำจุนระเบียบโลกแบบทุนนิยม และปิดกั้นการเติบโตของขบวนการฝ่ายซ้ายและกลุ่มปฏิวัติในภูมิภาค การดำเนินงานของอาเซียนในยุคแรก เช่น การร่วมต่อต้านการขยายตัวของอิทธิพลเวียดนามหลังการรวมประเทศ การระมัดระวังต่อการเข้าใกล้ลัทธิสังคมนิยม รวมถึงการสนับสนุนระบอบที่เป็นมิตรกับตะวันตก ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มที่ฟอมิเชวาอาจวิเคราะห์ว่าเป็นการทำหน้าที่ รองรับอิทธิพลของสหรัฐอเมริกา ผ่านแนวทางรวมกลุ่มเพื่อรักษาเสถียรภาพมากกว่าการรวมกลุ่มเพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างอำนาจ ในมุมมองนี้ อาเซียนจึงไม่ได้เป็นเวทีของ

การสร้างอำนาจต่อรองระดับภูมิภาคให้กับประเทศกำลังพัฒนา หากแต่เป็นผลผลิตของระบบจักรวรรดินิยมที่แสวงหาวิธีการควบคุมภูมิภาคผ่านการร่วมมือแบบจำกัด ซึ่งถูกออกแบบมาเพื่อกีดกันทางเลือกที่เป็นปฏิปักษ์ต่อระบบทุนนิยมโลก

นอกจากนี้ การที่นโยบายต่างประเทศเป็นผลผลิตของโครงสร้างชนชั้น มากกว่าการคำนวณผลประโยชน์ในเชิงชาติ (National Interest) แบบ สัจจนิยม (Realism) ประเทศอย่างไทยในช่วงสงครามเย็นถูกมองว่า ไม่มีอิสระในการดำเนินนโยบายอย่างแท้จริง แต่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกลุ่มทุนโลกและอำนาจจักรวรรดินิยม สิ่งเหล่านี้ เป็นลักษณะที่แตกต่างจากงานของนักวิชาการตะวันตกที่อาจใช้กรอบสัจจะนิยม (Realism) หรือเสรีนิยม (Liberalism) ในการอธิบายว่าประเทศต่าง ๆ มีเหตุผลเชิงยุทธศาสตร์หรือเศรษฐกิจในการดำเนินนโยบาย อย่างการพูดถึงอำนาจจักรวรรดินิยมที่ว่าจะหมายถึงสหรัฐฯ เนื่องจากผู้เขียนตีความตามแนวคิดของ โฟมิเชวา ในแนวคิดเรื่อง จักรวรรดินิยมอเมริกัน (American Imperialism) เป็นหนึ่งในประเด็นสำคัญของการวิเคราะห์ในสาย มาร์กซิสต์-เลนินนิสต์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงสงครามเย็นที่สหภาพโซเวียตพยายามวางตัวเป็นผู้นำขบวนการต่อต้านจักรวรรดินิยมโลก ในสายความคิดของวลาดิมีร์ เลนิน ได้ให้กรอบวิเคราะห์สำคัญต่อความเข้าใจนโยบายต่างประเทศของประเทศอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 20 โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา เลนินเสนอในผลงานสำคัญของเขา Imperialism: The Highest Stage of Capitalism[21] ว่า จักรวรรดินิยมไม่ใช่เพียงการแผ่ขยายอำนาจทางการทหารหรือการยึดครองดินแดนดังเช่นในยุคล่าอาณานิคม หากแต่เป็นการครอบงำโดยอาศัยพลังทางเศรษฐกิจและทุนเป็นเครื่องมือ ระบบทุนนิยมเมื่อพัฒนาถึงขั้นสูงสุดจะมุ่งแสวงหาตลาดใหม่ แหล่งวัตถุดิบราคาถูก และกำลังแรงงานต้นทุนต่ำในต่างประเทศ เพื่อรักษาอัตราการสะสมทุนของกลุ่มทุนผูกขาดที่มีอยู่ในประเทศแม่

ประเทศมหาอำนาจจึงกลายเป็นผู้ครอบงำประเทศที่อ่อนแอกว่าผ่านรูปแบบใหม่ของการควบคุม ซึ่งไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการยึดครองทางภูมิศาสตร์แต่รวมถึงการลงทุนโดยตรงจากบริษัทข้ามชาติ การกดดันทางเศรษฐกิจผ่านองค์กรระหว่างประเทศ และการแทรกแซงทางการเมืองเพื่อสนับสนุนระบอบที่สอดคล้องกับผลประโยชน์ของตน ดังนั้น วลีของเลนินที่ว่าจักรวรรดินิยมไม่ใช่เพียงการยึดครองดินแดน แต่เป็นการครอบงำผ่านระบบทุนนิยมโลก จึงสะท้อนถึงสาระสำคัญของโครงสร้างอำนาจที่เปลี่ยนไปในยุคสมัยใหม่ ซึ่งสหรัฐอเมริกากลายเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของอำนาจรูปแบบนี้ สหรัฐฯ ถูกมองว่าเป็นตัวอย่างของจักรวรรดินิยมยุคใหม่ เนื่องจากมีบทบาทแทรกแซงในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ทั้งในรูปแบบของการทหาร เช่น สงครามเกาหลี เวียดนาม และอัฟกานิสถาน และในเชิงเศรษฐกิจผ่านการใช้บรรษัทข้ามชาติ (MNCs)[22] เป็นเครื่องมือในการผูกขาดทรัพยากรและตลาดโลก นอกจากนี้ การส่งเสริมระบบทุนนิยมเสรีผ่านกลไกขององค์กรระดับโลก เช่น IMF, World Bank และ WTO ยังถือเป็นการออกแบบระเบียบโลกให้เอื้อต่อการขยายอิทธิพลของทุนอเมริกันอีกด้วย ในเชิงปฏิบัติ ลักษณะของจักรวรรดินิยมอเมริกันปรากฏผ่านการตั้งฐานทัพทั่วโลก ไม่ว่าจะในเอเชียตะวันออก เช่น ไทย ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ หรือในยุโรปตะวันตกและตะวันออกกลาง ฐานทัพเหล่านี้ไม่เพียงแต่เป็นเครื่องมือทางการทหาร แต่ยังมีบทบาทในทางภูมิเศรษฐศาสตร์ (Geoeconomics) เพื่อค้ำจุนผลประโยชน์ของรัฐและกลุ่มทุน การแทรกแซงทางการเมืองก็เป็นอีกเครื่องมือหนึ่ง เช่น การสนับสนุนรัฐบาลเผด็จการในประเทศกำลังพัฒนาอย่างไทยในยุคสงครามเย็น หรือรัฐบาลปิโนเชต์ในชิลี ที่เอื้อต่อการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบตลาดเสรี

---

[21] Imperialism: The Highest Stage of Capitalism (จักรวรรดินิยม: ขั้นสูงสุดของระบบทุนนิยม) เป็นผลงานสำคัญของ วลาดิมีร์ เลนิน (Vladimir Lenin) เขียนขึ้น ค.ศ. 1916 ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 โดยถือเป็นผลงานคลาสสิกในการอธิบาย การเปลี่ยนผ่านของระบบทุนนิยมสู่จักรวรรดินิยม ซึ่งเลนินมองว่าเป็น “ระยะสุดท้ายก่อนจะล่มสลาย”

[22] MNCs หรือ Multinational Corporations (บรรษัทข้ามชาติ) คือ บริษัทที่ดำเนินธุรกิจในหลายประเทศ โดยมีสำนักงานใหญ่ (Headquarters) อยู่ในประเทศหนึ่ง และมี สาขา การผลิต การขาย หรือการให้บริการ อยู่ในประเทศอื่น ๆ ทั่วโลก

กรณีของไทยในช่วงสงครามเย็นเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการดำรงอยู่ภายใต้โครงสร้างจักรวรรดินิยมอเมริกัน ไทยอนุญาตให้สหรัฐอเมริกาใช้ฐานทัพอากาศในช่วงสงครามเวียดนาม ทั้งที่อู่ตะเภาและดอนเมือง ซึ่งทำให้ไทยกลายเป็นฐานปฏิบัติการสำคัญของกองทัพสหรัฐอเมริกาในภูมิภาค นอกจากนี้ ไทยยังได้รับความช่วยเหลือทางทหารและเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องและมีบทบาทในองค์กร SEATO ซึ่งเป็นกลไกของสหรัฐฯ ในการปิดล้อมการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่น่าสังเกตคือ การครอบงำของสหรัฐฯ ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในเชิงการเมืองหรือเศรษฐกิจเท่านั้น แต่แผ่ขยายมายังมิติทางวัฒนธรรมด้วย ผ่านการส่งออกวัฒนธรรมอเมริกัน เช่น ภาพยนตร์ เพลง อาหารฟาสต์ฟู้ด (เช่น McDonald's, Coca-Cola) ซึ่งกลายเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นสมัยใหม่และแบบอเมริกันในสายตาคนรุ่นใหม่ในประเทศกำลังพัฒนา กระแสเหล่านี้ถูกนักวิชาการสายมาร์กซิสต์วิพากษ์ว่าเป็น อำนาจเชิงวัฒนธรรมของจักรวรรดินิยม (Cultural Imperialism) ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความยินยอมและการยอมรับต่อแบบแผนทางเศรษฐกิจและสังคมที่ออกแบบโดยทุนตะวันตก

ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นว่า แนวคิดจักรวรรดินิยมแบบเลนินยังคงมีพลังในการอธิบายปรากฏการณ์ร่วมสมัย โดยเฉพาะในบริบทของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ไทยเป็นกรณีศึกษาสำคัญในการทำความเข้าใจกลไกการครอบงำของจักรวรรดินิยมสมัยใหม่ผ่านทั้งการทหาร เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม

นอกจากนี้ในงานเขียนของ เยเลนา อเล็กเซย์เยฟนา โฟมิเชวา โดยเฉพาะในหนังสือ Внешняя политика Таиланда ได้ให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับบทบาทของจีนในบริบทของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ช่วงสงครามเย็น โดยเฉพาะในแง่ของการเปลี่ยนแปลงดุลอำนาจในภูมิภาค และท่าทีของประเทศไทยต่อจีนภายหลังการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต ค.ศ. 1975 ช่วงเวลานั้นสอดคล้องกับการที่จีนมีบทบาททางการทูตอย่างแข็งขัน โดยเฉพาะในเอเชีย ดังนั้นกระบวนการใกล้ชิดกันระหว่างไทยกับจีนนั้นจึงดำเนินไปในสองทิศทางพร้อมกัน เมื่อวิเคราะห์ตำแหน่งของจีนในนโยบายต่างประเทศของไทย ขอกล่าวถึงมุมมองของนายกรัฐมนตรีไทยในขณะนั้น คึกฤทธิ์ ปราโมช ช่วง ค.ศ.1976 ได้กล่าวว่า "ความขัดแย้งระหว่างสหภาพโซเวียตกับจีนเป็นปัจจัยที่ช่วยให้ประเทศไทยสามารถรักษาสมดุลในเอเชีย" โดยแนวคิดนี้มีรากฐานมาจากทฤษฎี "การทรงตัวระหว่างหลายขั้ว" (Balance of Power in a Multipolar System) ซึ่งในยุคทศวรรษ 1970 นักวิจัยโซเวียตหลายคน (โดยเฉพาะ ปีย์ตร์ ลูคิช โปรสคูริน (Pyotr Lukich Proskurin))[23] ได้เสนอทฤษฎี "โลกหลายขั้ว" ซึ่งต่อมาปรากฏอยู่ในวาทกรรมทางการเมืองของนักวิชาการสหรัฐฯ เช่นกัน

หนึ่งในลักษณะสำคัญของนโยบายต่างประเทศไทยในช่วงนั้น คือความยืดหยุ่น ซึ่งช่วยให้ไทยสามารถเคลื่อนไหวได้หลากหลายทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลก สมาชิกอาเซียน โดยเฉพาะไทย จึงได้เริ่มปฏิเสธแนวคิดต่อต้านคอมมิวนิสต์ในลักษณะอุดมการณ์อย่างชัดเจน และเปลี่ยนไปสู่แนวคิด "สมดุลของพลังอำนาจ" (Balance of power) หรือการเล่นเกมทางการทูตท่ามกลางความขัดแย้งของโลกสองขั้ว ซึ่งเรียกกันว่า "การทรงตัวแบบเท่าเทียม" ในพจนานุกรมการเมืองของไทยจึงเริ่มมีคำใหม่ ๆ เช่น "นโยบายสันติภาพ" "การมีอยู่แบบอิสระ" และแม้แต่คำว่า "นโยบายความเป็นกลางแบบไทย" ซึ่งสะท้อนการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในทิศทางนโยบายที่พึ่งพาตนเองมากขึ้น ซึ่งนำไปสู่ผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม เช่น การปิดฐานทัพสหรัฐอเมริกา ในไทย การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีน เวียดนาม ลาว และบางประเทศในยุโรปตะวันออก กิจกรรมทางการทูตของไทยจึงมีลักษณะเปิดกว้างและหลากหลายมากขึ้น ขณะเดียวกัน การปฏิบัติด้านนโยบายต่างประเทศในแต่ละรัฐบาลไทยหลัง ค.ศ.1973

---

[23] นักเขียนแนว สัจนิยมสังคมนิยม (Socialist Realism) ซึ่งเป็นแนวทางหลักของวรรณกรรมในสหภาพโซเวียต เป็นตัวแทนของนักเขียนที่ถ่ายทอด "ภาพในอุดมคติ" ของสังคมโซเวียตผ่านเลนส์ของความเป็นจริงในชีวิตคนสามัญ โดยเฉพาะในชนบทและช่วงการเปลี่ยนผ่านทางประวัติศาสตร์ของประเทศ

จนถึงปัจจุบัน ก็ไม่ได้มีความสอดคล้องเสมอไป แม้ในคำประกาศของผู้นำไทยจะพูดถึงหลักการเดียวกัน แต่ในการปฏิบัติมักมีความคลุมเครือและแตกต่างกันอย่างมาก ยังพบช่องว่างระหว่างแนวคิดที่ตั้งอยู่บนฐานทฤษฎีที่มั่นคง กับการดำเนินนโยบายจริงที่ขึ้นกับสถานการณ์และผลประโยชน์เฉพาะหน้า ดังที่ว่า

1. ความสัมพันธ์ไทย–จีนในฐานะเครื่องมือ “การถ่วงดุล” ต่อสหรัฐอเมริกา

โฟมิเชวาเสนอว่า แม้ไทยจะเป็นพันธมิตรใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกา หากแต่รัฐบาลไทยในช่วงสงครามเย็นได้พยายามดำเนินนโยบายต่างประเทศที่มีความยืดหยุ่นและหลากหลายมากขึ้น เพื่อบรรเทาแรงกดดันจากการพึ่งพามหาอำนาจเพียงฝ่ายเดียว การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีน ค.ศ. 1975 จึงไม่ใช่เพียงการฟื้นฟูสัมพันธ์เชิงทวิภาคีเท่านั้น หากยังสะท้อนถึงความพยายามของไทยในการดำเนินยุทธศาสตร์ “ถ่วงดุลมหาอำนาจ” (Balancing power) เพื่อรักษาเสถียรภาพทางการทูตในภูมิภาค และเพิ่มอำนาจต่อรองในเวทีระหว่างประเทศ

2. จีนในฐานะ “พลังใหม่” ที่ประเทศในภูมิภาคต้องปรับตัวรับมือ

แม้จีนจะเป็นประเทศสังคมนิยมเช่นเดียวกับสหภาพโซเวียต แต่โฟมิเชวาเห็นว่าบทบาทของจีนนั้นแตกต่างออกไปอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะภายหลังความแตกแยกทางอุดมการณ์ระหว่างจีนกับโซเวียตในช่วงทศวรรษ 1960 จีนจึงกลายเป็น “ผู้เล่นอิสระ” ในระบบระหว่างประเทศที่มิได้จำกัดอยู่เพียงกรอบของโลกคอมมิวนิสต์ หากแต่มีนโยบายต่างประเทศที่แสดงบทบาทเชิงรุกของตนเองอย่างเด่นชัด โฟมิเชวาจึงชี้ว่า จีนได้กลายเป็น “พลังใหม่” (New power) ที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะประเทศไทย ซึ่งจำเป็นต้องรักษาความสัมพันธ์กับจีนอย่างรอบคอบและสมดุล เพื่อประโยชน์ในระยะยาวทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และยุทธศาสตร์ภูมิภาค

3. ไทยกับจีน: การคำนวณเชิงยุทธศาสตร์ของชนชั้นนำไทย

โฟมิเชวาวิเคราะห์ว่า การเปิดสัมพันธ์กับจีนของไทย ไม่ได้มาจากแรงผลักดันของประชาชนหรืออุดมการณ์สังคมนิยม หากแต่เป็นกลยุทธ์ของชนชั้นนำไทย ที่ต้องการเสริมความมั่นคงของรัฐ ลดแรงกดดันจากกลุ่มคอมมิวนิสต์ในประเทศ และสร้างความชอบธรรมในเวทีระหว่างประเทศ การเข้าหาจีนจึงเป็นเครื่องมือของชนชั้นนำในการธำรงอำนาจภายใต้โครงสร้างโลกที่ยังอยู่ภายใต้อิทธิพลจักรวรรดินิยม ดังนั้น ในงานของโฟมิเชวา จีนถูกมองว่าเป็น “องค์ประกอบสำคัญ” ของภูมิรัฐศาสตร์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีผลต่อการดำเนินนโยบายของไทย แต่ในขณะเดียวกัน จีนก็ไม่ใช่พลัง “ปลดแอก” แบบเดียวกับที่สหภาพโซเวียตเสนอ หากแต่เป็น “ตัวแปรที่ต้องจัดการ” โดยชนชั้นนำไทยเพื่อรักษาสมดุลทางการเมืองและอำนาจภายในประเทศ ในบริบทของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงสงครามเย็น บทบาทของจีนเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่กระทบต่อการวางยุทธศาสตร์และการดำเนินนโยบายต่างประเทศของประเทศในภูมิภาคอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะในกรณีของประเทศไทย ซึ่งตั้งอยู่ในจุดสมดุลระหว่างอิทธิพลของมหาอำนาจตะวันตกอย่างสหรัฐอเมริกา และประเทศสังคมนิยมอย่างจีนและสหภาพโซเวียต นักคิดสายมาร์กซิสต์โดยเฉพาะนักวิชาการโซเวียตอย่างโฟมิเชวา ได้ให้ความสำคัญต่อบทบาทของจีนในฐานะ “ตัวแปรยุทธศาสตร์” ที่ไม่อาจละเลยโดยพิจารณาทั้งในฐานะรัฐสังคมนิยม และในฐานะมหาอำนาจใหม่ที่มีท่าทีเฉพาะตัวแตกต่างจากทั้งตะวันตกและโซเวียตเอง

ในกรอบวิเคราะห์แบบสังคมนิยม-มาร์กซิสต์โดยทั่วไป จีนหลัง ค.ศ. 1949 ถูกยกย่องในฐานะประเทศที่ประสบความสำเร็จในการโค่นล้มอิทธิพลจักรวรรดินิยมภายนอก และขจัดโครงสร้างศักดินาภายในผ่านการปฏิวัตินำโดยพรรคคอมมิวนิสต์จีน ความสำเร็จของจีนในเวลานั้นได้รับการมองว่าเป็น “ชัยชนะของประชาชน” และเป็นแบบจำลองใหม่ของการปลดปล่อยทางชนชั้นในบริบทของโลกที่ไม่ใช่ตะวันตก อย่างไรก็ดี ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับสหภาพโซเวียตกลับไม่ได้ดำเนินไปอย่างราบรื่น โดยเฉพาะภายหลังจากการแตกแยกทางอุดมการณ์ในช่วงต้นทศวรรษ 1960 ซึ่งทำให้นักมาร์กซิสต์สายโซเวียตจำนวนมาก

รวมถึงโฟมิเชวา มองจีนในเชิงวิพากษ์มากยิ่งขึ้น เธอได้เสนอว่าแม้จีนจะยังรักษาภาพลักษณ์ของรัฐสังคมนิยม แต่ภายหลังการเปิดสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกา ค.ศ. 1972 และการดำเนินยุทธศาสตร์ที่มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ระดับภูมิภาค จีนได้กลายเป็น “มหาอำนาจอิสระ” ที่แสดงบทบาทเชิงยุทธศาสตร์อย่างแข็งขันในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยไม่ได้ยึดถืออุดมการณ์มาร์กซิสต์แบบเดียวกับโซเวียตอีกต่อไป ในสายตาของโฟมิเชวา จีนจึงไม่ได้เป็นผู้นำของขบวนการปลดปล่อยในภูมิภาคอย่างแท้จริง แต่เป็น “ตัวแปรทางภูมิรัฐศาสตร์” ที่ประเทศเล็กอย่างไทยจำต้องพิจารณาและจัดการอย่างระมัดระวัง

เมื่อวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีน โฟมิเชวามองว่า การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างทั้งสองประเทศช่วง ค.ศ. 1975 ไม่ได้เกิดจากอุดมการณ์ร่วมทางชนชั้นหรือการสนับสนุนขบวนการสังคมนิยมในภูมิภาค หากแต่เป็นการดำเนินนโยบายของชนชั้นนำไทยที่มุ่งสร้างความสมดุลทางอำนาจ (Balancing) เพื่อลดการพึ่งพาสหรัฐฯ และรักษาเสถียรภาพของรัฐไทยในบริบทของความขัดแย้งระหว่างกลุ่มประเทศมหาอำนาจ การเปิดความสัมพันธ์กับจีนจึงเป็นกลไกหนึ่งที่ชนชั้นปกครองไทยใช้เพื่อธำรงอำนาจของตนท่ามกลางแรงกดดันจากทั้งฝ่ายซ้ายในประเทศและการแข่งขันระดับภูมิภาค ในภาพรวม ฟอมิเชวาไม่ได้ปฏิเสธอิทธิพลของจีน หากแต่มองด้วยสายตาที่ระแวดระวังต่อบทบาทของจีนในฐานะมหาอำนาจที่มีเป้าหมายของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อจีนเริ่มแสดงบทบาททางเศรษฐกิจและความมั่นคงในภูมิภาคมากขึ้น จีนจึงถูกวางอยู่ในจุดที่ “ไม่ใช่ทั้งพันธมิตรที่ไว้ใจได้เต็มที่ในสายตาโซเวียต” และ “ไม่ใช่ศัตรูแบบจักรวรรดินิยมตะวันตก” หากแต่เป็นมหาอำนาจโลกที่ประเทศอย่างไทยต้องดำเนินนโยบายอย่างสมดุลเพื่อไม่ให้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอย่างเด็ดขาด

กรอบวิเคราะห์ของโฟมิเชวาจึงให้ภาพที่ซับซ้อนต่อความสัมพันธ์ไทย–จีนในบริบทสงครามเย็น โดยมองว่า แม้จีนจะไม่ใช่ศัตรูในเชิงอุดมการณ์สำหรับรัฐไทยแบบเดียวกับเวียดนามหรือกลุ่มคอมมิวนิสต์ในประเทศเพื่อนบ้าน แต่การเข้าใกล้จีนก็เป็นเพียงกลยุทธ์ของชนชั้นนำไทย ไม่ใช่การเลือกข้างในนามของการปลดปล่อยชนชั้นใด ๆ ทั้งสิ้น ซึ่งสอดคล้องกับภาพรวมของงานของโฟมิเชวาที่มุ่งวิพากษ์นโยบายต่างประเทศของไทยในฐานะเครื่องมือของชนชั้นปกครองในการรักษาอำนาจ และการตอบสนองต่อโครงสร้างจักรวรรดินิยมโลกในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งจากตะวันตกและจากมหาอำนาจใหม่ในภูมิภาค

เปรียบเทียบ **มุมมองของจีน สหรัฐอเมริกา และสหภาพโซเวียต** ที่มีต่อประเทศไทยในบริบทของสงครามเย็น (และบางส่วนในช่วงหลังสงครามเย็น) โดยอิงจากกรอบคิดวิเคราะห์แบบมาร์กซิสต์ของโฟมิเชวา

ประเทศมหาอำนาจ	มุมมองที่มีต่อไทย	เป้าหมายหลัก	วิธีการที่ใช้กับไทย	มุมมองของโฟมิเชวา (สายมาร์กซิสต์โซเวียต)
สหรัฐอเมริกา	มองไทยเป็น พันธมิตรยุทธศาสตร์แนวหน้า	ปิดล้อมและต่อต้านการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้	- สนับสนุนรัฐบาลทหารไทย - ตั้งฐานทัพในสงครามเวียดนาม - ส่งออกวัฒนธรรมและ Soft Power - ให้เงินช่วยเหลือและฝึกเจ้าหน้าที่	เห็นว่าไทยตกอยู่ภายใต้โครงสร้างจักรวรรดินิยมอเมริกัน และดำเนินนโยบายตอบสนองผลประโยชน์ของตะวันตก โดยชนชั้นนำไทยเป็นผู้เกื้อหนุนระบบนี้

สหภาพโซเวียต	มองไทยเป็น รัฐบริวารของสหรัฐฯ ที่ต่อต้านขบวนการปลดปล่อยแห่งชาติ	สนับสนุนการปฏิวัติสังคมนิยมในภูมิภาค และถ่วงดุลอิทธิพลสหรัฐฯ	- มีความสัมพันธ์ทางการทูตระดับต่ำในช่วงสงครามเย็น - สนับสนุนขบวนการฝ่ายซ้ายในภูมิภาค (ลาว เวียดนาม กัมพูชา) - ส่งออกอุดมการณ์มาร์กซิสต์-เลนินนิสต์	วิจารณ์ไทยอย่างหนักว่าเป็น “รัฐหน้าด่านจักรวรรดินิยม” ที่ขัดขวางการปลดปล่อยชนชั้น และช่วยสร้างความมั่นคงให้กับระเบียบทุนโลก
จีน	มองไทยในฐานะประเทศเพื่อนบ้านที่มีผลประโยชน์เชิงยุทธศาสตร์ร่วม แต่ไม่ใช่พันธมิตรเชิงอุดมการณ์	สร้างอิทธิพลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยไม่พึ่งโซเวียตถ่วงดุลอเมริกาและเวียดนาม	- ให้ความร่วมมือเชิงยุทธศาสตร์ตั้งแต่ปี 1975 - พัฒนาเศรษฐกิจ การค้า และเครือข่ายพลัดถิ่นจีนในไทย - ระวังท่าทีไม่แทรกแซงไทยโดยตรง	โฟมิเชวาเสนอว่า จีนใช้ไทยเป็นเครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์ในการแข่งขันอำนาจกับเวียดนาม โดยไม่ยึดโยงด้วยอุดมการณ์สังคมนิยมอย่างแท้จริง จึงถือเป็นพฤติกรรมแบบจักรวรรดินิยมใหม่ในสายตาของโซเวียต

ในบริบทของสงครามเย็น ไทยตกอยู่ท่ามกลางการแข่งขันระหว่างมหาอำนาจโลก ไม่ว่าจะเป็นสหรัฐอเมริกา สหภาพโซเวียต หรือแม้กระทั่งจีน ซึ่งต่างมีมุมมองและยุทธศาสตร์ที่แตกต่างกันในการเข้าใกล้และจัดวางตำแหน่งของไทยในภูมิรัฐศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ท่าทีของแต่ละมหาอำนาจไม่เพียงสะท้อนถึงผลประโยชน์ระดับโลกของพวกเขาเท่านั้น หากยังเปิดเผยให้เห็นโครงสร้างอำนาจระหว่างประเทศและวิธีที่ไทยถูกกำหนดให้ดำเนินบทบาททางการเมืองภายใต้แรงกดดันเหล่านั้น

สหรัฐอเมริกาในยุคสงครามเย็นมองประเทศไทยในฐานะพันธมิตรยุทธศาสตร์แนวหน้า (Frontline ally) ที่มีบทบาทสำคัญในการปิดล้อมและต่อต้านการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในภูมิภาค ไทยจึงได้รับการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกา ทั้งในเชิงการทหาร เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นการตั้งฐานทัพในช่วงสงครามเวียดนาม ความช่วยเหลือทางการเงินขนาดใหญ่ หรือการแผ่อำนาจทางวัฒนธรรมผ่านอำนาจอ่อน (Soft Power) อย่างภาพยนตร์ อาหาร และการศึกษาระบบอเมริกัน นักมาร์กซิสต์โซเวียตอย่างโฟมิเชว่ามองความสัมพันธ์ลักษณะนี้ในเชิงวิพากษ์ โดยเสนอว่าไทยได้กลายเป็นรัฐบริวารของจักรวรรดินิยมอเมริกัน ที่ชนชั้นนำไทย โดยเฉพาะกองทัพ กลุ่มทุน และสถาบันกษัตริย์ ใช้เป็นกลไกในการธำรงอำนาจของตนเอง ในทางกลับกันสหภาพโซเวียต ซึ่งดำรงตนในฐานะศูนย์กลางของโลกสังคมนิยม กลับมีมุมมองที่วิพากษ์ไทยอย่างเข้มข้น โดยมองว่าไทยคือรัฐแนวหน้าของจักรวรรดินิยม ที่มีบทบาทในการขัดขวางขบวนการปลดปล่อยแห่งชาติในประเทศเพื่อนบ้าน เช่น เวียดกงในเวียดนาม กลุ่มปฏิวัติในลาว และพรรคคอมมิวนิสต์ในกัมพูชา ไทยจึงไม่ได้ถูกพิจารณาในฐานะพันธมิตรหรือประเทศที่สามารถเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางชนชั้นได้ แต่กลับกลายเป็น “อุปสรรค” ต่อกระบวนการปฏิวัติของประชาชนในภูมิภาค สหภาพโซเวียตจึงมีความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทยอย่างจำกัด และหันไปให้การสนับสนุนประเทศฝ่ายซ้ายในภูมิภาคแทน เช่น เวียดนามและลาว ขณะที่จีน ภายหลังการปฏิวัติ ค.ศ. 1949 ได้รับการยกย่องจากโลกสังคมนิยมในฐานะประเทศที่สามารถปลดแอกจากลัทธิ

จักรวรรดินิยมตะวันตก และสร้างระเบียบใหม่ภายใต้การนำของพรรคคอมมิวนิสต์ อย่างไรก็ตาม ภายหลังการแตกหักทางอุดมการณ์ระหว่างจีนกับสหภาพโซเวียตในทศวรรษ 1960 จีนกลับกลายเป็นมหาอำนาจ “อิสระ” ที่ดำเนินนโยบายระหว่างประเทศเพื่อประโยชน์ของตนเองมากกว่าจะยึดอุดมการณ์ร่วมกับโซเวียต นักวิชาการโซเวียตอย่างฟอมิเชวาจึงมองจีนด้วยความระแวดระวัง และไม่ถือว่าเป็นพันธมิตรในเชิงอุดมการณ์อย่างแท้จริง ในกรณีของไทย โฟมิเชวาวิเคราะห์ว่า การที่ไทยสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีน ค.ศ. 1975 เป็นผลจากการคำนวณเชิงยุทธศาสตร์ของชนชั้นนำไทยที่ต้องการลดแรงกดดันจากสหรัฐอเมริกา และสร้างดุลอำนาจในเวทีระหว่างประเทศ มากกว่าจะเป็นการเข้าใกล้จีนในเชิงอุดมการณ์

มุมมองของมหาอำนาจทั้งสาม สหรัฐอเมริกา สหภาพโซเวียต และจีน ที่มีต่อไทยในช่วงสงครามเย็น สะท้อนให้เห็นถึงการแข่งขันทางภูมิรัฐศาสตร์และอุดมการณ์ที่เข้มข้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในขณะที่สหรัฐฯ มองไทยเป็นพันธมิตรสำคัญในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ โซเวียตกลับมองไทยว่าเป็นศัตรูของขบวนการปลดปล่อย ขณะที่จีน แม้จะเป็นรัฐสังคมนิยม ก็ยังมีท่าทีที่ซับซ้อนและไม่แน่นอนต่อไทย ซึ่งกลายเป็นประเทศที่ใช้ยุทธศาสตร์ถ่วงดุลมหาอำนาจเพื่อรักษาความมั่นคงของตนเอง ท่าทีเหล่านี้หากพิจารณาผ่านสายตาของนักวิชาการมาร์กซิสต์อย่างโฟมิเชวา จะเห็นได้ชัดเจนว่า ประเทศไทยไม่ได้ดำเนินนโยบายต่างประเทศอย่างเป็นอิสระ หากแต่เป็นเครื่องมือของชนชั้นนำในการธำรงอำนาจของตนเอง ภายใต้โครงสร้างจักรวรรดินิยมโลกที่ยังคงกำหนดทิศทางของภูมิภาคนี้อย่างลึกซึ้ง

นอกจากนี้ มุมมองฝ่ายรัสเซียต่อกิจกรรมของจีนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ช่วงสงครามเย็น ได้แก่ เอกสารชื่อ «Китайская Народная Республика в 1975 г. Политика, Экономика, Идеология» ซึ่งจัดทำขึ้นโดยสถาบันจีนและเอเชียร่วมสมัยแห่งสถาบันวิทยาศาสตร์รัสเซีย (Institute of China and Contemporary Asia of the Russian Academy of Sciences – ICCA RAS) ซึ่งในขณะนั้นยังมีสถานะเป็นสถาบันตะวันออกไกลแห่งสหภาพโซเวียต (Институт Дальнего Востока АН СССР)[24] เอกสารฉบับนี้จัดทำขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1975 เพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของนโยบายจีนภายใต้การนำของเติ้ง เสี่ยวผิง และบทบาทเชิงรุกที่จีนเริ่มแสดงต่อประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หลังการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทย ฟิลิปปินส์ และมาเลเซีย โดยเนื้อหาภายในครอบคลุมทั้งด้านการทูต เศรษฐกิจ และ อุดมการณ์ เอกสารดังกล่าวให้ข้อมูลที่ชัดเจนว่าจีนเริ่มใช้นโยบายการทูตแบบสองระดับในภูมิภาค กล่าวคือ ดำเนินนโยบายรัฐต่อรัฐอย่างเป็นทางการ ขณะเดียวกันก็ให้การสนับสนุนกลุ่มปฏิวัติลัทธิคอมมิวนิสต์ในบางประเทศ ซึ่งในมุมมองของนักวิชาการโซเวียต ถือเป็นกลยุทธ์ที่มีเป้าหมายทั้งในการสร้างพันธมิตรทางการเมือง และขยายอิทธิพลทางอุดมการณ์เพื่อท้าทายอิทธิพลของสหรัฐฯ และโซเวียตเอง ด้วยเหตุนี้ เอกสารของ ICCA RAS จึงไม่เพียงแต่มีคุณค่าในฐานะบันทึกทางประวัติศาสตร์ แต่ยังสะท้อนให้เห็นถึงความกังวลเชิงยุทธศาสตร์ของโซเวียตต่อ “บทบาทอิสระ” ของจีนในภูมิภาค ซึ่งอาจส่งผลต่อดุลอำนาจระหว่างมหาอำนาจในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ช่วงทศวรรษ 1970–1990 อย่างมีนัยสำคัญ

ช่วงทศวรรษ 1970–1990 ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีนมีพัฒนาการที่สำคัญ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และภูมิรัฐศาสตร์ เอกสารของสหภาพโซเวียตเรื่อง “สาธารณรัฐประชาชนจีนใน ค.ศ. 1975: การเมือง เศรษฐกิจ อุดมการณ์” ได้นำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะของความร่วมมือระหว่างสองประเทศ โดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจและการค้า ตัวอย่างเช่น การส่งออกน้ำมันดิบและน้ำมันดีเซลจากจีนมายังประเทศไทย ซึ่งนับเป็นกลไกหนึ่งที่แสดงถึงระดับความ

---

[24] Китайская Народная Республика в 1975 г.: Политика, экономика, идеология (Москва: Наука, 1978), 5–6.

ไว้วางใจและความใกล้ชิดในความสัมพันธ์ทวิภาคี ขณะเดียวกัน ทั้งสองประเทศยังมีการจัดทำข้อตกลงแบบแลกเปลี่ยนสินค้า (Barter agreement) โดยเฉพาะในรูปแบบการแลกข้าวสารจากไทยกับน้ำมันจากจีน ซึ่งเป็นรูปแบบการค้าที่ยังพบได้ทั่วไปในยุคสงครามเย็น โดยเฉพาะระหว่างประเทศที่กำลังพัฒนา เอกสารยังให้ความสนใจกับท่าทีของจีนต่อบทบาทของสหรัฐอเมริกาในประเทศไทย โดยระบุว่าจีนไม่ได้แสดงท่าทีคัดค้านหรือเรียกร้องให้สหรัฐถอนฐานทัพออกจากไทย จุดยืนเช่นนี้แตกต่างจากท่าทีของเวียดนาม ลาว และกัมพูชาในช่วงเวลาเดียวกัน ที่แสดงความไม่พอใจต่อการประจำการของกองทัพสหรัฐในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างชัดเจน ท่าทีที่ยืดหยุ่นของจีนนี้สะท้อนแนวทางการทูตที่คำนึงถึงความเป็นจริงเชิงยุทธศาสตร์ และความต้องการสร้างพันธมิตรในภูมิภาคในช่วงหลังการเปิดประเทศของจีนภายใต้เติ้ง เสี่ยวผิง กล่าวโดยสรุป ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นไปในลักษณะประนีประนอมและมีมิติทางเศรษฐกิจที่ชัดเจน ซึ่งวางรากฐานให้กับการพัฒนาและขยายความร่วมมือในยุคหลังสงครามเย็นต่อไป

การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีนเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม ค.ศ. 1975 ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศ อย่างไรก็ตาม เอกสารโซเวียตในปีเดียวกัน «Китайская Народная Республика в 1975 г. Политика, Экономика, Идеология» กลับไม่ได้กล่าวถึงเหตุการณ์นี้โดยตรง อันอาจเนื่องมาจากเหตุผลทางการเมือง โดยเฉพาะการมุ่งเน้นการวิจารณ์ท่าทีของจีนที่ต่อต้านโซเวียตเป็นหลัก มากกว่าการวิเคราะห์ความร่วมมือในระดับทวิภาคี เอกสารฉบับ ค.ศ. 1975 ได้กล่าวถึงความร่วมมือระหว่างจีนกับไทยในเชิงเศรษฐกิจ เช่น การส่งออกน้ำมันดีเซลและน้ำมันดิบจากจีนมายังไทย รวมถึงข้อตกลงแลกเปลี่ยนสินค้า เช่น “ข้าวแลกน้ำมัน” เป็นต้น ซึ่งสะท้อนกลไกเศรษฐกิจแบบพึ่งพาซึ่งกันและกันในยุคสงครามเย็น นอกจากนี้ ยังมีการวิเคราะห์ท่าทีของจีนต่อบทบาทของสหรัฐอเมริกา ในไทย โดยระบุว่า

> «Китай не высказывал требований о выводе американских баз из Таиланда, в отличие от Вьетнама, Лаоса и Кампучии»
>
> จีนไม่แสดงความต้องการให้สหรัฐฯ ถอนฐานทัพออกจากไทย ซึ่งต่างจากท่าทีของเวียดนาม ลาว และกัมพูชา

1. **สะท้อนท่าทีเชิง “ปฏิบัตินิยม” (pragmatism) ของจีน** ต่างจากเวียดนาม ลาว และกัมพูชา ที่มีจุดยืนแข็งกร้าวในเชิงอุดมการณ์ จีนกลับเลือกใช้แนวทางยืดหยุ่นมากกว่า โดยไม่วิพากษ์การมีอยู่ของฐานทัพสหรัฐฯ ในไทยอย่างเปิดเผย ทั้งที่ในเชิงหลักการสังคมนิยมควรต่อต้านจักรวรรดินิยมอเมริกันอย่างชัดเจน ท่าทีนี้จึงถูกมองโดยโซเวียตว่า จีนละทิ้งความเป็นสากลนิยมมาร์กซิสต์ และหันมาใช้นโยบายที่เอื้อต่อผลประโยชน์ของตนเองในระดับภูมิรัฐศาสตร์

2. **แสดงให้เห็นว่า จีน “เลือกความร่วมมือเชิงยุทธศาสตร์กับไทย”** มากกว่าความจงรักภักดีทางอุดมการณ์ไทยในช่วงกลางทศวรรษ 1970 ยังอยู่ภายใต้อิทธิพลของสหรัฐฯ อย่างหนัก โดยมีฐานทัพอเมริกันตั้งอยู่หลายแห่ง หากจีนออกตัวเรียกร้องให้ไทยถอนฐานทัพเหล่านี้ จีนอาจเสียโอกาสในการสร้างความสัมพันธ์กับไทยในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อสำคัญหลัง 1975 จึงเลือก “ไม่พูดถึง” ฐานทัพสหรัฐฯ เป็นการบ่งชี้ว่า จีนพร้อมทำงานร่วมกับไทยแม้จะมีอิทธิพลตะวันตกอยู่เต็มที่ก็ตาม

3. **ในสายตาโซเวียต นี่คือหลักฐานของการ “ประนีประนอมกับจักรวรรดินิยม”**โซเวียตและเวียดนามในเวลานั้นยังยึดมั่นในแนวคิด “การปลดปล่อยชาติ” จากอิทธิพลตะวันตก การที่จีนไม่เรียกร้องให้สหรัฐฯ ถอนฐานทัพออกจากไทย จึงถูกมองว่าจีนยอมร่วมมือกับ “ระบอบขวาจัด” เพื่อประโยชน์ของตนเอง และยอมลดเพดานอุดมการณ์เพื่อแย่งชิงพื้นที่อิทธิพลจากเวียดนามในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในทางตรงกันข้าม เอกสาร ค.ศ. 1976 «Китайская Народная Республика в 1976 г.» ได้กล่าวถึงการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างชัดเจน โดยเน้นว่าความสัมพันธ์ไทย–จีนพัฒนาอย่างต่อเนื่องทั้งในเชิงเศรษฐกิจและการเมือง

> «В течение 1976 г. продолжалось развитие дружественных связей между КНР и Таиландом, установленных в результате установления дипломатических отношений 1 июля 1975 г. Имеют место обмены делегациями, расширяются торгово-экономические связи. Министр иностранных дел Таиланда посетил Пекин, где были подписаны соглашения о дальнейшем развитии двустороннего сотрудничества.»

“ตลอดปี 1976 ความสัมพันธ์ฉันมิตรระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีนกับประเทศไทยยังคงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ภายหลังการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม ค.ศ. 1975 โดยมีการแลกเปลี่ยนคณะผู้แทน และการขยายความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการค้า รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของไทยได้เดินทางเยือนกรุงปักกิ่ง ซึ่งในโอกาสดังกล่าวได้มีการลงนามในข้อตกลงว่าด้วยการส่งเสริมความร่วมมือทวิภาคีเพิ่มเติม”[25]

1. **ความต่อเนื่องของความสัมพันธ์ไทย–จีนหลังการสถาปนาทางการทูต** ข้อความยืนยันว่า หลังจากการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยกับจีนเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม ค.ศ. 1975 (พ.ศ. 2518) ความสัมพันธ์ดังกล่าวมิได้หยุดอยู่เพียงในเชิงพิธีการ หากแต่ได้พัฒนาต่อเนื่องตลอดปี 1976 ในหลายมิติ โดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนคณะผู้แทน และการขยายความร่วมมือด้านเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นสัญญาณชัดเจนของความตั้งใจทั้งสองฝ่ายที่จะยกระดับจากการ “เริ่มต้น” สู่การ “ปฏิบัติจริง”

2**. มิติทางเศรษฐกิจและการเมือง การขยายตัวของความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการค้าระหว่างไทยกับจีน ค.ศ. 1976** เป็นการสร้าง “ฐานความไว้เนื้อเชื่อใจ” โดยเฉพาะในบริบทของสงครามเย็นที่ไทยยังคงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกา การที่จีนไม่เพียงยอมรับสถานะของไทยในฐานะพันธมิตรอเมริกัน แต่ยังลงทุนในความร่วมมือด้านเศรษฐกิจ ชี้ให้เห็นว่าจีนเลือกใช้นโยบายที่ “ประนีประนอม” เพื่อสร้างอิทธิพลในภูมิภาค โดยไม่ท้าทายอำนาจสหรัฐฯ โดยตรง

3. **การเยือนไทยของรัฐมนตรีต่างประเทศจีน และข้อตกลงใหม่** การเดินทางเยือนปักกิ่งของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของไทย (ซึ่งในขณะนั้นคือ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช และนายอุทัย พิมพ์ใจชน มีบทบาทสำคัญในการต่างประเทศ) สะท้อนการยอมรับของจีนต่อรัฐบาลไทยในฐานะคู่ค้าที่สามารถพัฒนาไปได้ แม้ไม่มีจุดร่วมทางอุดมการณ์ โดยมีการลงนามข้อตกลงเพิ่มเติม ยิ่งตอกย้ำว่า ความสัมพันธ์ไทย–จีนไม่ได้จำกัดอยู่แค่ความสัมพันธ์ทางการทูต แต่ยังรวมถึงผลประโยชน์ร่วมกันเชิงยุทธศาสตร์และเศรษฐกิจ

4. **ในสายตาของโซเวียตและนักคิดสายมาร์กซิสต์** หากวิเคราะห์จากกรอบมาร์กซิสต์–โซเวียต โดยเฉพาะจากงานของเยเลนา อเล็กเซย์เยฟนา โฟมิเชวา ข้อความนี้อาจถูกตีความว่า จีนใช้ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับไทย ซึ่งยังเป็นพันธมิตรของจักรวรรดินิยมอเมริกันเพื่อแสวงหาอิทธิพลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยไม่ยึดถือหลักสากลนิยมแบบสังคมนิยมอย่างแท้จริง จึงเป็นหนึ่งในหลักฐานที่โซเวียตใช้วิจารณ์นโยบาย “ปฏิบัตินิยม” ของจีนในยุคหลังเหมา เจ๋อตง

---

[25] Китайская Народная Республика в 1976 г.: Политика, экономика, идеология (Москва: Наука, 1979), 142.

ในเอกสารปี 1977 «Китайская Народная Республика в 1977 г.» ซึ่งจัดพิมพ์โดยสถาบันตะวันออกไกลแห่งสหภาพโซเวียต ความสัมพันธ์จีน–ไทยยังคงถูกนำเสนอในเชิงวิพากษ์ โดยเฉพาะในบริบทของการแข่งขันอิทธิพลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

> «Китай продолжал развивать отношения с правыми режимами в Юго-Восточной Азии, включая Таиланд, Филиппины, Индонезию, используя эти связи для усиления своих позиций в регионе и изоляции Вьетнама.» [26]
>
> "จีนยังคงพัฒนาความสัมพันธ์กับระบอบขวาจัดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงประเทศไทย ฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซีย โดยใช้ความสัมพันธ์เหล่านี้เพื่อเสริมสร้างฐานะของตนในภูมิภาค และโดดเดี่ยวเวียดนาม"

1. **ความสัมพันธ์ของจีนกับ "ระบอบขวาจัด" ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้** คำว่า "ระบอบขวาจัด" (Правые режимы) ในที่นี้หมายถึงรัฐบาลที่ต่อต้านคอมมิวนิสต์ และมีแนวโน้มสนับสนุนลัทธิเสรีนิยมใหม่ เช่น ไทย ฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซีย ในช่วงหลังทศวรรษ 1970 ซึ่งมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกา ในมุมมองของจีน การกระชับสัมพันธ์กับประเทศเหล่านี้จึงเป็นการแสดงความยืดหยุ่นทางการทูต โดยไม่ยึดถือเพียงการผูกมิตรกับรัฐคอมมิวนิสต์เท่านั้น

2. **กลยุทธ์ของจีน: การโดดเดี่ยวเวียดนาม** หลังจากความตึงเครียดระหว่างจีนกับเวียดนามทวีความรุนแรง โดยเฉพาะหลังปี 1978 เมื่อเวียดนามส่งกองทัพเข้าไปในกัมพูชา และจีนตอบโต้ด้วยการเปิดสงครามจีน–เวียดนามในปี 1979 จีนจึงพยายามสร้างแนวร่วมกับประเทศอื่นในภูมิภาคที่มีท่าทีต่อต้านเวียดนาม เพื่อ "โดดเดี่ยว" เวียดนามทั้งในด้านการทูตและภูมิรัฐศาสตร์ การร่วมมือกับประเทศที่เคยถูกมองว่าเป็นพันธมิตรของจักรวรรดินิยม เช่น ไทยและอินโดนีเซีย จึงเป็นหนึ่งในเครื่องมือเชิงกลยุทธ์ที่จีนใช้ในการคานอำนาจเวียดนามและลดอิทธิพลของสหภาพโซเวียตในภูมิภาค

3. **ในสายตาของสหภาพโซเวียต** จากการใช้ถ้อยคำในข้อความนี้ เราสามารถตีความได้ว่าเป็นทัศนะวิจารณ์จากฝ่ายโซเวียต ซึ่งไม่เห็นด้วยกับนโยบายต่างประเทศของจีนที่เลือกจับมือกับ "ระบอบขวาจัด" ที่ต่อต้านลัทธิสังคมนิยม โดยมองว่าจีนละทิ้งหลักการของมาร์กซิสต์–เลนินนิสต์ และหันมาใช้แนวทาง "ปฏิบัตินิยม" ที่ขัดแย้งกับอุดมการณ์การปลดปล่อยชนชั้นกรรมาชีพและสากลนิยมสังคมนิยม การใช้คำว่า "เพื่อเสริมสร้างฐานะของตนในภูมิภาค" และ "โดดเดี่ยวเวียดนาม" ชี้ให้เห็นว่า โซเวียตมองจีนในยุคนั้นว่าแสวงหาผลประโยชน์เชิงภูมิรัฐศาสตร์โดยไม่คำนึงถึงความสามัคคีของกลุ่มประเทศสังคมนิยม

มุมมองนี้ยังปรากฏในเอกสารปี 1978 *«Китайская Народная Республика в 1978 г.»* ที่ชี้ให้เห็นว่า

> «Пекин продолжал курс на сближение с правыми режимами в Юго-Восточной Азии, в том числе с Таиландом, в целях создания антивьетнамского фронта и усиления своего влияния в регионе.» [27]
>
> "ปักกิ่งยังคงดำเนินแนวทางกระชับความสัมพันธ์กับระบอบขวาจัดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงประเทศไทย โดยมีเป้าหมายเพื่อจัดตั้งแนวร่วมต่อต้านเวียดนาม และเพิ่มอิทธิพลของตนในภูมิภาค"

---

[26] Китайская Народная Республика в 1977 г.: Политика, экономика, идеология (Москва: Наука, 1980), 161.

[27] Китайская Народная Республика в 1978 г.: Политика, экономика, идеология (Москва: Наука, 1981), 122.

ข้อความนี้สะท้อนมุมมองของสหภาพโซเวียตต่อพฤติกรรมทางการทูตของจีนในช่วงปลายทศวรรษ 1970 ซึ่งตีความว่าจีน (หรือปักกิ่ง) พยายามสร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ปกครองโดยรัฐบาลฝ่ายขวาหรือมีแนวโน้มต่อต้านคอมมิวนิสต์ เช่น ประเทศไทย ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย ฯลฯ ซึ่งในสายตาของโซเวียตถือว่าเป็น “ระบอบขวาจัด” และเป้าหมายหลักของจีน ตามมุมมองของโซเวียตคือ:

1. ต่อต้านเวียดนาม ซึ่งในขณะนั้นเป็นพันธมิตรใกล้ชิดของโซเวียต และเพิ่งรุกรานกัมพูชาในปี 1978 เพื่อโค่นล้มเขมรแดง ซึ่งจีนให้การสนับสนุน
2. ขยายอิทธิพลในภูมิภาค ด้วยการใช้ความร่วมมือกับประเทศที่ไม่ใช่สังคมนิยมเป็นกลยุทธ์ทางภูมิรัฐศาสตร์

ราว ค.ศ. 1979 ถือเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อสำคัญของประวัติศาสตร์จีนยุคใหม่ ภายหลังการสิ้นสุดยุคเหมา เจ๋อตงและการล่มสลายของกลุ่มอำนาจเก่า ประเทศจีนภายใต้การนำของรัฐบาลใหม่เริ่มเข้าสู่การปรับเปลี่ยนโครงสร้างการเมือง เศรษฐกิจ และนโยบายระหว่างประเทศอย่างเป็นระบบ อย่างไรก็ตาม ในมุมมองของสหภาพโซเวียต จีนในช่วงเวลานี้กลับแสดงออกถึงลักษณะการละทิ้งอุดมการณ์สังคมนิยม และแสวงหาผลประโยชน์ในเวทีระหว่างประเทศผ่านกลยุทธ์ที่ถูกมองว่าเป็น “จักรวรรดินิยมใหม่”[28] หลังการเสียชีวิตของเหมา เจ๋อตง และการจับกุม “แก๊งสี่คน” ใน ค.ศ. 1976 รัฐบาลจีนได้เริ่มฟื้นฟูเสถียรภาพทางการเมืองภายใต้การนำของหัว กั๋วเฟิง และต่อมาโดยเติ้ง เสี่ยวผิง แม้ว่ารัฐบาลใหม่จะมีการนำเสนอแผนปฏิรูปเพื่อฟื้นฟูประเทศจากความเสียหายที่เกิดจากยุคปฏิวัติวัฒนธรรม แต่ในสายตาของนักวิเคราะห์โซเวียต โครงสร้างอำนาจในจีนนั้นยังคงรักษากลไกอำนาจแบบรวมศูนย์ภายใต้พรรคคอมมิวนิสต์ โดยมีการปรับเปลี่ยนเชิงสัญลักษณ์มากกว่าการปฏิรูปที่แท้จริง[29] เหตุการณ์สำคัญในปีเดียวกันคือสงครามจีน–เวียดนาม ซึ่งจีนเปิดฉากโจมตีเวียดนามในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.1979 โดยอ้างเหตุผลว่าต้องการตอบโต้การกระทำของเวียดนามในกัมพูชา และการกดขี่ชนกลุ่มน้อยจีนโพ้นทะเล สงครามดังกล่าวในมุมมองของโซเวียตถือเป็นการหักหลังหลักการสากลนิยมของลัทธิมาร์กซิสต์–เลนินนิสต์ และเป็นการกระทำที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของสหรัฐอเมริกาในการทำลายความเป็นเอกภาพของกลุ่มประเทศสังคมนิยม โดยเฉพาะเวียดนาม ลาว และกัมพูชา ซึ่งเป็นพันธมิตรใกล้ชิดของโซเวียต[30]

ในด้านเศรษฐกิจ รัฐบาลจีนได้ประกาศแผน “สี่ทันสมัย” (Four Modernizations) เพื่อปรับปรุงภาคการเกษตร อุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตลอดจนกองทัพ แต่รายงานของโซเวียตกลับตั้งข้อสังเกตว่า แผนดังกล่าวยังไม่สามารถแก้ปัญหาทางโครงสร้างได้อย่างแท้จริง ประเทศจีนยังเผชิญกับปัญหาการว่างงานอย่างหนัก (กว่า 20 ล้านคน) ความอดอยากที่ยังส่งผลกระทบต่อประชาชนกว่า 100 ล้านคน และการใช้งบประมาณทหารที่สูงกว่า 40% ของงบทั้งหมด นอกจากนี้ รายได้ต่อหัวของจีนในเวลานั้นยังจัดอยู่ในลำดับที่ 125 ของโลก โซเวียตวิพากษ์ว่าความพยายามฟื้นฟูเศรษฐกิจของจีนนั้น ไม่ได้ตั้งอยู่บนรากฐานของสังคมนิยม หากแต่สะท้อนแนวโน้มของการเปิดรับทุนนิยมและการพึ่งพาต่างประเทศอย่างชัดเจน[31] ในเชิงอุดมการณ์ ปี 1979 เป็นช่วงที่จีนเริ่มวิพากษ์นโยบายของเหมา เจ๋อตง โดยเฉพาะยุคปฏิวัติวัฒนธรรม ซึ่งถูกเรียกว่าเป็น “ความผิดพลาดเชิงนโยบาย” อย่างไรก็ตาม เอกสารของโซเวียตตั้งข้อสังเกตว่าการวิพากษ์เหล่านี้เป็นเพียงการเลือกปฏิบัติบางแง่มุม โดยไม่ได้ปฏิเสธระบบความคิดของเหมาอย่างเด็ดขาด โดยเฉพาะในด้านการรวมศูนย์อำนาจของผู้นำ และการใช้ลัทธิชาตินิยมสุดโต่งเป็นเครื่องมือ

---

[28] Институт Дальнего Востока АН СССР, *Китайская Народная Республика в 1979 г.: Политика, экономика, идеология* (Москва: Наука, 1980), 5.

[29] Ibid., 7–8.

[30] Ibid., 12–14

[31] Ibid., 25–27.

ทางการเมือง[32] ในด้านการต่างประเทศ จีนเริ่มกระชับความสัมพันธ์กับประเทศมหาอำนาจตะวันตก โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาและประเทศยุโรปตะวันตก ทั้งในมิติของการค้า เทคโนโลยี และความร่วมมือด้านยุทธศาสตร์ ความสัมพันธ์เหล่านี้ในมุมมองของโซเวียตถูกมองว่าเป็นการจับมือกับลัทธิจักรวรรดินิยมในการสกัดกั้นอิทธิพลของโซเวียตในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และในโลกที่สาม จีนยังถูกกล่าวหาว่าให้การสนับสนุนกลุ่มต่อต้านลัทธิสังคมนิยมในประเทศต่าง ๆ เช่น อัฟกานิสถานและแอฟริกา[33] สรุปแล้วเอกสารโซเวียตประจำ ค.ศ. 1979 แสดงท่าทีที่ชัดเจนว่า จีนได้ละทิ้งหลักการของสากลนิยมแบบสังคมนิยม และหันมาใช้นโยบายต่างประเทศในลักษณะ “จักรวรรดินิยมชาติพันธุ์” โดยเน้นการใช้กำลังและการต่อรองทางการเมืองในระดับภูมิภาค ทั้งนี้ ภายใต้คำขวัญของการฟื้นฟูประเทศ จีนกลับถูกกล่าวหาว่าละเมิดหลักการพื้นฐานของลัทธิมาร์กซิสต์–เลนินนิสต์อย่างเป็นระบบ[34]

ช่วงระหว่าง ค.ศ. 1979–1991 เอเชียตะวันออกเฉียงใต้กลายเป็นเวทีสำคัญของการแข่งขันระหว่างอภิมหาอำนาจสามฝ่าย ได้แก่ สาธารณรัฐประชาชนจีน สหรัฐอเมริกา และสหภาพโซเวียต ซึ่งต่างมีเป้าหมายและกลยุทธ์ที่แตกต่างกันในการช่วงชิงอิทธิพลในภูมิภาคนี้ ท่ามกลางบริบทของสงครามเย็นช่วงปลายที่เปลี่ยนผ่านจากการเผชิญหน้าแบบเปิดเผยไปสู่ยุทธศาสตร์ทางการเมืองและเศรษฐกิจที่ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น

จีน ภายหลังการเสียชีวิตของเหมา เจ๋อตง ใน ค.ศ. 1976 และการล่มสลายของกลุ่มอำนาจ “แก๊งสี่คน” ได้เข้าสู่ยุคใหม่ภายใต้การนำของเติ้ง เสี่ยวผิง ซึ่งส่งเสริมการเปิดประเทศและการปฏิรูปเศรษฐกิจผ่านนโยบาย “สี่ทันสมัย” (Four Modernizations) อย่างไรก็ตาม นโยบายต่างประเทศของจีนในช่วงปลายทศวรรษ 1970 ยังดำเนินไปภายใต้เป้าหมายหลักคือการต่อต้านเวียดนาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากที่เวียดนามรุกรานกัมพูชาในปี ค.ศ. 1978 เพื่อโค่นล้มเขมรแดงซึ่งเป็นพันธมิตรของจีน เหตุการณ์สำคัญคือสงครามจีน–เวียดนามในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1979 ซึ่งแม้จะเป็นสงครามสั้น ๆ แต่สะท้อนให้เห็นแนวทางของจีนที่มุ่งสร้างแนวร่วมต้านเวียดนาม โดยมีไทย มาเลเซีย อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์เป็นพันธมิตร ภายใต้การวิเคราะห์ของโซเวียต จีนถูกมองว่าใช้ความสัมพันธ์กับ “ระบอบขวาจัด” ในภูมิภาคเพื่อโดดเดี่ยวเวียดนาม และเสริมอิทธิพลของตนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

สหรัฐอเมริกา ซึ่งเพิ่งถอนตัวจากสงครามเวียดนามใน ค.ศ. 1975 ได้ปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์มาใช้แนวทาง “ดุลอำนาจเชิงอ้อม” โดยอาศัยเครือข่ายพันธมิตรในภูมิภาคอย่างอาเซียนในการถ่วงดุลอิทธิพลของเวียดนามและโซเวียต ตัวอย่างที่ชัดเจนคือการที่ไทยเป็นศูนย์กลางสำคัญในการสนับสนุนกลุ่มต่อต้านรัฐบาลฮุนเซนในกัมพูชา ร่วมกับจีนและสหรัฐอเมริกา โดยใช้เขมรแดงเป็นกลไกในการต้านอิทธิพลของเวียดนาม นอกจากนี้ สหรัฐอเมริกา ยังส่งเสริมบทบาทของไทยในฐานะรัฐกันชนที่เป็นพันธมิตรแน่นแฟ้นกับตะวันตก ในเชิงเศรษฐกิจ สหรัฐอเมริกา ยังคงเป็นผู้ลงทุนรายใหญ่ในภูมิภาค และเป็นผู้สนับสนุนหลักด้านความมั่นคงของรัฐพันธมิตร

สหภาพโซเวียต ในช่วง ค.ศ. 1979–1985 มีบทบาทสูงสุดในภูมิภาคผ่านความสัมพันธ์ทางยุทธศาสตร์กับเวียดนาม โดยเฉพาะการลงนามใน “สนธิสัญญามิตรภาพและความร่วมมือ” ระหว่างสองประเทศ ค.ศ. 1978 และการใช้ฐานทัพเรือคัมรันห์ในเวียดนามเป็นจุดยุทธศาสตร์ของกองทัพเรือโซเวียตในภูมิภาค อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนผ่านทางการเมืองในโซเวียตเมื่อกอร์บาชอฟขึ้นสู่อำนาจใน ค.ศ. 1985 ส่งผลให้โซเวียตลดบทบาทในกิจการระหว่างประเทศ และหันไปเน้นการปฏิรูปภายในประเทศ (Perestroika และ Glasnost) นำไปสู่การลดการสนับสนุนเวียดนามอย่างมีนัยสำคัญ เวียดนามจึงจำเป็นต้องประกาศใช้นโยบาย

---

[32] Ibid., 29–30.

[33] Ibid., 35–38.

[34] Ibid., 39.

“Đổi Mới” (ค.ศ. 1986) เพื่อเปลี่ยนผ่านไปสู่เศรษฐกิจแบบเปิดตลาดและลดการพึ่งพาโซเวียต และในมุมมองแบบมาร์กซิสต์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานของ เยเลนา อเล็กเซย์เยฟนา โฟมิเชวา นักวิจัยโซเวียตผู้ศึกษานโยบายต่างประเทศของไทย จีนในช่วงปลายทศวรรษ 1970 และต้นทศวรรษ 1980 ถูกวิจารณ์อย่างหนักว่าหันเหจากหลักสากลนิยมของลัทธิมาร์กซิสต์–เลนินนิสต์ และมีพฤติกรรมคล้าย “จักรวรรดินิยมแบบใหม่” ที่แสวงหาผลประโยชน์จากรัฐพันธมิตรในภูมิภาค เช่น ไทย มาเลเซีย และอินโดนีเซีย ในขณะเดียวกัน สหรัฐฯ ก็ถูกมองว่าเป็นตัวแทนของทุนนิยมโลกที่ใช้สงครามและกลไกการค้าเป็นเครื่องมือในการควบคุมรัฐอาณานิคมใหม่ ส่วนโซเวียตยังคงพยายามรักษาแนวทางสากลนิยม โดยสนับสนุนรัฐสังคมนิยมในภูมิภาค เช่น เวียดนาม ลาว และกัมพูชา แม้จะประสบข้อจำกัดในระยะหลัง

บทสรุป

ช่วง ค.ศ. 1979–1991 ถือเป็นยุคของการแข่งขันเชิงอุดมการณ์และยุทธศาสตร์ระหว่างสามมหาอำนาจ — สหรัฐอเมริกา สหภาพโซเวียต และจีน ซึ่งต่างมีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางของนโยบายต่างประเทศของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะประเทศไทย ท่ามกลางแรงกดดันของโลกสองขั้วที่กำลังปรับเปลี่ยนอย่างรวดเร็ว ประเทศไทยจำเป็นต้องดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบ “สมดุลเชิงยุทธศาสตร์” หรือ “เล่นกับขั้วอำนาจ” (Balancing) เพื่อรักษาอธิปไตยและผลประโยชน์แห่งรัฐในบริบทของภูมิรัฐศาสตร์ที่ไม่สมดุล การวิเคราะห์ของ เยเลนา อเล็กเซย์เยฟนา โฟมิเชวา นักวิชาการโซเวียตผู้เชี่ยวชาญด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เสนอกรอบมาร์กซิสต์ในการมองนโยบายต่างประเทศของไทย โดยชี้ว่าไทยเป็น “รัฐอาณานิคมใหม่” (Neo-colonial state) ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างอำนาจของระบบทุนนิยมโลก โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา ซึ่งใช้นโยบายทางทหาร (SEATO) เศรษฐกิจ (USAID) และวัฒนธรรม (เช่น สื่อและการศึกษา) ในการรักษาฐานอิทธิพลผ่านการสนับสนุนรัฐบาลฝ่ายขวาในไทย เพื่อสกัดการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ในภูมิภาค ภายใต้กรอบนี้ รัฐมิใช่ผู้แทนของผลประโยชน์ส่วนรวม หากแต่เป็นกลไกของการกดขี่เชิงชนชั้นในระดับโลก ตามแนวคิดของมาร์กซ์ เลนิน และกรัมชี รัฐในระบอบทุนนิยมดำเนินนโยบายต่างประเทศเพื่อรับใช้ชนชั้นนายทุน ขณะที่การครอบงำทางอุดมการณ์ (Ideological hegemony) ทำให้ชนชั้นนำไทยยอมรับระเบียบโลกของตะวันตกโดยไม่ตั้งคำถาม ความร่วมมือกับสหรัฐฯ จึงไม่เพียงเป็นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์เชิงรัฐ–รัฐ แต่คือการฝังลึกของระเบียบจักรวรรดินิยมแบบใหม่ในระบบราชการ ความมั่นคง และวัฒนธรรมของไทย ในอีกด้านหนึ่ง แม้ไทยจะสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนในปี 1975 แต่ในสายตาของนักวิเคราะห์โซเวียต ความสัมพันธ์นี้มิได้เกิดจากการแบ่งปันอุดมการณ์แบบสังคมนิยม หากเป็นยุทธศาสตร์ของจีนในการ “จับมือกับฝ่ายขวา” เพื่อคานอำนาจเวียดนาม ซึ่งเป็นพันธมิตรของโซเวียต เอกสารโซเวียตในช่วงปลายทศวรรษ 1970 จึงวิพากษ์ว่าจีนละทิ้งหลักการของสากลนิยมแบบมาร์กซิสต์–เลนินนิสต์ และเลือกใช้แนวทาง “ปฏิบัตินิยม” ที่เน้นผลประโยชน์ของรัฐชาติมากกว่าอุดมการณ์ร่วม โฟมิเชวาและนักวิจัยโซเวียตคนอื่นมองว่าจีนในช่วงนี้เริ่มดำเนินนโยบายแบบ “จักรวรรดินิยมใหม่” ที่ใช้ไทยและประเทศอื่นในภูมิภาคเป็นเครื่องมือทางภูมิรัฐศาสตร์ ไม่ใช่พันธมิตรในแนวร่วมสังคมนิยม

ดังนั้น การศึกษานโยบายต่างประเทศของไทยในช่วงสงครามเย็นผ่านสายตาแบบมาร์กซิสต์ โดยเฉพาะจากงานของโฟมิเชวา มิได้เป็นเพียงการบันทึกประวัติศาสตร์ของการตัดสินใจเชิงรัฐ หากเป็นการเปิดโปงกลไกการครอบงำเชิงโครงสร้างที่ประกอบขึ้นจากอำนาจรัฐ ทุน และอุดมการณ์ ซึ่งทำให้ไทยเข้าไปมีส่วนในระเบียบโลกที่ไม่เท่าเทียม การเลือกข้าง การเป็นพันธมิตร หรือแม้แต่การรักษาสมดุล จึงไม่ได้สะท้อนเพียงเจตจำนงเสรีของรัฐ แต่คือผลลัพธ์ของแรงกดดันจากระบบจักรวรรดินิยมที่แฝงเร้น งานของโฟมิเชวาจึงเป็นหลักฐานเชิงประวัติศาสตร์ที่ทรงคุณค่า เพราะไม่เพียงเสนอข้อมูลเกี่ยวกับท่าทีของไทย จีน และสหรัฐอเมริกา

เท่านั้น แต่ยังเปิดพื้นที่ให้มองเห็นโลกผ่านเลนส์ของรัฐชายขอบที่ต้องดิ้นรนในระบบที่ออกแบบมาโดยรัฐศูนย์กลาง ความเข้าใจนี้ไม่เพียงช่วยตีความอดีตอย่างมีวิจารณญาณ แต่ยังช่วยให้เราตั้งคำถามต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในปัจจุบัน ว่าโครงสร้างเหล่านั้นยังคงส่งผลอยู่หรือไม่ และส่งผลอย่างไร

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

จุลชีพ ชินวรรโณ. “จีนกับสถานการณ์ระหว่างประเทศในปัจจุบัน.” *เอกทิพย์: วารสารการพัฒนาและความร่วมมือระหว่างประเทศ* ปีที่ 11, 2561

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. *ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย.* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547.

สมบูรณ์ วรพงษ์. *จีนในสงครามเย็น: นโยบายต่างประเทศและการต่อรองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ค.ศ. 1949–1991).* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2560.

วีระยุทธ กาญจน์ชูฉัตร. “จากทุนนิยมสากลถึงโลกาภิวัตน์: การประยุกต์แนวคิดมาร์กซิสต์ในบริบทโลกใต้.” ใน *รวมบทความวิชาการเศรษฐศาสตร์การเมือง,* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2561.

ภาษาอังกฤษ

Frank, Andre Gunder. *Capitalism and Underdevelopment in Latin America: Historical Studies of Chile and Brazil*. New York: Monthly Review Press, 1967.

Gaddis, John Lewis. *The Cold War: A New History*. New York: Penguin, 2006.

Gramsci, Antonio. *Selections from the Prison Notebooks*. Edited and translated by Quintin Hoare and Geoffrey Nowell Smith. New York: International Publishers, 1971.

Hanhimäki, Jussi M. *The Rise and Fall of Détente: American Foreign Policy and the Transformation of the Cold War*. Washington, D.C.: Potomac Books, 2013.

Lenin, Vladimir I. *Imperialism: The Highest Stage of Capitalism*. New York: International Publishers, 1939.

Mosyakov, D. V., and E. M. Astafieva. “The Study Features of the Southeast Asian Countries at the Institute of Oriental Studies of the Russian Academy of Sciences.” *Outlines of Global Transformations: Politics, Economics, Law* 14, no. 6 (2022). https://doi.org/10.23932/2542-0240-2021-14-6-7.

Zhang, Xiaoming. “China’s 1979 War with Vietnam: A Reassessment.” *The China Quarterly* 184 (December 2005): 851–874. https://doi.org/10.1017/S0305741005000536.

ภาษารัสเซีย

Институт Дальнего Востока АН СССР. *Китайская Народная Республика в 1979 г.: Политика, экономика, идеология*. Москва: Наука, 1980.

Китайская Народная Республика в 1975 г. *Политика, экономика, идеология*. Москва: Наука, 1978.

Китайская Народная Республика в 1976 г. *Политика, экономика, идеология*. Москва: Наука, 1979.

Китайская Народная Республика в 1977 г. *Политика, экономика, идеология*. Москва: Наука, 1980.
Китайская Народная Республика в 1978 г. *Политика, экономика, идеология*. Москва: Наука, 1981.
Китайская Народная Республика в 1979 г. *Политика, экономика, идеология*. Москва: Наука, 1982.
Фомичева, Е. А. *Внешняя политика Таиланда*. Москва: Наука, 1991.

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีน ค.ศ. 1949-1975: มุมมองผ่านการดำเนินนโยบายการต่างประเทศของกัมพูชา

ยิ่งยศ บุญจันทร์
อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทนำ

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุด ไทยยึดหลักเคารพและปฏิบัติตามสนธิสัญญาที่ได้ทำไว้กับประเทศต่าง ๆ อีกทั้งไม่เลือกข้างจนเสียสมดุลและแสดงท่าทีเป็นมิตรกับมหาอำนาจทุกฝ่ายไม่เว้นแต่ประเทศฝ่ายสังคมนิยม อย่างไรก็ดี จุดเปลี่ยนสำคัญของการดำเนินนโยบายการต่างประเทศของไทยคือ การรัฐประหารเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน ค.ศ. 1947[1] ที่เปิดทางให้จอมพล ป. พิบูลสงครามได้หวนคืนสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ไทยได้ปรับเปลี่ยนการดำเนินนโยบายในลักษณะเพิ่มพูนความสัมพันธ์และเป็นพันธมิตรอย่างแนบแน่นทุกด้าน (Tight alliance) กับมหาอำนาจฝ่ายเสรีประชาธิปไตยอย่างสหรัฐอเมริกา[2] และจะยิ่งแน่นแฟ้นมากขึ้นหลังการปฏิวัติใน ค.ศ. 1958 นำโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

การเลือกข้างฝ่ายเสรีประชาธิปไตยส่งผลให้ไทยกลายเป็นศัตรูอย่างเปิดเผยกับประเทศที่ฝักใฝ่ลัทธิคอมมิวนิสต์ โดยเฉพาะสาธารณรัฐประชาชนจีนที่สถาปนาขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1949 หลังการปฏิวัติของพรรคคอมมิวนิสต์จีน การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่เพียงส่งผลต่อการเมืองภายในของจีน แต่ยังส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นั่นเพราะผู้นำไทยมองลัทธิดังกล่าวกำลังแทรกซึมผ่านประเทศเพื่อนบ้านและขบวนการชาตินิยม นับเป็นภัยคุกคามความมั่นคงของประเทศที่ร้ายแรงและต้องระแวดระวัง

ภายใต้บริบทนี้กัมพูชาเป็นตัวแปรสำคัญที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีน แม้ช่วง ค.ศ. 1949-1975 ทั้งสองประเทศจะไม่มีความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกัน แต่การที่กัมพูชาภายใต้การนำของสมเด็จพระนโรดมสีหนุซึ่งดำเนินนโยบายเป็นกลางและนโยบายไม่เข้าร่วมกับฝ่ายใด กลับเพิ่มพูนความสัมพันธ์

---

[1] พวงทอง ภวัครพันธุ์, **การต่างประเทศไทยในยุคสงครามเย็น** (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2561), 20-21.

[2] นักวิชาการส่วนหนึ่งให้น้ำหนักการปรับเปลี่ยนนโยบายการต่างประเทศของจอมพล ป. พิบูลสงครามว่า เกิดจากความหวาดกลัวการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ (จุลชีพ ชินวรรโณ, “ภาคที่ 9 สหรัฐอเมริกากับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้: สหรัฐอเมริกากับประเทศในบริบทของความมั่นคงร่วมกันในเอเชียอาคเนย์,” ใน **เส้นทางมหาอำนาจ: เอกสารด้านนโยบายต่างประเทศอเมริกาต่อเอเชีย** (กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2539), 271.; เพ็ญศรี ดุ๊ก, **การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย (ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสิ้นสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม)**, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2554), 216.) แต่แดเนียล ไฟน์แมน (Daniel Fineman) กลับมองการปรับเปลี่ยนนโยบายของจอมพล ป. พิบูลสงครามว่าไม่ได้มีพื้นฐานจากความหวาดกลัวลัทธิคอมมิวนิสต์ แต่เพื่อการรักษาอำนาจของผู้นำที่มาจากการรัฐประหาร (โปรดดู, Daniel Fineman, **Special Relationship: The United States and Military Government in Thailand, 1947-1958** (Honolulu: University of Hawaii Press, 1997), 103-144.)

ทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีนด้วยการรับรองสถานะรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีนเมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม ค.ศ. 1958 สภาพการณ์ดังกล่าวทำให้ไทยมีมุมมองว่า กัมพูชากำลังเปิดพื้นที่ให้จีนคอมมิวนิสต์แทรกซึมเข้าสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และในขณะเดียวกัน บทบาทของสาธารณรัฐประชาชนจีนในกัมพูชาทำให้ไทยประเมินว่า สาธารณรัฐประชาชนจีนดำเนินยุทธศาสตร์เชิงรุกในการขยายอิทธิพลโดยอาศัยกัมพูชาเป็นเครื่องมืออีกด้วย ดังนั้น แม้ไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีนจะไม่มีความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกัน แต่การดำเนินนโยบายการต่างประเทศของกัมพูชาในฐานะฉันมิตรกับสาธารณรัฐประชาชนจีนได้สะท้อนภาพความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีนในอีกมิติหนึ่ง โดยเฉพาะการกำหนดท่าทีและนโยบายของไทยต่อเพื่อนบ้านเพื่อสนองตอบต่อการคุกคามของจีนคอมมิวนิสต์อีกต่อหนึ่ง

ด้วยเหตุนี้บทความ *“ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีน ระหว่าง ค.ศ. 1949-1975: มุมมองผ่านการดำเนินนโยบายการต่างประเทศของกัมพูชา”* จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอภาพความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีน ผ่านการดำเนินนโยบายการต่างประเทศของกัมพูชาในฐานะตัวกลางที่เป็นทั้งพันธมิตรของสาธารณรัฐประชาชนจีน และจุดยุทธศาสตร์ที่ไทยใช้ในการประเมินภัยคุกคามของลัทธิคอมมิวนิสต์ โดยวิเคราะห์นโยบายการต่างประเทศของกัมพูชา การดำเนินแผนยุทธศาสตร์ของสาธารณรัฐประชาชนจีน และการตอบสนองของไทยในฐานะพันธมิตรแนวหน้าของฝ่ายเสรีประชาธิปไตย การศึกษาในมุมมองนี้จะช่วยเผยให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีนในอีกมิติหนึ่งที่ซับซ้อนกว่าความสัมพันธ์ทางการทูต

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาการดำเนินนโยบายการต่างประเทศของกัมพูชาที่เกี่ยวข้องกับสาธารณรัฐประชาชนจีนในช่วง ค.ศ. 1949-1975
2. เพื่อศึกษาปฏิกิริยาของไทยต่อการดำเนินนโยบายการต่างประเทศของกัมพูชาก่อน ค.ศ. 1975
3. เพื่อศึกษาภาพสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีนจากการดำเนินนโยบายการต่างประเทศของกัมพูชา

1. การดำเนินนโยบายการต่างประเทศของกัมพูชาที่เกี่ยวข้องกับสาธารณรัฐประชาชนจีน ค.ศ. 1949-1975

กระแสสงครามเย็นที่ทวีความตึงเครียดส่งผลให้เกิดสงครามตัวแทนในหลายพื้นที่ ภูมิภาคอินโดจีนเป็นหนึ่งในสมรภูมิการต่อสู้ที่รุนแรงระหว่างเวียดนามเหนือกับเวียดนามใต้ กัมพูชาซึ่งเป็นเพื่อนบ้านจึงเผชิญแรงกดดันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อย่างไรก็ดี สมเด็จพระนโรดมสีหนุ ผู้นำกัมพูชา ทรงมีแนวนโยบายไม่เข้าร่วมสงคราม จึงแสดงท่าทีกำหนดกัมพูชาเป็น “ประเทศเป็นกลาง” (Neutral Countries) ตั้งแต่ก่อนได้รับเอกราชจากฝรั่งเศส ค.ศ. 1953 ดังแถลงการณ์ของรัฐบาลกัมพูชาเมื่อวันที่ 14 กันยายน ค.ศ. 1953 สาระความสำคัญคือ ปฏิเสธการต่อสู้กับ

ขบวนการเวียดมินห์ (Viet Minh) ในฐานะขบวนการคอมมิวนิสต์ และถ้าหากจำเป็นต้องต่อสู้กับเวียดมินห์ก็ไม่ใช่เสมือนหนึ่งทาสของจักรวรรดินิยม (Slave of imperialists) แต่เพราะเวียดมินห์รุกรานกัมพูชาและประพฤติตนในดินแดนเขมรเสมือนกับว่าเป็นดินแดนที่ตนรบชนะ[3]

ทั้งนี้ สมเด็จพระนโรดมสีหนุทรงอธิบายว่า นโยบายเป็นกลางเป็นนโยบายเดียวที่ “ปลอดภัย” สำหรับประเทศขนาดเล็กโดยเฉพาะกัมพูชาซึ่งเป็นประเทศที่มีจำนวนประชากรน้อย *“ประเทศในเอเชียซึ่งอยู่รายล้อมเรา ยกเว้นประเทศลาว เขามีพลเมืองมากกว่าเรา เป็นต้นว่า ญวน 27 ล้าน ไทย 19 ล้าน จีนประชามานิต 650 ล้านคน ประเทศเรามีพลเมืองเขมร 4 หรือห้าล้าน แล้วมีเชื้อสายจีนหรือญวนเกือบ 1 ล้าน”*[4] อีกทั้งมีพรมแดนที่ถูกล้อมรอบซึ่งอาจทำให้พวกปัจจามิตรเข้าถึงโดยง่าย[5] ประกอบกับกัมพูชาเป็นประเทศที่เพิ่งได้รับเอกราช จึงทำให้มีศักยภาพต่าง ๆ จำกัด แต่กลับตั้งอยู่ในจุดยุทธศาสตร์ที่มีความขัดแย้งสูงจากการแข่งขันทางอุดมการณ์ระหว่างมหาอำนาจ ลักษณะดังกล่าวผลักดันให้เดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1954 ในการประชุมที่กรุงเจนีวา พระองค์ทรงประกาศนโยบายเป็นกลาง (Neutralism) และนโยบายไม่เข้าร่วมกับฝ่ายใด (Non-alignment Policy) กล่าวคือ กัมพูชาปฏิเสธที่จะเข้าร่วมเป็นพันธมิตรทางทหารใด ๆ ไม่เปิดให้ประเทศใดจัดตั้งฐานทัพ ตราบใดที่เราไม่ถูกคุกคาม[6]

สมเด็จพระนโรดมสีหนุทรงอธิบายถึงเหตุผลในการเลือกดำเนินนโยบายเป็นกลางไว้ในพระราชนิพนธ์เรื่อง “กัมพูชาเป็นกลาง: การกำหนดด้วยความจำเป็น” (Cambodia Neutral: the Dictate of Necessity) ว่า

> ประเทศกัมพูชาของเราต้องวางตนเป็นกลางทางการเมืองด้วยความจำเป็นที่แท้จริง เมื่อพิจารณาดูแผนที่โลกส่วนที่ประเทศของเราตั้งอยู่ ก็ย่อมจะเห็นได้ว่า เราตกอยู่ระหว่างกลางประเทศใหญ่ไม่น้อย อันอยู่ในกลุ่มตะวันตก 2 ประเทศ (Western bloc) และมีประเทศลาวกั้นอยู่เป็นกำแพงไม่มั่นคงนัก จากประเทศในกลุ่มตะวันออก 2 ประเทศ (Eastern bloc) คือเวียดนามเหนือและสาธารณรัฐประชาชนจีน เมื่อเช่นนั้นเราก็ไม่มีทางเลือกอื่นใด นอกจากจะพยายามรักษาสมดุลอย่างเท่าเทียมระหว่างสองกลุ่มนี้[7]

---

[3] “สรุปความคำแถลงของรัฐบาลเขมร,” 2496, เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/5, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 70-72.

[4] “พระราชดำรัสสมเด็จพระอุปยุวราช เมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม ค.ศ. 1957 ในโอกาสครบรอบ 10 ปี ประทานรัฐธรรมนูญ,” 1957, ราชาธิปไตย กล่องที่ 313, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 10. [“ព្រះរាជសុន្ទរកថាសម្តេចព្រះឧបយុវរាជទ្រង់ថ្លែងនៅថ្ងៃទី ៦ ឧសភា ក.ស. ១៩៥៧ ក្នុងពិធី. អនុស្សរណៈប្រទានរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ក្នុងហានៈនៃព្រះអង្គដានាយកព្រះរាជរដ្ឋាភិបាល (Message de S.A.R, Samdech Preah Upayuvareach, Président du Conseil des Ministres A La Nation, Radiodiffusé Le 6 Mai 1957, A L’Occasion de 10 ème Anniversaire de La Promulgation de la Constitution) ,” ១៩៥៧, រាជាធិបតេយ្យ BOX 313, បណ្ណសាន្ឋានជាតិកម្ពុជា, ១០.]

[5] “การเมืองเศรษฐกิจในสังคมราษฎร์นิยม,” 1961, การเมือง กล่องที่ 269, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 2. [“នយោបាយសេដ្ឋកិច្ចនៃសង្គមរាស្ត្រនិយម,” ១៩៦១, ការងារនយោបាយ BOX 269, បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា, ២.]

[6] “วิพากษ์บทในการหารือของสมเด็จพระนโรดม-สีหนุที่กำปอต เมื่อวันที่ 6 เมษายน ค.ศ. 1956,” 1956, การเมือง กล่องที่ 313, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 10. [“វិភាគបទនៃសន្ទិសីទរបស់សម្តេចព្រះនរោត្តម-សីហនុនៅកំពត កាលពីថ្ងៃទី ៦ មេសា ១៩៥៦,” ១៩៥៦, ការងារនយោបាយ BOX 313, បណ្ណសាន្ឋានជាតិកម្ពុជា, ១០.]

[7] Norodom Sihanouk, “Cambodia Neutral: The Dictate of Necessity,” **Foreign Affairs** 36, 4 (July 1958): 582-583.

ถึงเช่นนั้นประเทศฝ่ายเสรีประชาธิปไตยยังคงกดดันให้กัมพูชาเปลี่ยนแนวนโยบายและเข้าร่วมองค์การสนธิสัญญาป้องกันภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือ สปอ. (Southeast Asia Treaty Organization: SEATO) ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลให้วันที่ 6 พฤศจิกายน ค.ศ. 1957 รัฐสภากัมพูชาประกาศพระราชกฤษฎีกาเลข 232 NS ซึ่งได้ลงมติเห็นชอบตั้งแต่วันที่ 11 กันยายน ค.ศ. 1957 รับรองความเป็นกลาง (Neutrality Acts) ของประเทศอย่างเป็นทางการ สาระสำคัญคือ

> ข้อ 1 ราชอาณาจักรกัมพูชาเป็นประเทศที่เป็นกลาง กัมพูชาจะไม่เข้าเป็นพันธมิตรทางการทหาร หรือทางการเมืองกับต่างประเทศใด ๆ ทั้งสิ้น และกัมพูชาจะไม่ดำเนินการรุกรานต่อต่างประเทศใด ๆ ทั้งสิ้น
>
> ข้อ 2 ในกรณีที่ประเทศกัมพูชาถูกรุกรานจากต่างประเทศ กัมพูชาสงวนสิทธิที่จะทำการป้องกันตนเองด้วยอาวุธ ขอร้องให้สหประชาชาติช่วย และขอร้องให้มหาอำนาจซึ่งเป็นมิตรช่วย[8]

อย่างไรก็ตาม สมเด็จพระนโรดมสีหนุทรงมีมุมมองว่า ความเป็นกลางของกัมพูชาไม่ได้หมายความว่าประเทศนั้นต้องอ่อนแอทางการทหารหรือปราศจากอาวุธ[9] อีกทั้งไม่ได้หมายถึงการไม่มีปฏิสัมพันธ์กับฝ่ายใด แต่ความเป็นกลางคือ ตั้งตนเข้าหาทุกฝ่ายทั้งพวกทุนนิยมและพวกรวมสมบัติ (คอมมิวนิสต์)[10] และความเป็นกลางไม่ใช่การนิ่งเฉยหรือไม่ตอบโต้ต่อการรุกราน เพราะ *“เราเป็นกลางโดยความจำเป็น โดยทางปฏิบัติ และไม่ใช่โดยอุดมคตินิยมแบบฆ่าตัวตาย ซึ่งทำให้เรายอมตัวให้ถูกบดขยี้โดยไม่มีการตอบโต้ เรามีมิตรอยู่ในทั้งสองค่าย เป็นที่หวังว่ามิตรในแต่ละค่ายจะเข้ามาช่วยเหลือเราถ้าหากประเทศในอีกค่ายหนึ่งโจมตีเรา”* [11] ขณะเดียวกันความเป็นกลางยังสามารถปรับเปลี่ยนได้เสมอหากเกิดการคุกคามขึ้น ดังพระราชดำรัสที่ประทานสัมภาษณ์แก่หนังสือพิมพ์ไมนิจิ (The Minichi) ฉบับประจำวันที่ 6 ธันวาคม ค.ศ. 1955 เมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินเยือนญี่ปุ่น ว่า *“ในปัจจุบัน กัมพูชาไม่ได้รู้สึกว่าถูกคุกคามจากคอมมิวนิสต์และเราไม่ต้องการทำอะไรที่จะเป็นข้ออ้างสำหรับการรุกราน...แต่หากคอมมิวนิสต์คุกคามเราในอนาคต เราก็อาจจะต้องแก้ไขจุดยืน”*[12] ด้วยเหตุนี้กัมพูชาจึงไม่ปิดกั้นการผูกสัมพันธ์กับฝ่ายสังคมนิยมคือกลุ่มจีนและโซเวียต (Sino-Soviet) เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1956 สมเด็จพระนโรดมสีหนุเสด็จพระราชดำเนินเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างเป็นทางการครั้งแรก ตามคำทูลเชิญของ

---

[8] “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 18 พฤศจิกายน 2500, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/4, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 177.

[9] “แถลงการณ์ในสมเด็จพระนโรดม-สีหนุ ในโอกาสประชุมสมัชชาชาติครั้งที่สอง วันที่ 30 ธันวาคม 1955,” 1955, การเมือง กล่องที่ 314, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 3. [“សេចក្តីថ្លែងការណ៍នៃសម្តេចព្រះនរោត្តម-សីហនុ ក្នុងឱកាសសមាជជាតិលើកទីពីរ នៅថ្ងៃ ៣០ ធ្នូ ១៩៥៥,” ១៩៥៥, ការងារនយោបាយ BOX 314, បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា, ៣.]

[10] “การเมืองเศรษฐกิจในสังคมราษฎร์นิยม,” 1961, 3. [“នយោបាយសេដ្ឋកិច្ចនៃសង្គមរាស្ត្រនិយម,” ១៩៦១, ៣.]

[11] “รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501),” 24 ธันวาคม 2500, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/4, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 216.

[12] “สำเนารายงานการเมืองและสถานการณ์รอบบ้าน,” 2499, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 80/55, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

รัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีน[13] ต่อมาเมื่อเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1956 โจว เอนไหล (Zhou Enlai) นายกรัฐมนตรีสาธารณรัฐประชาชนจีน ได้เดือนทางเยือนกัมพูชาอย่างเป็นทางการ พร้อมทั้งมอบเครื่องส่งสัญญาณวิทยุขนาด 20 กิโลวัตต์เป็นของขวัญแก่กัมพูชา[14]

อย่างไรก็ดี สาธารณรัฐประชาชนจีนตอบรับให้ความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจแก่กัมพูชา ในระยะ 2 ปี (ค.ศ. 1957-1958) คิดเป็นมูลค่าสูงถึง 22.4 ล้านเหรียญดอลลาร์สหรัฐ[15] สิ่งของช่วยเหลือชุดแรกถูกส่งมายังกัมพูชา เมื่อวันที่ 30 เมษายน ค.ศ. 1957 คิดเป็นมูลค่า 55 ล้านเรียล[16] ทั้งนี้ข้อมูลทางสถิติ ระหว่าง ค.ศ. 1955-1960 เผยให้เห็นว่ากลุ่มจีนและโซเวียตให้ความช่วยเหลือกัมพูชามากถึง 55 ล้านเหรียญดอลลาร์[17] อย่างไรก็ตาม เพื่อกระชับความสัมพันธ์กับประเทศฝ่ายสังคมนิยมมากขึ้น สมเด็จพระนโรดมสีหนุทรงส่งพระโอรสไปศึกษาต่อในประเทศฝ่ายสังคมนิยม ได้แก่ พระองค์มจะส์นโรดม เขมานุรักษ์สีหนุ (HRH Norodom Khemanourak Sihanouk) และพระองค์มจะส์นโรดม นรทีโบ (HRH Norodom Naradipo) เสด็จฯ ไปศึกษายังสาธารณรัฐประชาชนจีน พระองค์มจะส์นโรดม สีหมุนี (HRH Norodom Sihamuni) เสด็จฯ ไปศึกษายังสาธารณรัฐสังคมนิยมเช็กโกสโลวาเกีย และพระองค์มจะส์นโรดม นรินทรพงษ์ (HRH Norodom Narindrapong) เสด็จฯ ไปศึกษายังสหภาพโซเวียต

การดำเนินนโยบายการต่างประเทศของกัมพูชาในลักษณะดังกล่าวทำให้ประเทศฝ่ายเสรีประชาธิปไตยไม่วางใจและยิ่งกดดันกัมพูชาให้เปลี่ยนแนวนโยบาย สถานการณ์ดังกล่าวผลักดันให้สมเด็จพระนโรดมสีหนุเพิ่มพูนสัมพันธไมตรีกับสาธารณรัฐประชาชนจีน วันที่ 18 กรกฎาคม ค.ศ. 1958 รัฐบาลกัมพูชาให้การรับรองสถานะรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีน และต่อมาวันที่ 24 กรกฎาคม ค.ศ. 1958 จึงแลกเปลี่ยนผู้แทนทางการทูตในชั้นเอกอัครราชทูต (ภายหลังได้สั่งปิดสถานกงสุลสาธารณรัฐจีนหรือจีนคณะชาติตั้งแต่วันที่ 7 ตุลาคม ค.ศ. 1958 และให้กงสุลสาธารณรัฐจีนออกจากกรุงพนมเปญภายใน 2 สัปดาห์) ทั้งนี้เมื่อเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1958 สมเด็จพระนโรดมสีหนุเสด็จพระราชดำเนินเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีน โดยทรงอ้างว่าเพื่อเพิ่มพูนความร่วมมือและรักษา

---

[13] “พระราชดำรัสสมเด็จพระนโรดม-สีหนุ นายกรัฐมนตรีต่อรัฐสภาจีนกรุงปักกิ่ง,” 1956, การเมือง กล่องที่ 313, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 2. [“ព្រះរាជសុន្ទរកថាសម្តេចព្រះនរោត្តម-សីហនុ នាយករដ្ឋមន្ត្រីទៅកាន់រដ្ឋសភាចិននៅក្រុងប៉េកាំង,” ១៩៥៦, ការងារនយោបាយ BOX 313, បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា, ២.]

[14] “Allocutions de LL. E.E. Pho Proeung, Haut Représentant de S.A.R. le Prince Norodom Sihanouk, Chef de l’Etat et Chen-Suh-Liang, Haut Représentant de S. Exc. M. Chou-En-Lai, Premier Ministre du Conseil des Affaires d’Etat,” 1962, การเมือง กล่องที่ 315, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, ไม่ปรากฏเลขหน้า. [“Allocutions de LL. E.E. Pho Proeung, Haut Représentant de S.A.R. le Prince Norodom Sihanouk, Chef de I’Etat et Chen-Suh-Liang, Haut Représentant de S. Exc. M. Chou-En-Lai, Premier Ministre du Conseil des Affaires d’Etat,” ១៩៦២, ការងារនយោបាយ BOX 315, បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា, n.pag.]

[15] “เศรษฐกิจสังคมราษฎร์นิยม 1957,” 1957, การเมือง กล่องที่ 314, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 57-58. [“សេដ្ឋកិច្ចសង្គមរាស្ត្រនិយម ១៩៥៧,” ១៩៥៧, ការងារនយោបាយ BOX 314, បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា, ៥៧-៥៨.]

[16] “ผลงานที่สังคมราษฎร์นิยมได้ดำเนินการแล้ว ตั้งแต่สมัชชาแห่งชาติครั้งที่ 4 ถึงสมัชชาแห่งชาติครั้งที่ 5 ,” 1958, การเมือง กล่องที่ 317, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 36. [“លទ្ធផលនៃស្នាដៃដែលសង្គមរាស្ត្រនិយមបានធ្វើរួចហើយ តាំងពីសមាជជាតិលើកទី ៤ មកដល់និងសមាជជាតិលើកទី ៥,” ១៩៥៨, ការងារនយោបាយ BOX 317, បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា, ៣៦.]

[17] ดิเรก ชัยนาม, **ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เล่มสอง** (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2509), 565.

สันติภาพของโลก และในขณะเดียวเพื่อเจรจาเรื่องความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ พร้อมกับทรงมีแถลงการณ์ร่วมกับโจว เอนไหล นายกรัฐมนตรีสาธารณรัฐประชาชนจีน ความตอนหนึ่งว่า

> ทั้งสองฝ่ายลงมติเป็นเอกฉันท์ว่านโยบายสันติภาพและความเป็นกลางซึ่งราชอาณาจักรกัมพูชาถือปฏิบัติ ไม่เพียงแต่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงไว้ซึ่งเอกราชของพระราชอาณาจักรเท่านั้น แต่ยังเอื้อต่อการสร้างสันติภาพในเอเชียและในโลกที่ทุกประเทศพึงแสดงความเคารพ นายกรัฐมนตรีโจว เอนไหลแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีนขอแสดงความเสียใจที่อาณาเขตของประเทศกัมพูชาตกเป็นเหยื่อของการละเมิดและการปิดล้อมจากเพื่อนบ้านหลายครั้ง ซึ่งถือว่าเป็นการกระทำอันไม่เป็นมิตรอย่างยิ่ง รัฐบาลจีนหวังว่าประเทศทั้งหลายในเอเชียจะอยู่ร่วมกันอย่างสันติกับราชอาณาจักรกัมพูชาตามข้อตกลงในการประชุมที่บันดุงโดยไม่ถูกชี้นำโดยนโยบายอาณานิคมของต่างชาติ[18]

การรับรองรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีนและยุติความสัมพันธ์กับจีนคณะชาติเป็นการแสดงจุดยืนที่ชัดเจนของกัมพูชาว่า เลือกยอมรับจีนคอมมิวนิสต์ในฐานะผู้แทนรัฐฝ่ายเดียวเท่านั้น ในแง่หนึ่งเพราะ สมเด็จพระนโรดมสีหนุทรงเชื่อว่าลัทธิคอมมิวนิสต์กำลังจะขยายเข้าสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เต็มรูปแบบ ดังพระราชดำรัสต่อเจ้าหน้าที่เวียดนามใต้เมื่อครั้งเสด็จไปประชุมที่กรุงไซ่ง่อน ระหว่างวันที่ 3-5 สิงหาคม ค.ศ. 1959 ว่า *“การที่ยอมรับจีนคอมมิวนิสต์ใน ค.ศ. 1958 เป็นเพียงการยอมรับความจริงที่ว่าผู้แทนคอมมิวนิสต์จีนได้เข้าปฏิบัติการในกัมพูชาแล้ว”*[19] อย่างไรก็ดี ความใกล้ชิดระหว่างกัมพูชากับสาธารณรัฐประชาชนจีนมีมากขึ้นเป็นลำดับ สะท้อนได้จากการที่สมเด็จพระนโรดมสีหนุมักทรงเรียกจีนว่า “มหามิตร” ดังเช่นพระราชดำรัสเปิดสมัยประชุมสภา ค.ศ. 1964[20]

อย่างไรก็ตาม กัมพูชายังคงรับความช่วยเหลือจากประเทศฝ่ายเสรีประชาธิปไตยเพื่อถ่วงดุลทางอำนาจ จนกระทั่งวันที่ 20 พฤศจิกายน ค.ศ. 1963 นับเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญ เมื่อกัมพูชาขอยกเลิกรับความช่วยเหลือทางด้านการทหารจากสหรัฐอเมริกา พร้อมทั้งให้รัฐบาลสหรัฐฯ ถอนที่ปรึกษาด้านการทหารและพลเรือนออกจากกัมพูชา โดยสาเหตุเกิดจากความหวาดระแวงส่วนพระองค์ของสมเด็จพระนโรดมสีหนุจากเหตุการณ์รัฐประหารในเวียดนามใต้ ลักษณะเช่นนี้ทำให้ความเป็นกลางของกัมพูชาเริ่มสั่นคลอน เพราะหลังจากนั้น กัมพูชาได้หันไปรับความช่วยเหลือและใกล้ชิดกับฝ่ายสังคมนิยม ส่วนหนึ่งเพราะสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นประเทศเดียวที่ประกาศ

---

[18] “Basic Information Concerning the present situation in Cambodia,” 1958, การเมือง กล่องที่ 331, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 2-3. [“Basic Information Concerning the present situation in Cambodia,” ១៩៥៨, ការងារនយោបាយ BOX 331, បណ្ណសាន្ឋានជាតិកម្ពុជា, ២-៣.]

[19] “Principaux Discours et Alloutions de S.A.R. le Prince Norodom Sihanouk, President du Sangkum Reastr Niyum en 1959,” 1959, การเมือง กล่องที่ 328, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 68-69. [“Principaux Discours et Alloutions de S.A.R. le Prince Norodom Sihanouk, President du Sangkum Reastr Niyum en 1959,” ១៩៥៩, ការងារនយោបាយ BOX 328, បណ្ណសាន្ឋានជាតិកម្ពុជា, ៦៨-៦៩.]

[20] “พระสารลิขิต ในพระประมุขรัฐทรงแถลงแก่สภาทั้งสอง ในโอกาสเปิดสมัยประชุมสภา,” 1964, ราชาธิปไตย กล่องที่ 314, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 7. [“ព្រះសារលិខិត នៃសម្តេចព្រះប្រមុខរដ្ឋទ្រង់ថ្លែងទៅកាន់សភាទាំងពីររួមគ្នា ក្នុងឱកាសបើកសម័យប្រជុំនៃសភា,” ១៩៦៤, រាជាធិបតេយ្យ BOX 314, បណ្ណសាន្ឋានជាតិកម្ពុជា, ៧.]

ว่าจะเข้าแทรกแซงทางทหารหากกัมพูชาถูกรุกรานโดย “จักรวรรดินิยม” และ “พวกสมุน” จึงทำให้กัมพูชารู้สึกเป็นมิตรและไม่รู้สึกกลัวมังกรจีน[21] ทั้งนี้ความใกล้ชิดกับฝ่ายสังคมนิยมของกัมพูชายิ่งชัดเจนมากขึ้น เมื่อสงครามเวียดนามขยายตัวจากการที่สหรัฐฯ ตัดสินใจส่งทหารเข้าทำสงครามในเวียดนามโดยตรงตั้งแต่ ค.ศ. 1966 ความรุนแรงที่มากขึ้นเป็นลำดับส่งผลให้ความเป็นกลางที่กัมพูชายึดถือไม่สามารถปฏิบัติได้อีกต่อไป โดยเฉพาะการที่เวียดนามเหนือและกองกำลังเวียดกงซึ่งถอยร่นเข้าไปยังพื้นที่ด้านตะวันออกและตะวันออกเฉียงใต้ของกัมพูชาได้จัดตั้งฐานปฏิบัติการเพื่อส่งกำลังบำรุงในการปฏิบัติการในเวียดนามใต้ ปรากฏเอกสารที่ลงนามโดยสมเด็จพระนโรดมสีหนุยินยอมให้เวียดนามเหนือตั้งฐานทัพในกัมพูชา[22] ส่วนหนึ่งเพราะพระองค์เชื่อว่าฝ่ายสังคมนิยมจะเป็นฝ่ายชนะสงคราม จึงต้องธำรงรักษาสัมพันธภาพอันดีไว้กับเวียดนามเหนือ จีนแดง และกลุ่มคอมมิวนิสต์อื่น ๆ[23] โดยเฉพาะหลีกเลี่ยงไม่สร้างความไม่พอใจต่อเวียดนามเหนือโดยไม่จำเป็น[24]

การดำเนินนโยบายเป็นกลางในลักษณะโน้มเอียงกับฝ่ายสังคมนิยมดำเนินเรื่อยมาจนกระทั่งลอน นอล (Lon Nol) ทำการรัฐประหารโค่นล้มสมเด็จพระนโรดมสีหนุเมื่อวันที่ 18 มีนาคม ค.ศ. 1970 นโยบายการต่างประเทศของกัมพูชาเปลี่ยนเป็นพันธมิตรกับประเทศฝ่ายเสรีประชาธิปไตยและต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์อย่างเปิดเผย ส่งผลให้สาธารณรัฐประชาชนจีนไม่ให้การรับรองรัฐบาลของลอน นอล ตรงกันข้ามกลับให้การช่วยเหลือและรับรอง“ราชรัฏฐาภิบาลรวบรวมชาติกัมพูชา” (Royal Government of National Union of Kampuchea หรือ Gouvernement Royal d'Union Nationale du Kampuchéa: GRUNK) ซึ่งเป็นรัฐบาลพลัดถิ่นของสมเด็จพระนโรดมสีหนุ รวมถึงให้การสนับสนุน “แนวร่วมรวบรวมชาติกัมพูชา” (Khmer United National Front หรือ Front Uni National du Kampuchéa: FUNK) เพื่อต่อต้านรัฐบาลของนอลอีกด้วย

ทั้งนี้ภายใต้การนำของลอน นอลได้กำหนดนโยบายทางการเมืองของกัมพูชาใหม่ โดยถือหลักความเป็นกลางและเอกราช จัดการป้องกันประเทศให้เข้มแข็ง เพื่อป้องกันการรุกรานจากศัตรูที่ป่าเถื่อนคือ เวียดนามเหนือ เวียดกง ขบวนการปะเทดลาว และเพื่อไม่ให้ประเทศหรือเชื้อชาติใด ๆ รุกรานประเทศได้ตามอำเภอใจ ขณะที่ในส่วนของนโยบายการต่างประเทศ กัมพูชาถือหลักการผูกไมตรีกับประเทศข้างเคียง หลีกเลี่ยงการอยู่อย่างโดดเดี่ยว โดยเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตและความร่วมมือกับมิตรประเทศ เพื่อให้ได้ประโยชน์ร่วมกันทางวิทยาการ

---

[21] “Le Prince Norodom Sihanouk du Cambodge Hote de la France,” 1964, การเมือง กล่องที่ 330, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 7-8. [“Le Prince Norodom Sihanouk du Cambodge Hote de la France,” ๑๙๖๔, ការងារនយោបាយ BOX 330, បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា, ๗-๘.]

[22] David P. Chandler, **The Tragedy of Cambodian History: Politics, War, and Revolution since 1945** (Chiang Mai: Silkworm Books, 1999), 249.

[23] “การคุกคามของคอมมิวนิสต์ในกัมพูชา,” 2512, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 90.3.2/9, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 1.

[24] Milton E. Osborne, **Politics and Power in Cambodia: The Sihanouk Years** (Camberwell, Australia: Longman, 1973), 110.

สมัยใหม่และเพื่อความเจริญก้าวหน้าและบรรลุจุดมุ่งหมายอย่างรวดเร็ว[25] ในทางปฏิบัติทำให้ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกัมพูชากับสาธารณรัฐประชาชนจีนยุติลง

2. ปฏิกิริยาของไทยต่อการดำเนินนโยบายการต่างประเทศของกัมพูชาก่อน ค.ศ. 1975

การเลือกข้างฝ่ายเสรีประชาธิปไตยส่งผลให้ไทยกลายเป็นศัตรูอย่างเปิดเผยกับลัทธิคอมมิวนิสต์ และยังทำให้ผู้นำไทยมองลัทธิดังกล่าวเป็นภัยคุกคามที่อันตรายโดยปริยาย ดังนั้น การกระทำใดก็ตามที่เปิดโอกาสให้ลัทธิคอมมิวนิสต์ขยายตัวจึงเป็นสิ่งที่ไทยไม่อาจยอมรับได้ และหนึ่งในนั้นคือ การดำเนินนโยบายเป็นกลางและนโยบายไม่เข้าร่วมกับฝ่ายใดของกัมพูชา สอดคล้องกับมุมมองของสหรัฐอเมริกาที่ถือว่าการมีพันธมิตรที่ดำเนินนโยบายเป็นกลางคือ การมีพันธมิตรที่อ่อนแอ พันธมิตรที่เข้มแข็งของสหรัฐฯ จะต้องดำเนินนโยบายสนับสนุนฝั่งตะวันตกอย่างแน่นแฟ้นเท่านั้น

อย่างไรก็ดี การเพิ่มพูนความสัมพันธ์ของกัมพูชาต่อสาธารณรัฐประชาชนจีนตั้งแต่กลางทศวรรษ 1950 ได้สร้างแรงสั่นสะเทือนต่อดุลอำนาจในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะต่อไทย เพราะการที่กัมพูชาหันไปพึ่งพาสาธารณรัฐประชาชนจีนในด้านเศรษฐกิจทำให้ไทยประเมินว่า กัมพูชากำลังเปิดโอกาสให้จีนคอมมิวนิสต์สามารถใช้เป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ในการขยายอิทธิพลเข้ามายังภูมิภาคและเป็นการยอมให้มีการแข่งขันจนเป็นสนามโปโล[26] จากมุมมองดังกล่าวทำให้ไทยแสดงท่าทีไม่ไว้วางใจกัมพูชาและดำเนินนโยบายที่แข็งกร้าวเป็นครั้งแรก โดยเฉพาะภายหลังสมเด็จพระนโรดมสีหนุเสด็จพระราชดำเนินเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1956 รัฐบาลไทยประกาศปิดพรมแดนด้านที่ติดกับกัมพูชา โดยอ้างว่ามีการปล้นสะดมและจับตัวคนไทยบ่อยครั้ง[27] ผลกระทบที่เกิดขึ้นคือค่าครองชีพของประชาชนเขมรสูงขึ้น

ทั้งนี้ พลเอกจิร วิชิตสงคราม เสนาธิการกลาโหมและที่ปรึกษาการทหาร SEATO ฝ่ายไทย ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับการดำเนินนโยบายเป็นกลางและนโยบายไม่เข้าร่วมกับฝ่ายใด ความตอนหนึ่งว่า

> ...หน้าที่การเป็นกลางโดยแท้จริงนั้น หมายความว่าจะต้องไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ซึ่งมีนโยบายขัดแย้งกัน หรือทำให้ฝ่ายใดรับประโยชน์หรือเสียประโยชน์ ทั้งจะต้องมีกองทัพแข็งแรงพอ ที่จะมิให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งล่วงละเมิดความเป็นกลางด้วย ประเทศที่มีนโยบายเป็นกลางอันแท้จริงก็จำต้องจัดกองทัพของตนไว้ให้แข็งแรงเหมือนกัน จะเห็นได้ว่าบางประเทศที่แสดงตนว่ามีนโยบายเป็นกลางนั้นเอง กลับเพิ่มงบประมาณการทหารขึ้นด้วยซ้ำ บัดนี้ มีบางคนเข้าใจไปว่า

---

[25] “หนังสือสั่งการของกระทรวงมหาดไทยราชการต่าง ๆ ด้านสาธารณรัฐเขมร,” 14 เมษายน 2513-14 กรกฎาคม 2514, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/37, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 24-25.

[26] “การสนทนากับนาย Robert Fenaux เอกอัครราชทูตเบลเยี่ยมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชา,” 2502, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 87/97, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

[27] “การปิดพรมแดนด้านเขมร,” 20 มีนาคม-7 เมษายน 2499, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.2/45, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 12.

> ประเทศใดได้รับการช่วยเหลือจากทั้งสองฝ่ายละก็ นั่นคือความเป็นกลางอันแท้จริงละ ข้าพเจ้าใคร่จะให้ท่านทั้งหลายคิดเอาเองว่า การที่เป็นกลางเช่นว่านี้ จะได้รับความไว้วางใจจากผู้ให้แต่ละฝ่ายเพียงใด...[28]

จุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้ไทยเปลี่ยนแปลงท่าทีต่อกัมพูชาโดยสิ้นเชิงคือ การรับรองสถานะรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีนเมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม ค.ศ. 1958 ในมุมมองของผู้นำไทยเห็นว่า กัมพูชาไม่เพียงเปิดโอกาสให้จีนคอมมิวนิสต์ใช้เป็นฐานสำหรับการแทรกซึมประเทศไทย แต่กัมพูชายังกำลังใช้สาธารณรัฐประชาชนจีนมาข่มขู่ไทย เพราะในขณะนั้นไทยกับกัมพูชาอยู่ระหว่างการเจรจากรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหาร ดังเห็นได้จากแถลงการณ์ร่วมระหว่างสมเด็จพระนโรดมสีหนุกับโจว เอนไหลเมื่อวันที่ 24 สิงหาคม ค.ศ. 1958 ที่กล่าวถึงการละเมิดดินแดนและการปิดล้อมจากเพื่อนบ้าน เกี่ยวกับประเด็นนี้ พลโทสุรจิต จารุเศรณีแสดงความกังวลว่า *“ในท่ามกลางการปรองดองระหว่างมิตรประเทศเพื่อนบ้านนั้น ได้มีประเทศที่ 3 ได้ก้าวล้ำเข้ามามีส่วนอยู่ด้วยแล้วไม่มากก็น้อย”*[29]

ความหวั่นเกรงภัยคุกคามลัทธิคอมมิวนิสต์ผลักดันให้รัฐบาลไทยสั่งการให้ ฯพณฯ สมจัย อนุมานราชธน เอกอัครราชทูตไทยประจำกัมพูชาเร่งจัดทำรายงานเกี่ยวกับผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการรับรองรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีนของกัมพูชา เพื่อนำไปประชุมร่วมกับสมาชิก SEATO ที่กำหนดจัดขึ้นในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1958 ทั้งนี้ ฯพณฯ สมจัยฯ ชี้แจงว่า ด้วยการกระทำอันล่อแหลมต่ออันตรายจากภัยคอมมิวนิสต์โดยรัฐบาลกัมพูชา จีนคอมมิวนิสต์ได้มาปรากฏตัวอยู่ท่ามกลางเขตสนธิสัญญา ซึ่งกระทบกระเทือนต่อความมั่นคงของประเทศในเขต SEATO 3 ประการ ได้แก่

> ประการที่ 1 จีนคอมมิวนิสต์จะอยู่ในฐานะอันดีเลิศในการทำการโฆษณาชวนเชื่อเพื่อเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ และที่สำคัญที่สุดคือในการดำเนินการก่อกวนและการแทรกซึมจากใจกลางของอินโดจีนได้โดยสะดวก ทั้งนี้สถานเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐประชาชนจีนในกรุงพนมเปญจะเป็นศูนย์กลางแห่งการติดต่อระหว่างจีนคอมมิวนิสต์ในไซ่ง่อน กรุงเทพฯ และเวียงจันทน์ การแทรกซึมเข้าตามเขตชายแดนของประเทศทั้งสามนี้จะมีมากขึ้น ดังที่จีนคอมมิวนิสต์ได้เล็ดลอดเข้ามาในประเทศไทยทางประเทศลาวและประเทศกัมพูชาอยู่เสมอ
>
> ประการที่ 2 คนจีนในกัมพูชาจะกลายเป็นคอมมิวนิสต์ไปหมดในที่สุดโดยการถูกการขู่เข็ญบังคับ หรือโดยสมัครใจเพราะจำเป็น ทั้งนี้คนจีนในกัมพูชาที่นิยมรัฐบาลจีนคอมมิวนิสต์ประมาณร้อยละ 30 ของจำนวนทั้งหมด อีกร้อยละ 30 ไม่มีความคิดเห็นทางการเมืองแต่ประการใด และที่เหลืออีกร้อยละ 40 เป็นคนจีนที่นิยมรัฐบาลจีนคณะชาติ ทั้งนี้คนจีนที่นิยมรัฐบาลจีนคอมมิวนิสต์

---

[28] “คำปราศรัยทางวิทยุโทรทัศน์เกี่ยวกับสนธิสัญญาการป้องกันร่วมกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้,” 2500, เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 75.1/189, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

[29] **อนุสรณ์งานฌาปนกิจศพคุณพ่อ สุรจิต จารุเศรณี ณ เมรุวัดโสมนัสวิหาร วันอาทิตย์ที่ 3 ตุลาคม 2514** (พระนคร: โรงพิมพ์เอ็กซ์เพรส, 2514), 15.

> ในกัมพูชา ส่วนมากเป็นพวกแต้จิ๋วและกวางตุ้งและเป็นจำพวกคนหนุ่ม ยุวชน และนักศึกษา คนจีนชั้นนี้จึงเป็นอันตรายอย่างยิ่งสำหรับกัมพูชาและประเทศในเขตนี้ ในประเทศไทยก็มีคนจีนจำพวกนี้มากกว่าจีนจำพวกอื่น ๆ การแผ่ซ่านของการก่อกวนและการแทรกซึมในคนจำพวกนี้จะเป็นไปโดยง่ายและรวดเร็ว
>
> ประการที่ 3 คนกัมพูชาที่เป็นคอมมิวนิสต์ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากก็จะได้รับการช่วยเหลือและการสนับสนุนจากจีนคอมมิวนิสต์มากยิ่งขึ้นกว่าเดิม เช่น การเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ในหนังสือพิมพ์ และการปลุกปั่นให้เกิดความเกลียดชังคนอเมริกัน เพราะหนังสือพิมพ์กัมพูชาที่เป็นคอมมิวนิสต์เขียนเรื่องราวล้วนแล้วแต่วาดภาพและป้ายสีให้เห็นคนอเมริกันที่ทารุณ โหดร้าย และหยาบคายอยู่เสมอ ด้วยการจัดตั้งสถานอัครราชทูตจีนขึ้นในกรุงพนมเปญจึงเป็นที่น่าเกรงว่าคนกัมพูชาที่ไม่ทราบว่าลัทธิคอมมิวนิสต์นั้นเลวทรามและร้ายแรงอย่างใด ก็เกิดความนิยมชอบลัทธิคอมมิวนิสต์มากขึ้น เพราะกลไกแห่งการโฆษณาของฝ่ายมหาอำนาจตะวันตกไม่ดำเนินการให้ได้ผลเพียงพอนั่นเอง[30]

ภายหลังการรับรองรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีนพบรายงานการเคลื่อนไหวทางทหารของกัมพูชาตลอดแนวชายแดนที่ติดต่อกับไทย[31] พฤติการณ์ดังกล่าวยิ่งเพิ่มความหวาดระแวงให้กับทางการไทย ด้วยเหตุนี้เมื่อวันที่ 4 สิงหาคม ค.ศ. 1958 รัฐบาลไทยจึงมีคำสั่งประกาศภาวะฉุกเฉิน 7 จังหวัดที่อยู่ใกล้ชายแดนกัมพูชา และเพิ่มจำนวนตำรวจตระเวนชายแดนเพื่อการนี้ด้วย[32] ขณะเดียวกัน กระทรวงการต่างประเทศสั่งการให้สถานเอกอัครราชทูตไทยประจำกัมพูชากวดขันการตรวจลงตราหนังสือเดินทางของบุคคลที่จะเดินทางเข้ามาในไทยด้วยการกลั่นกรองให้เป็นที่มั่นใจได้ว่า บุคคลนั้นมิใช่จีนคอมมิวนิสต์ที่เสียค่าธรรมเนียมเป็นชาวเขมร หรือมิใช่บุคคลที่อาจเป็นอันตรายต่อไทย ถ้าบุคคลใดมีพฤติการณ์ที่น่าสงสัยก็ให้งดการตรวจลงตราหนังสือเดินทาง[33]

สถานการณ์ที่ตึงเครียดระหว่างไทยกับกัมพูชามีส่วนผลักดันให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำการปฏิวัติรัฐบาลพลเอกถนอม กิตติขจรเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม ค.ศ. 1958 โดยอ้างเหตุผลว่ามีการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ ดังคำประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 2 วันที่ 20 ตุลาคม ค.ศ. 1958 *“สถานการณ์ทั้งภายนอกภายในรัดรึงตึงเครียดยิ่งขึ้นทุกที โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภัยคอมมิวนิสต์ได้คุกคามประเทศไทยอย่างรุนแรง ไม่สามารถจะ*

---

[30] “การป้องกันการแทรกซึมของจีนคอมมิวนิสต์จากกัมพูชา,” สิงหาคม 2501-มกราคม 2502, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/13, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 64-69.

[31] เรื่องเดียวกัน, 45.

[32] “กัมพูชาขอร้องประเทศเพื่อนบ้านไม่ให้ที่พักอาศัยแก่ ซอนงอกทัน กับพวกเขมรอิสระ และเรื่องประชุมเจรจากับฝ่ายกัมพูชาเกี่ยวกับเหตุการณ์ชายแดน,” 8 กรกฎาคม-15 ตุลาคม 2502, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.8/498, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 73.

[33] “การป้องกันการแทรกซึมของจีนคอมมิวนิสต์จากกัมพูชา,” สิงหาคม 2501-มกราคม 2502, 5.

หลีกเลี่ยงไปใช้วิธีใด นอกจากยึดอำนาจและดำเนินการปฏิวัติในทางที่เหมาะสม”[34] และประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 4 ลงวันที่ 20 ตุลาคม ค.ศ. 1958 ความตอนหนึ่งว่า

> ...นอกจากเหตุการณ์ภายใน เหตุการณ์ภายนอกก็เพิ่มความลำบากหนักใจยิ่งขึ้นทุกที โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแถวถิ่นใกล้เคียงกับประเทศไทย เหตุร้ายอาจจะเกิดขึ้นในวันในพรุ่ง และถ้าเหตุร้ายเหล่านั้นเข้ามาถึงประเทศไทย ในขณะที่บ้านเมืองของเราเต็มไปด้วยความคิดทำลายกัน ความเป็นปรปักษ์ซึ่งกันและกัน ความกลั่นแกล้งเสกสรรค์สร้างสถานการณ์ที่แรงร้ายและความต้องการของคนพวกที่อยากเห็นความเสื่อมโทรมระส่ำระสายอยู่เช่นนี้ ประเทศชาติก็จะถึงความแตกดับโดยไม่มีปัญหา... [35]

ทั้งนี้ ฯพณฯ ถนัด คอมันตร์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศได้ยืนยันต่อหนังสือพิมพ์ไทมส์ ออฟ อินเดีย (Times of India) ว่า *“ในกรุงเทพฯ มีความเชื่อมั่นอย่างรุนแรงว่ากัมพูชากำลังยอมให้สาธารณรัฐประชาชนจีนไปตั้งค่ายอยู่ในดินแดนของกัมพูชา และนี่เป็นการคุกคามอย่างหนักต่อประเทศไทยซึ่งไม่เป็นคอมมิวนิสต์”* ฯพณฯ ถนัดยังกล่าวเพิ่มเติมอีกว่า *“กัมพูชากำลังปล่อยให้พวกคอมมิวนิสต์แทรกซึมเข้ามาในประเทศไทยผ่านทางคณะทูตเศรษฐกิจของปักกิ่ง”* [36]

อย่างไรก็ดี รัฐบาลไทยยังคงมีนโยบายรักษาความสัมพันธ์ทางการทูตกับกัมพูชาให้อยู่ในระดับที่ดี เพราะอย่างน้อยที่สุดก็เพื่อปิดโอกาสไม่ให้สาธารณรัฐประชาชนจีนแทรกแซงปัญหาระหว่างสองประเทศ จึงมีการเสนอให้จัดประชุมเพื่อปรับปรุงสัมพันธภาพระหว่างประเทศซึ่งกัมพูชาก็ตอบรับ แต่ทว่าทั้งสองประเทศยังคงโจมตี กล่าวร้ายป้ายสี และตอบโต้กันไปมาผ่านหนังสือพิมพ์ สภาพการณ์ดังกล่าวทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยกลับมาตึงเครียด จนกระทั่งกัมพูชายื่นหนังสือขอตัดความสัมพันธ์ทางการทูตเมื่อ ค.ศ. 1961 ส่งผลให้ไทยกับกัมพูชาไม่มีความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกันอีกเลย

จนกระทั่งเมื่อ ค.ศ. 1970 ลอน นอลทำการรัฐประหารล้มล้างสมเด็จพระนโรดมสีหนุและปรับเปลี่ยนนโยบายการต่างประเทศ ไทยกับกัมพูชาจึงได้ฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางการทูตและมีท่าทีที่เป็นมิตรต่อกันอีกครั้ง ดังการประชุมของคณะรัฐมนตรีในการกำหนดนโยบายและแนวทางปฏิบัติต่อสาธารณรัฐเขมร เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1971 ได้แก่

1. รักษาสัมพันธภาพอันดีกับรัฐบาลสาธารณรัฐเขมร
2. เสริมสร้างสัมพันธไมตรีอันดีระหว่างประชาชนชาวไทยและชาวเขมร
3. ทำให้ผู้นำและชาวเขมรตระหนักในความเป็นมิตรของคนไทย
4. สนับสนุนให้สาธารณรัฐเขมรรักษาอธิปไตยไว้ให้ได้

---

[34] เสถียร วิชัยลักษณ์, ผู้รวบรวม, **รวมประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๑ ถึงฉบับสุดท้าย** (กรุงเทพฯ: นีติเวชช์, 2504), 2.

[35] เรื่องเดียวกัน, 5-9.

[36] ทวิช สุภาภรณ์, **ภัยต้านอินโดจีน** (พระนคร: แพร่พิทยา, 2509), 245.

5. ระมัดระวังมิให้มีการล่วงละเมิดพรมแดนและน่านน้ำของทั้งสองประเทศ

6. ติดตามความเคลื่อนไหวของฝ่ายคอมมิวนิสต์ และทำการตอบโต้เมื่อโอกาสอำนวย เพื่อความปลอดภัยของชายแดนไทย

7. ร่วมมือกับประเทศต่าง ๆ ซึ่งมุ่งจะดำเนินการแก้ไขปัญหาเขมรโดยสันติวิธีต่อไป แต่จะให้ความช่วยเหลือต่อเขมรในการต่อต้านการรุกรานของฝ่ายคอมมิวนิสต์ เท่าที่จะสามารถกระทำได้ ถ้าสถานการณ์ในสาธารณรัฐเขมรต้องตกอยู่ในภาวะวิกฤติ ซึ่งจะมีผลกระทบกระเทือนต่อความมั่นคงปลอดภัยของไทยโดยตรงแล้ว ก็จะดำเนินการทุกอย่าง เพื่อรักษาความมั่นคงปลอดภัยของไทยและเพื่อให้สาธารณรัฐเขมรไม่ตกอยู่ในความครอบครองของฝ่ายคอมมิวนิสต์

8. ให้ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ การค้า และการคมนาคม เพื่อความมั่นคงและความมีเสถียรภาพของรัฐบาลสาธารณรัฐเขมร

9. ให้ความร่วมมือทางด้านสังคมและวิชาการแก่สาธารณรัฐเขมร

10. พยายามชักจูงให้สาธารณรัฐเขมรหันมาร่วมมือกับโครงการต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของบรรดาประเทศในภูมิภาคนี้ เช่น โครงการพัฒนาลุ่มแม่น้ำโขงและโครงการอาเซียนและแอสแปค[37]

3. ภาพสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีนจากการดำเนินนโยบายการต่างประเทศของกัมพูชา

การดำเนินนโยบายการต่างประเทศของกัมพูชาได้สะท้อนความสัมพันธ์และมุมมองของไทยต่อสาธารณรัฐประชาชนจีนใน 2 ประการ ได้แก่ ประการแรก ไทยมีมุมมองต่อสาธารณรัฐประชาชนจีนว่ากำลังดำเนินนโยบายเชิงรุกทางด้านยุทธศาสตร์ เพราะจากการที่กัมพูชารับความช่วยเหลือจากสาธารณรัฐประชาชนจีน แสดงให้เห็นถึงบทบาทเชิงรุกของสาธารณรัฐประชาชนจีนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันเป็นการหวังผลในการขยายอิทธิพลของลัทธิคอมมิวนิสต์ผ่านกัมพูชา ประการต่อมา ไทยมีมุมมองต่อสถานเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นศูนย์กลางภัยคุกคาม เนื่องจากตามการคาดการณ์ของทางการไทย สาธารณรัฐประชาชนจีนมีแนวโน้มใช้สถานเอกอัครราชทูตประจำ กรุงพนมเปญเป็นศูนย์กลางการติดต่อระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์ในกรุงเทพฯ เวียงจันทน์และไซ่ง่อน ความหวั่นวิตกสะท้อนผ่านรายงานของ ฯพณฯ สมจัย อนุมานราชธนว่า

> พฤกษชาติจีนคอมมิวนิสต์ซึ่งได้ปักรากลงลึกจับแผ่นดินกัมพูชาไว้แน่นแล้วในระยะ 3 ปีที่แล้วมานี้ (ค.ศ. 1956-1958-ผู้ศึกษา) บัดนี้ก็จะเริ่มงอกงามแตกกิ่งก้านและผลิดอกออกผล เพราะการ

[37] “นโยบายและมาตรการปฏิบัติต่อสาธารณรัฐเขมร เพื่อผลดีทางการเมืองและสังคมจิตวิทยา,” 11 กุมภาพันธ์ 2514-17 ธันวาคม 2517, เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/45, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 32.

> ทำนุบำรุงเพื่อให้พฤกษชาตินี้เจริญรุ่งเรือง ผลิตผลออกมาให้ประชาชนทั้งจีนและกัมพูชาเป็นจำนวนมิใช่น้อยที่กำลังกระหายรอรับประทานผลิตผลคอมมิวนิสต์อยู่ จะกระทำได้โดยง่ายและสะดวกโดยการนำของเอกอัครราชทูตจีนคอมมิวนิสต์ซึ่งจะมาพำนักอยู่ในกรุงพนมเปญในไม่ช้านี้[38]

ทั้งนี้การดำเนินนโยบายการต่างประเทศของกัมพูชาในช่วง ค.ศ. 1955-1970 นับเป็นเงื่อนไขสำคัญหนึ่งที่ทำให้สาธารณรัฐประชาชนจีนขยายอิทธิพลเข้ามาภายในภูมิภาค แม้ในมุมมองของกัมพูชา การดำเนินนโยบายเป็นกลางจะเป็นปฏิกิริยาเพื่อถ่วงดุลอำนาจและป้องกันประเทศจากการกดดันของมหาอำนาจ แต่ในมุมมองของไทยกลับเห็นว่า นโยบายดังกล่าวเปิดโอกาสให้ลัทธิคอมมิวนิสต์แทรกซึมและมาอยู่ใจกลางเขตสนธิสัญญาซึ่งกระทบกระเทือนต่อความมั่นคง โดยเฉพาะการตัดความสัมพันธ์กับจีนคณะชาติและหันไปรับรองสถานะรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีนเมื่อ ค.ศ. 1958 รวมถึงการยอมให้เวียดนามเหนือใช้ดินแดนกัมพูชาเป็นฐานปฏิบัติการส่งอาวุธ ลักษณะดังกล่าวส่งผลให้รัฐบาลไทยเชื่อว่า สาธารณรัฐประชาชนจีนกำลังใช้กัมพูชาเป็นฐานยุทธศาสตร์ในการขยายอิทธิพล

อย่างไรก็ตาม ปลายทศวรรษ 1950 ไทยกับกัมพูชากำลังมีข้อพิพาทเกี่ยวกับกรณีปราสาทเขาพระวิหาร การเพิ่มพูนความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนของกัมพูชา ในมุมมองของไทยเห็นว่า สาธารณรัฐประชาชนจีนมีส่วนยุยงให้การเจรจาเรื่องดินแดนระหว่างสองประเทศตึงเครียดหลังการเสด็จพระราชดำเนินเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนและมีแถลงการณ์ร่วมกับโจว เอนไหลนั้น การเจรจาระหว่างผู้แทนของสองประเทศเกี่ยวกับปราสาทเขาพระวิหารทวีความตึงเครียดขึ้น เพราะหลังจากสมเด็จพระนโรดมสีหนุเสด็จพระราชดำเนินกลับกัมพูชาในวันที่ 27 สิงหาคม ค.ศ. 1958 วันรุ่งขึ้นเสิน สาน (Son Sann) ผู้แทนกัมพูชารีบรุดเดินทางกลับ มีข่าวลือว่า สมเด็จพระนโรดมสีหนุตัดสินพระทัยเด็ดขาดปราสาทเขาพระวิหารต้องเป็นของกัมพูชาเท่านั้น เมื่อสานเดินทางกลับมาประเทศไทยจึงมีท่าทีที่แข็งกร้าวมากขึ้นผิดปกติและยากจะตกลงกันได้ โดยเฉพาะประเด็นเรื่องปราสาทเขาพระวิหาร ปราสาทโดนตวล และเขตแดนระหว่างกัมพูชากับไทย ซึ่งกัมพูชากล่าวหาไทยว่า *“ความตั้งใจของไทย: พระวิหาร โดนตวลเกาะกง”*[39] ส่งผลให้การเจรจาที่ดำเนินอยู่ล้มเหลวและสิ้นสุดลงในวันที่ 4 กันยายน ค.ศ. 1958 โดยไม่มีการตกลงกันในประเด็นใดเลย จนกระทั่งปีต่อมากัมพูชายื่นเรื่องขอคำวินิจฉัยกรณีพิพาทเกี่ยวกับอธิปไตยเหนือปราสาทเขาพระวิหารต่อศาลยุติธรรมระหว่างประเทศหรือศาลโลก

ถึงเช่นนั้นอีกนัยหนึ่งที่ควรตั้งข้อสังเกตระหว่างนโยบายที่สาธารณรัฐประชาชนจีนดำเนินการกับสิ่งที่ไทยมองว่าเป็นการกระทำของสาธารณรัฐประชาชนจีน บางประเด็นอาจไม่สอดคล้องกับข้อเท็จจริง เป็นต้นว่ารัฐบาลไทยประเมินว่าการช่วยเหลือต่อกัมพูชาคือ ความพยายามของสาธารณรัฐประชาชนจีนในการขยายอิทธิพล แต่ในอีกแง่หนึ่งการช่วยเหลือดังกล่าวอาจเป็นการร้องขอของทางการกัมพูชา ซึ่งต้องการตอบโต้การกดดันจากไทย

---

[38] “การป้องกันการแทรกซึมของจีนคอมมิวนิสต์จากกัมพูชา,” สิงหาคม 2501-มกราคม 2502, 64.

[39] “ผลงานที่สังคมราษฎร์นิยมได้ดำเนินการแล้ว ตั้งแต่สมัชชาแห่งชาติครั้งที่ 6 ถึงสมัชชาแห่งชาติครั้งที่ 7,” 1958, การเมือง กล่องที่ 317, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 99. [“លទ្ធផលនៃស្នាដៃដែលសង្គមរាស្ត្រនិយមបានធ្វើរួចហើយ តាំងពីសមាជជាតិលើកទី ៦ មកដល់និងសមាជជាតិលើកទី ៧,” ១៩៥៨, ការងារនយោបាយ BOX 317, បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា, ៩៩.]

รวมถึงเวียดนามใต้ก็ได้ ดังแถลงการณ์ของสมเด็จพระนโรดมสีหนุ ณ เพชรนิล (Pich Nil) เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม ค.ศ. 1962 ความตอนหนึ่งว่า

> ...โลกเสรีต้องไม่อาจเพิกเฉยหรือลืมไปว่าสหภาพโซเวียตและสาธารณรัฐประชาชนจีนซึ่งได้ให้คำมั่นอย่างเป็นทางการกับเราแล้วว่า จะสนับสนุนเราในกรณีที่ไทยหรือเวียดนามใต้รุกราน... เมื่อไม่สามารถหลีกเลี่ยงสงครามได้ อาจจะเป็นเหตุให้กัมพูชาต้องเปลี่ยนนโยบายความเป็นกลาง เพราะกัมพูชาก็มีสิทธิที่จะขอความช่วยเหลือจากมิตรประเทศ และคิดว่าสหภาพโซเวียตและสาธารณรัฐประชาชนจีนจะไม่ทอดทิ้งกัมพูชา...[40]

4. บทสรุป

ก่อน ค.ศ. 1975 ไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีนไม่ได้มีการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกัน แต่การดำเนินนโยบายการต่างประเทศของกัมพูชาภายใต้การนำของสมเด็จพระนโรดมสีหนุได้สะท้อนภาพความสัมพันธ์ของสองประเทศได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้เนื่องจากความใกล้ชิดระหว่างกัมพูชากับสาธารณรัฐประชาชนจีน ทั้งการให้ความช่วยเหลือ การแลกเปลี่ยนทางการทูต หรือการรับรองสถานะรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีน ทำให้ไทยมอง กัมพูชาว่าเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่จีนคอมมิวนิสต์ใช้ในการแทรกซึมและขยายลัทธิคอมมิวนิสต์เข้ามาในภูมิภาค มุมมองของไทยที่มีต่อสาธารณรัฐประชาชนจีนจึงเต็มไปด้วยความหวาดระแวงและภัยคุกคามต่อความมั่นคง ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีนในขณะนั้นไม่ได้รับการพัฒนาในเชิงบวก จนกระทั่งบริบทของสงครามเย็นเปลี่ยนแปลงไปทั้งสองประเทศจึงเพิ่มพูนและสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตใน ค.ศ. 1975

รายการอ้างอิง

<u>เอกสารชั้นต้น</u>

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ประเทศไทย

“กัมพูชาขอร้องประเทศเพื่อนบ้านไม่ให้ที่พักอาศัยแก่ ซอนงอกทัน กับพวกเขมรอิสระ และเรื่องประชุมเจรจากับฝ่ายกัมพูชาเกี่ยวกับเหตุการณ์ชายแดน.” 8 กรกฎาคม-15 ตุลาคม 2502. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.8/498. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

[40] “Principaux Discours, Messages, Déclarations et Alloutions de Son Altesse Royale le Prince Norodom Sihanouk, en 1962,” 1962, การเมือง กล่องที่ 326, หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา, 523-524. [“Principaux Discours, Messages, Déclarations et Alloutions de Son Altesse Royale le Prince Norodom Sihanouk, en 1962,” ១៩៦២, ការងារនយោបាយ BOX 328,បណ្ណសាដ្ឋានជាតិកម្ពុជា, ៥២៣-៥២៤.]

“การคุกคามของคอมมิวนิสต์ในกัมพูชา.” 2512. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 90.3.2/9. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

“การปิดพรมแดนด้านเขมร.” 20 มีนาคม-7 เมษายน 2499. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.2/45. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

“การป้องกันการแทรกซึมของจีนคอมมิวนิสต์จากกัมพูชา.” สิงหาคม 2501-มกราคม 2502. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/13. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

“การสนทนากับนาย Robert Fenaux เอกอัครราชทูตเบลเยี่ยมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชา.” 2502. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 87/97. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

“คำปราศรัยทางวิทยุโทรทัศน์เกี่ยวกับสนธิสัญญาการป้องกันร่วมกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้.” 2500. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 75.1/189. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

“นโยบายและมาตรการปฏิบัติต่อสาธารณรัฐเขมร เพื่อผลดีทางการเมืองและสังคมจิตวิทยา.” 11 กุมภาพันธ์ 2514-17 ธันวาคม 2517. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/45, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

“รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501).” 18 พฤศจิกายน 2500. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/4. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

“รายงานการเมืองและเรื่องราวต่าง ๆ ในกัมพูชาปี 2500 (2 สิงหาคม 2500-8 มกราคม 2501).” 24 ธันวาคม 2500. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ (2) กต 16.3.1.1/4. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

“สรุปความคำแถลงของรัฐบาลเขมร.” 2496. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (3) สร 0201.9/5. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

“สำเนารายงานการเมืองและสถานการณ์รอบบ้าน.” 2499. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต 80/55. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

“หนังสือสั่งการของกระทรวงมหาดไทยราชการต่าง ๆ ด้านสาธารณรัฐเขมร,” 14 เมษายน 2513-14 กรกฎาคม 2514. เอกสารกระทรวงมหาดไทย สำนักงานปลัดกระทรวง กองการข่าวและการต่างประเทศ (1) มท 3.1.2.13/37. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

“Relations between Thailand and Cambodia.” 2502. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ น (2) กต/317. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ประเทศกัมพูชา

“การเมืองเศรษฐกิจในสังคมราษฎร์นิยม.” 1961. การเมือง กล่องที่ 269. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา.

[“នយោបាយសេដ្ឋកិចនៃសង្គមរាស្ត្រនិយម.” ១៩៦១. ការងារនយោបាយ BOX 269, បណ្ណសាដ្ឋានជាតិកម្ពុជា.]

“แถลงการณ์ในสมเด็จพระนโรดม-สีหนุ ในโอกาสประชุมสมัชชาชาติครั้งที่สอง วันที่ 30 ธันวาคม 1955.” 1955. การเมือง กล่องที่ 314. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. [“សេចក្តីថ្លែនការណ៍នៃសម្តេចព្រះនរោត្តម-សីហនុ ក្នុងឱកាសសមាជជាតិលើកទីពីរ នៅថ្ងៃ ៣០ ធ្នូ ១៩៥៥.” ១៩៥៥. ការងារនយោបាយ BOX 314. បណ្ណសារដ្ឋានជាតិ កម្ពុជា.]

“ผลงานที่สังคมราษฎร์นิยมดำเนินการแล้ว ตั้งแต่สมัชชาแห่งชาติครั้งที่ 4 ถึงสมัชชาแห่งชาติครั้งที่ 5.” 1958. การเมือง กล่องที่ 317. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. [“លទ្ធផលនៃស្នាដៃដែលសង្គមរាស្ត្រនិយមបានធ្វើ រួចហើយ តាំងពីសមាជជាតិលើកទី ៤ មកដល់និងសមាជជាតិលើកទី ៥.” ១៩៥៨. ការងារនយោបាយ BOX 317. បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា.]

“ผลงานที่สังคมราษฎร์นิยมได้ดำเนินการแล้ว ตั้งแต่สมัชชาแห่งชาติครั้งที่ 6 ถึงสมัชชาแห่งชาติครั้งที่ 7.” 1958, การเมือง กล่องที่ 317. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. [“លទ្ធផលនៃស្នាដៃដែលសង្គមរាស្ត្រនិយមបានធ្វើ រួចហើយ តាំងពីសមាជជាតិលើកទី ៦ មកដល់និងសមាជជាតិលើកទី ៧.” ១៩៥៨. ការងារនយោបាយ BOX 317. បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា.]

“พระราชดำรัสสมเด็จพระนโรดม-สีหนุ นายกรัฐมนตรีต่อรัฐสภาจีนกรุงปักกิ่ง.” 1956. การเมือง กล่องที่ 313. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. [“ព្រះរាជសុន្ទរកថាសម្តេចព្រះនរោត្តម-សីហនុ នាយករដ្ឋមន្ត្រីទៅកាន់រដ្ឋសភា ចិននៅក្រុងប៉េកាំង.” ១៩៥៦. ការងារនយោបាយ BOX 313. បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា.]

“พระราชดำรัสสมเด็จพระอุปยุวราช เมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม ค.ศ. 1957 ในโอกาสครบรอบ 10 ปี ประทานรัฐธรรมนูญ.” 1957. ราชาธิปไตย กล่องที่ 313. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. [“ព្រះរាជសុន្ទរកថាសម្តេច ព្រះឧបយុវរាជទ្រង់ថ្លែងនៅថ្ងៃទី ៦ ឧសភា គ.ស. ១៩៥៧ ក្នុងពិធីអនុស្សាវរីយ៍ប្រទានរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ក្នុងហានៈនៃព្រះអង្គជានាយក ព្រះរាជរដ្ឋភិបាល (Message de S.A.R, Samdech Preah Upayuvareach, Président du Conseil des Ministres A La Nation, Radiodiffusé Le 6 Mai 1957, A L’Occasion de 10 ème Anniversaire de La Promulgation de la Constitution).” ១៩៥៧. រាជាធិបតេយ្យ BOX 313. បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា.]

“พระสารลิขิต ในพระประมุขรัฐทรงแถลงแก่สภาทั้งสอง ในโอกาสเปิดสมัยประชุมสภา.” 1964. ราชาธิปไตย กล่องที่ 314. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. [“ព្រះសារលិខិត នៃសម្តេចព្រះប្រមុខរដ្ឋទ្រង់ថ្លែងទៅកាន់សភា ទាំងពីររួមគ្នា ក្នុងឱកាសបើកសម័យប្រជុំនៃសភា.” ១៩៦៤. រាជាធិបតេយ្យ BOX 314. បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា.]

“วิพากษ์บทในการหารือของสมเด็จพระนโรดม-สีหนุที่กำปอต เมื่อวันที่ 6 เมษายน ค.ศ. 1956.” 1956. การเมือง กล่องที่ 313. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. [“វិភាគបទនៃសន្និសីទរបស់សម្តេចព្រះនរោត្តម-សីហនុ នៅកំពត កាលពីថ្ងៃទី ៦ មេសា ១៩៥៦.” ១៩៥៦. ការងារនយោបាយ BOX 313. បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា.]

“เศรษฐกิจสังคมราษฎร์นิยม 1957.” 1957. การเมือง กล่องที่ 314. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. [“សេដ្ឋកិច សង្គមរាស្ត្រនិយម ១៩៥៧.” ១៩៥៧. ការងារនយោបាយ BOX 314. បណ្ណសារដ្ឋានជាតិកម្ពុជា.]

“Allocutions de LL. E.E. Pho Proeung, Haut Représentant de S.A.R. le Prince Norodom Sihanouk, Chef de I’Etat et Chen-Suh-Liang, Haut Représentant de S. Exc. M. Chou-En-Lai, Premier Ministre du Conseil des Affaires d’Etat.” 1962. การเมือง กล่องที่ 315. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. [“Allocutions de LL. E.E. Pho Proeung, Haut Représentant de S.A.R. le Prince Norodom Sihanouk, Chef de I’Etat et Chen-Suh-Liang, Haut Représentant de S. Exc. M. Chou-En-Lai, Premier

Ministre du Conseil des Affaires d'Etat." ๑๙๖๒. การเมือง กล่องที่ 331. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. ["Basic Information Concerning the present situation in Cambodia." ๑๙๕๘. การเมือง BOX 331. บัณฑสถานแห่งชาติกัมพูชา.]

"Le Prince Norodom Sihanouk du Cambodge Hote de la France." 1964. การเมือง กล่องที่ 330. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. ["Le Prince Norodom Sihanouk du Cambodge Hote de la France." ๑๙๖๔. การเมือง BOX 330. บัณฑสถานแห่งชาติกัมพูชา.]

"Principaux Discours et Alloutions de S.A.R. le Prince Norodom Sihanouk, President du Sangkum Reastr Niyum en 1959." 1969. การเมือง กล่องที่ 328. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. ["Principaux Discours et Alloutions de S.A.R. le Prince Norodom Sihanouk, President du Sangkum Reastr Niyum en 1959." ๑๙๕๙. การเมือง BOX 328. บัณฑสถานแห่งชาติกัมพูชา.]

"Principaux Discours, Messages, Déclarations et Alloutions de Son Altesse Royale le Prince Norodom Sihanouk, en 1962." 1962. การเมือง กล่องที่ 326. หอจดหมายเหตุแห่งชาติกัมพูชา. ["Principaux Discours, Messages, Déclarations et Alloutions de Son Altesse Royale le Prince Norodom Sihanouk, en 1962." ๑๙๖๒. การเมือง BOX 328. บัณฑสถานแห่งชาติกัมพูชา.]

<u>เอกสารชั้นรอง</u>

จุลชีพ ชินวรรโณ. "ภาคที่ 9 สหรัฐอเมริกากับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้: สหรัฐอเมริกากับประเทศในบริบทของความมั่นคงร่วมกันในเอเชียอาคเนย์." ใน **เส้นทางมหาอำนาจ: เอกสารด้านนโยบายต่างประเทศอเมริกาต่อเอเชีย**. กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2539.

ดิเรก ชัยนาม. **ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เล่มสอง**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2509.

ทวิช สุภาภรณ์. **ภัยด้านอินโดจีน**. พระนคร: แพร่พิทยา, 2509.

เพ็ญศรี ดุ๊ก. **การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย (ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสิ้นสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม)**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2554.

พวงทอง ภวัครพันธุ์. **การต่างประเทศไทยในยุคสงครามเย็น**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2561.

เสถียร วิชัยลักษณ์, ผู้รวบรวม. **รวมประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๑ ถึงฉบับสุดท้าย**. กรุงเทพฯ: นีติเวชช์, 2504.

อนุสรณ์งานฌาปนกิจศพคุณพ่อ สุรจิต จารุเศรณี ณ เมรุวัดโสมนัสวิหาร วันอาทิตย์ที่ 3 ตุลาคม 2514. พระนคร: โรงพิมพ์เอ็กซ์เพรส, 2514.

Chandler, David P. **The Tragedy of Cambodian History: Politics, War, and Revolution since 1945**. Chiang Mai: Silkworm Books, 1999.

Fineman, Daniel. **Special Relationship: The United States and Military Government in Thailand, 1947-1958**. Honolulu: University of Hawaii Press, 1997.

Osborne, Milton E. **Politics and Power in Cambodia: The Sihanouk Years**. Camberwell, Australia: Longman, 1973.

Sihanouk, Norodom. “Cambodia Neutral: The Dictate of Necessity.” **Foreign Affairs** 36, 4 (July 1958): 582-586.

จากการทูตปิงปอง สู่การสถาปนาทางการทูตไทย-จีน ปี 1975 : มุมมองจากเอกสารลับของสหรัฐอเมริกา NARA และ CIA (CREST)

พันเอก ดร.สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ
พันโท ผศ.สมโชติ วีรภัทรเวธ

ความย่อ

ตามความทั่วไปในเอกสารลับของสหรัฐอเมริกา NARA และ CIA (CREST) เผยให้เห็นว่า การสถาปนาทางการทูตไทย-จีนในปี 1975 เป็นการปรับตัวไปตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปของสงครามเย็น และเป็นการดำเนินการไปตามหลังสหรัฐอเมริกา โดยผ่านการทูตปิงปอง (Ping-Pong Diplomacy) ซึ่งเริ่มต้นขึ้นในปี พ.ศ. 2514 (ค.ศ. 1971) เมื่อทีมปิงปองของสหรัฐอเมริกาได้รับเชิญให้เดินทางเยือนจีน การเยือนครั้งนี้ถือเป็นสัญญาณแรกที่แสดงให้เห็นถึงความตั้งใจของทั้งสองประเทศที่จะเปิดการเจรจาและลดความขัดแย้งลง แต่ที่สำคัญคือ ช่วยทำให้บรรยากาศทางการเมืองในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผ่อนคลายลง ประเทศไทยซึ่งในขณะนั้นมีความกังวลเกี่ยวกับการขยายอิทธิพลของคอมมิวนิสต์ในภูมิภาค จึงมองเห็นโอกาสในการปรับปรุงความสัมพันธ์กับจีนและมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการปูทางไปสู่การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาชนจีนในปี พ.ศ. 2518 (ค.ศ. 1975) อย่างไรก็ตาม เอกสารลับของสหรัฐอเมริกากลับสะท้อนให้เห็นในอีกมิติหนึ่งว่า การหันไปญาติดีกับจีนนั้น มีนัยเชิงลึกแสดงถึงความต้องการของฝ่ายไทยที่มีมานานแล้วเช่นกัน อย่างน้อยไทยได้แสดงออกในเรื่องนี้มาตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1960s คือมีมานานก่อนที่สหรัฐอเมริกาจะเริ่มการทูตปิงปองเกือบ 10 ปีแล้ว

บทนำ

โดยทั่วไปเป็นที่เข้าใจกันว่า แม้การทูตปิงปองจะไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับไทยในระยะเริ่มต้น และเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยลดความตึงเครียดระหว่างสหรัฐอเมริกาและจีน แต่ได้ส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อภูมิทัศน์ทางการเมือง (Political Landscape) ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงไทยในขณะนั้นด้วย โดยเฉพาะการเป็นแนวทางในการเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศของไทย ที่รัฐบาลไทยในขณะนั้นตระหนักว่า จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปของสงครามเย็น จากเดิมที่มีนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างชัดเจนและใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกาอย่างมาก กลับต้องลดระดับลงและเริ่มหันไปปรับปรุงความสัมพันธ์กับจีนผ่านช่องทางการทูตปิงปอง โดยมีการติดต่อกับจีนมากขึ้น มีการส่งคณะผู้แทนทั้งภาครัฐและเอกชนไปเยือนจีนเพื่อศึกษาดูงานและสร้างความคุ้นเคยก่อนที่จะมีการสถาปนาความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการ

ภายหลังจากที่การทูตปิงปองได้ปูทางและสร้างบรรยากาศที่เอื้ออำนวย ในที่สุดประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาชนจีนก็ได้ประกาศสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2518 (ค.ศ. 1975) โดยในครั้งนั้น นายกรัฐมนตรี หม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เดินทางเยือนกรุงปักกิ่ง และลงนามในแถลงการณ์ร่วมว่าด้วยการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับนาย โจว เอินไหล นายกรัฐมนตรีจีน และถือเป็นหมุดหมายสำคัญในประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศ ไม่เพียงแต่เป็นการเปิดประตูสู่การค้า การลงทุน และการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม แต่ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสร้างเสถียรภาพและความมั่นคงในภูมิภาคอีกด้วย

ในโอกาสวาระครบรอบ 50 ปีแห่งการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีนนั้น จึงเป็นโอกาสอันดีในการย้อนรอยกลับไปทำความเข้าใจ เข้าถึง ต้นเรื่อง/ที่มาของการสถาปนานี้จากเอกสารต่างประเทศอย่างรอบด้าน คือทั้งจากชาติมหาอำนาจฝ่ายโลกเสรี ค่ายคอมมิวนิสต์ และกลุ่มไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด (NAM) รวมทั้งไทย-เพื่อนบ้านอาเซียน-อินโดจีน เพื่อการค้นหาข้อมูลเชิงลึกที่เกี่ยวข้องกับท่าที แนวคิด นโยบายและแนวโน้มของสถานการณ์ของสงครามเย็น ทั้งด้านปัจจัยภายในของประเทศไทย เช่น ปัญหาจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ความต้องการเป็นอิสระจากสหรัฐอเมริกา และการถ่วงดุลกับฝ่ายคอมมิวนิสต์-จีนในแนวทางของไทย-อาเซียน และปัจจัยภายนอกที่สำคัญ อาทิ การผ่อนคลายของสงครามเย็น การสิ้นสุดของสงครามเวียดนาม นโยบายของสหรัฐอเมริกาที่หันไปญาติดีกับจีน และปัญหาความขัดแย้งระหว่างเวียดนาม-กัมพูชา ได้ส่งผลอย่างไรต่อการปรับตัวของไทย-จีน จนนำไปสู่การทูตปิงปองและการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกัน และเหตุการณ์หลังจากนั้นในระยะต่อมาอย่างไร

ในบทความนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการนำร่องในการย้อนรอยกลับไปทำความเข้าใจ เข้าถึง ต้นเรื่อง/ที่มาของการสถาปนานี้จากเอกสารต่างประเทศอย่างรอบด้านดังกล่าว ตามโครงการพระราชดำริพลเอกหญิง ศ. เกียรติคุณ ดร.สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในการค้นคว้าเอกสารสำคัญจากหอจดหมายเหตุต่างประเทศ โดยในส่วนบทความนี้จะเน้นเฉพาะมุมมองจากเอกสารลับของสหรัฐอเมริกา ที่จัดเก็บไว้ใน “หอจดหมายเหตุต่างประเทศทูลกระหม่อมอาจารย์” ซึ่งได้ค้นคว้าและรวบรวมมาจาก NARA (US National Archives, USNA หรือ National Archives & Records Administration) และ CIA (CREST) (CIA Records Search Tool, CREST) ตามพระราชดำริของพระองค์ และเอกสารลับที่จะนำมาแนะนำนี้มิได้นำมาจากเอกสารในชุด “Foreign Relations of the United States” (FRUS) ที่มีการพิมพ์เผยแพร่แล้ว

เอกสารลับจาก NARA และ CIA (CREST) ชุดดังกล่าวนี้เกี่ยวข้องโดยตรงกับไทย-จีน-ฝ่ายคอมมิวนิสต์ ทั้งสหภาพโซเวียตและเวียดนาม และมีข้อมูลเนื้อหาเชิงลึกที่น่าสนใจหลายส่วน นอกจากจะช่วยแสดงให้เห็นว่าท่าที

แนวคิด นโยบายและแนวโน้มของสถานการณ์ในขณะนั้นอย่างดีแล้ว ที่สำคัญคือ ยังจะช่วยให้ตอบคำถามเชิงลึกได้ว่า เบื้องหลังการทูตปิงปองและการสถาปนาทางการทูตกับไทย-จีนในปี 1975 นั้น มีข้อเท็จจริงที่อยู่ใต้น้ำอีกมากด้วย เพราะแม้ภาพกว้างบนผิวน้ำจะเห็นได้ว่า ไทยดำเนินการในเชิงการทูตปิงปองตามหลังสหรัฐอเมริกาก็จริง แต่จริงๆ แล้ว ไทยมีความต้องการที่จะมีความสัมพันธ์กับจีนมาตั้งแต่ปลายสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม 2 (2498-2500/1955-1957) และมีรูปธรรมที่ชัดเจนยิ่งขึ้นในช่วงต้นทศวรรษ 1960s แล้ว ก่อนที่สหรัฐอเมริกาจะเริ่มต้นการทูตปิงปอง หลังจากสหรัฐอเมริกาเริ่มสูญเสียและการพ่ายแพ้ในสงครามเวียดนามในทศวรรษต่อมา

การอ่านเอกสารลับจาก NARA จึงมิใช่เพียงการได้คำตอบ แต่ยังมีคำถามที่จะช่วยเปิดมุมมองใหม่ๆ เนื่องจากในตัวเอกสารนั้นมีข้อมูลข้อเท็จจริงในหลากหลายมิติ ซึ่งอาจนำไปใช้แสวงความรู้ใหม่ในด้านการแสวงหาคำตอบจากคำถามเดิม ในขณะเดียวกันก็ตั้งคำถามใหม่ๆ จากสิ่งที่ค้นพบและแสวงหาคำตอบต่อๆ ไป เพราะข้อมูลในเอกสารลับนั้นมิได้มีเพียงหนึ่งความหมาย แต่มักเปิดกว้างให้กับผู้ค้นพบ ที่สำคัญคือ ย่อมขึ้นอยู่กับผู้อ่าน ที่อาจจะมีจุดเน้นต่างไปจากจุดประสงค์ของฝ่ายสหรัฐอเมริกา ที่เป็นผู้ผลิต เป็นเจ้าของเอกสารลับดังกล่าวก็ได้ และสิ่งนี้ถือเป็นเรื่องธรรมดา ที่การตีความหรือการวินิจฉัยข้อมูลจากเอกสารลับเหล่านั้นย่อมขึ้นอยู่กับผู้อ่านเป็นสำคัญ

โดยธรรมชาติแล้ว ข้อมูลในเอกสารลับหรือข้อมูลในเอกสารหลักฐานทางประวัติศาสตร์ชนิดต่างๆ นั้น ก็มิได้ต่างไปจากข้อมูลทั่วไป ข่าวสารต่างๆ ที่เรามักพบเห็นในชีวิตประจำวันทั้งในโลกจริงและโลกทาง online เพราะทุกข้อมูลต่างก็มีทั้งความจริงบนผิวน้ำและใต้น้ำ และมีทั้งข้อเท็จและข้อจริงที่มักปะปนกันและทับซ้อนซ่อนเงื่อนไว้เสมอ การอ่านและการนำไปใช้อย่างถูกวิธีและได้ความจริงในเชิงลึกนั้น จึงจำเป็นต้องมีการกลั่นกรองหลายชั้นหลากระดับตามหลักเหตุหลักผล หรือการตรวจสอบตามวิธีการทางประวัติศาสตร์ ซึ่งโดยธรรมชาติทุกคนย่อมมีสิ่งเหล่านี้ (เหตุผล วิธีการทางประวัติศาสตร์) ในตัวตนอยู่แล้ว แต่ก็จำเป็นต้องหมั่นฝึกฝนอยู่ตลอดเวลา ทั้งตัวอย่างข่าวสาร ข้อมูล จากโลกจริงและโลก online

เพื่อการนี้ จึงมีตัวอย่างข่าวสาร ข้อมูล เริ่มจากโลก online ก่อนที่จะเข้าสู่เนื้อหาข้อมูลในเอกสารลับของสหรัฐอเมริกา โดยเริ่มจากคำถาม คำตอบและข้อคิดจาก Google Gemini เรื่อง “เอกสารลับของสหรัฐอเมริกาในเรื่องการสถาปนาทางการทูตไทย-จีน” และเรื่อง “เอกสารลับของ CIA ในเรื่องการสถาปนาทางการทูตไทย-จีน” จากนั้นจึงเข้าสู่โลกจริงของการค้นคว้าและตัวอย่างเอกสารลับจาก NARA และ CIA (CREST) ที่จัดเก็บไว้ใน “หอจดหมายเหตุต่างประเทศทูลกระหม่อมอาจารย์” ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการฝึกฝนหลักเหตุผล วิธีการทางประวัติศาสตร์จากการเปรียบเทียบตัวอย่างข่าวสาร ข้อมูล จากโลกจริงและโลก online และส่วนสำคัญคือ เพื่อความเข้าใจมุมมองจากเอกสารลับของสหรัฐอเมริกา (NARA) และ CIA (CREST) ที่มีต่อประวัติศาสตร์ไทยจากการทูตปิงปองสู่การสถาปนาทางการทูตไทย-จีน ปี 1975 ในเบื้องต้นและการศึกษาวิจัยเชิงลึกต่อไป

เอกสารลับสหรัฐอเมริกา NARA และ CIA (CREST) คำถาม คำตอบและข้อคิดจาก Google Gemini

เมื่อถาม Google Gimini เรื่อง เอกสารลับของสหรัฐอเมริกาในเรื่องการสถาปนาทางการทูตไทย-จีน จะได้คำตอบซึ่งมีเนื้อหาใจความหลักไม่ต่างไปจากคำตอบที่ได้จาก ChatGPT DeepSeek และ AI อื่นๆ ดังนี้

เอกสารลับของสหรัฐอเมริกาที่เกี่ยวข้องกับการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตไทย-จีนในปี พ.ศ. 2518 (ค.ศ. 1975) มักจะอยู่ในชุดเอกสาร “Foreign Relations of the United States” (FRUS) ซึ่งเป็นชุดเอกสารประวัติศาสตร์ทางการทูตของสหรัฐอเมริกาที่ถูกปลดชั้นความลับแล้ว จัดทำโดย Office of the Historian, U.S. Department of State

ลักษณะและเนื้อหาของเอกสารลับเหล่านี้: เอกสาร FRUS จะรวบรวมบันทึกการประชุม โทรเลขทางการทูต บันทึกการสนทนา รายงานการวิเคราะห์ข่าวกรอง และเอกสารอื่นๆ ที่สะท้อนถึงการตัดสินใจและนโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาในช่วงเวลาดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของความสัมพันธ์กับจีนและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงสงครามเย็น

สำหรับช่วงปี 1970s ที่มีการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตไทย-จีน เอกสารเหล่านี้จะให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับนโยบายสหรัฐฯ ต่อการเปิดสัมพันธ์กับจีน และเอกสารจะแสดงให้เห็นถึงกระบวนการที่สหรัฐฯ ภายใต้การนำของประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสัน (Richard Nixon) และที่ปรึกษาด้านความมั่นคง เฮนรี คิสซิงเจอร์ (Henry Kissinger) ได้เริ่มปรับเปลี่ยนท่าทีต่อจีน ตั้งแต่การใช้ “การทูตปิงปอง” ไปจนถึงการเยือนจีนของนิกสันในปี 1972 ซึ่งเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญ

ผลกระทบต่อนโยบายของประเทศพันธมิตร: เอกสารจะเปิดเผยการวิเคราะห์ของสหรัฐฯ เกี่ยวกับผลกระทบจากการเปิดสัมพันธ์กับจีนต่อประเทศพันธมิตรในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ไทย ซึ่งในช่วงนั้นเป็นพันธมิตรที่ใกล้ชิดกับสหรัฐฯ ในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ สหรัฐฯ ตระหนักดีว่าการเปลี่ยนแปลงนโยบายของตนจะส่งผลให้ประเทศเหล่านี้ต้องปรับตัวตาม

การปรับตัวของไทย: เอกสารอาจมีข้อมูลเกี่ยวกับมุมมองของสหรัฐฯ ต่อการที่ประเทศไทยเริ่มส่งสัญญาณเพื่อเปิดสัมพันธ์กับจีนมากขึ้น หลังจากการถอนทหารของสหรัฐฯ ออกจากเวียดนามและการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางการเมืองในอินโดจีน สหรัฐฯ คงจะจับตาดูการเคลื่อนไหวของไทยอย่างใกล้ชิด

ความกังวลเกี่ยวกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.): หนึ่งในประเด็นสำคัญที่เอกสารอาจกล่าวถึงคือ ความกังวลของสหรัฐฯ และไทยเกี่ยวกับบทบาทของจีนในการสนับสนุน พคท. ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตในระยะแรก เอกสารอาจแสดงให้เห็นถึงการหารือ หรือการประเมินสถานการณ์เกี่ยวกับประเด็นนี้

การถอนฐานทัพสหรัฐฯ จากประเทศไทย: การสถาปนาความสัมพันธ์กับจีนของไทยเกิดขึ้นในบริบทที่ประเทศไทยเริ่มเรียกร้องให้สหรัฐฯ ถอนฐานทัพทหารออกจากประเทศ ซึ่งเอกสารลับของสหรัฐฯ อาจสะท้อนถึงการเจรจาและความตึงเครียดระหว่างสองประเทศในประเด็นนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากรัฐบาล หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช เข้ารับตำแหน่ง

มุมมองของจีนต่อไทย: แม้เอกสารหลักจะเป็นของสหรัฐฯ แต่ก็อาจมีข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ข่าวกรองหรือการหารือกับบุคคลที่สาม ที่สะท้อนถึงมุมมองของจีนต่อความสัมพันธ์กับไทยในช่วงเวลานั้น

แหล่งข้อมูลที่เข้าถึงได้: เอกสาร “Foreign Relations of the United States” (FRUS) สามารถเข้าถึงได้ทางออนไลน์ผ่านเว็บไซต์ของ Office of the Historian, U.S. Department of State โดยเฉพาะอย่างยิ่งเล่มที่เกี่ยวข้องกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และจีนในช่วงปี 1969-1976 จะเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญ

Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XVIII, China, 1973–1976: เล่มนี้จะครอบคลุมเอกสารเกี่ยวกับความสัมพันธ์สหรัฐฯ-จีนโดยตรง ซึ่งส่งผลกระทบอย่างมากต่อประเทศในภูมิภาค

Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume E–12, Documents on East and Southeast Asia, 1973–1976: เล่มนี้จะรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งอาจมีข้อมูลเฉพาะเจาะจงเกี่ยวกับไทยมากขึ้น

การศึกษาเอกสารลับเหล่านี้ช่วยให้นักวิจัยและสาธารณชนเข้าใจถึงเบื้องหลังและปัจจัยที่ซับซ้อนซึ่งนำไปสู่การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตไทย-จีนในปี 1975 ได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของสหรัฐอเมริกาในการสร้างบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศของไทย

ต่อจากนั้น เมื่อถาม Gimini ต่อไปในเรื่องเอกสารลับของ CIA ในเรื่องการสถาปนาทางการทูตไทย-จีน จะได้คำตอบและข้อคิด ข้อตระหนักที่ดี ซึ่งมีใจความเนื้อหาหลักไม่ต่างไปจากคำตอบที่ได้จาก ChatGPT DeepSeek และ AI อื่นๆ เช่นกัน ดังนี้

หน่วยข่าวกรองกลางของสหรัฐอเมริกา (CIA) มีบทบาทสำคัญในการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์สถานการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมทั่วโลก รวมถึงประเทศไทยและจีนในช่วงทศวรรษ 1970s ซึ่งเป็นช่วงเวลาของการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยกับจีน

เอกสารลับของ CIA ที่ถูกปลดชั้นความลับแล้ว (declassified documents) สามารถให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับมุมมองและการประเมินของหน่วยข่าวกรองสหรัฐฯ ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตไทย-จีนได้ โดยทั่วไป เอกสารเหล่านี้จะอยู่ในรูปแบบของ:

Intelligence Memoranda (IM): บันทึกข่าวกรองที่วิเคราะห์สถานการณ์เฉพาะเจาะจง National Intelligence Estimates (NIE): การประเมินข่าวกรองระดับชาติที่ให้ภาพรวมและแนวโน้มในระยะยาว Special National Intelligence Estimates (SNIE): การประเมินข่าวกรองระดับชาติในประเด็นเร่งด่วนหรือมีความสำคัญเป็นพิเศษ Daily Briefs/Summaries: สรุปข่าวกรองประจำวันสำหรับผู้บริหารระดับสูง Analysis Reports: รายงานการวิเคราะห์เชิงลึกในหัวข้อต่างๆ

สิ่งที่คาดว่าจะพบในเอกสาร CIA เกี่ยวกับการสถาปนาความสัมพันธ์ไทย-จีน:

การประเมินท่าทีของจีน: CIA จะวิเคราะห์อย่างละเอียดถึงเจตนาและนโยบายของจีนต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากการใช้ “การทูตปิงปอง” และการที่สหรัฐฯ เริ่มเปิดสัมพันธ์กับจีน เอกสารอาจกล่าวถึงการที่จีนพยายามปรับภาพลักษณ์จากการสนับสนุนการปฏิวัติไปสู่การทูตที่เน้นความสัมพันธ์ระดับรัฐต่อรัฐมากขึ้น แม้จะยังคงมีการสนับสนุนกลุ่มคอมมิวนิสต์ในต่างประเทศอยู่ก็ตาม

การประเมินสถานการณ์ภายในประเทศไทย: CIA จะติดตามและวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในประเทศไทยอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และการขึ้นสู่อำนาจของรัฐบาลพลเรือน ซึ่งนำไปสู่การปรับนโยบายต่างประเทศให้เป็นอิสระและมีความยืดหยุ่นมากขึ้น การวิเคราะห์อาจรวมถึงแรงกดดันจากประชาชน กลุ่มนักศึกษา และนักการเมืองที่ต้องการให้ไทยลดการพึ่งพาสหรัฐฯ และเปิดความสัมพันธ์กับประเทศคอมมิวนิสต์

ผลกระทบของการถอนทหารสหรัฐฯ จากเวียดนามและอินโดจีน: การพ่ายแพ้ของสหรัฐฯ ในเวียดนามในปี 1975 และการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในกัมพูชาและลาว ย่อมเป็นประเด็นสำคัญในรายงานของ CIA เอกสารเหล่านี้จะสะท้อนถึงการประเมินผลกระทบต่อความมั่นคงของไทยและภูมิภาค ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ไทยต้องพิจารณาปรับปรุงความสัมพันธ์กับจีน

ความกังวลเกี่ยวกับการแทรกแซงของจีนต่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.): นี่เป็นประเด็นอ่อนไหวและเป็นอุปสรรคสำคัญในการสถาปนาความสัมพันธ์ CIA จะมีรายงานเกี่ยวกับระดับการสนับสนุนที่จีนมอบให้กับ พคท. รวมถึงการประเมินว่าการเปิดความสัมพันธ์ระดับรัฐจะส่งผลต่อการสนับสนุนดังกล่าวอย่างไร (เช่น จีนจะลดการสนับสนุนลงเพื่อแลกกับการรับรองทางการทูตหรือไม่)

การวิเคราะห์บุคลิกภาพของผู้นำ: เอกสารอาจมีข้อมูลการวิเคราะห์บุคลิกภาพ แรงจูงใจ และบทบาทของบุคคลสำคัญในการตัดสินใจสถาปนาความสัมพันธ์ เช่น นายกรัฐมนตรี หม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมช และนายกรัฐมนตรี โจว เอินไหล

การเคลื่อนไหวทางการทูตเบื้องหลัง: แม้จะไม่มีการเปิดเผยทั้งหมด แต่เอกสารบางส่วนอาจให้เบาะแสเกี่ยวกับการติดต่อลับหรือการหยั่งเชิงระหว่างเจ้าหน้าที่ไทยและจีนก่อนการประกาศอย่างเป็นทางการ รวมถึงบทบาทของประเทศที่สามที่อาจช่วยอำนวยความสะดวก

การเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ในอาเซียน: CIA อาจมีการวิเคราะห์เปรียบเทียบว่าการที่ไทยเปิดสัมพันธ์กับจีนจะส่งผลต่อท่าทีของประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นๆ อย่างไร เช่น มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และสิงคโปร์ ซึ่งต่างก็เผชิญกับความท้าทายจากลัทธิคอมมิวนิสต์เช่นกัน

วิธีการเข้าถึงเอกสาร CIA ที่ถูกปลดชั้นความลับแล้ว:

เอกสารของ CIA ที่ถูกปลดชั้นความลับแล้วจำนวนมากถูกเผยแพร่สู่สาธารณะผ่านช่องทางต่างๆ:

CIA's Freedom of Information Act (FOIA) Electronic Reading Room: เป็นแหล่งหลักในการค้นหาเอกสารที่ถูกปลดชั้นความลับแล้ว สามารถค้นหาด้วยคำสำคัญ เช่น “Thailand,” “China,” “diplomatic relations,” “1975,” “Kukrit Pramoj,” “Sino-Thai” เป็นต้น National Archives and Records Administration (NARA): เอกสารบางส่วนของ CIA อาจถูกเก็บไว้ที่ NARA โดยเฉพาะอย่างยิ่งเอกสารที่เกี่ยวข้องกับนโยบายต่างประเทศของสหรัฐฯ George Washington University's National Security Archive: เป็นองค์กรไม่แสวงหากำไรที่รวบรวมและเผยแพร่เอกสารลับที่ถูกปลดชั้นความลับแล้ว ซึ่งบางครั้งจะจัดทำเป็นชุดเอกสารตามหัวข้อ ทำให้ง่ายต่อการค้นคว้า

การค้นหาเอกสารเหล่านี้จำเป็นต้องใช้ความอดทนและทักษะในการค้นคว้า เนื่องจากมีเอกสารจำนวนมาก และบางครั้งข้อมูลที่ต้องการอาจกระจัดกระจายอยู่ในเอกสารหลายฉบับ

ข้อความตอนท้ายของคำตอบจาก Gimini นี้ ผู้ที่เคยมีประสบการณ์ในการค้นคว้าเอกสารจากหอจดหมายเหตุฯ ย่อมเข้าใจและรู้ซึ้งเป็นอย่างดีแล้ว ยังเป็นข้อคิด ข้อตระหนักที่ดีสำหรับผู้สนใจมือใหม่ได้อย่างดีเช่นกันด้วย สิ่งที่ Gimini ตอบจึงมีหลายประเด็นและเป็นประโยชน์ในการสืบค้น เพราะนอกจากการสรุปภาพรวมของเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับไทยตามกระแสหลักแล้ว เช่น “เอกสารจะเปิดเผยการวิเคราะห์ของสหรัฐฯ เกี่ยวกับผลกระทบจากการเปิดสัมพันธ์กับจีนต่อประเทศพันธมิตรในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ไทย ซึ่งในช่วงนั้นเป็นพันธมิตรที่ใกล้ชิดกับสหรัฐฯ ในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ สหรัฐฯ ตระหนักดีว่าการเปลี่ยนแปลงนโยบายของตนจะส่งผลให้ประเทศเหล่านี้ต้องปรับตัวตาม” และ “เอกสารอาจมีข้อมูลเกี่ยวกับมุมมองของสหรัฐฯ ต่อการที่ประเทศไทยเริ่มส่งสัญญาณเพื่อเปิดสัมพันธ์กับจีนมากขึ้น หลังจากการถอนทหารของสหรัฐฯ ออกจากเวียดนามและการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางการเมืองในอินโดจีน สหรัฐฯ คงจะจับตาดูการเคลื่อนไหวของไทยอย่างใกล้ชิด ” Gimini ยังมีแหล่งข้อมูลเพิ่มเติมที่น่าสนใจ เช่น George Washington University's National Security Archive อีกด้วย

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าคำตอบและข้อคิดจาก Gimini มีประโยชน์แก่การสืบค้นได้อย่างดี แต่ก็มีข้อจำกัดในรายละเอียด โดยเฉพาะการเข้าถึงตัวเอกสารลับต่างๆ นั้น และถือเป็นส่วนที่หายไปหรือ Gimini ทำไม่ได้ หากเราต้องการอ่านตัวเนื้อหาในรายละเอียดของเอกสารลับฉบับนั้นๆ เพราะเท่าที่ได้ถามและสืบค้นจาก AI เหล่านี้ ยังไม่พบว่ามีคำตอบจาก AI ใด ที่สามารถจะแสดงตัวเอกสารลับหรือรายละเอียดของเนื้อหาข้อมูลฉบับนั้นๆ ได้เลย

พินิจในแง่นี้ ย่อมแสดงให้เห็นได้ชัดว่า AI เช่น Gimini หรือ AI อื่นๆ ที่มีพื้นฐานในแนวเดียวกัน อาจเป็นตัวช่วย/เครื่องมือช่วยในด้านข้อมูลต่างๆ ได้จริง แต่ก็มีข้อจำกัดสำคัญ โดยเฉพาะการเข้าถึงข้อมูลเชิงลึกหรือข้อมูลเฉพาะด้าน ดังตัวอย่างที่นำมาแสดงคือ การเข้าถึงเอกสารทางประวัติศาสตร์ฉบับต่างๆ ทั้งจาก FRUS และ CIA ที่ผู้สนใจจำเป็นต้องไปค้นคว้าจากแหล่งต้นฉบับหรือหอจดหมายเหตุต่างๆ เนื่องจากหอจดหมายเหตุต่างๆ มักมิได้นำเอกสารทางประวัติศาสตร์ออกเผยแพร่ เท่าที่ทราบยกเว้นมีเพียงทางสหรัฐอเมริกา เช่น ชุด FRUS และ CIA (CREST) แต่ที่สำคัญอีกด้านหนึ่งของข้อจำกัดนี้ ก็คือ AI เช่น Gimini ยังขาดความคิดเชิงวิพากษ์ ไม่มีการคิด “ทวนกระแส” หรือการคิดนอกกรอบ การคิดโต้แย้ง จากข้อมูลกระแสหลักในเอกสารลับต่างๆ นั้น

ข้อจำกัดที่สำคัญหรือส่วนคำตอบที่หายไปจาก Gimini นี้ ส่วนหนึ่งก็คือ การเข้าถึงตัวเอกสารจากทั้ง FRUS และ CIA นั้น มีจำนวนหนึ่งอยู่ใน “คลังข้อมูล” ดิจิทัล (Digital Collections) ของ “หอจดหมายเหตุต่างประเทศทูลกระหม่อมอาจารย์” คือเอกสารลับจาก NARA โดยเฉพาะชุด RG 59 และ RG 84 ซึ่งเอกสารทั้งสองชุดนี้บางส่วนอยู่ในชุด FRUS และเอกสารลับชุดของ CIA (CREST) ซึ่งปัจจุบันทาง NARA ได้เปิดเอกสารชุดนี้ให้บริการทาง online แล้ว และจะได้นำเอกสารสำคัญบางส่วนที่เกี่ยวข้องกับกรณีไทย-จีน มาแนะนำในบทความนี้ พร้อมด้วยวิธีคิดอ่านเชิงวิพากษ์ที่ AI ไม่มี คือการคิดนอกกรอบ คิดโต้แย้ง จากข้อมูลในเอกสารลับต่างๆ นั้น

พึงตระหนักไว้เสมอว่า ข้อมูลในเอกสารลับของสหรัฐอเมริกาและประเทศอื่นๆ รวมทั้งของไทยเราก็เช่นกัน คือมีทั้งข้อเท็จ ข้อจริง จึงมิใช่พระเอกขี่ม้าขาว ที่จะนำมาช่วยไขปริศนาให้กับประเด็นทางประวัติศาสตร์ได้เสมอไป และที่สำคัญคือ มิใช่ข้อมูลข้อเท็จจริงที่จะนำมาใช้ได้เลย ในความเป็นจริงแล้ว ข้อมูลในเอกสารลับหรือหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทั้งหลาย ก็ไม่ต่างไปจากสิ่งที่ได้คำตอบจาก Gimini หรือ AI อื่นๆ คือต้องตระหนักไว้ในใจเสมอว่า อย่าเพิ่งเชื่อ ต้องมีการตรวจสอบตามหลักวิธีการทางประวัติศาสตร์ จึงจะนำไปใช้ได้ และจะใช้ได้ดีก็ต่อเมื่อผู้ใช้มีความรอบรู้ มีแนวคิดนอกกรอบ โต้แย้ง จึงจะใช้ข้อมูลจาก Gimini ได้ดีมีประสิทธิภาพ มิใช่ใช้ตาม AI หรือถูก AI ใช้เรา ในการอ่านเอกสารลับของ NARA ก็เช่นกัน ต้องรู้จักใช้ ใช้อย่างรอบด้านและคิด “ทวนกระแส” คือ นอกจากตรวจสอบแล้ว ควรมีคำถาม มองจากหลายๆ มุม มิเช่นนั้นก็จะถูกเอกสารลับครอบงำทางความคิดอ่านได้เช่นกัน

ด้วยเหตุนี้ การค้นอ่านเอกสารลับของสหรัฐอเมริกา จึงอาจมีคำตอบ แนวคิดวิเคราะห์หรือการนำมาอธิบายทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องได้หลายแนวทาง และสิ่งที่จะนำเสนอในบทความนี้ก็เป็นเพียงแนวทางหนึ่ง

เท่านั้น เพื่อช่วยให้การค้นหาคำตอบของท่าที แนวคิด นโยบายและแนวโน้มของสถานการณ์ของสงครามเย็น ทั้งด้านปัจจัยภายในของประเทศไทยและปัจจัยภายนอกที่สำคัญ ได้ส่งผลอย่างไรต่อการปรับตัวของไทย-จีน จนนำไปสู่การทูตปิงปองและการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกันให้มีความกระจ่างชัดเจนขึ้น แต่ก็มิใช่คำตอบสุดท้ายของเรื่องนี้ เพราะเป็นเพียงมุมมองหนึ่งจาก NARA และ CIA (CREST) และจากผู้เขียนเท่านั้น

เอกสารลับสหรัฐอเมริกา การค้นคว้าและตัวอย่างเอกสารลับจาก NARA และ CIA (CREST)

เอกสารลับที่นำมาพินิจในที่นี้ เป็นฉบับสำเนา/ภาพถ่ายที่ได้มาจากต้นฉบับของ NARA และ CIA (CREST) ซึ่งผู้เขียนทั้งสอง คือ พันเอก ดร.สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ และพันโท ผศ.สมโชติ วีรภัทรเวธ ได้ไปค้นคว้า รวบรวมจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ สหรัฐอเมริกา (NARA) ตามพระราชดำริของพลเอกหญิง ศ.เกียรติคุณ ดร.สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และได้นำมาจัดเก็บไว้ใน “คลังข้อมูล” ดิจิทัลของหอจดหมายเหตุต่างประเทศทูลกระหม่อมอาจารย์ ซึ่งปัจจุบันมีเอกสารกว่า 4 แสนแผ่น จาก 10 กว่าประเทศ (ผู้สนใจสามารถค้นอ่านเอกสารบางส่วนนี้ได้จาก https://archives.nrct.go.th/archives-histdept/)

เอกสารในส่วนของ NARA ชุด RG 59 และ RG 84 มีข้อมูลคล้ายกันที่มาจากกระทรวงการต่างประเทศของสหรัฐอเมริกา แต่ก็มีทั้งส่วนที่เหมือนและแตกต่างกันพอควร เอกสารของชุด RG 59 เป็นชุดข้อมูลรายงานของกระทรวงการต่างประเทศ (General Records of Department of State) และมีข้อมูลเด่นๆ ที่เกี่ยวกับไทยและเพื่อนบ้านในอาเซียน โดยเฉพาะประเด็นต่างๆ ที่อยู่ในช่วงหลังสงครามโลกฯ หรือช่วงสมัยสงครามเย็น เช่น สงครามเกาหลี อาเซียน สงครามเวียดนาม ความสัมพันธ์ไทย-จีนและประเทศอื่นๆ และอาจเลยไปถึงยุคหลังสงครามเย็น และสงครามการค้า/กำแพงภาษีในยุคของ Trump 1.0 และ Trump 2.0

ในชุด RG 59 นี้ ข้อมูลของไทยนอกจากในเอกสารชุดของไทยโดยเฉพาะแล้ว ยังมีข้อมูลสำคัญของไทยกระจายไปตามเอกสารชุดเพื่อนบ้านในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งเอกสารในชุดของยุโรป สหภาพโซเวียต และชุดเอเชียตะวันออกอีกด้วย ตัวอย่างเช่น RG 59 Entry 5416 Box 9 Department of State, August 18, 1972 “Ping Pong Diplomacy—Thai Move Toward Contact with PRC”

การค้นอ่านข้อมูลของไทย ASEAN และเพื่อนบ้านอื่นๆ จึงมีอยู่แทบทุกกล่องใน RG 59 และ RG 84 เพราะนอกจาก RG 59 ยังมีอีกส่วนหนึ่งคือ เอกสารของชุด RG 84 (Records of the Foreign Service Posts of the Department of State) เป็นชุดเอกสารจากการรายงานของสถานเอกอัครราชทูตและสถานกงสุลใหญ่ของสหรัฐอเมริกาประจำประเทศต่างๆ ทั่วโลก

ข้อมูลในชุด RG 84 นี้ จึงมีบางส่วนที่ซ้ำกับหมวดของ RG 59 โดยเฉพาะนโยบายหลักๆ ทางการเมือง การทหาร เช่น องค์การสนธิสัญญาป้องกันภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ซีโต้) (Southeast Asia Treaty

Organization–SEATO) และสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือ “อาเซียน” (Association of Southeast Asian Nations, ASEAN) และอาเซียนกับประเทศอื่นๆ อย่างไรก็ตาม ยังมีเอกสารอีกจำนวนมากเช่นกันในชุด RG 84 ที่ต่างไปจากชุด RG 59 ทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับสหภาพโซเวียต จีนแดง ยุโรปตะวันออก เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และแฟ้มเกี่ยวกับประเทศไทย ที่จริงแล้ว RG 84 ชุดเกี่ยวกับไทยโดยเฉพาะนี้มีเอกสารจัดเก็บเป็นหมวดหมู่ใหญ่ (Entry) มากกว่า 135 Entry ซึ่งแสดงว่ามีเอกสารจำนวนมหาศาล

สำหรับเอกสารลับ ชุด CIA Records Search Tool (CREST) ซึ่งแต่เดิมเปิดเผยให้อ่านได้ทาง online เฉพาะที่ College Park Maryland (MD) เท่านั้น แต่ปัจจุบันตั้งแต่ 2560 เป็นต้นมา ทางสหรัฐอเมริกาได้เปิดเผยแหล่งข้อมูลลับของ CIA (CREST) นี้ทาง online และในปี 2568 เท่าที่ทราบมีเอกสารที่ปลดความลับแล้วจำนวนไม่น้อยกว่า 13 ล้านรายการ ให้ชาวอเมริกันและคนทั่วโลกที่สนใจสามารถเข้าถึงและอ่านได้ทาง online หรือในระบบอิเล็กทรอนิกส์ (https://www.cia.gov/readingroom/collection/crest-25-year-program-archive)

เอกสารลับของสหรัฐอเมริกา ทั้งในส่วนของ NARA (RG 59, RG 84) และ CIA (CREST) ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องไทย-จีน ที่มีอยู่ใน“คลังข้อมูล” ดิจิทัล ของหอจดหมายเหตุต่างประเทศทูลกระหม่อมอาจารย์ มีมากกว่า 2-3 หมื่นแผ่น แต่ได้นำมาแนะนำเฉพาะในที่นี้เพียง 9 รายการ/หัวเรื่อง จำนวน 200 กว่าแผ่น และบางส่วนจากภาพถ่ายของต้นฉบับได้นำมาแสดงเป็นตัวอย่างไว้ในภาคผนวกของบทความนี้ คือ

1. RG 59 Department of State, August 18, 1972 “Ping Pong Diplomacy—Thai Move Toward Contact with PRC” (SECRET)
2. RG 84 Thailand, U.S. Embassy, Bangkok; Top Secret General Records, 1960-1978
3. CIA, Thailand Government and Politics, April 1974 (SECRET)
4. CIA, Thai Foreign Policy in the Post-Vietnam Period, 25 April 1975 (Secret)
5. CIA, The Thai Cabinet, June 1975 (Secret)
6. CIA, Trends in Communist Media, 2 July 1975
7. CIA, Trends in Communist Media, 9 July 1975
8. CIA, How Hanoi, Peking and Moscow View the New Situation in Southeast Asia, 15 July 1975 (Top Secret)
9. CIA, Thai Politics in Transition, November 1975 (Secret)

ในจำนวนเอกสารลับ 9 ฉบับนี้ต่างล้วนมีข้อมูลที่น่าสนใจเกี่ยวกับไทย-จีน โดยเฉพาะในช่วงการเปลี่ยนผ่านในช่วงทศวรรษ 1970s แต่เนื่องจากข้อมูลมีจำนวนมากและมีรายละเอียดมากเช่นกัน จึงได้เน้นเพียงบางส่วนที่

สำคัญเป็นตัวเดินเรื่อง เพื่อแสดงให้เห็นว่า สหรัฐอเมริกามีมุมมองเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ของไทย-จีน อย่างไร โดยเฉพาะในช่วงทศวรรษดังกล่าว จากการทูตปิงปอง สู่การสถาปนาทางการทูตไทย-จีน ปี 1975 และหลังจากนั้น โดยเริ่มจากเอกสาร 1. “Ping Pong Diplomacy—Thai Move Toward Contact with PRC”

การทูตปิงปองและสิ่งที่อยู่เบื้องหลังของฝ่ายไทยและจีน

ตามที่กล่าวมาแล้ว การทูตปิงปองนำโดยสหรัฐอเมริกา-จีน ก่อน และต่อมาการทูตปิงปองก็กลายเป็น key words ในเอกสารลับของสหรัฐอเมริกาที่เกี่ยวข้องกับไทย-จีน อีกด้วย จากการค้นอ่านเอกสารลับของสหรัฐอเมริกามีร่องรอยพบว่า สหรัฐอเมริกาจับตาดูการเคลื่อนไหวของไทยที่ได้หันไปปรับปรุงความสัมพันธ์กับจีนตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1970s ดังเช่นมีรายงานในเอกสาร RG 59 Department of State, August 18, 1972 “Ping Pong Diplomacy—Thai Move Toward Contact with PRC” มีจำนวน 4 แผ่นและมีเนื้อหาน่าสนใจ ตามตัวอย่างดังนี้

> “There has been much speculation during the past year about possible RTG moves toward the PRC. When Thanat Khoman was Foreign Minister, he spoke openly about the desirability of Thailand trying to enter into a dialogue with Peking and himself initiated a few steps behind the scenes to sound the Chinese out. After he left office, as a casualty of last November’s “coup”, Thai policy on the China question seemed to drift and citizen Thanat expressed strong criticism of the NEC’s a failure to pursue “his” policy move vigorously.
>
> Even with Thanat gone, the RTG did not discourage the idea that it would be receptive to contacts with the PRC. But it wanted to be cautions and thus ruled out the idea of starting with formal diplomatic meetings or trade relations. Like the US, the RTG came to prefer initial contacts in the form of a game with a net separating the two sides.
>
> The choice was between ping pong and badminton and the PRC apparently took the initiative in presenting the Thai with this choice.”

ใจความต่อมาอีกตอนหนึ่ง เป็นการวิเคราะห์สิ่งที่อยู่เบื้องหลังของฝ่ายไทยและจีนในการทูต ping pong มีความบางส่วนดังนี้

> “Both the Chinese and the Thai obviously have more on their minds than ping pong. On the PRC’s side, the invitation probably reflects basically a desire to take

advantage of current Thai unease over the future US posture in Southeast Asia. It is also consistent with the general trend in PRC foreign policy of seeking to improve state-to-state relations and assuage fears of Chinese subversion. But what the Chinese may want to ask of the Thai specifically is a question on which we know little.

On the Thai side, we know somewhat more, although the RTG has been less than forthcoming in telling us about its plans. An indicator of the RTG's intentions is the naming of Prasit Kanchanawat, a confidant of NEC Deputy Chairman Praphat (Thailand's "strong man") and Deputy Director of Economics and Finance in the NEC, to accompany the Thai ping pong team as non-playing adviser. His assignment makes it clear that the arrangement has the complete endorsement of Praphat and implies that at least economic and trade matters are in Thai minds.

But Prasit is not a narrow economic specialist. In fact, the Thai press has recently enjoyed calling him Thailand's "Kissinger" a Thai news story of August 16, by a reporter considered to be usually "in the know" in Thai foreign policy matters, said that the Thai will want to talk about such matters as PRC support for Communist insurgents in Thailand, peaceful co-existence, Thai exiles in Chian (i.e., Communist leaders), Overseas Chinese in Thailand, Taiwan, Chinese representation at ECAFE Headquarters in Bangkok, and people-to-people contacts."

ส่วนท้ายเป็นการประเมินและสรุป

"The forthcoming ping pong mission could well constitute a major breakthrough in Thai/PRC relations. It is clear that both sides wanted to promote contacts and both want to see what kind of bargain can be struck. The Thai would like to probe Chinese intentions toward Thailand. They would like to get rid of PRC support for Communist insurgents, which are Thailand's main security threat, and they would like to work their way into the PRC's good books, both to keep in step with US/PRC relations and to prepare for the day when the US may not be around to back Thailand militarily in the style to which they have been accustomed."

จากส่วนสรุปเอกสารลับนี้ จะเห็นได้ว่าสหรัฐอเมริกามองและให้ความสำคัญกับการทูตปิงปองระหว่างไทย-จีน เป็นจุดเริ่มต้นของการสถาปนาทางการทูตในเวลาต่อมา เนื่องจากเป็นความต้องการของทั้งฝ่ายไทยและฝ่ายจีน และจะบรรลุเป้าหมายในท้ายที่สุดเมื่อถึงเวลาที่สหรัฐอเมริกาถอนตัวออกจากไทย ซึ่งการมองและการให้ความสำคัญดังกล่าวนี้ มีความสอดคล้องกับข้อมูลในเอกสารลับอื่นๆ ในเวลาต่อมา ทั้งใน RG 59 และ RG 84 (1960-78) และ CIA (1970-79) แต่จะเน้นเอกสารเด่นๆ จาก CIA จำนวน 4 ชุด/รายงานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ คือ 1) Thai Foreign Policy in the Post-Vietnam Period, 25 April 1975 (Secret) 2) The Thai Cabinet, June 1975 (Secret) 3) How Hanoi, Peking and Moscow View the New Situation in Southeast Asia, 15 July 1975 (Top Secret) และ 4) Thai Politics in Transition, November 1975 (Secret)

โดยภาพรวมของข้อมูลในเอกสารลับ 4 ฉบับนี้ เป็นแนวทางเดียวกันและมีทิศทางการมองที่สอดคล้องและต่อเนื่องกันจนถึงปีที่มีการสถาปนาทางการทูตไทย-จีน ในปี 1975 โดยเฉพาะช่วงท้ายของสงครามเวียดนาม การมีชัยของฝ่ายเวียดนามเหนือ การถอนตัวของสหรัฐอเมริกา ความขัดแย้งและการแข่งขันในฝ่ายคอมมิวนิสต์ โดยเฉพาะจีน เวียดนามและสหภาพโซเวียตในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความเปลี่ยนแปลงภายในของการเมืองไทยจากรัฐบาลทหารมาสู่รัฐบาลพลเรือน ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนมีส่วนนำไปสู่สถานการณ์ใหม่ในไทย-เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การเปลี่ยนแปลงการเมืองภายในและนโยบายต่างประเทศของไทย การสถาปนาทางการทูต ปี 2518 (1975) และความสัมพันธ์หลังจากนั้น ตามเนื้อหาหลักในเอกสารลับของสหรัฐอเมริกาใน 4 ชุดดังกล่าว ดังนี้

The Thai Cabinet, June 1975 (Secret): สถานการณ์ใหม่ในไทย-เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

CIA, The Thai Cabinet, June 1975 (Secret) มีบทวิเคราะห์คณะรัฐมนตรีของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่เกี่ยวเนื่องกับสถานการณ์ใหม่ในไทย-เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และมีข้อความที่น่าสนใจ ดังความตอนหนึ่งว่า

“The Cabinet includes at least 16 wealthy businessmen and bakers and at least 9 retired military and police officers. Many of its members are old-style, highly experienced parliamentarians; a number of them have a history of blatant corruption. Except perhaps for Prime Minister Khukrit, none is known as an idealist or a leading proponent of democratic principles. No one has a history of anti-American attitudes, but recent Communist successes in neighboring Southeast Asian countries, among other considerations, have forced the Cabinet members to adopt a more nationalistic, less pro-American stance in public. On the whole the Cabinet is less educated, has fewer foreign university graduates, and is a bit younger than the previous three cabinets.”

จากสรุปการวิเคราะห์คณะรัฐมนตรีชุดใหม่นี้ จะเห็นแนวโน้มทางนโยบายต่างประเทศของไทยที่ชัดเจน คือเป็นที่แน่ชัดได้ว่า ไทยจะไม่ pro สหรัฐอเมริกาเช่นเดิม แม้ว่าในคณะรัฐมนตรีไม่มีใครมีประวัติ/มีแนวโน้มต่อต้านสหรัฐอเมริกาก็ตาม และสอดคล้องกับข้อมูลในรายงานอีกฉบับหนึ่งคือ “Thai Foreign Policy in the Post-Vietnam Period”

Thai Foreign Policy in the Post-Vietnam Period, 25 April 1975 (Secret): การเปลี่ยนแปลงการเมืองภายในและนโยบายต่างประเทศของไทย

ที่จริงรายงานลับฉบับนี้จัดทำขึ้นก่อน The Thai Cabinet แต่เนื้อหาของข้อมูลที่มีความต่อเนื่องจากสถานการณ์ในไทย-เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเน้นในด้านภายในของไทย โดยเฉพาะด้านการเมือง ซึ่งมีข้อมูลลับในเอกสารนี้ไม่น้อย และมีตัวอย่างข้อมูลลับจากเอกสาร CIA (CREST) ในรายงานของ CIA, Thai Foreign Policy in the Post-Vietnam Period, 25 April 1975 (Secret) ซึ่งมีใจความที่น่าสนใจตั้งแต่ช่วงต้น ดังนี้

“Precis

--- The speed of the Communist takeover of Indochina has deeply shocked the Thai and accelerated trends away from reliance on the US security commitment.

--- Events are still moving too fast for the Thai to have come to any firm conclusions on long-term adjustments of their foreign policy, but we believe that they will clearly move toward a neutral position.

-This is likely to be the case whatever government is in power.

--- The special Thai-US rapport has ended.

-The Thai will probably attempt to keep a relatively close relationship with the US; in particular they will continue to look to the US as an important economic partner and for military assistance.

-Even so, we believe the Thai government will stick to its demand that US forces be withdrawn within 12 months. (ข้อความส่วนหนึ่งถูกลบออกจากต้นฉบับ)

--- As the Thai put more distance between themselves and the US they will more toward improved relations with Hanoi, Peking, and Moscow.

-Diplomatic relations with Hanoi seem probable; but not before US forces are withdrawn.

-Although there is general agreement on the need to improve relations with China, pressure from the military to go slow and problems over the status of Chinese aliens make it unlikely that formal ties can be established before the end of the year.

-The Thai are probably prepared now to make some gestures in the direction of closer relations with the Soviet Union, primarily as a means of enhancing Thailand's neutralist credentials in the eyes of competing communist powers."

ที่สำคัญคือ ในตัวเนื้อหาของเอกสารลับฉบับนี้มีรายละเอียดของการวิเคราะห์ในแต่ละประเด็นที่น่าสนใจ รวม 22 ข้อ แบ่งเป็นประเด็นใหญ่นำเสนอเริ่มจาก Discussion, General Directions of Thai Foreign Policy, The US Connection, Moves Toward the Communist Powers, China, North Vietnam, The Soviet Union, ASEAN, Outlook ในที่นี้จะยกตัวอย่างที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับจีน 2 หัวข้อคือ 1) Moves Toward the Communist Powers และ 2) China,

1) ส่วนแรก คือ ประเด็น Moves Toward the Communist Powers มีข้อความดังนี้

"11. Since mid-March the new Thai government has been preparing to put itself on the best possible footing with the emerging communist regime in Phnom Penh and with Hanoi and Peking. The Prime Minister spoke out publicly against the US airlift of arms to Cambodia from Thailand and affirmed his government's intentions to have all US military forces withdrawn from his country within 12 months. Bangkok has already renewed diplomatic approaches to Hanoi and Peking. But the Khukrit government's most concrete demonstrations to date that it wishes to accommodate with communist powers in Asia have been its quick recognition of the new government in Phnom Penh and its decision to establish diplomatic relations with North Korea. This latter step was relatively easy for the Thai since they do not view Pyongyang as a security threat, and they were able to preserve their relations with Seoul.

2) สำหรับส่วนที่สอง คือ ประเด็น China มีใจความดังนี้

"12. There is general agreement within the government on the need to improve Thailand's relations with China. Thai objectives in this regard would be to:

---Lessen Peking's support to Thai insurgents;

---Balance North Vietnam's increased influence in the region;

---Play on differences between Hanoi—regarded as Thailand's most dangerous adversary—and Peking as a means of insuring Thailand's territorial integrity.

ในตอนท้ายของรายงานฉบับนี้ เป็นบทสรุปของการวิเคราะห์ มีใจความดังนี้

"22. In sum, the special rapport that the US has enjoyed with Thailand from 1950 until the early 1970s has come to an end. Special preferences for US interests are no longer politically viable in Thailand. Bangkok's efforts to improve its relations with its communist neighbors will require a much less forthcoming attitude toward the US in public and rule out a revival of the freedom with which the US had operated in Thailand."

ใจความสรุปนี้ ได้เน้นกล่าวถึงในทำนองการสิ้นสุดของยุคทองในความสัมพันธ์สหรัฐอเมริกา-ไทย และไทยได้พยายามหันไปปรับปรุงความสัมพันธ์กับฝ่ายค่ายโลกคอมมิวนิสต์ ซึ่งย่อมจะส่งผลกระทบต่อสหรัฐอเมริกาในไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งมุมมองเช่นนี้แน่นอนว่า สหรัฐอเมริกาย่อมมองว่า การสถาปนาทางการทูตไทย-จีน รวมทั้งการปรับปรุงความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับประเทศฝ่ายคอมมิวนิต์อื่นๆ โดยเฉพาะกับสหภาพโซเวียตและเวียดนามย่อมเป็นสิ่งที่จะตามมาและสอดคล้องกับรายงานลับอีก 2 ฉบับท้ายที่จะนำเสนอต่อไป

How Hanoi, Peking and Moscow View the New Situation in Southeast Asia, 15 July 1975 (Top Secret) และ Thai Politics in Transition, November 1975 (Secret)

ตามเอกสารลับของสหรัฐอเมริกามีข้อมูลแสดงให้เห็นชัดเจนว่า การสถาปนาทางการทูตของไทย-จีน ในปี 2518 (1975) นั้น ในมุมมองของสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะฝ่าย CIA ซึ่งมีบทบาทและอิทธิพลสูง เห็นว่า มิใช่เรื่องแปลก เนื่องจากเป็นเหตุการณ์ที่ต่อเนื่องมาจากการยุติของสงครามเวียดนาม นับจากฝ่ายสหรัฐอเมริกาถอนทหารออกจากเวียดนามใต้ โดยเฉพาะในช่วงปี 1975 ดังจะเห็นได้จากข้อมูลในรายงานลับของ CIA อย่างน้อย 2 ฉบับ คือ 1) How Hanoi, Peking and Moscow View the New Situation in Southeast Asia, 15 July 1975 (Top Secret) และ 2) Thai Politics in Transition, November 1975 (Secret)

จากเอกสารลับฉบับที่ 1 คือ CIA, How Hanoi, Peking and Moscow View the New Situation in Southeast Asia, 15 July 1975 (Top Secret) ซึ่งมีจำนวน 120 หน้า มีเนื้อหาหลักๆ ที่น่าสนใจหลายประเด็น ทั้งในด้านภาพกว้างเกี่ยวกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ส่วนที่เน้นเฉพาะประเทศไทย และที่สำคัญคือ ยังมีบทวิเคราะห์แยกในภาคผนวกท้าย 3 ฉบับ The three papers, and their authors are 1) The View from

Hanoi ข้อความต่อมาถูกลบออกจากเอกสารลับ (น่าจะผู้เขียน) 2) Peking's Policy in Post-War Indochina by ข้อความต่อมาถูกลบออกจากเอกสารลับ และ 3) Soviet Policy in Southeast Asia, by ข้อความต่อมาถูกลบออกจากเอกสารลับ

ใจความเนื้อหาหลักของรายงานฉบับนี้ รวมทั้งบทวิเคราะห์แยกในภาคผนวกอีก 3 ฉบับนั้น ต่างล้วนมีข้อมูลเชิงลึกที่เกี่ยวกับไทยจากท่าทีของฝ่ายค่ายคอมมิวนิสต์จากทั้งเวียดนาม จีน และสหภาพโซเวียต ดังตัวอย่างฝ่ายสหรัฐอเมริกามองว่าไว้ในหัวข้อ Peking and Thailand: Diplomacy and Insurgency Support ความว่า

> "Peking's policy toward Thailand seems to be similar to its policy toward Burma, Malaysia, the Philippines, and Indonesia—namely, a dual policy of (a) diplomacy on one level and (b) support for Maoist armed insurgents in these countries on another level."

ความต่อมา

> "The Chinese will have to make a decision in the near future on whether to step up their support of the Thai insurgents with major inputs of weapons to make the communist insurgency in the northeast viable. Thus far, there is no evidence that such a decision has been made. They seem to be content to rock along with the insurgency at a low boil, while encouraging the Thais to take the final diplomatic step—breaking ties with Taiwan and recognizing Peking."

ใจความสรุปของเอกสารฉบับนี้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับไทย คือ

> "The main Chinese goal in Thailand for the near future is to gain recognition of the PRC from Bangkok and to avoid tension-building which might worry the US Administration. Although the Chinese do not appear to be pressing Bangkok to remove US bases from Thailand, they may come to feel that it is necessary to do so, while desiring the continuation of an American diplomatic presence to offset any Soviet presence in Bangkok.
>
> Somewhat farther down the road, they probably will aim at obtaining a left-leaning Thai government, which would profess to be "nonaligned and neutral," but which in fact would adopt all major Chinese foreign policy positions. Such a future Thai regime would have the advantage of not appearing to be a Chinese puppet, but of

resembling Cambodia under Sihanouk's earlier non-communist but pro-Peking government, with which the Chinese were content. The advent of such a regime would probably provide the Chinese with a better chance to keep the Russians out than would be the case with a communist Thailand."

ส่วนเอกสารลับฉบับที่ 2 คือ CIA, Thai Politics in Transition, November 1975 (Secret) มีบทวิเคราะห์ในเอกสารลับฉบับนี้ จำนวน 28 หน้า มีหัวข้อที่น่าสนใจ 5 ประเด็นใหญ่ ได้แก่ I. The Traditional Political Structure: Conservative and Bureaucratic II. October 1973---The Collapse of Military Rule III. Political Forces in Thailand Today---Has Much Really Changed? A. The leadership B. The Power Brokers C. Emerging Interest Groups: The Development of Protest Politics IV. What Lies Ahead? V. Implications for the US

เนื้อหาทั้ง 5 ประเด็นนี้มีข้อมูลเชิงลึกครอบคลุมส่วนต่างๆ โดยเฉพาะการเมืองไทยอย่างน่าสนใจยิ่ง แต่จะเน้นเฉพาะในส่วนที่ 5 คือ V. Implications for the US ซึ่งมีเนื้อหาที่น่าสนใจจากการประเมินตนเองของสหรัฐอเมริกาที่จบ/หมดยุคทองในไทย-เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และสะท้อนท่าทีและแนวโน้มของการปรับเปลี่ยนของไทยในการเมืองระหว่างประเทศในขณะนั้นได้อย่างดี คือจากเดิมที่มีความใกล้ชิด พึ่งพาสหรัฐอเมริกา กลับพลิกโฉมหน้าใหม่ไปสู่การสร้างความสัมพันธ์กับฝ่ายคอมมิวนิสต์และยังคงอาศัยการสร้างความเข้มแข็งขององค์การในระดับภูมิภาค คือ อาเซียน เป็นแกนนำบนเวทีโลกและระดับภูมิภาคต่อไป ดังใจความบางตอนในส่วนที่ 5 ดังนี้

"The era when the US could take Thailand for granted is over...

But the basic shift in Thai foreign policy did not spring forth with the collapse of military rule but from Thai perceptions of a changing environment. Spurred by the implications of détente and the retrenchment of American power in Southeast Asia. The Thanom regime already was tentatively exploring ways to shift Thailand to a more neutral position when the events of 1973 brought it down. The reintroduction of a civilian government and the stimulus of communist victories in Indo-China have made the adjustment more explicit.

Despite the bureaucratic infighting for influence and arguments over the degree and pace of change, there appears to be a rough consensus on the need to move to a more neutral international position cultivating relations with China (now viewed by the

Thai as the primary power in Southeast Asia) as a counterweight to Hanoi, while maintaining close political ties to the US. At the same time, the Thai are anxious to develop the effectiveness of ASEAN and through ASEAN to promote its goal of a zone of neutrality for the area.

ข้อความตอนท้ายนี้มีประเด็นสำคัญ 2 ส่วน คือ การที่ไทยมองจีนว่าเป็น “the primary power in Southeast Asia” และ การใช้กลไกอาเซียนในการแสวงหาสันติภาพในภูมิภาคนั้น อันที่จริงแล้ว ไทยกับอาเซียน (สมาชิกก่อตั้ง คือ มาเลเซีย สิงคโปร์ ฟิลิปปินส์และอินโดนีเซีย) ได้มองเห็นความสำคัญของ 2 เรื่องนี้มานานแล้ว ก่อนที่สหรัฐอเมริกาได้วิเคราะห์ท่าทีและแนวโน้มของไทยดังที่ปรากฏในปี 1975 และทั้ง 2 เรื่องนี้ดูเหมือนว่าสหรัฐอเมริกามีความเข้าใจความคิดอ่านและความต้องการของไทยตั้งแต่แรกในช่วงต้นของสงครามเย็น แต่สหรัฐอเมริกากลับพยายามกีดกันเมื่อเข้ามามีบทบาทและอิทธิพลในไทยภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา

ดังในช่วงต้นทศวรรษ 1960s ไทยกับอาเซียนมองเห็นและให้ความสำคัญกับประเด็นจีนและอาเซียนมาก่อนแล้ว คืออย่างน้อย 10 ปีก่อนที่สหรัฐอเมริกาจะเข้าใจเรื่องเหล่านี้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้จากไทยและอีก 4 ชาติที่พยายามก่อตั้งสมาคมอาเซียนในปี 2510 (1967) เนื่องจากไม่พอใจที่ถูกสหรัฐอเมริกากีดกันการค้ากับฝ่ายคอมมิวนิสต์-จีน และยังเห็นว่า ยุทธศาสตร์และยุทธวิธีในรูปแบบพันธมิตรทางทหาร-ซีโต้ (SEATO) ไม่สามารถป้องกันภัยคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคนี้ได้ จึงได้พยายามเป็นอิสระจากสหรัฐอเมริกา ด้วยวิธีการอันชาญฉลาดในการจัดตั้งองค์การ ASA ซึ่งต่อมาก็คือ ASEAN เพื่อเปิดการเจรจากับฝ่ายคอมมิวนิสต์โดยตรง แต่กลับถูกสหรัฐอเมริกาก็กีดกันตลอดมา เรื่องนี้มีข้อมูลในเอกสารลับของ NARA จำนวนมาก ทั้ง RG 59 RG 84 และ CIA (CREST) (ดู สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ “หอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์ : เอกสารเก่าเล่าเรื่องอาเซียน เบื้องหลังการก่อตั้งสมาคมและความยากลำบากในช่วง 10-20 ปีแรก” ตอน 1 **เสนาศึกษา** (เม.ย.-มิ.ย.2568) เป็นต้นไป

ดังนั้น ผลพลอยได้จากการค้นอ่านเอกสารลับของสหรัฐอเมริกาในเชิงวิพากษ์ จึงมิใช่เพียงได้ข้อเท็จจริงเพื่อช่วยให้ได้คำตอบเท่านั้น หากยังช่วยให้เกิดการตั้งคำถาม คิดโต้แย้ง มีมุมมองใหม่ๆ ต่อไปได้อย่างต่อเนื่อง และจำเป็นต้องค้นคว้าเอกสารจากส่วนอื่นหรือชาติอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องต่อไป เพื่อให้การพินิจประเด็นต่างๆ อย่างรอบด้าน ดังข้อคิด ข้อตระหนัก จากความตอนหนึ่งในเอกสารประกอบการทรงสอนนักเรียนนายร้อยชั้นปีที่ 4 ของ พลเอกหญิง ศ.เกียรติคุณ ดร.สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ใจความที่ว่า “ข้อผิดพลาดทางประวัติศาสตร์ (historical fallacy) ประการหนึ่งคือ การมุ่งค้นคว้าหลักฐานประเภทเดียว มองไปในทางเดียว และละเลยหลักฐานอื่นๆ ที่มีอยู่ จะทำให้ไม่ได้คำอธิบายที่รอบด้านและมีน้ำหนักน่าเชื่อถือ” (จุดมุ่งหมายและขอบเขตการศึกษา และวิธีการทางประวัติศาสตร์ วิชาประวัติศาสตร์ไทย 30 เมษายน 2556)

สรุป

จากเอกสารลับของสหรัฐอเมริกา (NARA) ทั้งในส่วนของ RG 59 RG 84 และ CIA (CREST) มีร่องรอยในภาพกว้างตามกระแสหลักที่แสดงได้ว่า ในมุมมองของสหรัฐอเมริกาแล้ว การสถาปนาทางการทูตกับจีน เมื่อปี 1957 นั้น ไทยดำเนินตามหลังสหรัฐอเมริกา ดังที่ปรากฏในรายงานเรื่อง “Ping Pong Diplomacy—Thai Move Toward Contact with PRC” ปี 1972 และต่อเนื่องมาในเอกสารลับต่างๆ ของ CIA ในช่วงปี 1972-1979

อย่างไรก็ดี หากมองให้ลึกเชิงวิพากษ์ ทวนกระแสและคิดกว้างออกไปจากการทูตปิงปอง กลับเห็นได้ว่าไทยต้องการมีความสัมพันธ์กับจีนที่ชัดเจนตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1960s แล้ว เนื่องจากไม่พอใจสหรัฐฯ ไม่มั่นใจว่าซีโต้จะช่วยป้องกันภัยคอมมิวนิสต์ได้ จึงพยายามจัดตั้งอาเซียนขึ้นเพื่อเป็นอิสระจากสหรัฐฯ และหันไปเจรจาปรับความสัมพันธ์และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติกับฝ่ายคอมมิวนิสต์โดยตรง แต่ก็ถูกกีดกันจากสหรัฐอเมริกาตลอดมา

ในการสถาปนาทางการทูตกับจีนในปี 2518 (1975) ก็เช่นกัน แม้ตามข้อมูลลับดูเหมือนไทยได้ใช้วิธีการเดียวกับสหรัฐอเมริกาและเกิดขึ้นหลังจากสหรัฐอเมริกาดำเนินการการทูตปิงปองแล้วก็ตาม แต่ในด้านกลับของตัวข้อมูลลับนั้นยังสะท้อนให้เห็นว่า การหันไปญาติดีกับจีนนั้น ไทย-อาเซียนมีความพยายามมานานแล้ว ก่อนที่สหรัฐอเมริกาได้เริ่มต้นการทูตปิงปองหลังจากความสูญเสียและการพ่ายแพ้ในสงครามเวียดนาม ซึ่งส่วนหนึ่งจะเห็นได้จากเอกสารลับที่กล่าวมาแล้วว่า การดำเนินการของไทยกับจีนนั้น แม้ว่าสหรัฐอเมริกาคาดการณ์ได้ถูก แต่ก็มักบอกเป็นนัยเสมอว่า ฝ่ายไทยมักปกปิดฝ่ายสหรัฐอเมริกาตลอดมา ซึ่งเรื่องนี้ควรศึกษาในเชิงลึกต่อไป จากเอกสารของไทยและชาติอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะจากเพื่อนบ้านทั้งทางมาเลเซีย สิงคโปร์ ฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซีย

บรรณานุกรม

เอกสารชั้นต้นจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติสหรัฐอเมริกา (NARA)

RG 59 USA-China-Thailand-Southeast Asia 1960-1980

RG 84 Thailand-China-Indochina-Southeast Asia 1970-1980

CIA (CREST) Thailand-China-USSR 1970-1980

หนังสือ/บทความ

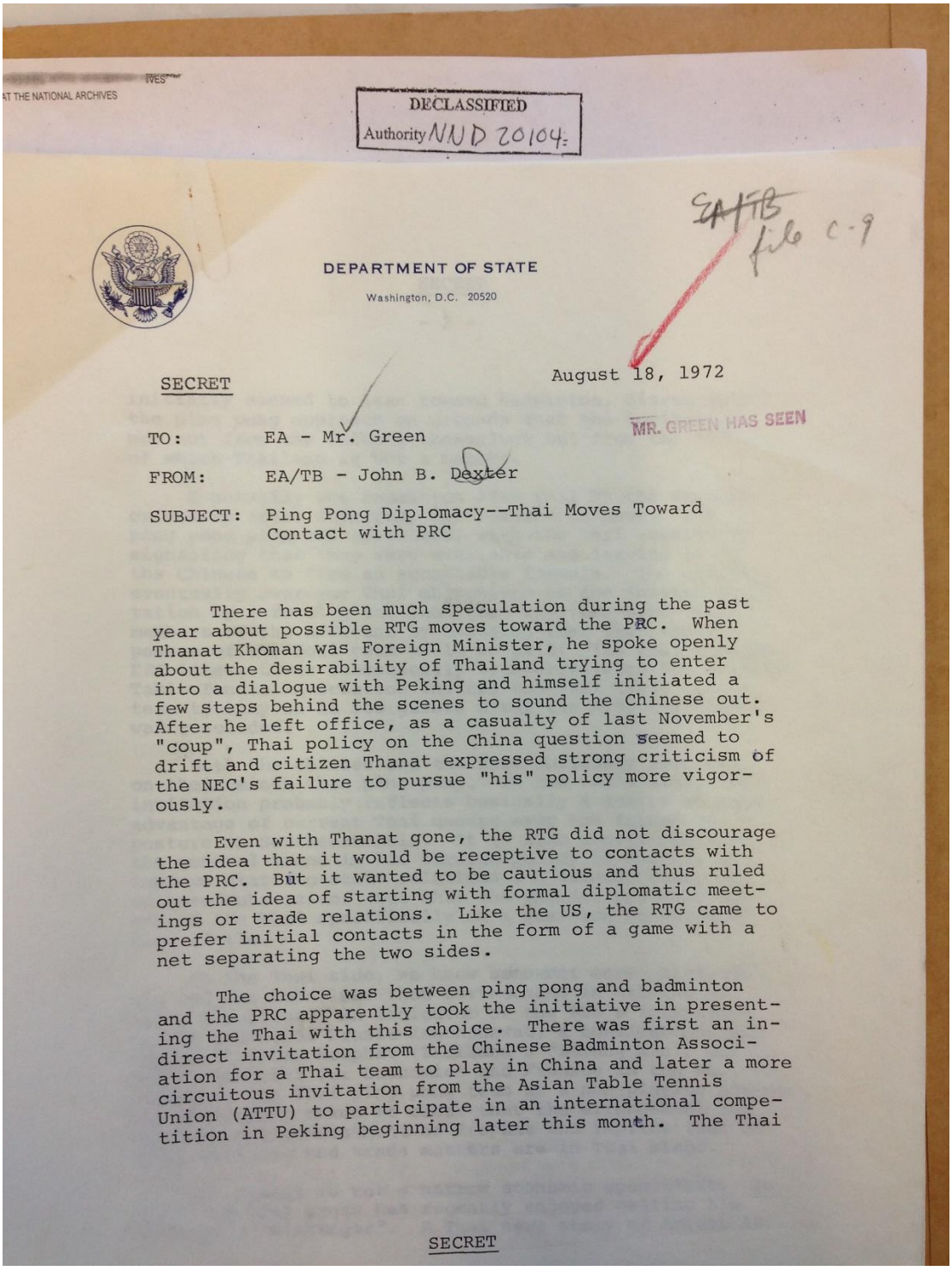
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, “จุดมุ่งหมายและขอบเขตการศึกษา และวิธีการทางประวัติศาสตร์” เอกสารประกอบการทรงสอน วิชาประวัติศาสตร์ไทย 30 เมษายน 2556.

สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, “หอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์ : เอกสารเก่าเล่าเรื่องอาเซียนเบื้องหลังการก่อตั้งสมาคมและความยากลำบากในช่วง 10-20 ปีแรก” ตอน 1 **เสนาศึกษา** (เม.ย.-มิ.ย. 2568).

ภาคผนวก

ตัวอย่างเอกสาร RG 59 เรื่อง “Ping Pong Diplomacy—Thai Move Toward Contact with PRC”

August 18, 1972

AT THE NATIONAL ARCHIVES

DECLASSIFIED
Authority NND 20104

EA/TB file C-9

DEPARTMENT OF STATE
Washington, D.C. 20520

SECRET

August 18, 1972

MR. GREEN HAS SEEN

TO: EA - Mr. Green

FROM: EA/TB - John B. Dexter

SUBJECT: Ping Pong Diplomacy--Thai Moves Toward Contact with PRC

There has been much speculation during the past year about possible RTG moves toward the PRC. When Thanat Khoman was Foreign Minister, he spoke openly about the desirability of Thailand trying to enter into a dialogue with Peking and himself initiated a few steps behind the scenes to sound the Chinese out. After he left office, as a casualty of last November's "coup", Thai policy on the China question seemed to drift and citizen Thanat expressed strong criticism of the NEC's failure to pursue "his" policy more vigorously.

Even with Thanat gone, the RTG did not discourage the idea that it would be receptive to contacts with the PRC. But it wanted to be cautious and thus ruled out the idea of starting with formal diplomatic meetings or trade relations. Like the US, the RTG came to prefer initial contacts in the form of a game with a net separating the two sides.

The choice was between ping pong and badminton and the PRC apparently took the initiative in presenting the Thai with this choice. There was first an indirect invitation from the Chinese Badminton Association for a Thai team to play in China and later a more circuitous invitation from the Asian Table Tennis Union (ATTU) to participate in an international competition in Peking beginning later this month. The Thai

SECRET

DECLASSIFIED
Authority NND 20104

initially seemed to lean toward badminton, discouraging the ping pong approach on grounds that the invitation was not from the Chinese themselves but from the ATTU, of which Thailand is not a member.

Eventually the badminton idea fell by the wayside, or was at least deferred, for reasons unknown. The ping pong ploy was continued, with the Thai eventually signalling that they were available and leaving it to the Chinese to find an acceptable formula. The Chinese eventually overcame Thai objections to the initial invitation by informing the Thai that they had been "made" members of the ATTU and by assuring them that the expenses of the Thai team would be paid. The Thai accepted. PRC interest was subsequently reinforced when the Chinese Table Tennis Association invited the Thai table tennis team to stay on as its guests after the ATTU tournament was concluded.

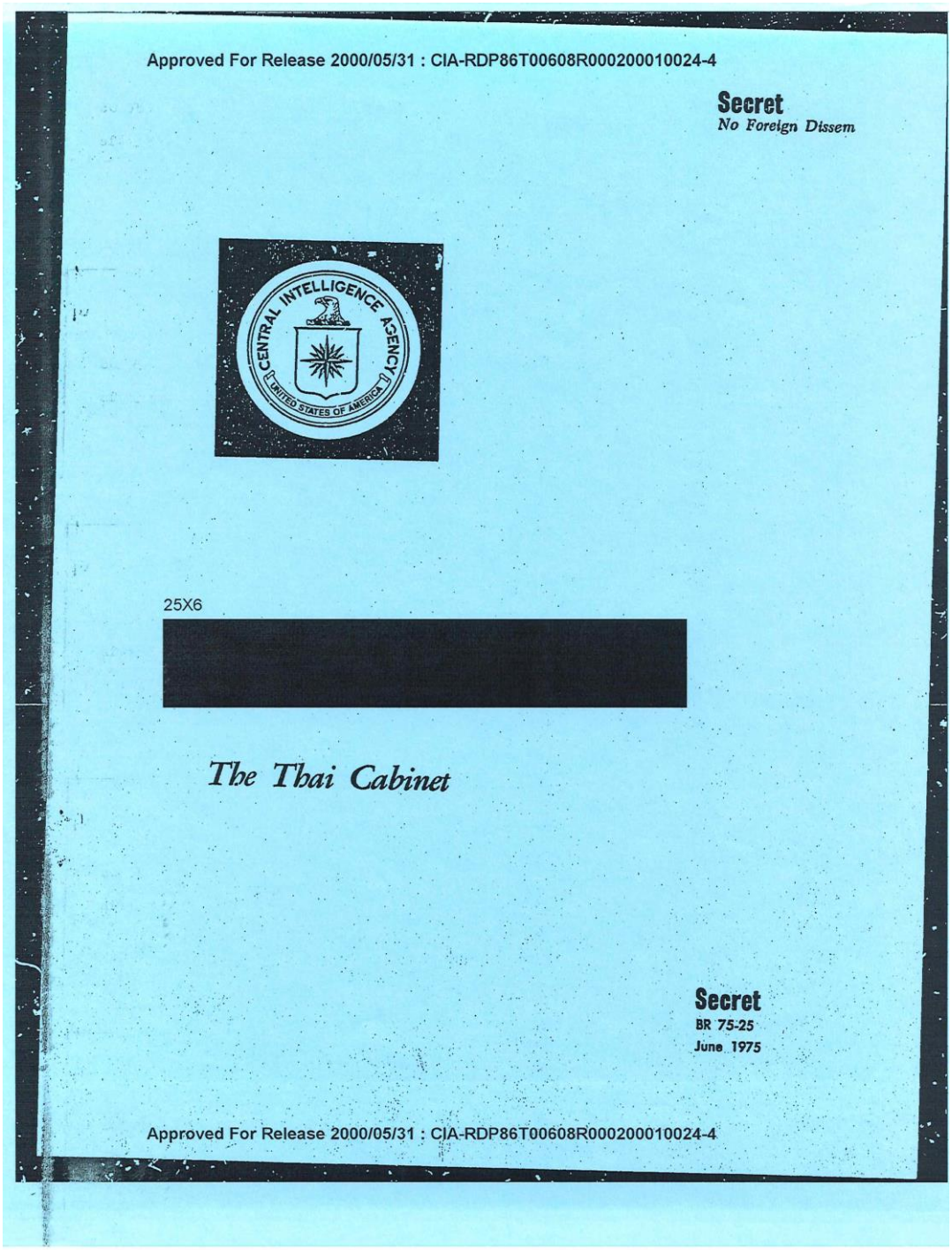
Both the Chinese and the Thai obviously have more on their minds than ping pong. On the PRC's side, the invitation probably reflects basically a desire to take advantage of current Thai unease over the future US posture in Southeast Asia. It is also consistent with the general trend in PRC foreign policy of seeking to improve state-to-state relations and assuage fears of Chinese subversion. But what the Chinese may want to ask of the Thai specifically is a question on which we know little.

On the Thai side, we know somewhat more, although the RTG has been less than forthcoming in telling us about its plans. An indicator of the RTG's intentions is the naming of Prasit Kanchanawat, a confidant of NEC Deputy Chairman Praphat (Thailand's "strong man") and Deputy Director for Economics and Finance in the NEC, to accompany the Thai ping pong team as a non-playing adviser. His assignment makes it clear that the arrangement has the complete endorsement of Praphat and implies that at least economic and trade matters are in Thai minds.

But Prasit is not a narrow economic specialist. In fact, the Thai press has recently enjoyed calling him Thailand's "Kissinger". A Thai news story of August 16,

ตัวอย่างเอกสาร CIA เรื่อง

1) The Thai Cabinet, June 1975 (Secret)

Approved For Release 2000/05/31 : CIA-RDP86T00608R000200010024-4

Secret
No Foreign Dissem

CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY
UNITED STATES OF AMERICA

25X6

[redacted]

The Thai Cabinet

Secret
BR 75-25
June 1975

Approved For Release 2000/05/31 : CIA-RDP86T00608R000200010024-4

Approved For Release 2000/05/31 : CIA-RDP86T00608R000200010024-4
SECRET
No Foreign Dissem

Personal relationships are more important than party labels in the Thai political process. The Cabinet is loaded with conservatives with strong ties to earlier military-dominated governments and rival political cliques. Twenty-six Ministers and Deputy Ministers were members of the United Thai People's Party (UTPP)—the now defunct party of former Prime Minister (1963-73) Thanom Kittikhachon, whom student-led mobs ousted as Prime Minister in October 1973—and several held party executive positions. (The UTPP was active from 1969 until 1971 during Thailand's last popularly elected Parliament.) Followers of political and military strong men like former Prime Minister Plaek Phibunsongkhram, former Army Commander in Chief Phin Chunhawan, former Deputy Prime Minister Praphat Charusathian, former Police Directors General Phao Siyanon and Prasoet Ruchirawong, and former Defense Minister Thawi Chunlasap are well represented. The Cabinet includes at least 16 wealthy businessmen and bankers and at least 9 retired military and police officers. (Retired officers continue to use their military ranks after retirement.) Many of its members are old-style, highly experienced parliamentarians; a number of them have a history of blatant corruption. Except perhaps for Prime Minister Khukrit, none is known as an idealist or a leading proponent of democratic principles. No one has a history of anti-American attitudes, but recent Communist successes in neighboring Southeast Asian countries, among other considerations, have forced the Cabinet members to adopt a more nationalistic, less pro-American stance in public. On the whole the Cabinet is less educated, has fewer foreign university graduates, and is a bit younger than the previous three cabinets.

A Thai Cartoonist's View of the Khukrit Cabinet *Bangkok Post*, March 1975

SECRET
Approved For Release 2000/05/31 : CIA-RDP86T00608R000200010024-4

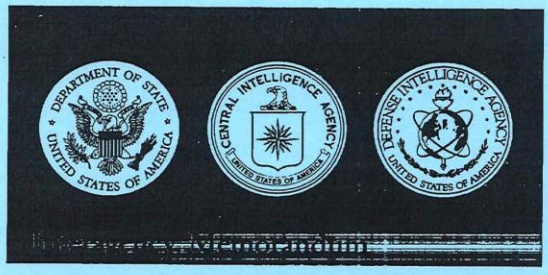
2)Thai Foreign Policy in the Post-Vietnam Period, 25 April 1975 (Secret)

Approved For Release 2007/05/11 : CIA-RDP79R01142A000500030002-9

Secret

25X1

NIO/REG.

Thai Foreign Policy in the Post-Vietnam Period

Secret
DCI/NIO 981-75
25 April 1975

DIA Review Completed

45

Approved For Release 2007/05/11 : CIA-RDP79R01142A000500030002-9

Approved For Release 2007/05/11 : CIA-RDP79R01142A000500030002-9

SECRET

25X1

25 April 1975

INTERAGENCY INTELLIGENCE MEMORANDUM

SUBJECT: Thai Foreign Policy in the Post-Vietnam Period*

Precis

-- The speed of the Communist takeover of Indochina has deeply shocked the Thai and accelerated trends away from reliance on the US security commitment.

-- Events are still moving too fast for the Thai to have come to any firm conclusions on long-term adjustments of their foreign policy, but we believe that they will clearly move toward a neutral position.

- This is likely to be the case whatever government is in power.

-- The special Thai-US rapport has ended.

- The Thai will probably attempt to keep a relatively close relationship with the US; in particular they will continue to look to the US as an important economic partner and for military assistance.

- Even so, we believe the Thai government will stick to its demand that US forces be withdrawn within 12 months.

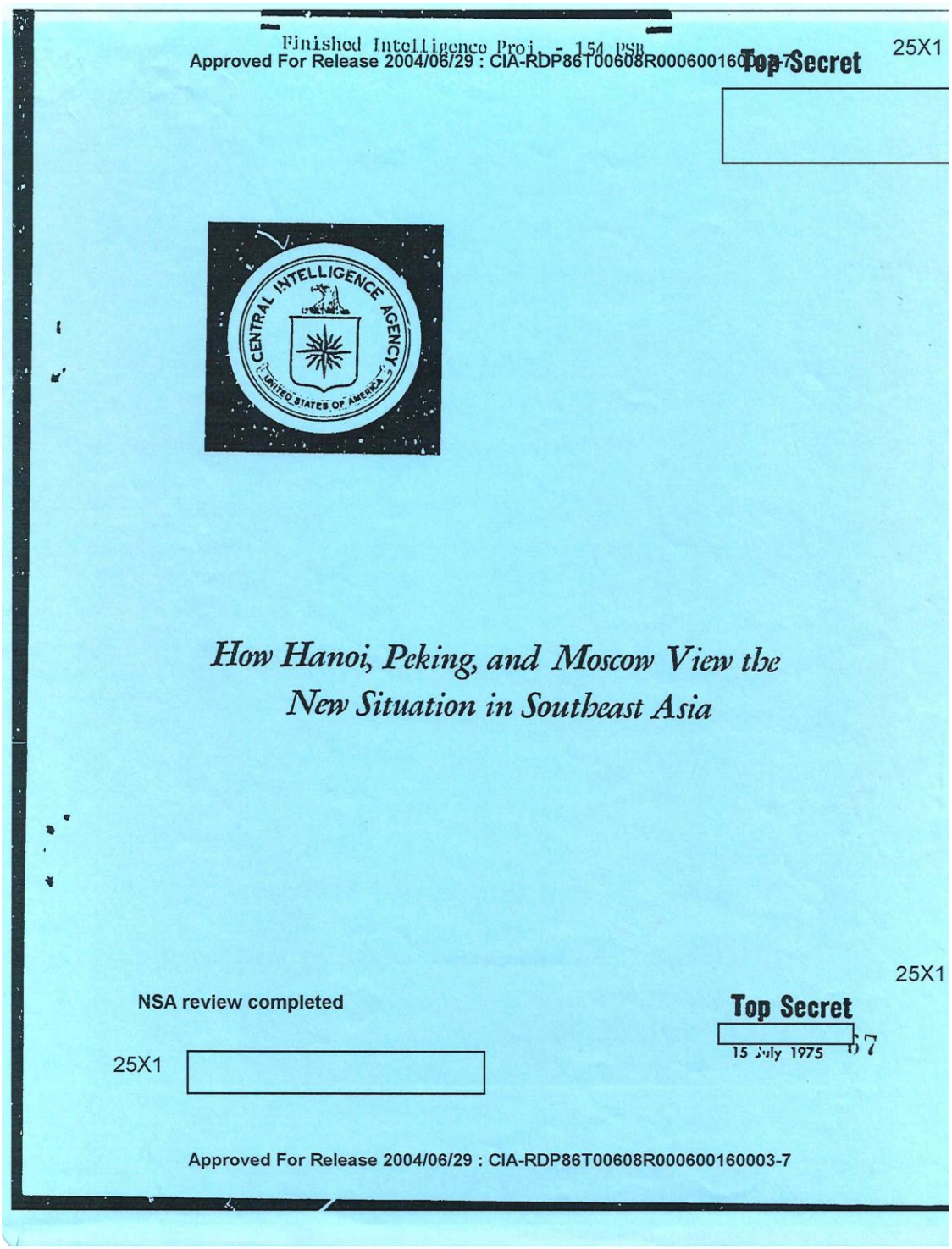
25X1

* *This memorandum has been prepared by the Central Intelligence Agency, the Defense Intelligence Agency, and the Bureau of Intelligence and Research, Department of State.*

SECRET

Approved For Release 2007/05/11 : CIA-RDP79R01142A000500030002-9

3)How Hanoi, Peking and Moscow View the New Situation in Southeast Asia, 15 July 1975 (Top Secret)

Finished Intelligence Proj - 154 PSB

Approved For Release 2004/06/29 : CIA-RDP86T00608R000600160003-7

Top Secret

25X1

CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY
UNITED STATES OF AMERICA

How Hanoi, Peking, and Moscow View the New Situation in Southeast Asia

25X1

NSA review completed

25X1

Top Secret

15 July 1975

Approved For Release 2004/06/29 : CIA-RDP86T00608R000600160003-7

No Objection to Declassification in Part 2010/08/05 : LOC-HAK-539-7-2-4

MEMORANDUM E I S - HR 19412

4858

NATIONAL SECURITY COUNCIL

NSA Review Completed

TOP SECRET CODEWORD

INFORMATION
September 8, 1975

ON-FILE NSC RELEASE INSTRUCTIONS APPLY

MEMORANDUM FOR: SECRETARY KISSINGER

FROM: THOMAS J. BARNES

SUBJECT: Hanoi, Peking and Moscow Views of Southeast Asia

The CIA has prepared a memorandum (Tab A) entitled How Hanoi, Peking and Moscow View the New Situation in Southeast Asia, which includes two divergent views on the Communist threat to Thailand. Annexed to the memorandum are three separate papers covering Hanoi's, Peking's and Moscow's future policies toward Indochina and Thailand.

The CIA Directorate of Intelligence concludes that practical restraints dictate that over the next two or three years there will be few destabilizing developments in the region. The key points of their analysis are:

-- Buoyed by victory, North Vietnam's leaders will inevitably move to establish their country as a power to be reckoned with in the region; the pace and tactics they adopt will be major determinants of the relative tranquility of Indochina and Thailand.

-- Over the next two or three years, however, practical restraints will temper the chances of destabilizing developments.

-- Hanoi, Peking, and Moscow will be limited in their capacity to project influence in the region by the nationalistic sensitivities of the Southeast Asian states and by the priorities of other goals.

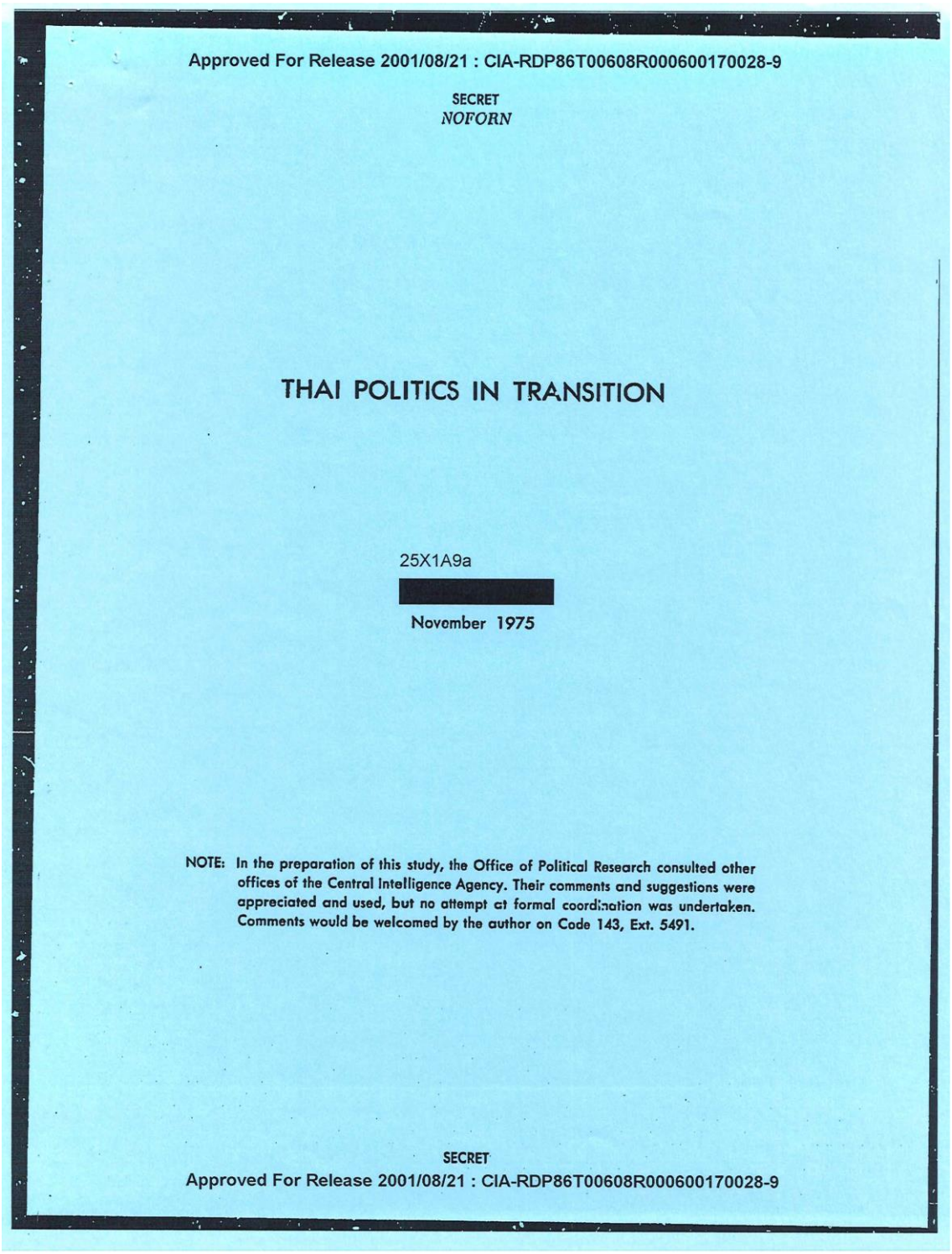
-- The enormous tasks of reconstruction and development in the north, and the consolidation of power and socio-economic adjustments Hanoi will wish to introduce in South Vietnam will absorb most of North Vietnam's attention and resources for the next few years.

TOP SECRET CODEWORD - XGDS

MORI/CDF C02858033 Pages 1-3

No Objection to Declassification in Part 2010/08/05 : LOC-HAK-539-7-2-4

4) Thai Politics in Transition, November 1975 (Secret)

Approved For Release 2001/08/21 : CIA-RDP86T00608R000600170028-9

SECRET
NOFORN

THAI POLITICS IN TRANSITION

25X1A9a

[redacted]

November 1975

NOTE: In the preparation of this study, the Office of Political Research consulted other offices of the Central Intelligence Agency. Their comments and suggestions were appreciated and used, but no attempt at formal coordination was undertaken. Comments would be welcomed by the author on Code 143, Ext. 5491.

SECRET
Approved For Release 2001/08/21 : CIA-RDP86T00608R000600170028-9

Approved For Release 2001/08/21 : CIA-RDP86T00608R000600170028-9
SECRET

Future Thai foreign policy seems more likely to be influenced by the international environment than by the complexion of the regime in power. Any regime is likely to be more demanding of a greater *quid pro quo* in its future dealings with the US and less willing to rely on a close bilateral relationship. In practical terms this may mean:

— a more independent and sometimes adversary position in international forums;

— increasing priority to regional relations;

— a greater emphasis on economic issues in US-Thai relations.

A dramatically increased threat from Thailand's communist neighbors could divert these trends, and probably would draw the military back into a more forceful role. But, at this time, such a scenario does not appear likely.

Approved For Release 2001/08/21 : CIA-RDP86T00608R000600170028-9

ความสัมพันธ์ทางการทูตไทย-จีน: ข้อสังเกตเบื้องต้นจากเอกสารจดหมายเหตุของประเทศมาเลเซีย

พันตรีหญิง ทิพย์พาพร อินคุ้ม
กองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

บทนำ

ในโอกาสครบรอบ 50 ปี แห่งการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีนกับราชอาณาจักรไทย ค.ศ. 2025 เป็นที่ทราบกันดีว่าจุดเริ่มต้นความสัมพันธ์ตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1970 นั้น ไทยได้ดำเนินนโยบายระหว่างประเทศต่อจีนในห้วงเวลาที่กระแสของคอมมิวนิสต์กำลังรุกคืบเข้าสู่ไทยอย่างที่ยากจะต้านทานได้ กระทั่งภายหลังจากที่ประธานาธิบดี ริชาร์ด นิกสัน แห่งสหรัฐอเมริกา ได้เดินทางเยือนกรุงปักกิ่ง เมืองหลวงของสาธารณรัฐประชาชนจีนระหว่างวันที่ 21-28 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1972[1] โดยสหรัฐอเมริกานับเป็นชาติมหาอำนาจแห่งอุดมการณ์เสรีนิยมที่สนับสนุนไทยในการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคอินโดจีนมาตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นของสงครามเย็น เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งเคยต่อต้านจีนได้เริ่มเปลี่ยนท่าทีหันกลับมาที่จีนบ้าง ซึ่งประเทศแรกที่ดำเนินความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการกับสาธารณรัฐประชาชนจีนในบริบทประวัติศาสตร์ช่วงสงครามเย็นที่การต่อสู้ทางอุดมการณ์ทางการเมืองเกิดขึ้นอย่างเข้มข้นในเวลานั้นกลับเป็นประเทศมาเลเซียซึ่งผ่านพ้นช่วงเวลาของการต่อสู้กับอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ภายในประเทศจากการประกาศภาวะฉุกเฉิน (Malayan Emergency) มาตั้งแต่ ค.ศ. 1948[2]

---

[1] การที่สหรัฐอเมริกาได้ยุตินโยบายการเป็นฝ่ายตรงข้ามกับจีนและนโยบาย “ล้อมกรอบจีน” (containment policy) ที่ดำเนินมาตั้งแต่หลังสงครามเกาหลี ขณะเดียวกันยังดำเนินนโยบายผูกมิตรกับจีนเพื่อดึงมาเป็นมิตรในการต่อต้านสหภาพโซเวียตด้วยการให้สิทธิพิเศษทางการค้าและขายอาวุธและอุปกรณ์เรดาร์และการสื่อสารที่ทำให้จีนมีสมรรถนะในการเตือนภัยป้องกันการโจมตีจากสหภาพโซเวียตได้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างจีนกับสหรัฐอเมริกายังทำให้จีนไม่ต้องหวาดระแวงต่อการโจมตีของสหรัฐอเมริกาอีกต่อไป ส่งผลให้จีนไม่จำเป็นต้องใช้การสนับสนุนการปฏิวัติของพรรคคอมมิวนิสต์และการสนับสนุนสงครามประชาชนเป็นเครื่องมือในการต่อต้านสหรัฐอเมริกาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกต่อไปด้วย อ่านเพิ่มเติมใน สุรชัย ศิริไกร, (2537), *นโยบายต่างประเทศของจีนต่อประเทศอาเซียนในยุคสังคมนิยมทันสมัยภายใต้อิทธิพลของเติ้ง เสี่ยวผิง (1978-ปัจจุบัน)*, กรุงเทพฯ: โครงการจีนศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออกศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

[2] การประกาศภาวะฉุกเฉินในมาลายา (ค.ศ. 1948-1960) เป็นหนึ่งในปฏิบัติการต่อต้านการก่อความไม่สงบเพียงไม่กี่ครั้งที่ประสบความสำเร็จโดยชาติมหาอำนาจตะวันตกในช่วงสงครามเย็น ปฏิบัติการดังกล่าวทำให้กองกำลังอังกฤษและเครือจักรภพสามารถปราบกบฏของคอมมิวนิสต์ในมาลายาได้

ความสัมพันธ์มาเลเซีย-จีน ในบริบททางประวัติศาสตร์จนถึงสมัยสงครามเย็น

ก่อนที่จะกล่าวถึงมุมมองของมาเลเซียต่อความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยกับจีนนั้น ควรต้องกล่าวถึงภาพรวมความสัมพันธ์ระหว่างมาเลเซียกับจีนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ กรณีของมาเลเซียนับตั้งแต่สมัยอาณานิคม[3] ความขัดแย้งระหว่างเจ้าอาณานิคมอังกฤษ ชาวมาเลย์ และชาวจีน มีความซับซ้อนเกี่ยวเนื่องกับการตระหนักรู้ถึงเรื่องของชนชั้นทางสังคมการเมืองในสังคมมลายูซึ่งถูกขับเน้นผ่านนโยบายแบ่งแยกและปกครอง ในกรณีนี้ อังกฤษได้ยืนยันและยอมรับสิทธิพิเศษของผู้ปกครองชาวมาเลย์และชนพื้นเมืองในฐานะกลุ่มคนดั้งเดิมบนผืนแผ่นดิน ที่เรียกว่ามาลายา สิทธิพิเศษดังกล่าวจึงผลักให้ชาวจีนและชาวอินเดียมีสถานะเป็นเพียงผู้อพยพในมาลายาเท่านั้น แม้ว่าพวกเขาส่วนหนึ่งจะเกิดและเติบโตขึ้นในดินแดนดังกล่าวก็ตาม ชาวจีนและชาวอินเดียจะไม่ได้รับสิทธิพลเมืองเทียบเท่ากับชาวมาเลย์และชาวพื้นเมือง แนวความคิดนี้ถูกสืบทอดต่อมาและกลายเป็นตัวแปรสำคัญของปัญหาความรุนแรงทางชาติพันธุ์มาจนถึงภายหลังจากที่มาลายาได้รับเอกราช

ในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 มาลายาก็เผชิญกับการขยายตัวของกระแสชาตินิยมจีน มีชาวจีนในมาลายาจำนวนมากที่เข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองเพื่อสนับสนุนการปฏิวัติในจีน และต่อมาชาวจีนเหล่านี้ก็มีบทบาทสำคัญในสงครามโลกครั้งที่ 2 เพื่อต่อต้านญี่ปุ่นและสนับสนุนเอกราชของมาลายา โดยเฉพาะเมื่อมีการก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์มาลายา (Malaya Communist Party: MCP หรือชื่อ Communist Party of Malaya: CPM ในภายหลัง) ขึ้นมาเมื่อ ค ศ. 1932 ชาวจีนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มใหญ่ที่เข้ามาเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์มาลายา โดยมีจุดประสงค์ที่ชัดเจนเพื่อเรียกร้องสิทธิพลเมือง เรียกร้องเอกราช และต่อต้านอำนาจของรัฐบาลอังกฤษในมาลายาด้วย

แม้ว่าในเวลาต่อมาอังกฤษและพรรคคอมมิวนิสต์มาลายาจะร่วมมือกันชั่วคราวเพื่อต่อต้านกองทัพญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยมีกลุ่มชาวจีนส่วนหนึ่งเข้าร่วมกับกองทัพมาลายาต่อต้านญี่ปุ่น (The Malayan Peoples' Anti-Japanese Army: MPAJA) และชาวจีนเปอรานากัน[4] อีกจำนวนหนึ่งถูกเกณฑ์ทหารร่วมรบในกองทัพของ

---

[3] ในสมัยอาณานิคม บริเวณที่เป็นประเทศมาเลเซียในปัจจุบันถูกเรียกว่า บริติชมาลายา (British Malaya) ซึ่งประกอบด้วยดินแดนต่างๆ ที่อยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ ซึ่งมีทั้งส่วนที่เป็นอาณานิคมโดยตรงคือ นิคมช่องแคบ (Straits Settlements) เป็นอาณานิคมที่อังกฤษปกครองโดยตรง ประกอบด้วยปีนัง มะละกา และสิงคโปร์ รัฐสหพันธรัฐมลายู (Federated Malay States) เป็นรัฐในอารักขาของอังกฤษที่มีการรวมตัวกันเป็นสหพันธรัฐ ประกอบด้วย เปรัก สลังงอร์ เนเกรีเซิมบีลัน และปะหัง รวมทั้งรัฐนอกสหพันธรัฐมลายู (Unfederated Malay States) ซึ่งเป็นรัฐในอารักขาของอังกฤษที่ไม่รวมอยู่ในรัฐสหพันธรัฐมลายู ได้แก่ ยะโฮร์ ตรังกานู กลันตัน ปะลิส และเคดาห์ นอกจากนี้ ยังมีดินแดนอื่น ๆ ที่อยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ เช่น ซาบะห์และซาราวัก (บนเกาะบอร์เนียว) ซึ่งรวมอยู่ในบริติชมาลายาด้วย

[4] ชาวจีนเปอรานากัน (Peranakan) หรือที่รู้จักกันในชื่อ บาบ๋า-ย่าหยา คือกลุ่มลูกครึ่งจีน-มลายู ที่เกิดจากการแต่งงานระหว่างชาวจีนโพ้นทะเล (ส่วนใหญ่เป็นชาวจีนฮกเกี้ยน) กับสตรีพื้นเมืองในแถบคาบสมุทรมลายูและหมู่เกาะอินโดนีเซีย โดยคำว่า "เปอรานากัน" ในภาษามลายูมีความหมายว่า "เกิดที่นี่" ซึ่งหมายถึงผู้ที่เกิดในดินแดนแถบนั้น

อังกฤษ แต่กระนั้นอคติต่อกลุ่มชาวจีนและคอมมิวนิสต์กลับไม่ได้ลดน้อยลง โดยเกิดเหตุการณ์การปะทะกันระหว่างกลุ่มชาวจีนและชาวมาเลย์เกิดขึ้นหลายครั้งด้วยเหตุผลหลายประการ เช่น ญี่ปุ่นได้เข้ามาส่งเสริมชาตินิยมมาเลย์เพื่อต่อต้านชาติตะวันตก เป็นเหตุให้ชาวมาเลย์ส่วนหนึ่งหันไปสนับสนุนญี่ปุ่นและรวมตัวกันต่อต้านกองทัพมาลายาที่ต่อต้านญี่ปุ่นรวมถึงพรรคคอมมิวนิสต์มาลายาด้วย

เหตุการณ์ความรุนแรงทางชาติพันธุ์และอุดมการณ์ทางการเมืองทวีความตึงเครียดขึ้นอีกหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่ออังกฤษกลับเข้ามาปกครองมาลายาและมีแผนการตั้ง “สหภาพมาลายา” (Malayan Union) ขึ้นใน ค.ศ. 1946 แต่แผนการดังกล่าวถูกโจมตีอย่างหนักโดยกลุ่มชาตินิยมมาเลย์และพรรคมลายูสามัคคีแห่งชาติ (UMNO) ต่างมองว่าสหภาพมลายาเป็นความพยายามลดอำนาจของสุลต่านและจะส่งผลกระทบต่อสิทธิพิเศษของชาวมาเลย์และชนพื้นเมือง เนื่องจากชาวจีนและชาวอพยพกลุ่มอื่น ๆ ในสหภาพมาลายาจะได้รับสิทธิและมีสถานะพลเมืองเท่าเทียมกับชาวมาเลย์และชาวพื้นเมือง การประท้วงและต่อต้านการก่อตั้งสหภาพมลายาจึงได้ขยายตัวเป็นวงกว้างและในที่สุดถูกยกเลิกใน ค.ศ. 1948 และรัฐบาลสถาปนา “สหพันธรัฐมาลายา” (Federation of Malaya) ขึ้นมาแทน การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งนี้สร้างความไม่พอใจให้แก่กลุ่มชาวจีนที่รู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของชาติมาลายาและมีส่วนร่วมในการต่อต้านญี่ปุ่นร่วมกับอังกฤษในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ชาวจีนส่วนหนึ่งจึงหันไปเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์มาลายาเพื่อต่อต้านอังกฤษและเรียกร้องเอกราชในช่วงวิกฤตการณ์มาลายา (Malayan Emergency) ระหว่าง ค.ศ. 1948-1960 กลายเป็นช่วงเวลาที่ความรู้สึกต่อต้านคอมมิวนิสต์และชาวจีนเกิดขึ้นทั่วไป ส่งผลให้ชาวจีนถูกจับกุมและบางส่วนถูกส่งกลับไปจีนเนื่องจากเนื่องจากเข้าร่วมกิจกรรมผิดกฎหมาย

จากนั้นรัฐบาลมาลายาดำเนินนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างแข็งกร้าวจนทำให้พรรคคอมมิวนิสต์มาลายาต้องถอยร่นเข้าไปอยู่ในป่า โดยระหว่าง ค.ศ. 1948-1989 มีการดำเนินนโยบายต่อต้านและปราบปรามคอมมิวนิสต์อย่างรุนแรง มีการปะทะกันระหว่างกองกำลังของทั้งสองฝ่าย รัฐบาลได้ใช้วิธีการรุนแรงในการปราบปรามทั้งเผาหมู่บ้าน จับกุม กักขัง และเนรเทศชาวจีนกลับประเทศไปเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นยังได้เข้าควบคุมพื้นที่ชนบท กำหนดเขตที่อยู่อาศัย (New Village) ให้แก่ชาวจีนหลายแสนคน โดยในหมู่บ้านใหม่เหล่านี้รัฐจะเข้าตรวจสอบดูแลอย่างเข้มงวด มีการจำกัดอิสระในการเข้าออกหมู่บ้านและรวมไปถึงการควบคุมการกักตุนอาหารซึ่งสร้างความตึงเครียดทางการเมืองให้แก่กลุ่มชาวจีนที่สนับสนุนพรรคคอมมิวนิสต์อย่างลับ ๆ เป็นอย่างมาก จนชาวจีนจำนวนหนึ่งต้องตัดสินใจผันตัวเองกลายมาเป็นอาสาสมัครหมู่บ้านเพื่อแสดงออกถึงความต้องการร่วมมือกับรัฐบาลและปฏิเสธการให้ความช่วยเหลือต่อพรรคคอมมิวนิสต์มาลายา ทั้งเพื่อความปลอดภัยของกลุ่มและรางวัลอื่น ๆ ที่กลุ่มจะได้รับ เช่น เสรีภาพในการเดินทาง การใช้ชีวิตภายในหมู่บ้าน โอกาสในการครอบครอง

ที่ดิน ตลอดไปจนถึงโครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นภายในหมู่บ้านของตน เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ[5]

หลังจากมาลายาได้รับเอกราชใน ค.ศ. 1957 วิกฤตการณ์มาลายายังคงดำเนินต่อไป แม้กระทั่งเมื่อมีการก่อตั้งมาเลเซียขึ้นใน ค.ศ. 1963 รัฐบาลพรรคมลายูสามัคคีแห่งชาติ (UMNO) และพันธมิตรไม่ว่าจะเป็นสมาคมชาวมาเลเซียเชื้อสายอินเดีย (Malaysia Indian Congress: MIC) และสมาคมชาวมาเลเซียเชื้อสายจีน (Malaysian Chinese Association: MCA) ยังคงสร้างความชอบธรรมในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ และสร้างประวัติศาสตร์ชาตินิยม เช่น การลบประวัติศาสตร์การมีส่วนร่วมของชาวจีนในการต่อต้านญี่ปุ่นและต่อต้านอาณานิคมออกจากประวัติศาสตร์ความเป็นชาติมาเลเซีย และสร้างภาพชาวมาเลย์ในฐานะวีรบุรุษผู้ซึ่งเสียสละชีวิตเพื่อชาติในวิกฤตการณ์มาลายา ประวัติศาสตร์ชาตินิยมเช่นนี้เกิดขึ้นเพื่อตอกย้ำความชอบธรรมในการปราบปรามคอมมิวนิสต์ ซึ่งยังคงมีอยู่จนถึง ค.ศ. 1989 และส่งเสริมสำนึกชาตินิยมมาเลย์เพื่อรักษาสิทธิพิเศษของชาวมาเลย์และชาวพื้นเมืองในมาเลเซีย

ความตึงเครียดทางชาติพันธุ์ก่อตัวเป็นที่ประจักษ์อีกหลายกรณีหลังจากการก่อตั้งมาเลเซีย โดยเหตุการณ์ความตึงเครียดครั้งสำคัญคือ การแยกตัวของสิงคโปร์เมื่อ ค.ศ. 1965 ซึ่งเกิดขึ้นหลังจากความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ระหว่างชาวจีนและชาวมาเลย์ในสิงคโปร์ใน ค.ศ. 1964 เมื่อพรรคกิจประชาชน.(People Action Party: PAP) ซึ่งนำโดยนาย ลี กวน ยู ประกาศนโยบายเพื่อส่งเสริมความเท่าเทียมกันทางชาติพันธุ์ของพลเมืองมาเลเซียในมาเลเซีย (Malaysian Malaysia) ลี กวน ยู และพรรคกิจประชาชนจึงถูกโจมตีอย่างหนักว่าเป็นภัยต่อชาติมาเลย์ มีการประท้วงเกิดขึ้นและขยายตัวกลายเป็นเหตุการณ์จลาจลทางชาติพันธุ์อันเป็นเหตุให้มีผู้เสียชีวิตรวมทั้งสิ้น 23 คน[6]

ต่อมา ค.ศ. 1969 เกิดเหตุการณ์ความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ขึ้นอีกครั้งในมาเลเซีย เมื่อผู้สนับสนุนพรรคการเมืองฝ่ายค้านคือ พรรคกิจประชาธิปไตย (Democratic Action Party: DAP) และพรรคขบวนการประชาชนมาเลเซีย (Parti Gerakan Rakyat Malaysia: Gerakan) ออกมาเดินเฉลิมฉลองชัยชนะการเลือกตั้งบนถนนในกรุงกัวลาลัมเปอร์ เป็นเหตุให้เกิดการปะทะกันจนกลายเป็นเหตุการณ์จลาจลในวันที่ 13 พฤษภาคม ค.ศ. 1969 ทำให้รัฐบาลที่นำโดยพรรค UMNO และพันธมิตรออกมาสร้างวาทกรรมตอกย้ำถึงเหตุผลของความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ครั้งนี้ว่าเป็นผลพวงมาจากความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะกรณีที่กลุ่มภูมิบุตร (คือชาวมาเลย์และชาวพื้นเมืองที่เกิดบนผืนแผ่นดินมาลายา) ซึ่งเป็นกลุ่มคนส่วนใหญ่ของประเทศ แต่กลับตกอยู่ในสภาวะความ

---

[5] Carl Hack. (2012), Everyone lived in fear: Malaya and the British Way of counter-insurgency, *Small Wars & Insurgencies*, 23(4-5), 680-683.

[6] A. Lau. (1998), *A Moment of Anguish: Singapore in Malaysia and the Politics of Disengagement*, Eastern University Press, 175.

ยากจน เป็นเหตุให้รัฐบาลต้องผลักดันนโยบายเพื่อส่งเสริมสถานะทางเศรษฐกิจของกลุ่มภูมิบุตรและสนับสนุนความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ เช่น นโยบายเศรษฐกิจใหม่ (New Economic Policy: NEP) ที่เปิดโอกาสให้กลุ่มภูมิบุตรมีโอกาสทางสังคมและเศรษฐกิจมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นโควตาการเข้าเรียนมหาวิทยาลัย ทุนการศึกษา โอกาสในการเข้ารับราชการ และโอกาสในการถือหุ้นบริษัทต่าง ๆ ซึ่งนโยบายชาตินิยมเช่นนี้ถูกผลักดันอย่างต่อเนื่องภายใต้การบริหารของพรรค UMNO ตลอดระยะเวลากว่า 60 ปีนับตั้งแต่ประเทศได้รับเอกราช

อย่างไรก็ดี แม้ว่าความสัมพันธ์ทวิภาคีระหว่างมาเลเซียภายใต้รัฐบาลของนายกรัฐมนตรีตุน อับดุล ราซัก ฮุสเซน (Tun Abdul Razak Hussein) นายกรัฐมนตรีคนที่สองของมาเลเซียกับสาธารณรัฐประชาชนจีนได้พัฒนาไปอย่างมากภายหลังการลงนามในแถลงการณ์ร่วมระหว่างรัฐบาลทั้งสองในกรุงปักกิ่งเมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม ค.ศ. 1974 แต่หากพิจารณาถึงบริบททางประวัติศาสตร์ช่วงเวลาก่อนหน้านั้นโดยเฉพาะในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มาจนถึงช่วงสงครามเย็น รัฐบาลมาเลเซียได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ตึงเครียดระหว่างมาเลเซียกับจีน โดยรัฐบาลมาเลเซียมองว่าจีนคอมมิวนิสต์เป็นภัยคุกคามใหญ่เนื่องจากพรรคคอมมิวนิสต์มาลายา (CPM) ที่ได้รับการสนับสนุนจากจีน เป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของมาเลเซีย ดังนั้น นโยบายของมาเลเซียในช่วงก่อนการสถาปนาความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการจึงเป็นการต่อต้านคอมมิวนิสต์และรักษาความมั่นคงภายในประเทศผ่านความร่วมมือกับพันธมิตรตะวันตก เช่น อังกฤษและสหรัฐอเมริกา

ด้วยเหตุนี้ ภายหลังการสถาปนาความสัมพันธ์กันในระยะแรกรัฐบาลมาเลเซียจึงยังมีความหวาดระแวงต่อการดำเนินการของจีนในภูมิภาคนี้อยู่เสมอ โดยรัฐบาลมาเลเซียมองว่าการที่จีนยังคงมีนโยบายแยกความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลต่อรัฐบาลออกจากความสัมพันธ์ระหว่างพรรคต่อพรรค เป็นสิ่งสร้างความหวาดระแวงแก่ประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคนี้ ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงเป็นการยากที่รัฐบาลมาเลเซียจะไว้วางใจต่อการดำเนินการของจีนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้[7]

อาจกล่าวได้ว่าตลอดช่วงเวลาของสงครามเย็น หน่วยงานด้านความมั่นคงของมาเลเซียไม่เคยเปลี่ยนทัศนะที่มีต่อจีน ดังเห็นได้จากผลการสัมมนาข่าวกรองระหว่างหน่วยงานด้านข่าวกรองของไทย มาเลเซีย และสิงคโปร์ภายใต้หัวข้อภัยคุกคามจากภายนอก ฝ่ายมาเลเซียได้แสดงทัศนคติอย่างชัดเจนว่า จีนเป็นต้นเหตุแห่งภัยคุกคามทั้งหลายด้านความมั่นคงภายใน มาเลเซียมองว่าพรรคคอมมิวนิสต์มาลายามีต้นกำเนิดจากจีน ไปจนถึงปัญหากัมพูชาซึ่งมีผลต่อเสถียรภาพภายในภูมิภาคนี้ ก็มีจีนเป็นคู่กรณีสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหานี้ขึ้น[8]

---

[7] หนังสือสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงกัวลัมเปอร์ ที่ 1220/2523 ลงวันที่ 25 พฤศจิกายน ค.ศ. 1980 อ้างถึงใน สุรพงษ์ ชัยนาม. (2560). *นโยบายของไทยต่อมาเลเซีย*.กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์, หน้า 137-138.

[8] หนังสือสำนักข่าวกรองแห่งชาติ ที่ นร 1812/7497 ลงวันที่ 17 กันยายน ค.ศ. 1986.

ข้อมูลเบื้องต้นจากการค้นคว้าเอกสารเกี่ยวกับสยามและไทยในหอจดหมายเหตุมาเลเซีย

ในการเดินทางไปค้นคว้าเอกสารชั้นต้นเกี่ยวกับประเทศไทย ณ สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติมาเลเซีย (The National Archives of Malaysia หรือ Arkib Negara Malaysia: ANM) ระหว่างวันที่ 15 มกราคม-15 มีนาคม ค.ศ. 2016 เป็นการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับเอกสารที่เกี่ยวข้องกับไทยทั้งหมดเท่าที่ปรากฏอยู่ในฐานข้อมูลของ ANM ซึ่งการค้นคว้าในครั้งนั้นได้จัดทำบัญชีข้อมูลจดหมายเหตุอย่างคร่าว ๆ สำหรับค้นคว้าและวิจัยประวัติศาสตร์ไทยในขั้นต่อไป โดยแบ่งข้อมูลเป็นประเภท (Record Type) ต่าง ๆ ดังนี้คือ 1) Document 2) Image 3) Audio 4) Video 5) Artifect และ 6) Born Digital ทั้งนี้ เอกสารในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 จะอยู่ในรูปของดิจิทัล ซึ่งสามารถเรียกอ่านทั้งชุดเอกสารได้จากฐานข้อมูลภายในห้องค้นคว้าเท่านั้น ส่วนในเว็บไซต์ของ ANM จะมีเพียงตัวอย่างให้ค้นคว้า ส่วนเอกสารช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จะต้องขอเรียกดูจากเจ้าหน้าที่ที่ให้บริการในห้องค้นคว้า และขอสำเนาได้เพียง 1 ใน 3 ของแฟ้มเอกสาร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องต่อเนื่องกัน จึงทำเป็นรายการเอกสารไว้เพื่อค้นคว้าในโอกาสต่อไป ส่วนกลุ่มเอกสารหลักที่ค้นคว้ามานั้น จัดเก็บอยู่ในหมวดของ Hal Ehwal Luar Negeri, Kementerian (Ministry of External Affairs) ซึ่งมีเอกสารตามคำค้นเกี่ยวกับประเทศไทย (Thailand, Siam) ดังรายการที่แสดงในภาคผนวกของบทความนี้

จากรายการเอกสารดังกล่าว เมื่อลองค้นคำว่า “Thai/Thailand” จะพบข้อมูลที่เกี่ยวข้องอยู่ในกลุ่ม File และ Newspaper and Magazine ในกลุ่ม File ส่วนมากจะเป็นแฟ้มเอกสารรายงานประจำปีของสถานเอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงกัวลาลัมเปอร์และหนังสือโต้ตอบทางราชการระหว่างกระทรวงการต่างประเทศของไทยกับมาเลเซียระหว่างทศวรรษ 1960-1970 ส่วนกลุ่ม Newspaper and Magazine เป็นข่าวตัดที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ของมาเลเซียในช่วงเวลาเดียวกัน เอกสารกลุ่มนี้เรียกเอกสารมาอ่านได้ แต่ไม่สามารถทำสำเนาได้ทั้งหมด เนื่องจากเป็นระเบียบของสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติมาเลเซียที่ผู้ค้นคว้าสามารถทำสำเนาเอกสารได้เพียง 1 ใน 3 หรืออย่างมากเพียงครึ่งหนึ่งของเอกสารในชุดหรือแฟ้มนั้น ๆ สำหรับคำค้น “Siam” พบข้อมูลในกลุ่มต่าง ๆ ซึ่ง ANM ดำเนินการทำสำเนาเป็นไฟล์ดิจิทัลอยู่ในฐานข้อมูลที่เปิดดูได้เฉพาะในห้องอ่านเอกสารนี้เท่านั้น

นอกจากนี้ ยังมีเอกสารกลุ่มอื่น ๆ ที่น่าสนใจอีก ได้แก่

- Microfilm เป็นข้อมูลที่ทำสำเนาจากสำนักจดหมายเหตุสหราชอาณาจักรในรูปแบบไมโครฟิล์ม โดยใช้รหัสเดียวกัน ข้อมูลเกี่ยวกับไทยที่พบอยู่ในหมวด CAB 106 (War Cabinet and Cabinet Office: Historical Section: Archivist and Librarian Files: (AL Series)) WO 203 (War Office: South East Asia Command: Military Headquarters Papers, Second World War) CO 573 (Colonial Office) FO (Foreign Office) และ TS (Treasury Solicitor)

- Treaty and Agreement ปรากฏข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับราชอาณาจักรสยาม 2 รายการ อยู่ในรูปแบบไฟล์ดิจิทัล

- Cartographic Records เป็นแผนที่เขตแดนบริเวณคาบสมุทรมาเลย์และบริเวณเขตแดนติดกับไทย รวมถึงสำเนาแผนที่จากเอกสารในสำนักจดหมายเหตุแห่งชาติสหราชอาณาจักร ส่วนมากอยู่ในหมวด CO 700 (Colonial Office and predecessors: Maps and Plans: Series I) และ MPK 1/219 (Map of the Burman Empire. Including also Siam, Cochin-China, Ton-King and Malaya.)

- AUDIOVISUAL RECORDS เป็นกลุ่มภาพถ่ายทั้งที่เป็นของสำนักจดหมายเหตุแห่งชาติมาเลเซียเองและสำเนาภาพถ่ายจากสำนักจดหมายเหตุแห่งชาติสหราชอาณาจักร ในหมวด AIR 23/4276-4287 (Target photographs, Burma-Siam-Malaya)

ข้อสังเกตเบื้องต้นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางการทูตไทย-จีน จากเอกสารจดหมายเหตุของประเทศมาเลเซีย

อาจกล่าวได้ว่าเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีของไทยเดินทางไปเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนเมื่อ ค.ศ. 1975 ไม่ใช่เรื่องที่ทำให้รัฐบาลมาเลเซียในเวลานั้นรู้สึกแปลกประหลาดใจ เนื่องจากมาเลเซียก็ได้ใช้นโยบายผูกมิตรกับรัฐบาลคอมมิวนิสต์จีนไปก่อนหน้านั้นแล้ว ทั้งนี้ การดำเนินความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการของรัฐบาลไทยต่อรัฐบาลจีนนั้นก็ทำให้ฝ่ายมาเลเซียเห็นถึงความจริงจังของรัฐบาลไทยต่อปัญหาภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์โดยเฉพาะที่เป็นปัญหาร่วมกันกับรัฐบาลมาเลเซียนั่นคือ พรรคคอมมิวนิสต์มาลายา ซึ่งก่อนหน้านั้นมาเลเซียเคยตั้งข้อสงสัยในความจริงใจของรัฐบาลไทยต่อความร่วมมือในการปราบปรามพรรคคอมมิวนิสต์มาลายาบริเวณชายแดนไทยกับมาเลเซีย โดยเห็นได้จากบันทึกในเอกสารจดหมายเหตุของมาเลเซียเกี่ยวกับพรรคคอมมิวนิสต์มาลายา หัวข้อ “Potential of the Malayan Communist Party: Section 8 External Aid”[9] ความตอนหนึ่งว่า

> *The main sources of external aid are likely to be as follows: -*
> *(a) China must be considered the main original source of any external aid for the M.C.P. .....*
> *(b) .....*

[9] The National Archives of Malaysia, Hal Ehwal Luar Negeri, Kementerian (Ministry of External Affairs), 1957/0537480 (1957) *Potential of the Malayan Communist Party: Section 8 External Aid.*

> *(c) Thailand although for the moment the Thai attitude to communism and China may have hardened, the political situation is still far from stable, ... The situation will be influenced very greatly by developments in Indo-China. The danger of having a Government in Thailand in sympathy with and, possibly, actively supporting Communist bandits on the long and difficult northern frontier of the Federation cannot be overestimated particularly when it is remembered that Chinese merchants largely control the rice export trade on which Malaya is so dependent. Meanwhile, however, it is likely that the Thai Government will take increasingly active measures against Communism, including a tightening of control over alien Chinese in the border areas. These areas have to date been available to the bandits in northern Malaya as a base and rest camp. ...., it can be expected that this area of Thailand will be of great assistance to the bandits, providing additional manpower and supplied, and also acting as a transit area for any reinforcement from China and Indo-China.*

จากข้อความข้างต้น ยังทำให้สันนิษฐานได้ว่า มาเลเซียมีมุมมองต่อความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนอย่างตึงเครียดจากปัญหาคอมมิวนิสต์ที่เกิดขึ้นภายในประเทศ โดยเฉพาะในช่วงก่อนการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการระหว่างมาเลเซียกับจีน และแม้ว่าได้ดำเนินความสัมพันธ์กันแล้ว มาเลเซียก็ยังคงรักษาระดับความสัมพันธ์อย่างค่อนข้างระมัดระวังทั้งต่อจีนและต่อไทย

อย่างไรก็ดี เนื่องจากการค้นคว้าเอกสารจดหมายเหตุของสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติมาเลเซียในครั้งนั้น มุ่งสำรวจภาพรวมของเอกสารเกี่ยวกับสยามและไทยเป็นหลัก จึงอาจไม่ได้ให้ภาพที่ชัดเจนเกี่ยวกับมุมมองของมาเลเซียต่อความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยกับจีนมากนัก ทั้งนี้ เอกสารในหมวดดังกล่าวที่น่าค้นคว้ารายละเอียดต่อไปคาดว่าอยู่ในหัวข้อ THAILAND ตั้งแต่ ค.ศ. 1970-1975[10] ซึ่งอาจสะท้อนมุมมองดังกล่าวได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

[10] The National Archives of Malaysia, Hal Ehwal Luar Negeri, Kementerian (Ministry of External Affairs), 1982/0006181 (1970) *THAILAND 1970*-1982/0006192 (1975) *THAILAND 1975*.

รายการอ้างอิง

เอกสารชั้นต้น

The National Archives of Malaysia. Hal Ehwal Luar Negeri, Kementerian (Ministry of External Affairs). 1957/ 0537480. (1957). *Potential of the Malayan Communist Party: Section 8 External Aid.*

The National Archives of Malaysia. Hal Ehwal Luar Negeri, Kementerian (Ministry of External Affairs). 1982/0006181 (1970) *THAILAND 1970*-1982/0006192 (1975) *THAILAND 1975*.

หนังสือ

ชนม์ธิดา อุ้ยกูล. (2563). อิทธิพลจีน ชุมชนชาวจีน และปัญหาความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กรณีศึกษา: มาเลเซีย อินโดนีเซีย และไทย. *อุษาคเนย์วันนี้.* ปทุมธานี: ศูนย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออกศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุทธิชัย หยุ่น. (2564). *จากปากคำประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ: บริษัท อาลาดิน ออนไลน์ จำกัด.

สุรชัย ศิริไกร. (2537). *นโยบายต่างประเทศของจีนต่อประเทศอาเซียนในยุคสังคมนิยมทันสมัยภายใต้อิทธิพลของเติ้ง เสี่ยวผิง (1978-ปัจจุบัน)*. กรุงเทพฯ: โครงการจีนศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออกศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุรพงษ์ ชัยนาม. (2560). *นโยบายของไทยต่อมาเลเซีย*.กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.

Hack, Carl. (2012). Everyone lived in fear: Malaya and the British Way of counter-insurgency. *Small Wars & Insurgencies*, 23(4-5), 671-699.

Lau, A. (1998). *A Moment of Anguish: Singapore in Malaysia and the Politics of Disengagement*. Eastern University Press.

เว็บไซต์

ผู้จัดการออนไลน์. “คลิกคลิป : จีนและมาเลเซียฉลอง 50 ปี ความสัมพันธ์ทวิภาคี”. สืบค้นจาก https://mgronline.com/china/detail/9670000047703. เผยแพร่เมื่อ 5 มิ.ย. 2567. เข้าถึงเมื่อ 28 มิ.ย.68.

“Overview of Malaysia-China Relations”. https://www.kln.gov.my/web/chn_beijing/history. เข้าถึงเมื่อ 20 มิ.ย.68.

ภาคผนวก

รายการเอกสารเกี่ยวกับไทย (บางส่วน) จากการสืบค้นที่สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติมาเลเซีย

หมวด HAL EHWAL LUAR NEGERI, KEMENTERIAN (Ministry of External Affairs)

No.	Accession No.	Title	Year
FILE			
134.	1982/0005072	THIRD PERSON NOTES FROM OUR MISSION IN BANGKOK - 1963	1963
135.	1982/0005073	THIRD PERSON NOTES FROM OUR MISSION IN BANGKOK - 1964	1964
148.	1982/0005086	THIRD PERSON NOTES FROM OUR MISSION IN BANGKOK - 1965	1965
149.	1982/0005087	FORMAL NOTES – 1966 BANGKOK FROM MALAYSIAN MISSIONS OVERSEAS.	1966
150.	1982/0005088	Overseas Mission – Bangkok 1967	1967
151.	1982/0005089	Bangkok 1968	1968
152.	1982/0005090	1969 Bangkok I	1969
153.	1982/0005091	BANGKOK – 1969 – 1970 II	1969 – 1970
154.	1982/0005092	BANGKOK – 1970	1970
155.	1982/0005093	BANGKOK – 1971	1971
164.	1982/0005102	BANGKOK – 1972	1972
168.	1982/0005106	BANGKOK – 1973	1973
170.	1982/0005108	BANGKOK – 1974	1974
173.	1982/0005111	BANGKOK – 1975	1975
1133.	1982/0006071	Third Period Notes from Our Mission in Songkhla	1965
1229.	1982/0006167	Formal Notes – Thailand 1963	1963
1230.	1982/0006168	THAILAND 1963	1963
1231.	1982/0006169	Formal Notes – Thailand 1964	1964
1232.	1982/0006170	Thailand 1964	1964

No.	Accession No.	Title	Year
1233.	1982/0006171	Formal Notes – Thailand 1965	1965
1234.	1982/0006172	Thailand 1965	1965
1235.	1982/0006173	FORMAL NOTES – THAILAND 1966	1966
1236.	1982/0006174	THAILAND 1966 - CM	1966
1237.	1982/0006175	Formal Notes – Thailand 1967	1967
1238.	1982/0006176	Thailand – CM 1967	1967
1239.	1982/0006177	Thailand CM 1967	1968
1240.	1982/0006178	FORMAL NOTES – THAILAND 1968	1968
1241.	1982/0006179	THAILAND - CM ‘1969’	1969
1242.	1982/0006180	NOTA RESMI (OFFICIAL NOTE) – THAILAND - 1969	1969
1243.	1982/0006181	THAILAND - 1970	1970
1244.	1982/0006182	THAILAND – CM - 1970	1970
1245.	1982/0006183	THAI - 1971	1971
1246.	1982/0006184	THAILAND - 1971	1971
1247.	1982/0006185	THAILAND - 1972	1972
1248.	1982/0006186	THAILAND - 1972	1972
1249.	1982/0006187	THAI - 1973	1973
1250.	1982/0006188	THAILAND - 1973	1973
1251.	1982/0006189	Thailand - 1974	1974
1252.	1982/0006190	Thailand - 1974	1974
1253.	1982/0006191	THAI 1975	1975
1254.	1982/0006192	THAILAND 1975	1975
1750.	1989/0016274	ANGGARAN (BUDGET) 1969 BANGKOK	1969
1751.	1989/0016275	ANGGARAN 1969 SONGKHLA	1969
1752.	1989/0016276	ANGGARAN 1970 BANGKOK	1970
1753.	1989/0016277	ANGGARAN 1970 SONGKHLA	1970
1754.	1989/0016278	ANGGARAN 1971 BANGKOK	1971
1755.	1989/0016279	ANGGARAN 1971 SONGKHLA	1971

No.	Accession No.	Title	Year
1756.	1989/0016280	ANGGARAN 1972 BANGKOK	1972
1757.	1989/0016281	ANGGARAN 1972 SONGKHLA	1972
1758.	1989/0016282	ANGGARAN 1973 - BANGKOK	1973
1759.	1989/0016283	ANGGARAN 1973 - BANGKOK	1973
1760.	1989/0016284	ANGGARAN 1973 - SONGKHLA	1973
1761.	1989/0016285	ANGGARAN 1974 - BANGKOK	1974
1762.	1989/0016286	ANGGARAN 1974 - BANGKOK	1974
1763.	1989/0016287	ANGGARAN 1974 - SONGKHLA	1974
1764.	1989/0016288	ESTIMATE 1975 - BANGKOK	1975
1765.	1989/0016289	ESTIMATE 1975 - SONGKHLA	1975
1766.	1989/0016290	ESTIMATE 1976 - BANGKOK	1976
1767.	1989/0016291	ANGGARAN 1977 - BANGKOK	1977
1768.	1989/0016292	ANGGARAN 1977 - SONGKHLA	1977
1769.	1989/0016293	ANGGARAN 1978 - BANGKOK	1978
1770.	1989/0016294	ANGGARAN 1978 - SONGKHLA	1978
1771.	1989/0016295	ANGGARAN 1979 - BANGKOK	1979
1772.	1989/0016296	ANGGARAN 1979 - SONGKHLA	1979
1773.	1989/0016297	ANGGARAN 1980 - BANGKOK	1980
1774.	1989/0016298	ANGGARAN 1980 - SONGKHLA	1980
1775.	1989/0016299	ANGGARAN 1981 - BANGKOK	1981
1776.	1989/0016300	ANGGARAN 1981 - SONGKHLA	1981
1777.	1989/0016301	ANGGARAN 1982 - BANGKOK	1982
1778.	1989/0016302	ANGGARAN 1982 - SONGKHLA	1982
1779.	1989/0016303	ANGGARAN 1983 - BANGKOK	1983
1780.	1989/0016304	ANGGARAN 1983 - SONGKHLA	1983
2151.	1991/0016998	DIPLOMATIC REPRESENTATION IN MALAYSIA - THAILAND	
2152.	1991/0016999	DIPLOMATIC REPRESENTATION IN THAILAND	

No.	Accession No.	Title	Year
2153.	1991/0016700	DIPLOMATIC REPRESENTATION IN THAILAND	
2154.	1991/0016701	CONSULAR INFORMATION THAILAND	
2970.	1991/0024841	PAYMENT OF PENSION IN THAILAND	
2972.	1991/0024843	PADI HARVESTERS FROM THAILAND	
2974.	1991/0024845	SPECIAL DELEGATION TO BANGKOK (FINANCE)	
2976.	1991/0024847	DIPLOMATIC LIST ROYAL THAI EMBASSY.	
2977.	1991/0024848	DIPLOMATIC REPRESENTATION IN BANGKOK FROM MALAYSIA	
2978.	1991/0024849	SONGKHLA ESTABLISHMENT – NEW POST	
2988.	1991/0024859	VISIT OF THEIR MAJESTIES TO THAILAND (FINANCE)	
2989.	1991/0024860	DEPUTY PRIME MINISTERS VISIT TO BANGKOK (FINANCE)	
2990.	1991/0024861	VISIT OF THEIR MAJESTIES TO THAILAND (FINANCE – 1973)	1973
NEWSPAPER AND MAGAZINE (NEWSPAPER CUTTING)			
429.	2000/0002403	Malaysia – Thailand – Relation.Vol.23	
430.	2000/0002404	Malaysia – Thailand – Relation.Vol.25	
880.	2000/0002857	Thailand Vol. 92	
881.	2000/0002858	Thailand Vol. 93	
882.	2000/0002859	Thailand Vol. 94	
883.	2000/0002860	Thailand Vol. 95	
884.	2000/0002861	Thailand Vol. 96	
885.	2000/0002862	Thailand Vol. 97	
886.	2000/0002863	Thailand Vol. 98	
887.	2000/0002864	Thailand Vol. 99	
888.	2000/0002865	Thailand Vol. 100	
889.	2000/0002866	Thailand Vol. 101	

No.	Accession No.	Title	Year
890.	2000/0002867	Thailand Vol. 102	
891.	2000/0002868	Thailand Vol. 103	

ในนัยน์เนตรราชสีห์: มุมมองของสหราชอาณาจักรต่อความสัมพันธ์ระหว่างราชอาณาจักรไทยและสาธารณรัฐประชาชนจีน ค.ศ. 1970-1995

พันเอก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิเษก มนเทียรวิเชียรฉาย

บทนำ: ราชสีห์ในเอเชีย

ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 สหราชอาณาจักรเป็นมหาอำนาจอาณานิคมที่ทรงอิทธิพลในภูมิภาคเอเชียตะวันออกและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยปกครองอาณานิคมและพื้นที่สำคัญ ไม่ว่าจะเป็นคาบสมุทรมลายู พม่า สิงคโปร์ และพื้นที่ส่วนเหนือของเกาะบอร์เนียว รวมถึงมีเขตสัมปทานในจีน อาทิ นครฮ่องกง และเขตบริหารที่นครเซี่ยงไฮ้ สหราชอาณาจักรใช้พื้นที่เหล่านี้ควบคุมเส้นทางการเดินเรือสำคัญ ปกป้องผลประโยชน์ทางการค้าระหว่างอาณานิคมในอินเดียและตลาดในจีน อีกทั้งครอบครองแหล่งทรัพยากรธรรมชาติสำคัญ เช่น ยางพารา ดีบุก น้ำมันดิบ และไม้ เป็นต้น[1] ส่วนในกรณีพื้นที่ซึ่งสหราชอาณาจักรไม่ปกครองโดยตรง อาทิ สยาม สหราชอาณาจักรยังสามารถรักษาอิทธิพลผ่านการลงนามในสนธิสัญญาและข้อตกลงที่เอื้อประโยชน์ต่อการค้าขาย อีกทั้งการเผยแผ่วัฒนธรรมทางการเมืองและเศรษฐกิจ ทั้งนี้ สหราชอาณาจักรสังเกตการณ์และรายงานสถานการณ์ในภูมิภาคที่อาจกระทบต่อผลประโยชน์ให้กรุงลอนดอนทราบตลอดเวลา

ต่อมา ในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 และ 2 การปกครองของสหราชอาณาจักรในภูมิภาคเอเชียตะวันออกและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต้องเผชิญหน้ากับกระแสชาตินิยม โดยเฉพาะในอินเดีย พม่า และคาบสมุทรมลายู นอกจากนี้ สหราชอาณาจักรยังต้องเผชิญหน้ากับภัยคุกคามใหม่กล่าวคือ จักรวรรดิญี่ปุ่น ที่เริ่มขยายอิทธิพลเข้ามาในพื้นที่ซึ่งก่อนหน้านี้อยู่ภายใต้อิทธิพลของสหราชอาณาจักร อย่างไรก็ดี สหราชอาณาจักรยังคงควบคุมสถานการณ์ได้ผ่านนโยบายการแบ่งแยกทางเชื้อชาติและชนชั้น โดยมอบอำนาจแก่ชนชั้นนำที่มีความจงรักภักดีต่อรัฐบาลกลางที่กรุงลอนดอน นโยบายดังกล่าวสามารถต่ออายุให้แก่ “จักรวรรดิที่พระอาทิตย์ไม่เคยตกดิน” (The empire on which the sun never sets) แต่สร้างความตึงเครียดในสังคมหลากหลายเชื้อชาติ ไม่ว่าจะเป็นในอินเดีย พม่า หรือคาบสมุทรมลายู[2]

สงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญ เมื่อกองทัพญี่ปุ่นสามารถยึดสิงคโปร์เมื่อ ค.ศ. 1941 ทำให้สหราชอาณาจักรสูญเสียความน่าเชื่อถือในฐานะมหาอำนาจทั้งในสายตาของโลกและสายตาชาวท้องถิ่น การยึดครองดินแดนอาณานิคมของสหราชอาณาจักรโดยญี่ปุ่นจุดประกายขบวนการต่อต้าน อาทิ กองทัพต่อต้านญี่ปุ่นในมลายู (Malaya People’s Anti-Japanese Army) ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากหลายแหล่ง ไม่ว่าจะเป็นกระแสชาตินิยมหรือแนวคิดสังคมนิยม หลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 สหราชอาณาจักรพยายามเข้ามา

---

[1] Harper, T. N. (1999). *The End of Empire and the Making of Malaya*. Cambridge University Press.

[2] Stockwell, A. J. (1995). *British Policy and Malay Politics during the Malayan Union Experiment, 1945–1948*. Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society.

ปกครองเช่นเดิมอีกครั้งหนึ่ง ทว่าสถานการณ์ในท้องถิ่นได้เปลี่ยนไปแล้วอย่างสิ้นเชิง ชาวท้องถิ่นในอาณานิคมมีความตระหนักมากขึ้นในความเป็นชาติของตนและมีการเรียกร้องสิทธิทางการเมืองมากขึ้นกว่าเดิม[3] ขณะเดียวกันเจตจำนงของสหราชอาณาจักรในการครอบครองอาณานิคมลดลงอย่างมีนัยสำคัญสืบเนื่องจากผลกระทบด้านการเมืองและการเงินจากสงครามโลกครั้งที่ 2 นอกจากนี้ หลังจากสหราชอาณาจักรยินยอมให้อินเดียและปากีสถานประกาศเอกราชเมื่อ ค.ศ. 1947 สหราชอาณาจักรไม่มีความจำเป็นในการรักษาอาณานิคมในแอฟริกาและเอเชียที่ล้วนแล้วเป็นภาระต่องบประมาณ ด้วยเหตุนี้ สหราชอาณาจักร จึงถอนตัวจากอาณานิคมในภูมิภาคนี้อย่างต่อเนื่องในช่วงหลังสงคราม พม่าได้รับเอกราชเมื่อ ค.ศ. 1948 ตามด้วยมลายูเมื่อ ค.ศ. 1957 และสิงคโปร์แยกตัวออกมาเมื่อ ค.ศ. 1965

อย่างไรก็ดี สหราชอาณาจักรยังคงมีบทบาทในการรักษาความมั่นคงในภูมิภาคอยู่ โดยต้องเผชิญกับสงครามต่อต้านขบวนการคอมมิวนิสต์ในเหตุการณ์ฉุกเฉินมลายู (Malayan Emergency ค.ศ. 1948–1960) ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างปฏิบัติการทางทหาร การควบคุมพื้นที่ และการรณรงค์ด้านจิตวิทยา เหตุการณ์นี้เป็นปัจจัยสำคัญที่สหราชอาณาจักรตัดสินใจเข้าร่วมก่อตั้งองค์การสนธิสัญญาป้องกันภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Southeast Asia Treaty Organization – SEATO) เมื่อ ค.ศ. 1954 และข้อตกลงด้านความมั่นคงกับมาเลเซีย แต่ในเวลาต่อมา รัฐบาลกลางสหราชอาณาจักรต้องปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์สืบเนื่องจากข้อจำกัดทางเศรษฐกิจ สหราชอาณาจักรจึงถอนกำลังออกจากภูมิภาคและละทิ้งพื้นที่ “ด้านตะวันออกของคลองซุเอส” (East of Suez) ให้กับมหาอำนาจอื่นรับผิดชอบ กล่าวคือ สหรัฐอเมริกา[4] ส่งผลให้อิทธิพลและบทบาทของสหราชอาณาจักรในด้านการทหารและการเมืองลดลงอย่างมีนัยสำคัญ

หนึ่งในข้อยกเว้นของนโยบายนี้คือ บรูไนดารุสซาลามซึ่งยังคงรักษาความสัมพันธ์แน่นแฟ้นระหว่างราชสำนักและรัฐบาลกรุงลอนดอน และนครฮ่องกงซึ่งยังคงอยู่ภายใต้การปกครองของสหราชอาณาจักรตามเนื้อหาของสนธิสัญญานานกิง (ค.ศ. 1842) และอนุสัญญาปักกิ่ง (Convention of Peking ค.ศ. 1860) นอกจากนี้ สหราชอาณาจักรยังคงเป็นมหาอำนาจสำคัญในด้านเศรษฐกิจ สหราชอาณาจักรมองตนเองเป็นผู้นำในตลาดอาเซียน โดยเป็นจุดหมายปลายทางกว่าร้อยละ 23 ของสินค้าส่งออกอาเซียนเมื่อ ค.ศ. 1990 อีกทั้งมีกิจการในทุกประเทศสมาชิกอาเซียน โดยเมื่อ ค.ศ. 1991 ประเทศที่ได้รับการลงทุนมากสุดคือ สิงคโปร์ (1 พันล้านปอนด์) ตามด้วยไทย (900 ล้านปอนด์) อินโดนีเซีย (613 ล้านปอนด์) มาเลเซีย (600 ล้านปอนด์) ฟิลิปปินส์ (377 ล้านปอนด์) ตามด้วยบรูไนฯ (250 ล้านปอนด์) [5] การที่นครฮ่องกงพัฒนาเป็นศูนย์กลางทางการเงินสำคัญของภูมิภาค อีกทั้งเป็นหน้าต่างสำหรับการเข้าถึงตลาดจีนแผ่นดินใหญ่ โดยเฉพาะหลังความสำเร็จของการปฏิรูปเศรษฐกิจจีนในช่วงทศวรรษ 1980 สหราชอาณาจักรจึงยังคงต้องติดตามและ

---

[3] Bayly, C. A. and Harper, T. (2005). *Forgotten Wars: Freedom and Revolution in Southeast Asia*. Harvard University Press.

[4] Darwin, J. (2009). *The Empire Project: The Rise and Fall of the British World-System, 1830–1970*. Cambridge University Press.

[5] Johnson, R.S. (1992, April 8). *European Community relations with the Association of Southeast Asian Nations (ASEAN); and the UK* Presidency. The National Archives. FCO 15/6687, ASEAN General File, 9.

สังเกตการณ์พัฒนาการสำคัญเกี่ยวกับภูมิภาคที่อาจส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจตลอดช่วงสงครามเย็นหรืออาจเป็นประเด็นในคณะมนตรีความมั่นคงสหประชาชาติ (UN Security Council – UNSC) ซึ่งสหราชอาณาจักรยังคงเป็นสมาชิกถาวรตั้งแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงปัจจุบัน

ในการนี้ หนึ่งในประเด็นที่สหราชอาณาจักรสนใจคือ การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีนกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พัฒนาการของความสัมพันธ์ดังกล่าวในด้านเศรษฐกิจและการเมือง อีกทั้งผลกระทบต่อเสถียรภาพของประเทศที่เกี่ยวข้อง เอกสารราชการของสหราชอาณาจักรในยุคนี้จึงเป็นแหล่งข้อมูลที่สามารถใช้ได้ในการศึกษามุมมองของมหาอำนาจทางเศรษฐกิจต่อพัฒนาการในระดับภูมิภาค

คลังราชสีห์: หอจดหมายเหตุแห่งชาติสหราชอาณาจักร

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ (The National Archives) ซึ่งตั้งอยู่ในเขตคิว (Kew) กรุงลอนดอน เป็นหน่วยงานจดหมายเหตุของรัฐบาลสหราชอาณาจักรมีหน้าที่รับผิดชอบการเก็บรักษาเอกสารราชการซึ่งบางรายการมีอายุยาวนานกว่า 1,000 ปี ครอบคลุมประวัติศาสตร์การเมือง เศรษฐกิจ กฎหมาย การทหาร และสังคมของชาติ รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศด้วย สหราชอาณาจักรมีธรรมเนียมการเก็บเอกสารราชการตั้งแต่การเก็บเอกสารของสำนักเสนาบดี (Chancery) และคลังหลวง (Exchequer) ของราชอาณาจักรอังกฤษ (Kingdom of England) ในยุคกลาง เดิมเอกสารเหล่านี้จะเก็บรักษาไว้ที่หอคอยแห่งลอนดอน (Tower of London) การที่สถานแห่งนี้เป็นสถานที่เดียวกันสำหรับการเก็บเครื่องราชกกุธภัณฑ์ (Crown Jewels) สะท้อนถึงความสำคัญที่ฝ่ายการเมืองให้กับการเก็บเอกสารราชการสำหรับการอ้างอิง

ในเวลาต่อมา ระบบราชการมีความซับซ้อนมากขึ้น โดยเฉพาะหลังมีการรวมราชอาณาจักรอังกฤษ สกอตแลนด์ ไอร์แลนด์ อีกทั้งพื้นที่เดิมของราชรัฐเวลส์เข้ามาเป็นสหราชอาณาจักร นอกจากนี้ ยังมีการก่อตั้งอาณานิคมอีกด้วย เพื่อให้การเก็บรักษาเอกสารเป็นระบบกว่าเดิม รัฐบาลสหราชอาณาจักรจึงก่อตั้งสำนักงานจดหมายเหตุแห่งรัฐ (Public Record Office - PRO) เมื่อ ค.ศ. 1838 เพื่อเป็นศูนย์กลางในการเก็บเอกสารราชการ และอำนวยความสะดวกให้หน่วยราชการอีกทั้งประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลได้มากขึ้น ในเวลาต่อมาเอกสารของหน่วยงานอื่น ไม่ว่าจะเป็นกระทรวงทหารเรือ (Admiralty) กระทรวงมหาดไทย (Home Office) หรือแม้กระทั่งกระทรวงการต่างประเทศ (Foreign Office) ได้ทยอยโอนเอกสารราชการที่มีความสำคัญมาเก็บรักษาไว้ที่หอจดหมายเหตุแห่งนี้ จนเมื่อ ค.ศ. 2003 สำนักงาน PRO ได้ผนวกรวมกับคณะกรรมาธิการเอกสารประวัติศาสตร์ (Historical Manuscripts Commission) และหน่วยงานที่รับผิดชอบงานคล้ายกันเป็นหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (National Archives) และย้ายที่ทำการไปยังอาคารปัจจุบันที่ออกแบบมาเพื่อการนี้โดยเฉพาะ[6]

ปัจจุบัน หอจดหมายเหตุแห่งชาติมีบทบาทสำคัญทั้งในฐานะแหล่งเก็บรักษาข้อมูลของรัฐ และในฐานะผู้พิทักษ์ความโปร่งใส ความรับผิดชอบต่อสาธารณะ และความทรงจำร่วมของชาติ คลังข้อมูลที่นี่มีความ

[6] Shepherd, E. (2009). *Archives and Archivists in 20th Century England*. Routledge.

หลากหลายอย่างยิ่ง ตั้งแต่สมุดรายการทรัพย์สินของอังกฤษ (Domesday Book ค.ศ. 1086) ซึ่งทำขึ้นหลังการยึดประเทศโดยราชวงศ์นอร์มัน (Norman Dynasty) มหากฎบัตร (Magna Carta ฉบับ ค.ศ. 1225) สนธิสัญญา เอกสารหน่วยข่าวกรองช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 บันทึกการประชุมคณะรัฐมนตรี เอกสารของหน่วยราชการต่าง ๆ รวมถึงบันทึกกระบวนการปลดปล่อยอาณานิคม หอจดหมายเหตุยังสนับสนุนการวิจัยทางประวัติศาสตร์ การค้นหาข้อมูลเครือญาติ การตรวจสอบทางกฎหมาย และการเรียนรู้ของสาธารณชน อีกทั้งยังทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาด้านการจัดเก็บเอกสารและการอนุรักษ์ข้อมูลดิจิทัลแก่หน่วยงานรัฐด้วย หอจดหมายเหตุแห่งชาตินับเป็นหนึ่งในสถาบันจดหมายเหตุที่เปิดกว้างและเข้าถึงได้มากที่สุดในโลก โดยมีเป้าหมายในการธำรงความสมดุลระหว่างการคุ้มครองข้อมูลที่ละเอียดอ่อนกับการส่งเสริมความโปร่งใส และยังคงมีบทบาทสำคัญในการกำหนดวิธีที่สหราชอาณาจักรเข้าใจและเล่าเรื่องอดีตของชาติ

เอกสารราชการที่เก็บรักษาไว้ที่หอจดหมายเหตุต้องผ่านการคัดกรองก่อนที่จะเปิดให้สาธารณชนสามารถเข้าถึงได้อย่างเสรี “กฎ 30 ปี” (30 Year Rule) บังคับให้หน่วยราชการของสหราชอาณาจักรพิจารณาคัดกรองและโอนเอกสารราชการที่มีอายุมากกว่า 30 ปีให้แก่หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ยกเว้นในกรณีที่การเปิดเอกสารดังกล่าวยังคงมีความละเอียดอ่อนทางการเมืองหรือสร้างผลกระทบในแง่ลบให้แก่สภาพการเมืองหรือเศรษฐกิจปัจจุบัน กฎนี้มีการปรับเปลี่ยนให้เหลือเพียง 20 ปีเมื่อ ค.ศ. 2013 ดังนั้น ปัจจุบันเอกสารล่าสุดที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติได้รับจะเป็นในช่วงเวลา ค.ศ. 2005 ถึง 2006 ซึ่งเอกสารดังกล่าวอาจจะยังไม่เข้าระบบและเปิดให้สาธารณชนสามารถเข้าถึงได้เต็มที่เนื่องจากต้องผ่านกระบวนการคัดกรองและเข้าระบบอีกชั้นหนึ่ง

ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนนั้น ประเด็นนี้จะอยู่ในความรับผิดชอบของกรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (South East Asian Department) และกรมเอเชียตะวันออกไกล (Far Eastern Department) ของกระทรวงการต่างประเทศหรือ “กระทรวงการต่างประเทศและเครือจักรภพ” (Foreign and Commonwealth Office) [7] เป็นหลัก ทั้งนี้ ในระบบของหอจดหมายเหตุแห่งชาติ มีแฟ้มเอกสารที่เกี่ยวข้องและสามารถเข้าถึงได้ปรากฏอยู่ 25 แฟ้ม แฟ้มส่วนใหญ่ครอบคลุมยุคสมัยสงครามเย็นเริ่มตั้งแต่ ค.ศ. 1956 และสิ้นสุดเมื่อ ค.ศ. 1994 ซึ่งบางส่วนมีการสำเนาและนำเข้าระบบหอจดหมายเหตุทูลกระหม่อมอาจารย์แล้ว ตามตาราง ดังนี้

[7] ก่อนหน้า ค.ศ. 1968 กระทรวงนี้มีชื่อว่า “กระทรวงการต่างประเทศ” (Foreign Office - FO) แต่ในปีนี้มีการรวมตัวกับ “กระทรวงเครือจักรภพ” (Commonwealth Office) จึงเปลี่ยนชื่อเป็น “กระทรวงการต่างประเทศและเครือจักรภพ” (Foreign and Commonwealth Office - FCO) ปัจจุบัน นับตั้งแต่ ค.ศ. 2020 กระทรวงนี้ได้ปรับเปลี่ยนชื่ออีกครั้งเป็น “กระทรวงการต่างประเทศ เครือจักรภพ และการพัฒนา” (Foreign, Commonwealth, and Development Office) โดยมีการผนวกร่วมกับอดีตกระทรวงเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศ (Department for International Development)

ตารางแสดงรายการเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ไทย-จีนในหอจดหมายเหตุสหราชอาณาจักรและหอจดหมายเหตุทูลกระหม่อมอาจารย์

เรื่อง	ปี	หมายเลขแฟ้ม	อยู่ในหอจดหมายเหตุทูลกระหม่อมอาจารย์
Relations between Thailand and China (ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีน)	1970	FCO 15/1300	X
	1974	FCO 15/1982	X
	1984	FCO 15/4105	X
	1984	FCO 15/2625	X
	1985	FCO 21/2991	X
	1994	FCO 15/7454	X
Political relations between Thailand and China (ความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างไทยกับจีน)	1956	FO 371/120891	
	1956	FO 371/123645	
	1957	FO 371/127288	
	1957	FO 371/129615	
	1958	FO 371/133367	
	1971	FCO 15/1446	X
	1972	FCO 15/1635	
	1973	FCO 15/1788	
	1976	FCO 15/2198	
	1980	FCO 15/2763	
	1985	FCO 15/4390	
	1986	FCO 15/4778	X
	1987	FCO 15/5101	
Commercial relations between Thailand and China (ความสัมพันธ์ทางพาณิชย์ระหว่างไทยกับจีน)	1956	FO 371/123656	
	1957	FO 371/127337	
	1957	FO 371/129623	
	1958	FO 371/133402	
	1959	FO 371/144308	
Relations between Cambodia, China, and Thailand (ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชา จีน และไทย)	1989	FCO 15/5643	

ในนัยน์เนตรราชสีห์: ข้อมูลจากเอกสารสหราชอาณาจักร (บางส่วน)

เอกสารที่มีอยู่แสดงให้เห็นว่า รัฐบาลสหราชอาณาจักรคาดว่า ไม่มีแนวโน้มใดที่จะนำไปสู่การพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนเมื่อ ค.ศ. 1970 หากไทยยังคงไม่สามารถปฏิบัติตามเงื่อนไขของรัฐบาลกรุงปักกิ่งได้ กล่าวคือ ต้องงดบทบาทอย่างแข็งขันในสงครามเวียดนาม ออกมาตรการเปิดและรองรับการค้ากับจีนและเวียดนามเหนือ ลดทอนหรือยุติการอนุญาตให้สหรัฐอเมริกาใช้ฐานทัพในไทย และตกลงให้มีการลดจำนวนหรือถอนกำลังของกองทัพสหรัฐอเมริกาออกจากไทย ภายใต้บริบททางภูมิรัฐศาสตร์ของช่วงต้นทศวรรษ 1970 และภัยคุกคามต่อความมั่นคงของไทย เงื่อนไขเหล่านี้จึงไม่อาจปฏิบัติได้[8] ในส่วนของฝ่ายไทย มาตรการสร้างความเชื่อมั่นที่สำคัญต่อการส่งเสริมความสัมพันธ์กับจีน คือ การยุติการออกอากาศรายการวิทยุที่มีเนื้อหาสนับสนุนพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ทั้งนี้ ฝ่ายสหราชอาณาจักรมองว่ารัฐบาลจีนอยู่เบื้องหลังการออกอากาศดังกล่าว รวมถึงมีบทบาทสนับสนุน พคท. ในภาพรวมด้วย[9]

อย่างไรก็ดี สหราชอาณาจักรเริ่มจับสัญญาณของความเปลี่ยนแปลงบางประการ โดยเฉพาะภายหลังจากการถอนตัวของสหรัฐอเมริกาออกจากภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และการที่ฝ่ายไทยเริ่มแสดงท่าทีแสวงหาช่องทางในการปรับความสัมพันธ์กับจีนให้ดีขึ้น โดยมีการใช้เครือข่ายของนายปรีดี พนมยงค์ เป็นหนึ่งในกลไกเชื่อมโยง นักวิเคราะห์ของสหราชอาณาจักรประเมินว่า แม้จะมีสัญญาณในเชิงบวกอยู่บ้าง แต่ก็ยังมีอุปสรรคอีกมาก โดยสหราชอาณาจักรสรุปว่า “ยังมีเมฆหมอกอีกมากที่ต้องถูกพัดผ่านไป ก่อนที่เราจะได้เห็นแสงแดดส่องมาจากนครแห่งสวรรค์ (Celestial City)”[10] ถึงแม้จะมีความไม่แน่นอนอยู่บ้าง สัญญาณเหล่านี้มีน้ำหนักเพียงพอให้สภาความมั่นคงแห่งชาติของไทยพิจารณาทบทวนนโยบายต่อจีนบางประการ อาทิ การเริ่มออกมาตรการให้การค้าระหว่างไทยกับจีนมีสถานะถูกต้องตามกฎหมาย การยกเลิกข้อห้ามในการเดินทางไปยังจีนแผ่นดินใหญ่สำหรับคณะด้านวัฒนธรรมและกีฬา การผ่อนคลายข้อจำกัดในการเรียนการสอนภาษาจีน ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (แต่ยังคงรักษามาตรการห้ามสอนภาษาจีนในโรงเรียนระดับประถมและมัธยม) และการเปิดช่องทางสื่อสารกับรัฐบาลกรุงปักกิ่ง โดยตั้งเงื่อนไขว่าจีนจะต้องยุติการสนับสนุน พคท. เสียก่อน[11]

ภายใต้บริบทของพัฒนาการเชิงบวกในความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีน รัฐบาลสหราชอาณาจักรวิเคราะห์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการจัดตั้งสถานเอกอัครราชทูตของสาธารณรัฐประชาชนจีน ณ กรุงเทพมหานคร โดยตั้งข้อสังเกตว่า ก่อนหน้านี้สถานเอกอัครราชทูตของสาธารณรัฐจีน (จีนไทเป) ที่ยังมีอยู่ในขณะนั้นไม่สามารถดำเนินบทบาทได้อย่างมีประสิทธิภาพนัก อันเนื่องมาจากบุคลิกภาพของ

---

[8] Squire, C.W. (1970, November 23). *Thai/Chinese relations: Towards a neutral Thailand?*. The National Archives. FCO 15/1300, Political relations between Thailand and China, 1.

[9] Martin, D.G. (1974, December 13). *Thailand*. The National Archives. FCO 15/1982, Thai/Chinese relations, 11.

[10] Cook, L. (1971, May 8). *No Subject*. The National Archives. FCO 15/1446, 7.

[11] Squire, C.W. (1971, July 14). *Thai/Chinese relations*. The National Archives. FCO 15/1446, Political relations between Thailand and China, 24.

เอกอัครราชทูต ความแตกแยกภายในชุมชนชาวจีนในไทย และความอ่อนแอของรัฐบาลกรุงไทเปเอง[12] ในอีกด้านหนึ่ง สหราชอาณาจักรยังแสดงความห่วงกังวลเกี่ยวกับสถานภาพและบทบาทของประชากรเชื้อสายจีนในประเทศไทย ซึ่งแม้ส่วนใหญ่จะเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยได้ดีกว่าประเทศอื่นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ยังคงมีความผูกพันกับทางการเมืองกับจีนอย่างมีนัยสำคัญ ความผูกพันดังกล่าวนำไปสู่การแบ่งขั้วทางการเมืองภายในชุมชนเชื้อสายจีนระหว่างกลุ่มที่สนับสนุนรัฐบาลที่กรุงปักกิ่งกับกลุ่มที่สนับสนุนรัฐบาลที่กรุงไทเป[13] ผลประโยชน์ของกลุ่มที่สนับสนุนรัฐบาลที่กรุงไทเปส่งผลให้รัฐบาลไทยพยายามดำเนินนโยบายถ่วงดุลระหว่างความสัมพันธ์กับรัฐบาลกรุงปักกิ่งและไทเป โดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจและการดำเนินบทบาทในเวทีสหประชาชาติ[14] ซึ่งสหราชอาณาจักรเห็นว่าไม่มีทางเป็นไปได้ในระยะยาว[15]

สัญญาณเชิงบวกที่เกิดขึ้นนำไปสู่การเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างระมัดระวังของบุคคลสำคัญในรัฐบาลไทย ลักษณะของการเยือนดังกล่าวเป็นประเด็นถกเถียงกันในแง่ของสถานะความเป็นทางการ ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ การเยือนจีนของพลอากาศเอกทวี จุลละทรัพย์ ระหว่างวันที่ 8–13 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1974 ซึ่งยังคงคลุมเครือว่าเป็นการเยือนในฐานะทางการหรือไม่ ขณะนั้น พลอากาศเอกทวีฯ ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ซึ่งส่งผลให้ท่านเป็นเจ้าหน้าที่ระดับสูงที่สุดของรัฐบาลไทยในขณะนั้นที่เยือนจีน[16] ขณะเดียวกัน ท่านดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการโอลิมปิกแห่งประเทศไทยอีกด้วย จึงมีความไม่แน่นอนว่า ตกลงท่านเยือนจีนในฐานะใด แม้การเยือนจะมีลักษณะกึ่งทางการ ฝ่ายจีนมิได้ปล่อยให้โอกาสนี้ผ่านไปโดยเปล่าประโยชน์ หากแต่ใช้โอกาสดังกล่าวส่งสัญญาณเชิงบวกเพิ่มเติมมายังรัฐบาลไทย ภายหลังการเยือน พลอากาศเอกทวีฯ ถ่ายทอดถ้อยคำของนายกรัฐมนตรีโจว เอินไหล (Zhou Enlai) ในการแถลงข่าว โดยเฉพาะในส่วนที่สะท้อนความชื่นชมต่อพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังข้อความต่อไปนี้:

ท่านโจว เอินไหล ได้สอบถามถึงพระมหากษัตริย์ของเรา และข้าพเจ้าได้เรียนให้ท่านทราบถึงพระราชกรณียกิจที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินไปยังจังหวัดต่าง ๆ ทั้งในป่าและพื้นที่ทุรกันดารทั่วประเทศเพื่อช่วยเหลือชาวเขาและประชาชนผู้ยากไร้ในพื้นที่ด้อยพัฒนา และยังได้กล่าวถึงพระราชกิจของสมเด็จพระราช

---

[12] Hoare, J. (1971, January 12). Thai-Chinese relations, 1945-49. The National Archives. FCO 15/1446, Political relations between Thailand and China, 1.

[13] Fall, D.W. (1974, July 26). *The Chinese in Thailand*. The National Archives. FCO 15/1982, Thai-Chinese relations, 10.

[14] Millington, J.P. (1971, November 3). *China and the UN: Thai reactions*. The National Archives. FCO 15/1446, Political relations between Thailand and China, 36.

[15] De la Mare. (1971, July 30). *US relations with China*. The National Archives. FCO 15/1446, Political relations between China and Thailand, 29.

[16] Martin, D.G. (1974, February 18). *Visit of Thai Olympic Committee to China*. The National Archives. FCO 15/1982, Thai-Chinese relations, 3.

ชนนีด้วย ท่านโจว เอินไหลกล่าวว่า การกระทำเช่นนี้เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง แสดงถึงการที่พระองค์ทรงมีความเห็นอกเห็นใจประชาชนผู้ยากไร้ และเป็นกิจกรรมที่ยอดเยี่ยมอย่างยิ่ง ท่านได้ขอให้ข้าพเจ้าถวายพระพรชัยมงคลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และขอภาวนาให้พระองค์ทรงพระเจริญยิ่งยืนนาน[17]

สิ่งที่สร้างความประหลาดใจให้แก่ผู้สังเกตการณ์จากสหราชอาณาจักรมากที่สุด คือสัญญาณจากฝ่ายจีนที่ดูประหนึ่งว่าพร้อมจะละทิ้งการสนับสนุนขบวนการคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย:

เมื่อข้าพเจ้าได้พบกับนายกรัฐมนตรีโจว เอินไหล ท่านได้เน้นย้ำในมุมมองเดียวกัน และระบุว่าจีนไม่ต้องการส่งออกลัทธิคอมมิวนิสต์ไปยังประเทศใด ข้าพเจ้าจึงถามท่านว่า ท่านเคยให้การสนับสนุนผู้ก่อการร้ายหรือไม่ ท่านตอบว่า นั่นเป็นเรื่องในอดีต เพราะในเวลานั้นรัฐบาลไทยเป็นเผด็จการที่มิได้ให้สิทธิและเสรีภาพแก่ประชาชน ดังนั้น ประชาชนจึงจำต้องหลบหนี มิฉะนั้นก็อาจถูกสังหาร พวกเขาจึงต้องหลบหนีไปเพื่อดำเนินการต่อสู้เพื่ออิสรภาพ อันจะนำมาซึ่งระบอบประชาธิปไตย แต่บัดนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว...ทรงแต่งตั้งรัฐบาลชุดใหม่ ซึ่งมีเจตจำนงแน่วแน่ที่จะจัดทำรัฐธรรมนูญอย่างเร็วที่สุด ที่ผ่านมามีการดำเนินการในเรื่องนี้แล้ว และการเลือกตั้งทั่วไปจะเกิดขึ้นในไม่ช้า ดังนั้น ท่านจึงมั่นใจว่าไทยจะกลายเป็นประเทศประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์ และไม่มีเหตุผลใดที่ท่านจะต้องให้การสนับสนุนแก่ผู้ก่อการร้ายอีกต่อไป[18]

ถ้อยแถลงดังกล่าวได้ก่อให้เกิดกระแสการอภิปรายอย่างกว้างขวางในหมู่นักวิเคราะห์ของสหราชอาณาจักร โดยบางฝ่ายเห็นว่า พลอากาศเอกทวีฯ มิได้ตีความคำกล่าวของโจว เอินไหลคลาดเคลื่อน แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงทิศทางนโยบายจีนอย่างแท้จริง[19] ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งมองว่านี่คือการเบี่ยงเบนอย่างชัดเจนที่ไม่น่าเป็นไปได้จากหลักนิยมที่จีนยึดถือมาโดยตลอด บางเสียงถึงกับตำหนิสื่อมวลชนภาษาอังกฤษในไทย ซึ่งถูกระบุว่ามีชื่อเสียงในด้าน “ความไม่ถูกต้องและโง่เขลาที่เลื่องลือ” (“notoriously inaccurate and stupid”) ว่าเป็นผู้ที่เข้าใจถ้อยแถลงดังกล่าวผิดไป และส่งผลให้พลอากาศเอกทวีฯ ถูกเข้าใจผิดตามไปด้วย[20] อีกแนวทางหนึ่งเสนอว่า พลอากาศเอกทวีฯ อาจเป็นผู้ที่ตีความคำกล่าวของโจว เอินไหลผิดไปเอง โดยกระทรวงการต่างประเทศของไทยได้ให้การยืนยันต่อแนวคิดนี้ มีแหล่งข่าวรายหนึ่ง (มิเปิดเผยนาม) กล่าวอย่าง

---

[17] Smith, L.B. (1974, February 28). *Thai/Chinese relations*. The National Archives. FCO 15/1982, Thai-Chinese relations, 4.

[18] Smith, L.B. (1974, February 28). *Thai/Chinese relations*. The National Archives. FCO 15/1982, Thai-Chinese relations, 4.

[19] Parry, E.J. (1974, March 1). *Dawee Chullasapya’s visit to China*. The National Archives. FCO 15/1982, Thai-Chinese relations, 5.

[20] Smith, L.B. (1974, February 20). Thai-Chinese relations. The National Archives. FCO 15/1982, Thai-Chinese relations, 2.

ตรงไปตรงมาว่า “ท่านทวีฯ โง่เกินกว่าจะเข้าใจหลักนิยมอันซับซ้อนของจีนในประเด็นนี้”[21] อย่างไรก็ดี ดร.เตช บุนนาค ได้แสดงท่าทีที่ระมัดระวังและรอบคอบมากกว่า โดยยอมรับว่า:

...เขาไม่ทราบว่าท่านโจว เอินไหลกล่าวอะไรกับท่านทวีฯ เพราะท่านไม่ยินยอมให้ผู้อื่นเข้าร่วมในการประชุมหารือด้วย และหากท่านโจว เอินไหลกล่าวตามที่ท่านทวีฯ อ้าง ก็จะเป็นเรื่องที่น่าประหลาดใจอย่างยิ่ง โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาจากหลักนิยมของจีนว่าด้วยการสนับสนุนสงครามปลดปล่อยแห่งชาติตามแนวทางสังคมนิยม[22]

ถ้อยคำรุนแรงจากกระทรวงการต่างประเทศของไทยสะท้อนถึงความไม่พอใจภายในหน่วยงานต่อการที่บุคคลภายนอกเข้ามาก้าวก่ายในอำนาจหน้าที่โดยมิได้ปรึกษาหารือล่วงหน้า นอกเหนือจากความประหลาดใจต่อการเยือนและผลลัพธ์ที่ไม่คาดคิดแล้ว ฝ่ายสหราชอาณาจักรยังตั้งข้อสังเกตด้วยว่า “...กระทรวงการต่างประเทศย่อมไม่พอใจต่อแนวโน้มล่าสุดที่หวนกลับไปสู่รูปแบบในอดีต ซึ่งบุคคลผู้ทรงอิทธิพลบางรายดำเนินความสัมพันธ์กับจีนตามแนวทางของตนเอง และปล่อยให้กระทรวงถูกทอดทิ้งอยู่เบื้องหลัง”[23] นอกจากนี้ ยังมีประเด็นความขัดแย้งด้านระดับตัวแทนทางการทูต โดยกระทรวงการต่างประเทศมีจุดยืนชัดเจนในการรักษาระดับความสัมพันธ์กับจีนไว้ในระดับอัครราชทูตที่ปรึกษา (Chargé d’affaires) มิใช่จากการต่อต้านการยกระดับความสัมพันธ์กับจีน แต่การรักษาความสัมพันธ์ในระดับนี้ส่งผลให้กระทรวงฯ สามารถควบคุมการแต่งตั้งบุคลากรได้ ในการนี้ หากมีการยกระดับผู้แทนเป็นสถานะเอกอัครราชทูต การแต่งตั้งต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีซึ่งอาจนำไปสู่การแต่งตั้งนายทหารที่ขาดความชำนาญในช่วงเวลาที่ละเอียดอ่อนซึ่งเป็นสิ่งที่กระทรวงการต่างประเทศไม่พึงประสงค์อย่างยิ่ง[24] ข้อสังเกตเหล่านี้สะท้อนถึงลักษณะของนโยบายต่างประเทศไทยในช่วงเวลาดังกล่าวที่ยังขาดการบูรณาการ โดยเฉพาะในความสัมพันธ์กับจีน (และอาจรวมถึงความสัมพันธ์กับประเทศอื่นด้วย)

อย่างไรก็ตาม ความคลุมเครือในสถานะการแลกเปลี่ยนระหว่างสองประเทศแลดูจะคลี่คลายลงภายในหนึ่งทศวรรษต่อมา เห็นได้ชัดจากการเยือนไทยของหลิว ซู่ชิง (Liu Shu Qing) รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และเย่ เฟย (Ye Fei) รองประธานสภาประชาชนแห่งชาติ (National People’s Congress) ระหว่างวันที่ 23 พฤศจิกายน ถึง 8 ธันวาคม ค.ศ. 1984 และ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1984 ตามลำดับ ฝ่ายไทยต้อนรับทั้งสองท่านอย่างเป็นทางการและอย่างเต็มรูปแบบ แม้การเยือนของเย่ เฟย จะมีระยะเวลาสั้น แต่ก็ได้รับพระราชทานพระราชวโรกาสให้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อีกทั้งได้พบหารือกับนายกรัฐมนตรี

---

[21] Smith, L.B. (1974, February 20). Thai-Chinese relations. The National Archives. FCO 15/1982, Thai-Chinese relations, 2.

[22] Ibid.

[23] Smith, L.B. (1974, March 8). *Thai/Chinese relations*. The National Archives. FCO 15/1982, Thai-Chinese relations, 6.

[24] Ibid.

ฝ่ายสหราชอาณาจักรจึงตั้งข้อสังเกตว่า “แม้การเยือนทั้งสองครั้งจะไม่มีเนื้อหาสาระใหม่มากนัก แต่ไทยแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความกระตือรือร้นในการต้อนรับแขกจากจีนอย่างสมเกียรติ ทั้งในด้านพิธีการและในการหารือระดับทางการ”[25] ขณะเดียวกัน ฝ่ายจีนแลดูจะให้ความสำคัญต่อการรักษาความสัมพันธ์อันดีต่อไทยเช่นกัน ดังที่ผู้สังเกตการณ์จากสหราชอาณาจักรได้สรุปเกี่ยวกับการเยือนไทยของอู๋ ซื่อเฉียน (Wu Xueqian) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศจีน ระหว่างวันที่ 26–28 ธันวาคม ค.ศ. 1986 ว่า:

การที่อู๋เดินทางเยือนไทยถึงสามครั้งภายในระยะเวลาเพียงหนึ่งปี แสดงให้เห็นถึงความใกล้ชิดของความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศ การที่จีนยินดีแบกรับการขาดดุลการค้ากับไทยใน ค.ศ. 1986 แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าจีนให้คุณค่ากับความปรารถนาดีของไทยมากเพียงใด ทั้งในฐานะพันธมิตรในการถ่วงดุลเวียดนาม และในฐานะประเทศสมาชิกสำคัญของอาเซียน[26]

ผลประโยชน์ร่วมกันในประเด็นกัมพูชาเป็นปัจจัยสำคัญที่เชื่อมร้อยความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างไทยกับจีนในช่วงนี้ ทั้งสองฝ่ายเห็นพ้องกันว่า “...การปรึกษาหารือหรือการเจรจาใด ๆ เพื่อฟื้นฟูความสัมพันธ์ตามปกติจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเวียดนามถอนกำลังทหารออกจากกัมพูชา”[27] จุดยืนร่วมดังกล่าวยังคงดำรงอยู่แม้ในช่วงนั้น สหภาพโซเวียตภายใต้การนำของมีคาอิล กอร์บาชอฟ (Mikhail Gorbachev) ได้ปรับท่าทีให้อ่อนลงและเป็นมิตรมากขึ้นต่อประเทศในภูมิภาคเอเชีย โดยรองนายกรัฐมนตรีเทียน จิ๋ยวิ่น (Tian Jiyun) ได้ตอบโต้ว่า “รัฐบาลกรุงมอสโกขาดความจริงใจในการเรียกร้องให้ฟื้นฟูความสัมพันธ์ และมิได้แสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติที่สอดคล้องกับคำพูด อาทิ การที่สหภาพโซเวียตปฏิเสธที่จะยุติการให้ความช่วยเหลือแก่เวียดนาม”[28] ระหว่างการเยือนจีนของพลอากาศเอกสิทธิ เศวตศิลา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศไทย ระหว่างวันที่ 20–25 พฤศจิกายน ค.ศ. 1986 ฝ่ายจีนได้แสดงท่าทีที่ชัดเจนยิ่งขึ้นเกี่ยวกับจุดยืนของตนในกรณีกัมพูชา โดยนายกรัฐมนตรีเจ้า จื้อหยาง (Zhao Ziyang) ได้กล่าวว่า “ตราบใดที่เวียดนามยังคงดำเนินกิจกรรมต่อต้านจีนและรุกรานกัมพูชา จีนจะไม่เปลี่ยนนโยบายในการกดดันเวียดนามตามแนวชายแดน”[29]

---

[25] Court, R.V. (1984, December 14). *Inward Chinese visitors: Liu Shu Qing and Ye Fei*. The National Archives. FCO 15/4105, Thai-China relations, 2.

[26] Page, J.N.M. (1986, January 10). *Visit to Thailand by Chinese Foreign Minister, Wu Xueqian, 26-28 December 1985*. The National Archives. FCO 15/4778, Political relations between Thailand and China, 1.

[27] Roberts, R. (1985, July 18). *Thai Foreign Minister's talks with Chinese Foreign Minister in Peking, 30 June*. The National Archives. FCO 15/4390, Political relations between Thailand and China, 1.

[28] Wyatt, D. (1986, October 30). *Chinese Vice-premier's visit to Thailand*. The National Archives. FCO 15/4778, Political relations between Thailand and China, 5.

[29] Insall, A.J.G. (1986, November 27). *Visit of Thai Foreign Minister to China*. The National Archives. FCO 15/4778, Political relations between Thailand and China, 6.

อย่างไรก็ดี ความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศยังคงเผชิญกับความท้าทายบางประการ โดยเฉพาะเมื่อเกิดเหตุการณ์ความไม่มั่นคงภายในจีนเมื่อกลาง ค.ศ. 1989 ในช่วงนั้นนักศึกษาไทยออกมาประท้วงจุดยืนที่เฉยเมยของรัฐบาลไทยต่อเหตุการณ์ดังกล่าว[30] รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศในขณะนั้นมิได้ออกแถลงการณ์อย่างเป็นทางการ แต่ได้แสดงจุดยืนส่วนตัวภายใต้แรงกดดันนี้ โดยระบุว่าตนออกแถลงการณ์:

...เพื่อแสดงความวิตกกังวลของข้าพเจ้าต่อสถานการณ์ปัจจุบันในจีน ความไม่มั่นคงซึ่งอาจคุกคามเสถียรภาพของประเทศจีนในขณะนี้อาจส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของจีนในสายตาสังคมโลก และอาจบั่นทอนบทบาทของจีนในฐานะผู้มีส่วนร่วมสำคัญในการรักษาสันติภาพและความมั่นคงทั้งในระดับภูมิภาคและระหว่างประเทศ ข้าพเจ้าจึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้เห็นสถานการณ์ในจีนกลับคืนสู่ภาวะปกติโดยเร็ว[31]

ลักษณะของถ้อยแถลงที่เป็น “การแสดงความเห็นส่วนตัว” ทำหน้าที่แยกความรับผิดชอบของคำแถลงออกจากจุดยืนอย่างเป็นทางการของรัฐบาลไทย อันเป็นกลวิธีในการหลีกเลี่ยงการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลจีนโดยตรง ขณะเดียวกันสามารถบรรเทาความไม่พอใจของผู้ประท้วงได้ในระดับหนึ่ง อีกความท้าทายหนึ่งเกิดขึ้นในกรณีที่องค์ทะไลลามะมีกำหนดจะเสด็จฯ เยือนไทยในฐานะหนึ่งในคณะผู้ได้รับรางวัลโนเบล ระหว่างวันที่ 16–22 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1993 การเยือนดังกล่าวถูกต่อต้านอย่างแข็งขันโดยรัฐบาลจีน[32] แม้ท้ายที่สุดทางการไทยอนุญาตให้มีการเยือนเกิดขึ้น แต่เหตุการณ์นี้ดูจะไม่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทวิภาคีในระยะยาวอย่างมีนัยสำคัญ[33]

ตรงกันข้าม ค.ศ. 1993 ถือเป็นอีกหนึ่งปีที่ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนพัฒนาอย่างแน่นแฟ้น มีการแลกเปลี่ยนการเยือนระดับสูงอย่างสม่ำเสมอ อาทิ การเยือนประเทศจีนของนายกรัฐมนตรีชวน หลีกภัย ระหว่างวันที่ 25 สิงหาคม ถึง 1 กันยายน ค.ศ. 1993 โดยนายกรัฐมนตรีได้นำคณะนักธุรกิจร่วมเดินทางไปด้วย ในการเยือนครั้งนี้ มีการลงนามในข้อตกลงทางเศรษฐกิจกับฝ่ายจีนมากกว่า 20 ฉบับและในสนธิสัญญาส่งผู้ร้ายข้ามแดนฉบับแรกระหว่างจีนกับไทยซึ่งเป็นประเทศแรกที่จีนตกลงทำสนธิสัญญาในประเด็นนี้ด้วย นอกจากนี้ ยังมีการวางแผนจัดตั้งสถานกงสุลใหญ่ไทย ณ นครคุนหมิง และสถานกงสุลใหญ่จีน ณ เมืองสงขลา

---

[30] Tonkin, D. (1989, June 6). *Events in China: Thai reactions*. The National Archives. FCO 15/5825, Political relations between Thailand and China, 2.

[31] Tonkin, D. (1989, June 9). *Events in China: Thai reactions*. The National Archives. FCO 15/5825, Political relations between Thailand and China, 3.

[32] George, A.N. (1990, May 14). *Thai/Chinese relations: Visit of the Dalai Lama*. The National Archives. FCO 15/6195, Thailand/China, 2.

[33] Adams. (1993, February 16). *Dalai Lama’s visit to Thailand*. The National Archives. FCO 15/7105, Chinese relations with Thailand, 2.

ด้วย[34] ในตอนนี้ ไทยกลายเป็นนักลงทุนรายใหญ่อันดับที่ 8 ในจีน โดยมูลค่าการค้าระหว่างสองประเทศเมื่อ ค.ศ. 1992 สูงถึง 1.3 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ[35] ความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างไทยกับจีนนี้แตกต่างอย่างสิ้นเชิงจากกรณีของสหราชอาณาจักรในช่วงเวลาเดียวกัน รายงานหนึ่งระบุว่า “เลดี้แธตเชอร์ (Lady Thatcher) แสดงความเห็นว่าเธอไม่ชอบหลี่ เผิง (Li Peng) เนื่องจากเขาเป็นคอมมิวนิสต์อย่างไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้”[36] ขณะที่รายงานอีกฉบับหนึ่งระบุถึงความไม่สมัครใจของฝ่ายไทยที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมหรือแม้กระทั่งแสดงความเห็นว่าด้วยประเด็นสถานภาพของฮ่องกงในอนาคต[37]

สรุป

ถึงแม้การวิเคราะห์เบื้องต้นนี้จะมีข้อจำกัดอย่างชัดเจนอันเนื่องมาจากจำนวนแหล่งข้อมูลที่สามารถเข้าถึงได้ในปัจจุบัน แต่สามารถแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า สหราชอาณาจักรมีบทบาทและความสนใจในการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีน ความสนใจดังกล่าวมีที่มาจากบทบาททางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องของสหราชอาณาจักรในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตลอดจนสถานะเจ้าอาณานิคมเหนือนครฮ่องกงในขณะนั้น หลักฐานแสดงให้เห็นว่า สหราชอาณาจักรติดตามพัฒนาการในระยะแรกของความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนอย่างใกล้ชิด ตั้งแต่ความพยายามของไทยในการถ่วงดุลความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกรุงปักกิ่งและไทเป การแลกเปลี่ยนผู้แทนรัฐบาลที่เป็นไปด้วยความระมัดระวัง จนถึงการเบ่งบานของความสัมพันธ์ในช่วงทศวรรษ 1980 เรื่อยมาบนพื้นฐานของผลประโยชน์ร่วม เอกสารที่ยังหลงเหลืออยู่ในหอจดหมายเหตุแห่งชาติของสหราชอาณาจักรจึงมีศักยภาพในการเปิดเผยข้อมูลและมุมมองทางประวัติศาสตร์เพิ่มเติมที่น่าสนใจเกี่ยวกับพัฒนาการของความสัมพันธ์ดังกล่าว ดังนั้น จึงขอเสนอแนะว่า นักวิจัยที่สนใจในพัฒนาการของความสัมพันธ์ไทย–จีนในยุคร่วมสมัย ควรสืบค้นเอกสารเหล่านี้เพื่อประกอบการศึกษาอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

อ้างอิง

The National Archives, United Kingdom

Adams. (1993, February 16). *Dalai Lama’s visit to Thailand*. FCO 15/7105, Chinese relations with Thailand, 2.

---

[34] Sparkes, A.J. (1993, September 13). *Thailand/China: Further points on Chuan’s visit*. The National Archives. FCO 15/7105, Chinese relations with Thailand, 9.

[35] McLean. (1993, September 2). *China/Thailand*. The National Archives. FCO 15/7105, Chinese relations with Thailand, 7.

[36] Adams. (1993, September 10). *China/Thailand*. The National Archives. FCO 15/7105, Chinese relations with Thailand, 8.

[37] Adams. (1993, April 23). *Thailand/China: Visit of the Chinese Foreign Minister 18-21 April*. The National Archives. FCO 15/7105, Chinese relations with Thailand, 6.

Cook, L. (1971, May 8). *No Subject*. FCO 15/1446, Political relations between Thailand and China, 7.

Court, R.V. (1984, December 14). *Inward Chinese visitors: Liu Shu Qing and Ye Fei*. FCO 15/4105, Thai-China relations, 2.

De la Mare. (1971, July 30). *US relations with China*. The National Archives. FCO 15/1446, Political relations between China and Thailand, 29.

Fall, D.W. (1974, July 26). *The Chinese in Thailand*. FCO 15/1982, Thai-Chinese relations, 10.

George, A.N. (1990, May 14). *Thai/Chinese relations: Visit of the Dalai Lama*. FCO 15/6195, Thailand/China, 2.

Hoare, J. (1971, January 12). Thai-Chinese relations, 1945-49. FCO 15/1446, Political relations between Thailand and China, 1.

Insall, A.J.G. (1986, November 27). *Visit of Thai Foreign Minister to China*. FCO 15/4778, Political relations between Thailand and China, 6.

Johnson, R.S. (1992, April 8). *European Community relations with the Association of Southeast Asian Nations (ASEAN); and the UK* Presidency. FCO 15/6687, ASEAN General File, 9.

Martin, D.G. (1974, December 13). *Thailand*. FCO 15/1982, Thai/Chinese relations, 11.

Martin, D.G. (1974, February 18). *Visit of Thai Olympic Committee to China*. FCO 15/1982, Thai-Chinese relations, 3.

McLean. (1993, September 2). *China/Thailand*. FCO 15/7105, Chinese relations with Thailand, 7.

Millington, J.P. (1971, November 3). *China and the UN: Thai reactions*. FCO 15/1446, Political relations between Thailand and China, 36.

Page, J.N.M. (1986, January 10). *Visit to Thailand by Chinese Foreign Minister, Wu Xueqian, 26-28 December 1985*. FCO 15/4778, Political relations between Thailand and China, 1.

Parry, E.J. (1974, March 1). *Dawee Chullasapya's visit to China*. FCO 15/1982, Thai-Chinese relations, 5.

Roberts, R. (1985, July 18). *Thai Foreign Minister's talks with Chinese Foreign Minister in Peking, 30 June*. FCO 15/4390, Political relations between Thailand and China, 1.

Smith, L.B. (1974, February 20). Thai-Chinese relations. FCO 15/1982, Thai-Chinese relations, 2.

Smith, L.B. (1974, February 28). *Thai/Chinese relations*. FCO 15/1982, Thai-Chinese relations, 4.

Smith, L.B. (1974, March 8). *Thai/Chinese relations*. FCO 15/1982, Thai-Chinese relations, 6.

Sparkes, A.J. (1993, September 13). *Thailand/China: Further points on Chuan's visit*. FCO 15/7105, Chinese relations with Thailand, 9.

Squire, C.W. (1970, November 23). *Thai/Chinese relations: Towards a neutral Thailand?*. FCO 15/1300, Political relations between Thailand and China, 1.

Squire, C.W. (1971, July 14). *Thai/Chinese relations*. FCO 15/1446, Political relations between Thailand and China, 24.

Tonkin, D. (1989, June 6). *Events in China: Thai reactions*. FCO 15/5825, Political relations between Thailand and China, 2.

Tonkin, D. (1989, June 9). *Events in China: Thai reactions*. FCO 15/5825, Political relations between Thailand and China, 3.

Wyatt, D. (1986, October 30). *Chinese Vice-premier's visit to Thailand*. FCO 15/4778, Political relations between Thailand and China, 5.

หนังสือ

Bayly, C. A. and Harper, T. (2005). *Forgotten Wars: Freedom and Revolution in Southeast Asia*. Harvard University Press.

Darwin, J. (2009). *The Empire Project: The Rise and Fall of the British World-System, 1830–1970*. Cambridge University Press.

Harper, T. N. (1999). *The End of Empire and the Making of Malaya*. Cambridge University Press.

Shepherd, E. (2009). *Archives and Archivists in 20th Century England*. Routledge.

Stockwell, A. J. (1995). *British Policy and Malay Politics during the Malayan Union Experiment, 1945–1948*. Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society.

เว็บไซต์

The National Archives. (n.d.). *Explore the catalogue*. The National Archives. Retrieved June 24, 2025, from https://discovery.nationalarchives.gov.uk/

คำกราบบังคมทูลรายงานพิธีปิด
การสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “เรื่องเล่าจากการเสด็จพระราชดำเนินเยือนจีน
และการสัมมนาประจำปีของหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์ ครั้งที่ ๘”
ณ กองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า จังหวัดนครนายก
วันอังคารที่ ๒๒ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๖๘

ขอพระราชทานกราบบังคมทูลทรงทราบฝ่าละอองพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้า พลโท อุดม แก้วมหา ผู้บัญชาการโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า พร้อมด้วยผู้เข้าร่วมสัมมนา ต่างปลื้มปิติและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ ที่ใต้ฝ่าละอองพระบาท เสด็จพระราชดำเนินทรงเป็นประธานและทรงแสดงปาฐกถาพิเศษ เรื่อง “เรื่องเล่าจากการเสด็จพระราชดำเนินเยือนจีน” อีกทั้งยังทรงร่วมฟังการสัมมนาตลอดรายการในวันนี้

การสัมมนาทางวิชาการครั้งนี้ มีผู้เข้าร่วมสัมมนาจากหลากหลายสถาบัน จึงเป็นโอกาสอันดีสำหรับการแนะนำ “หอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์” เพื่อเป็นแหล่งค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ ให้แก่นักวิชาการ นิสิต นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป อีกทั้งเป็นโอกาสสำหรับการพบปะ แลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็น ระหว่างนักวิชาการ นิสิตนักศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ กับข้าราชการ อาจารย์ และนักเรียนนายร้อยโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ซึ่งจะเป็นประตูสู่ความร่วมมือกันทำงานวิจัยและสร้างสรรค์ความรู้ใหม่ ๆ ต่อไปในอนาคต

โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ขอขอบคุณ

ดร.วิภารัตน์ ดีอ่อง ผู้อำนวยการสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ

ผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง ๖ ท่าน

พันเอก ดร.สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ หัวหน้าโครงการวิจัยฯ

วิทยากรทั้ง ๖ ท่าน ผู้เข้าร่วมงานสัมมนา ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน ที่ร่วมกันทำให้การสัมมนาครั้งนี้ได้เกิดผลและสำเร็จด้วยดี ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ทุกประการ

ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระราชานุญาตปิดการสัมมนาแต่เพียงเท่านี้ พระพุทธเจ้าข้าขอรับ

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

พลเอกหญิง ศ.เกียรติคุณ ดร.สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า
กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี

บรรณาธิการ

พันเอก ดร.สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ
พันเอกหญิง ดร.เมธินี เฉลิมวัฒน์

บรรณาธิการผู้ช่วย

กองบรรณาธิการ

พันเอก รศ.ดร.หยูฉวุน
พันเอก มนตรี อินทรสูต
พันเอก ผศ.ประวิทย์ ทองพูน
พันเอก ผศ.ดร.อภิเษก มนเทียรวิเชียรฉาย
ผศ.ดร.จิราพร ร่วมพงษ์พัฒนะ
อาจารย์ ดร.ยิ่งยศ บุญจันทร์
พันโท ผศ.สมโชติ วีรภัทรเวธ
พันโท ณรงค์ ภูมิสุข
พันตรีหญิง ทิพย์พาพร อินคุ้ม
พันตรีหญิง พอฤทัย นิลประพัฒน์
ร้อยโทหญิง วงตะวัน นาคโชติ
นางสาวกุนทินี สมบูรณ์ยิ่ง
นางสาวภัททากร สุทธิสมณ์